Κ. 272

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Γ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΡΙΘ. 20

Ι. Κ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΟΥ 1821

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Γ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ 1924

Κ. 272
ιμισ. 296
Σφ. 168

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Γ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΡΙΘ. 20

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΟΠΚ/Β-Φ
ΙΕΤ/1821-8

Ι. Κ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

«Όλη ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ὡς σήμερα εἶναι μιὰ ἱστορία πάλης τάξεων».
ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ.—ΦΡ. ΕΓΚΕΛΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ 1924

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"Ολη ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας
ἕως σήμερα εἶνε μία ἱστορία πάλης τάξεων.
ΚΑΡΛ. ΜΑΡΞ

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΜΑΣ

Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἀποτελεῖ ἕναν μεγάλον σταθμὸν εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν μεγάλην βιβλιογραφίαν ποὺ ὑπάρχει διὰ τοὺς χρόνους καὶ τὰ γεγονότα τῆς μεγάλης αὐτῆς Ἐπαναστάσεως κανένας ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς μας δὲν ἔθιξεν τὰ πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν γεγονότα μὲ αὐστηρὰν ἀντικειμενικὴν σκέψιν. Ὅλοι οἱ «ἀπὸ καθέδρας» καὶ μὴ συγγραφεῖς, οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν ἐπανάστασιν, μονομερῶς κρίνουν αὐτὴν ἀποδίδοντες τὴν γέννεσιν καὶ ἐπιτυχίαν της ἄλλοι μὲν εἰς τὸν «ἄσβεστον ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν» τῶν τότε Ἑλλήνων ἄλλοι δὲ εἰς τὴν «μεγάλην καὶ ἱερὰν πίστιν τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ». Οἱ ἀκοινωνιολόγητοι ὅμως καὶ ἀμαθεῖς οὗτοι συγγραφεῖς οὔτε λέγουν τὴν ἀλήθειαν οὔτε ἴσως καὶ τὴν γνωρίζουν [1]). Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21 δὲν εἶνε εἶνε αὐθαίρε-

[1]) Ἐὰν ἤμεθα αὐστηροὶ εἰς τὰς κρίσεις μας διὰ τοὺς ἱστορικούς μας δὲν τὸ κάμνομεν βεβαίως διὰ νὰ ἐπιδείξωμεν τὴν ἰδικήν μας σοφίαν ποὺ δὲν ἔχομεν, ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν ἀλήθειαν. Δὲν ἀγνοοῦμεν, οὔτε ὑποτιμῶμεν τὴν προσπάθειαν καὶ τοὺς μόχθους τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου, τοῦ Λάμπρου ὡς ἱστορικῶν, οὔτε παραμερίζομεν τὴν πολύτιμον συμβολὴν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῶν

τον κατασκεύασμα οὔτε τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτῆς οὔτε τῆς «πίστεως καὶ τῆς φιλοπατρίας» τῶν τότε ὑποδούλων ὁμοιῶν. Ὑπάρχουν ἄλλα βαθύτερα αἴτια τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἔκρηξίν της. Καὶ τὰ αἴτια αὐτὰ εἶνε ὑλιστικά. Καμμία «κοινωνικὴ» ἢ «ἐθνικὴ» Ἐπανάστασις μέχρι τοῦδε δὲν προεκλήθη ἀπὸ τὴν θέλησιν ὡρισμένων προσώπων ἢ ἀπὸ οἱαδήποτε ὑποκειμενικὰ ἰδεαλιστικὰ ἐλατήρια. Αἱ μεγάλαι πολιτειακαὶ μεταβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἔχουν τὴν καταγωγήν των εἰς οἰκονομικὰ φαινόμενα. Ἀλλὰ καὶ αἱ «ἐθνικαὶ» ἐξεγέρσεις δὲν εἶνε ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὸν ὑλιστικὸν παράγοντα ὁποῖος κυριαρχεῖ εἰς τὴν ζωήν [1].

νεωτέρων χρόνων τοῦ Μουστοξύδη, Π. Χιώτη, Κων. Σάθα (ἐπὶ τῶν ὁποίων κυρίως στηρίζεται ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος) ὡς ἱστοριοδιφῶν, καθὼς καὶ τῶν νεωτέρων Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Γιαν. Βλαχογιάννη. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκομεν διὰ τῆς παρούσης μελέτης μας εἶνε τοῦτο. Ἐπιχειροῦμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναμφισβητήτων δεδομένων τῆς προεπαναστατικῆς καὶ τῆς μετεπαναστατικῆς περιόδου νὰ ῥίψωμεν νέον ἅπλετον φῶς εἰς τὴν νεωτέραν μας ἱστορίαν ἀκολουθοῦντες ὄχι τὴν μέθοδον ποὺ ἀκολουθοῦν οἱ ἀνωτέρω ἱστορικοὶ καὶ συγγραφεῖς ἀλλὰ τὴν μέθοδον τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ. Πλεῖσται ὅσαι πλάναι καὶ προλήψεις ἐπικρατοῦν σχετικῶς μὲ τὴν περιόδον αὐτὴν τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας. Θὰ προσπαθήσωμεν συνεπῶς μὲ τὴν παροῦσαν μελέτην μας νὰ δώσωμεν τὴν «κοινωνικὴν» ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21, νὰ τὴν ἐξετάσωμεν δηλαδὴ ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς ἀνάγκης, διὰ νὰ διαλύσωμεν τὰς πλάνας καὶ νὰ γκρεμίσωμεν τὰς προλήψεις ποὺ ἐπικρατοῦν καὶ διϊσχύουν ἀκόμα σχετικῶς μὲ τὴν νεωτέραν μας ἱστορίαν.

[1]) Τὰ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας «ἐθνικὰ» κινήματα τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Αἰγύπτου κλπ. ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν πρέπει νὰ ἑρμηνεύονται. Οἱ ὑπόδουλοι ἐθνικῶς λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐπαναστατοῦντες κατὰ τῶν Εὐρωπαίων κυριάρχων των (Ἀγγλίας κλπ.) ἀσυνειδήτως ἀκολουθοῦν τὴν ἐντοπίαν ἡγέτιδα οἰκονομικῶς τάξιν (ἀστικήν) ἡ ὁποία λόγῳ τῆς οἰκονομικῆς της θέσεως ζητεῖ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ὑποδουλωμένης εἰς τοὺς ξένους χώρας, «ἐν ὀνόματι τοῦ ὑποδούλου λαοῦ» δι' ἕνα κυρίως συμφέροντα, ἡ ὁποία ὅμως προσαγανδίζει καὶ ἐνισχύει τὴν ἰδέαν τῆς «ἐθνικῆς» ἐξεγέρσεως διὰ μυστικῶν ὀργανώ-

Συνεπῶς μὲ ἐντελῶς νέαν μέθοδον θὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ φιλοσοφήσωμεν ἐπ' αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς θὰ ταράξωμεν τὰ λιμνάζοντα νερὰ τῶν «πατρίων,» θὰ κτυπήσωμεν τὰς ἐπικρατούσας προλήψεις, θὰ γκρεμίσωμεν εἴδωλα καὶ θὰ ἀποκαλύψωμεν τὸ ψεῦδος τὸ ὁποῖον μαζὺ μὲ τόσας πλάνας φωλιάζει μέσα εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἱστορικῶν μας. Ἀλλ' ἀδιαφοροῦμεν διὰ τὰς «κραυγὰς» τῶν βατράχων αὐτῶν τῆς πατριδοκαπηλίας.

Ὅπως ἀνωτέρω τονίζομεν ἡ μέθοδος ποὺ θὰ ἀκολουθήσωμεν εἰς τὴν κριτικὴν τῶν ὑπ' ὄψιν μας ἱστορικῶν γεγονότων εἶνε νέα, νέα ὅμως διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην ὄχι καὶ διὰ τὴν διεθνῆ διότι ὑπάρχουν συγγραφεῖς διεθνοῦς κύρους οἱ ὁποῖοι χωρὶς νὰ ἀνήκουν εἰς σοσιαλιστικὸν στρατόπεδον τὴν χρησιμοποιοῦν διότι εἶναι ἡ μόνη μέθοδος ἡ ὁποία δύναται νὰ ἐξηγήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ πολυπλοκώτερα ἀκόμη ἱστορικὰ γεγονότα καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα ὁδηγοῦσα εἰς ἀσφαλῆ καὶ θετικὰ συμπεράσματα. Δυστυχῶς οἱ ἕλληνες «σοφοὶ» εὑρίσκονται ἀκόμη μακρὰν ἀπὸ τὴν σύγχρονην ἐπιστημονικὴν κίνησιν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶνε προσκεκολλημένοι εἰς τὰ «πάτρια». Δι' αὐτὸ νομίζομεν ὅτι μὲ τὴν παροῦσαν μελέτην μας, παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ἱστορικῶν μονογραφιῶν καὶ συγγραμμάτων διὰ τὸ θέμα ποὺ θίγομεν, προσφέρομεν πραγματικὴν ὑπηρεσίαν εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν νέων οἱ ὁποῖοι ἀγω-

---

σεων, προκηρύξεων, ταραχῶν κλπ. δημιουργοῦσα οὕτω εἰς ὅλον τὸν λαὸν τὴν ἰδέαν τῆς διὰ βιαίων μέσων ἀπελευθερώσεως ἐκ τοῦ ξένου ζυγοῦ, δημιουργοῦσα ἔτσι ἐπαναστατικὴν ψυχολογίαν παρὰ τῷ λαῷ, τὸν ὑποκειμενικὸν παράγοντα μιᾶς ἐπαναστάσεως. Ἐδῶ θὰ ἔπρεπε ἀκόμη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21 πρέπει νὰ λέγεται «Ἐθνικὴ» πρὸς διάκρισιν αὐτῆς ἀπὸ τὰς Κοινωνικὰς Ἐπαναστάσεις (Ἀγγλική, (1648 — 87), Γαλλικὴ (1789) Ρωσσικὴ (1917). Αἱ «κοινωνικαὶ» Ἐπαναστάσεις δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὴν κατάλυσιν ξένου ζυγοῦ (κυριάρχου) ἀλλὰ εἰς τὴν ἀνατροπὴν ἐκ τῶν κάτω τῆς δικτατορίας τῆς κρατούσης (κυβερνώσης) τάξεως, προϋποθέτουν δὲ πάντα τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐπαναστατούσης χώρας.

νίζονται μὲ τὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς νεότητος καὶ ἀπὸ φανατικὴν πίστιν πρὸς τὰ σύγχρονα κοινωνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ρεύματα, νὰ σπάσουν τὰ δεσμὰ τοῦ σχολαστικισμοῦ, πάσης μορφῆς καὶ ἐκδηλώσεως.

Ποία ὅμως εἶναι αὐτὴ ἡ μέθοδος; Εἶνε ἀνάγκη νὰ δώσωμεν μίαν σύντομον ἀνάλυσίν της. Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία δυστυχῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον—εἶναι πτωχὴ εἰς τὸν κλάδον τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία ὑστερεῖ ἐπίσης εἰς μελέτας κοινωνιολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἀρκεῖται δὲ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν παρεχόμενα πάσης προελεύσεως μεταφρασικὰ ψίχαλα.

Ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἐρώτημά μας. Ποία εἶναι ἡ μέθοδ ς [1]) τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ; Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν πρέπει

[1]) Ἐγένετο μεγάλη συζήτησις ἂν ὁ Μὰρξ εἶνε ὁ π ρ ῶ τ ο ς ποὺ ἐφάρμοσε τὴν μέθοδον αὐτὴν καὶ ὑπεστηρίχθη ὅτι καὶ ἄλλοι πρὶν τοῦ Μὰρξ εἶχαν προσέξῃ τὸν ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ὸ ν παράγοντα ὡς ρυθμιστὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Καὶ ἀνέφεραν μάλιστα τὸν Ἕλληνα σοφιστὴν Φαλέαν (Ἀριστοτέλους. Πολιτικά) II. 7. 12. 1274 b. 9) ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας εἶνε ἡ αἰτία ὅλων τῶν ταραχῶν εἰς τὰς πολιτείας». Ἐπίσης ἀναφέρουν καὶ τὸν Saint-Simon (ἕναν τῶν ὀνομαστοτέρων ο ὐ τ ο π ι σ τ ῶ ν σοσιαλιστῶν). Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶνε ὅτι ὁ Μὰρξ πρῶτος ἔδωκεν εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν μίαν μ ο ρ φ ή ν ἐπιστημονικὴν καὶ πρῶτος διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς ἐξήτασε καὶ ἑρμήνευσε τὰ μεγαλείτερα γεγονότα τῆς ἱστορίας.

Ἐπίσης πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι ὁ Μὰρξ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ φιλοσόφου Ἔγελ (Hegel). Κατὰ τὸν Ἔγελ, ὅ λ α κ ι ν ο ῦ ν τ α ι, ἐ ξ ε λ ί σ σ ο ν τ α ι, μ ε τ α β ά λ λ ο ν τ α ι. Εἰς τὸ κάθε φαινόμενον ἔχομεν τὴν θ έ σ ι ν (γέννησιν καὶ ὕπαρξίν του) τὴν ἀ ν τ ί θ ε σ ι ν (μεταβολήν, καταστροφήν) καὶ τὴν σ ύ ν θ ε σ ι ν (τὴν ὑπὸ νέαν τελειοτέραν μορφὴν ἐμφάνισίν του ἐκ τῶν δύο πρώτων (θέσεως καὶ ἀντιθέσεως) καταστάσεών του. Ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ βλέπειν τὴν ἐξέλιξιν τῶν φαινομένων καλεῖται «διαλεκτικὴ μέθοδος». Ἡ θεωρία τῆς «διαλεκτικῆς» συνοψίζεται εἰς τὸ ὅτι «ὑπάρχει αἰωνία ἀλλαγὴ μορφῆς, προερχομένη, ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν στοιχείων τοῦ ἐμπεριεχομένου». Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι ἦσαν σχεδὸν ὅλοι ἐκ φύσεως δ ι α λ ε κ τ ι κ ο ί. Ὁ Ἡράκλειτος εἶνε ὁ πρόδρομος τοῦ

προηγουμένως νὰ ἐξετάσωμεν πῶς ἐξηγοῦντο μέχρι τοῦδε καὶ πῶς ἐξηγοῦνται ἀκόμη τόσον τὰ φαινόμενα τοῦ βίου ὅσον καὶ αὐτὴ ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία γενικῶς.

Οἱ περισσότεροι ἢ μᾶλλον ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν σοφῶν καὶ συγγραφέων τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν παραδέχονται τὸν ἄνθρωπον ὡς ἕνα ὂν αὐτοτελές, αὐτεξούσιον καὶ ἀνεξάρτητητον μὲ ἐλευθέραν βούλησιν καὶ ἐλευθέραν σκέψιν. Συνεπῶς καὶ αἱ ἰδέαι τῶν ἀνθρωπῶν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ γεννήματα τῆς ἐλευθέρας του βουλήσεως χωρὶς νὰ φέρουν μέσα των τὴν ἐπίδρασιν ἐξωτερικῶν αἰτίων. Ἄρα καὶ αἱ πρᾶξεις τῶν ἀνθρώπων εἶνε τὸ ἀποτελέσματα τῆς θελήσεως των, τῶν ἰδεῶν των. Ἡ κοινωνία ἐπομένως εἶνε τὸ ἄθροισμα τῶν τοιούτων αὐτεξουσίων καὶ αὐτενεργούντων ἀτόμων. Ὅπως τὸ ἄτομον κατὰ ἰδίαν βούλησιν ἐνεργεῖ διαφόρους πράξεις, ἔτσι καὶ ἡ Κοινωνία δύναται, ἐὰν τὸ θελήσῃ, νὰ πράξῃ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν πρᾶξιν, ἐὰν εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινωνίαν ἐπικρατήσῃ ἡ ὀρθὴ σκέψις, ἡ καλὴ θέλησις. Ἐν τούτοις ὅμως βλέπομεν ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν συνέβη αὐτό. Τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν κοινωνίαν ἄτομα οὐδέποτε ἐσκέφθησαν ὅλα μαζὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία δὲν μᾶς παρουσιάζει περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ πολῖται αὐτῆς νὰ «εἶχον τὴν καλὴν θέλησιν» εἰς ταύτην ἢ

Ἔγελ. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον «τὰ πάντα ῥεῖ», τὸ πᾶν ὑφίσταται καὶ τὸ πᾶν δὲν ὑφίσταται, τὸ καθὲ τι εὑρίσκεται εἰς μετασχηματισμόν. Ὁ Ἔγελ, παραδέχεται τὴν ἀπόλυτον Ἰδέαν ὡς ρυθμιστὴν εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Κατὰ τὸν Ἔγελ αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων γίνονται μοιραίως ἔξω ἀπὸ τὴν θέλησίν του. Ὁ Μάρξ ἐπολέμησε τὴν ἀπόλυτον Ἰδέαν καὶ ἐδίδαξεν ὅτι ὄχι ἡ Ἰδέα, ἀλλὰ ὁ οἰκονομικὸς παράγων κανονίζει τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν διαλεκτισμὸν ὅμως τοῦ Hegel ὁ Μάρξ τὸν ἐδέχθη καὶ ἐπ' αὐτοῦ στηρίζει ὅλην τὴν φιλοσοφίαν τοῦ κομμουνισμοῦ. Βλεπ. Οὐτοπιστικὸς καὶ Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμός (ἐκδ. μεταφ.) Φριντρ. Ἔγκελς, καὶ «Νουμᾶ» χρον. 1908. φυλ. 280 σελ. 2 μελέτην Γ. Σκληροῦ: Ἱστορικὸς Ὑλισμὸς» καὶ Λένιν: Τρία ἄρθρα γιὰ τὸ Μαρξισμό' μεταφ. ἑλ. Χαϊτά. ἔκδοσις Σοσιαλιστικοῦ Βιβλιοπωλείου Ἀθῆναι 1924.

ἐκείνην τὴν ὁμαδικὴν πρᾶξιν των. Ἐὰν μέχρι τοῦδε δὲν συνέβη αὐτὸ ἀπαντοῦν οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας αὐτῆς τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων καὶ εἰς τὴν κακήν των θέλησιν!! Ἐὰν εἰς τὸ μέλλον παρουσιασθοῦν μεγάλα πνεύματα, Μεγάλοι ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι νὰ διδάξουν τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ λογικόν, οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι θὰ πιστεύσουν εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ κοινωνία ἡ ὁποία ἐπιζητεῖ τὰς λογικὰς καὶ δικαίας πράξεις, θὰ μεταβληθῇ εἰς Κοινωνίαν... ἀγγέλων. Ἄρα ἐὰν παρουσιασθοῦν Μεγάλοι ἄνδρες καὶ κηρύξουν τὰς μεγάλας ἰδέας ἡ κοινωνικὴ μεταβολὴ εἶνε μοιραία καὶ ἀναποφευκτος. Κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς θεωρίας αὐτῆς οἱ μεγάλοι ἄνδρες [1]) εἶνε οἱ δημιουργοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καθὼς καὶ αἱ μεγάλαι ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης ἀλλάζουν τὴν μορφὴν μιᾶς κοινωνικῆς περιόδου καὶ ρυθμίζουν τὴν κοινωνικὴν γενικῶς ἐξέλιξιν. Ἀπὸ τὰς θεωρίας αὐτὰς οἱ ὁποῖαι διδάσκονται ἀκόμη καὶ αἱ ὁποῖαι εἶνε ἀρχαιότατοι ἐβγῆκαν διάφορα «ἰδεώδη» κοινωνικὰ συστήματα καὶ ὑποστηρίχθη ἡ ἔμμονος ἰδέα ὅτι μία τελεία καὶ ἰδεώδης νομοθεσία εἶνε τὸ μόνον ἀντιφάρμακον τῆς ἀνθρωπίνης κακοδαιμονίας. Ὁ Πλάτων κατ' αὐτὸν τὸ οὐτοπιστικὸν καὶ ἰδεαλιστικὸν τρόπον ἐσκέπτετο ὅταν ἔγραφεν τὴν «Δημοκρατίαν» του καθὼς καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Θωμᾶς Morus, ὁ Κ=μπανέλλα, Καμπέ, Ὄλπαχ, Ἑλβέτιους κλπ.

Εἰς τὰς οὐτοπιστικὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις καὶ διδασκαλίας τῶν ὀπαδῶν εἴτε τῆς θεωρίας ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἶνε οἱ δημιουργοὶ τῆς ἱστορίας, εἴτε τῶν ὀπαδῶν τῆς θεωρίας ὅτι αἱ ἰδέαι ρυθμίζουν καὶ δημιουργοῦν τὰς κοινωνικὰς καταστάσεις ἀντιτάσσεται ἡ μαρξικὴ κοινωνιολογία [2]).

Κατὰ τοὺς μαρξιστὰς κοινωνιολόγους ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀπόλυτον καὶ ἀνεξάρτητον, τὸ ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἐλευθέραν βούλησιν

[1]) Ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιοτέρους ἀρχηγοὺς τῆς θεωρίας αὐτῆς εἶνε ὁ Καρλάϊλ.

[2]) Δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυσις: Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ καὶ τοῦ Φιλοσοφικοῦ Ὑλισμοῦ, τοῦ Χέγκελ, Μπύχνερ κλπ.

καὶ σκέψιν. Αὐτὴ ἡ γέννησίς του εἶνε ἀποτέλεσμα ξένης θελήσεως, ἡ παιδική του ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσίς του, εὑρίσκονται ὄχι εἰς τὴν ἐλευθέραν του ἐκλογὴν ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄλλων. Μόλις γεννηθῇ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἁρπάζει ἡ κοινωνία καὶ τὸν μαθαίνῃ τὴν γλῶσσαν της, τὸν διδάσκει τὴν θρησκείαν της, τὸν συνειθίζει εἰς τὰ ἔθιμα της, τοῦ ἐμπνέει τὰς ἰδέας καὶ τὰς προλήψεις της χρησιμοποιοῦσα ἐπ' αὐτοῦ ἐμμεσον βίαν διὰ τοῦ σχολείου, τῆς ἐκκλησίας, τῶν νόμων κλπ. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ὡς κοινωνικὴ μονὰς διῆλθεν διάφορα στάδια. Ἡ σημερινὴ κοινωνία εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς μορφὰς καὶ ἐκδηλώσεις δὲν ὑπῆρξεν ἡ ἰδία πάντοτε. Ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία ἀριθμεῖ βίον πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν καὶ εἰς τὸ διάστημα τῶν αἰώνων διῆλθε ἀπὸ διάφορα στάδια (πρωτόγονος κομμουνισμός, δουλεία, φεουδαρχία, κεφαλαιοκρατία). Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ δὲν εἶνε αὐθαίρετος οὔτε δημιούργημα τῆς θελήσεως τῶν μεγάλων ἀνθρώπων ἢ τοῦ Θεοῦ ὅπως ἐπιστεύετο ἀρχαιότερον ἢ τῶν ἰδεῶν. Εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελίξεως τῶν παραγωγικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων. Κατ' ἀρχὰς τὰ πρῶτα ἐργαλεῖα εἶχον τὴν μορφὴν ἐπιθετικῶν καὶ ἀμυντικῶν ὅπλων (εἰς τὴν πρωτόγονον ἀνθρωπίνην κοινωνίαν) κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων. Τὰ ὅπλα ὅμως αὐτὰ ἐξελίχθησαν εἰς ἐργαλεῖα πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς καὶ ἀπόκρουσιν (στοιχειωδῶς πάντοτε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην) τῶν ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντιες παρεμβαλλομένων ἐμποδίων. Τὰ ἐργαλεῖα αὐτὰ ἐξελίχθησαν ἀκόμη περισσότερον καὶ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἔφθασαν ὑπὸ τὴν σημερινήν των μορφήν. Ἀναλόγως λοιπὸν τῆς μορφῆς τῶν ἐργαλείων αὐτῶν ἐκαθορίζετο καὶ ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς ἀναλόγως πάλιν ἐγένετο ἡ διανομὴ καὶ ἡ κατοχὴ αὐτῶν. Ἡ ἑκάστοτε μορφὴ τῆς κοινωνίας δηλαδὴ τὸ πολιτειακὸν καθεστὼς δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἡ προσαρμογὴ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων μιᾶς περιόδου πρὸς τὰς ἑκάστοτε ὑλικὰς συνθήκας. Ἡ φεουδαρχία εἶνε τὸ καθεστὼς τῆς προσαρμογῆς τῆς τότε

κοινωνίας πρὸς τὰς γεωργικὰς συνθήκας, τὸ σημερινὸν ἀστικὸν καθεστὼς πρὸς τὰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικάς.

Ἐνόσῳ τὰ ἐργαλεῖα (μέσα παραγωγῆς) μένουν στάσιμα δηλαδὴ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως δὲν ἐξελίσσονται, δὲν τελειοποιοῦνται, κατ' ἀνάγκην μένουν στάσιμοι καὶ αἱ κοινωνικαὶ καὶ αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ τὸ πολιτειακὸν καθεστὼς τὸ ὁποῖον εἶνε ἡ ἐξωτερίκευσις ὅλων αὐτῶν τῶν σχέσεων. Μὲ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου, μόλις ἐπέλθουν τελειοποιήσεις εἰς τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καθὼς καὶ ἐφευρέσεις νέαι, ἀμέσως ἐπέρχεται ἀνάλογος μὲ τὴν σημασίαν τῶν ἐπελθουσῶν τεχνικῶν τελειοποιήσεων, ἀλλαγὴ εἰς τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας καὶ σχέσεις τῆς κοινωνίας καὶ συνεπῶς καὶ ἀλλαγὴ εἰς τὰς κοινωνικὰς αὐτῆς μορφάς. Αἱ οἰκονομικαὶ διαφοραὶ ἐπέρχονται διαδοχικῶς. Ἀρχικῶς μένουν ἀπαρατήρητοι ἀλλὰ ὅταν ἐπέλθουν πολλαὶ τοιαῦται λόγῳ τῆς μεταβολῆς, ἀλλαγῆς τῶν παραγωγικῶν μέσων, ἐπέρχεται τρόπον τινὰ μιὰ συσσώρευσις, ποὺ προκαλεῖ τὴν διατάραξιν τῶν μέχρι τοῦδε ὑφισταμένων οἰκονομικῶν σχέσεων τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐντεῦθεν δημιουργουμένη δυσαναλογία μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν καὶ συνεπῶς καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων ἔρχεται στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπερβαίνει τὸ ὅριον, τῆς συνυπάρξεως τῶν πρώην τοιούτων σχέσεων καὶ καθιστᾷ ἀναπόφευκτην τὴν σύρραξιν. Ἡ στιγμὴ αὐτή, εἶνε ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀντιπροσωπεύουσα τὰς νέας οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τάξις ζητεῖ ν' ἀνέλθῃ ἐν ὀνόματι νέων ἰδεῶν αἱ ὁποῖαι εἶνε ἡ ἔκφρασις τῶν νέων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὅρων τῆς ζωῆς. Ἡ Κοινωνικὴ Ἐπανάστασις ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, εἶνε τὸ ἀναπόφευκτον ὁρμητικὸν ξέσπασμα τῆς ἐξελίξεως, διὰ τὴν ταχεῖαν λύσιν τῆς ἐπελθούσης κρίσεως ἐκ τῆς συσωρεύσεως πολλῶν οἰκονομικῶν ἀντιθέσεων εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ὡρισμένης περιόδου. Ἑπομένως τὸ ἐγκαθιδρυόμενον νέον κοινωνικὸν καθεστὼς ἔπειτα ἀπὸ τοιαύτας ἐπαναστατικὰς μεταβολὰς εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δημιουργηθεισῶν ἐν τῷ μεταξὺ νέων οἰκονομικῶν συνθηκῶν. Ἡ ἐπικρατοῦσα νέα κοινωνικὴ τάξις τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς ὅλων τῶν ἄλλων τάξεων

καὶ οἱ ἀντιπρόσωποί της προσαρμόζουν τελείως τὰς κοινωνικὰς σχέσεις καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς πολιτείας πρὸς τὰς νέας οἰκονομικὰς συνθήκας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Κ' ἔτσι ἐπέρχεται διὰ μίαν μακρὰν ὁποιοδήποτε περίοδον ἰσορροπία μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν προηγουμένην περίοδον εἶχον διαταραχθῆ. Τὸν διαρκῆ, εἴτε κεκαλυμμένον, εἴτε φανερόν, αὐτὸν πόλεμον μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ὁ ὁποῖος, ὡς ἴδωμεν, εἰς ὡρισμένας στιγμάς, ὅταν ἐπέλθη τελεία διατάραξις τῆς ἰσορροπίας τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὅρων, ξεσπᾷ εἰς ἐπαναστατικὰ κινήματα, ὀνομάζομεν πάλην τάξεων. Ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς πάλης τῶν τάξεων ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ Κάρλ Marx (1818 – 1883) ἐστήριξεν ὄχι μόνον τὰς πολιτικάς του θεωρίας ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἡ μέθοδος τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ ἢ ὑλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας [1]) ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς πάλης τῆς τάξεως στηρί-

[1]) Ὁ ὀνομαστὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης καὶ διάδοχος τοῦ Λομπρόζο, Ἔρ. Φέρρι εἰς τὴν μελέτην του «Ὁ Σοσιαλισμὸς καὶ αἱ Θετικαὶ Ἐπιστῆμαι» ἡ ὁποία ἔχει μεταφρασθῆ εἰς ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ ἀριθμεῖ πολλὰς ἐκδόσεις, λέγει ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς πανεπιστημιακῆς του ἕδρας καὶ μὲ τὸ διεθνὲς ἐπιστημονικόν του κῦρος τὰ ἑξῆς διὰ τὴν νέαν αὐτὴν μέθοδον. «Ὁ Δαρβινισμὸς ἀπέδειξε πῶς ὅλος ὁ μηχανισμὸς τῆς ζωϊκῆς ἐξελίξεως περιορίζεται στὸν «ἀγῶνα ὑπάρξεως» μεταξὺ τῶν ἀτόμων τοῦ ἰδίου εἴδους ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καθὼς καὶ μεταξὺ τῶν εἰδῶν μέσα στὸ σύνολο τοῦ κόσμου τῶν ζώντων ὑπάρξεων. Παρόμοια καὶ ὅλος ὁ μηχανισμὸς τῶν κοινωνικῶν ἐξελίξεων περιορίζεται μὲ τὸν Μαρξικὸ σοσιαλισμὸ στὸ νόμο τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ἡ θεωρία αὐτὴ δὲν μᾶς δίνει μονάχα τὴ μυστικὴ κινητήριο δύναμι καὶ τὴ μόνη θετικὴ ἐξήγηση τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. . . . θὰ μοῦ δοθῆ εὐκαιρία νὰ μιλήσω ἐκτενέστερα. . . , γιὰ τὴν μεγάλη αὐτὴν ἀντίληψη (ἱστορικὸς ὑλισμὸς) ποὺ εἶνε ἡ αἰωνία δόξα τοῦ Μὰρξ καὶ ποὺ τοῦ ἐξασφαλίζει στὴν Κοινωνιολογία τὴ θέση ποὺ κατέχει ὁ Ντάρβιν στὴ Βιολογία καὶ ὁ Σπένσερ στὴ Φιλοσοφία» ἄλλην, μεταφ. Π. Γιαταγανόπουλου εἰς «Κόσμ. Ἐπιθεώρησιν» τόμος 3ος ἔτος Γ. σελὶς 157, τεῦχος Μαΐου 1923. βλέπε ἐπίσης περιοδικὰ «Ἐπιθεώρησις τῶν Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπι-

ζεται, εἶναι δὲ τὸ νομίζομεν ἡ μόνη θετικὴ καὶ ἀσφαλὴς μέθοδος πρὸς κατανόησιν καὶ ἐξήγησιν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν περιόδων καὶ τῶν ἑκάστοτε κοινωνικῶν φαινομένων[1]) τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας.

Κατὰ τὴν μέθοδον αὐτὴν ὁ οἰκονομικὸς παράγων εἶνε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ καὶ ρυθμίζει τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν. Ἡ κατάστασις μιᾶς κοινωνίας εἶνε πάντοτε τὸ ἀποτέλεσμα ὡρισμένων κοινωνικῶν σχέσεων αἱ ὁποῖαι πάλιν εἶνε ἡ ἔκφρασις τῶν ὑφισταμένων ὑλικῶν συνθηκῶν[2]). Αἱ παλαιαὶ θεω-

στημῶν, τομ. Ι. τεῦχος Α—Β (1916) μελέτην Ἀλεξ. Παπαναστασίου «Ὁ Ἐθνικισμός» καὶ εἰς σελίδα 250 συζητήσεις περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντος καὶ ἰδίᾳ γνώμην Δ. Γληνοῦ, Γ. Καφαντάρη Δημ. Κουρτζῆ.

[1]) Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία περὶ τοῦ «Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ» βλέπε Α. Δ. Σίδερι «Ἱστορ. Ὑλισμὸς» εἰς Κομμουνιστικὴν Ἐθεώρησιν» τόμος 2ος. Δ. Καλλιτσουνάκι μεταφρ. τοῦ Χέρκνερ τὸ «Ἐργατικὸν Ζήτημα» τόμος 2ος κεφαλ. «Μαρξισμὸς» (1920). Ἐπίσης Κάουτσκυ μεταφρ. Δεβούση «Ἠθικὴ καὶ Ὑλιστικὴ ἀντίληψις τῆς ἱστορίας», Λαφάργκ (μετάφρ. ἀνώνυμος) «Ὁ οἰκονομικὸς Νιανταρμινισμὸς» καὶ εἰς «Κομ. Ἐπιθεώρησιν» τεῦχος 1-6. τόμος 4ος Μπουχάριν «Ἡ θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ». καὶ Ν. ΛΕΝΙΝ: Τρία ἄρθρα γιὰ τὸν Μαρξισμὸ μεταφρ. Χαϊτᾶ ἔκδοσις Σοσιαλιστικοῦ Βιβλιοπωλείου Ἀθήναι 1924. Εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ἀρ. Σίδερι βλέπε καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀναφερομένους ξένους σοφοὺς συγγραφεῖς οἱ ὁποῖοι χρησιμοποίησαν τὴν μέθοδον αὐτὴν εἰς τὴν μελέτην τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτειακῶν φαινομένων. Πρῶτος (μετὰ τὸν Μάρξ) ὁ διάσημος Λευὶς Μόργκαν μελετῶν τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων κοινωνιῶν εἰς τὰς μελέτας του ἐφαρμόζει τὴν θεωρίαν αὐτήν. «αἱ μεγάλαι, λέγει ὁ Μόργκαν, ἐποχαὶ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, ταυτίζονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μέσων τῆς συντηρήσεων τῆς ζωῆς».

[2]) Κριτικὴν τῆς θεωρίας τοῦ Ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ ἐπεχείρησαν ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας σοφούς, ὁ Δόκτωρ Α. Ἐλευθερόπουλος—ἂν δὲν ἀπατῶμαι ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον—εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐπιθεώρησις Κοινωνικῶν καὶ Νομικῶν Ἐπιστημῶν» τομ. Ι. τεῦχ. 2 ἔτος 1908. Ὁ Ἐλευθ. δὲν δέχεται τὸν οἰκονομικὸν παράγοντα ὡς τὸν κυρίως ρυθμιστὴν καὶ

ρίαι, ποὺ ὅπως ἴδωμεν διδάσκουν ὅτι τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν τὴν κατευθύνουν κατ' ἄλλους μὲν ἡ Θεία Πρόνοια

δημιουργὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας ἀλλὰ τὰς «ἠθικὰς αἰτίας», καὶ τὰς «ἐθνικὰς διαφορὰς» διαφωνῶν καὶ πρὸς τοὺς μὴ μαρξιστὰς συγγραφεῖς Σπένσερ Ρόμπερτσον, Ντουρκχάϊμ, Μποθκλε, Ἐλλβάντ, Στάμμλερ καὶ ἄλλους. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἑξῆς, ὄχι βεβαίως αἱ κατὰ τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Ἐλευθεροπούλου αἱ ὁποῖαι δὲν στέκουν εἰς σοβαρὸν ἔλεγχον ἀλλὰ τὸ ὅ,τι ὁ κ. Ἐλευθ. κάμνει παραρμηνείας τῆς μαρξικῆς μεθόδου καὶ διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἔγγελς καὶ Μάρξ ὑποστηρίζει ὅτι οἱ μαρξισταὶ θεωροῦν καὶ διδάσκουν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία ἐξελίσσεται ἀντελῶς μηχανικῶς. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ὁ ὀρθόδοξος μαρξισμὸς δὲν διδάσκει ποτὲ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία ἁπλῆ μηχανή, ἐκεῖνο ποὺ διδάσκει εἶναι ὅτι ἄνθρωπος εἶναι καὶ ἄνθρωπος καὶ μηχανή. Οἱ μαρξισταὶ δὲν ὑποστήριξαν ποτὲ ὅτι οἱ μεγαλοφυεῖς καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες δὲν παίζουν ἀπολύτως κανένα ρόλον ὅταν εὑρίσκονται ἐντὸς τῆς ἐποχῆς των, ὅταν δηλαδὴ καλοῦνται νὰ δράσουν εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν οἱ ἀντικειμενικοὶ ὅροι. Ἡ συμβολὴ τοῦ Λένιν εἰς τὴν σύγχρονον Ρωσσικὴν Ἐπανάστασιν εἶναι κολοσσιαία. Οἱ μαρξισταὶ ἀρνοῦνται ὄχι τὴν χρησιμότητα καὶ τὸν ρόλον τὸν δημιουργικὸν τῶν μεγαλοφυϊῶν ἀλλὰ τὸ ὅ,τι αἱ ἱστορικαὶ καταστάσεις εἶναι δημιουργήματα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ὁ Λένιν δὲν ἐδημιούργησεν τὴν Ρωσσικὴν Ἐπανάστασιν ἀλλὰ τὴν διηύθυνε καὶ τὴν ὡδήγησε εἰς τὴν Νίκην καὶ τὸν θρίαμβον. Ἡ ἐλλειψις τοῦ Λένιν θὰ στεροῦσε ἀσφαλῶς τὴν Ρωσσικὴν Ἐπανάστασιν ἀπὸ τὸν διαυθέντα Νοῦν. Ἄλλο συνεπῶς τὸ ἕνα ζήτημα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο. Ὁ ἴδιος Ἔγκελς εἰς τὸ βιβλίον του: «Οὐτοπικὸς καὶ Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμὸς» διακηρύσσει περὶ τοῦ Μάρξ τὰ ἑξῆς «ἡ ἐμφάνισις τῆς μεγαλοφυΐας αὐτῆς καὶ ἡ διακήρυξις τῶν ἀληθειῶν του, δὲν ἦτο ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόφευκτον συμβὰν τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως, ἀλλὰ καθαρῶς τυχαῖον γεγονός. Ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγεννᾶτο καὶ πρὸ 500 ἐτῶν...» Ὥστε ὑπάρχει πολὺ μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ διδάσκουν καὶ πιστεύουν οἱ μαρξισταὶ καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἰσχυρίζεται ὁ Ἐλευθερόπουλος διὰ λόγου τῶν Μαρξιστῶν. Βλέπ. ἁπλῶς κριτικὴν ἔκτασιν τοῦ Herkner (γερμανοῦ καθηγητοῦ) εἰς τὸ βιβλίον του «Τὸ Ἐργατικὸν Ζήτημα» τόμ. Β', σελὶς 235 καὶ ἑξῆς: (ἑλληνικὴ μετάφ.

κατ' ἄλλους δὲ οἱ Μεγάλοι ἄνδρες ἢ αἱ ἰδέαι σήμερον σχετικῶς πρὸς τὸ παρελθὸν δὲν ἔχουν πολλοὺς ὀπαδούς μεταξὺ τῶν σοφῶν καὶ κοινωνιολόγων. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦν νὰ εἶνε ὀπαδοί – δυστυχῶς ὑπάρχουν πάρα πολλοὶ τοιοῦτοι εἰς τὴν Ἑλλάδα — τῶν ἀνωτέρω οὐτοπιστινῶν θεωριῶν εὑρίσκονται μακρὰν ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν ζωήν, κρυμμένοι ὡς ἀσκηταὶ εἰς τὰς τρώγλας τοῦ διανοητικοῦ μανδαρινισμοῦ. Αὐτοὶ ὅμως δὲν εἶναι πνευματικοὶ ἡγέται ἀλλὰ διανοητικοὶ ζητιάνοι καὶ δυστυχῶς ὑπάρχουν τόσοι πολλοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (1) ἀπ' αὐτούς.

Ἀθήνα Ἰανουάριος 1924. Ι. ΚΟΡΔΑΤΟΣ

τοῦ Δ. Καλλιτσουνάκι). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ Herkner ὑπάρχουν οὐσιώδεις παρερμηνίαι καὶ ἀνακρίβειαι.

1) Θεωροῦμεν ὑποχρέωσίν μας νὰ μνημονεύσωμεν ἐδῶ τὸν Γ. Σκληρὸν ὁ ὁποῖος εἰς τὰ δύο βιβλία του «Τὸ Κοινωνικόν μας ζήτημα» (1907) καὶ «Τὰ Σύγχρονα προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ» 1919 ἀσχοληθεὶς καὶ μὲ τὰ θέματα ποὺ θίγομεν εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας ἐχρησιμοποίησε πρῶτος αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν μέθοδον τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν φιλοσοφικὴν κατάρτισίν του, ὁ Γ. Σκληρὸς ἦτον ἐπηρεασμένος βαθειὰ ἀπὸ τὸν ρεβιζιονισμὸν τοῦ Μπερνστάϊν καὶ τὸν ἰδεαλισμὸν τοῦ Ζωρὲς δι' αὐτὸ ἂν καὶ χρησιμοποιεῖ τὴν μέθοδον τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ πολλάκις δογματίζει κατὰ τρόπον ἀφόρητον καὶ παρασύρεται εἰς τὸ νὰ διατυπώνῃ κρίσεις ἀπολύτως ἰδεαλιστικάς. Ἀκόμη ὁ Σκληρὸς δὲν χρησιμοποιεῖ βιβλιογραφίαν εἰς τὰ ἀνωτέρω βιβλία του καὶ δὲν παραθέτει καμίαν ἀπολύτως πηγήν διὰ νὰ εἶνε δυνατὸς ὁ ἔλεγχος ἐπὶ τῶν διατυπωμένων γνωμῶν καὶ κρίσεών του.

Τελευταῖα μάλιστα ὁ Σκλ. ἐξεδήλωσε τελείως ἰδεαλιστικὰς ἀντιλήψεις καὶ ὑποστήριξιν ὅτι ἐφεῦρε καὶ νέους παράγοντας ἐπηρεάζοντας τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν ἐκτὸς τοῦ οἰκονομικοῦ δηλαδὴ τὸν ψυχικὸν καὶ ἱστορικόν. Ἡ πνευματικὴ ἐπικοινωνία του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου μὲ τὸν νόθον καὶ προδοτικὸν σοσιαλισμὸν τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος καὶ τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκατίας καὶ ἡ ἀσκουμένη ἐπ' αὐτοῦ συγγραφικὴ ἐπιρροὴ τοῦ Πλεχάνωφ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἀρρώστεια του ἴσως συνετέλεσαν εἰς τὸν διανοητικὸν αὐτὸν ἐκτροχιασμὸν τοῦ Σκληροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

Ἡ 29 Μαΐου 1453 εἶνε μία ἱστορικὴ χρονολογία διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἡμέρα ἀποφράς, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν οἱ συγγραφεῖς, διότι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν διὰ τῆς πτώσεως τῆς Κων)πόλεως καταλύεται ὁριστικῶς ἡ μεγάλη Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἡ ὁποία ἠρίθμει βίον μιᾶς χιλιετηρίδος. Οἱ ἱστορικοὶ οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὰ αἴτια τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ὑποδουλώσεώς της εἰς τοὺς Τούρκους δὲν ἑρμηνεύουν ὀρθῶς τοὺς λόγους ποὺ ἔφερον τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Εὐρώπην οὔτε ἐπίσης καὶ τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου κρατικοῦ ὀργανισμοῦ. Τὴν ὁρμητικὴν κάθοδον τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Εὐρώπην τὴν ἀποδίδουν ἁπλῶς εἰς καταχτητικὰς καὶ θρησκευτικὰς αἰτίας ἐνῶ τὴν κατάρρευσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὴν ἐξηγοῦν ὡς ἀποτέλεσμα τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν πολιτικῶν διαμαχῶν. Διὰ νὰ ἔχουν ὅμως καταχτητικὰ σχέδια αἱ τότε τουρκικαὶ φυλαὶ τῆς Ἀνατολῆς (Ἰσλαμισμὸς) καὶ μὲ ὁρμὴν ἀκατάσχετον νὰ φθάσουν διὰ σειρᾶς μακροχρονίων νικηφόρων πολεμικῶν ἐπιδρομῶν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Κων)λιν καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν Εὐρώπην παρασύρουσαι τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα εἶνε εὐνόητον ὅτι ὑπῆρχον βαθύτεραι αἰτίαι. Ἐξετάζοντες προσεκτικῶς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀνατολικῶν

λαῶν εὑρίσκομεν ὅτι ὅλα τὰ κ ι ν ή μ α τ α τῶν λαῶν αὐτῶν τὰ κατευθυνόμενα ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Δύσιν ὀφείλονται εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀσιατικῶν χωρῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἔλλειψιν παραγωγικῶν μέσων συντηρήσεως. Αὐτὴ εἶνε ἡ μόνη καὶ ἡ βαθυτέρα ὑλιστικὴ αἰτία τῆς «ἀνατολικῆς ροπῆς» ὅπως ὀνομάζει τὴν πρὸς τὴν Δύσιν «κίνησιν (mouvement)» τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ὁ Εὐγ. Παπαναστασίου [1]). Θρησκευτικοὶ λόγοι οὐδόλως δικαιολογοῦν τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας τῶν ἀσιατικῶν λαῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινούς. Ἄλλωστε ἡ θρησκεία δὲν εἶνε ἀνεξάρτητον φαινόμενον ἀπὸ τὰς ἑκάστοτε οἰκονομικὰς σχέσεις τῶν κοινωνιῶν καὶ οὔτε ἀποτελεῖ ρυθμιστὴν παράγοντα τῶν ἐθνικοοικονομικῶν φαινομένων [2]) τῆς ὁμαδικῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἐπίσης ἡ κατάρρευσις καὶ ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ Βυζαντίου ποὺ τὴν ἀποδίδουν οἱ συγγραφεῖς μας εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας καὶ τὰς πολιτικὰς διαμάχας ἐξετάζοντες ἔτσι τὴν ἐπιφάνειαν μόνον τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων ἔχει βαθύτερα αἴτια. Τὸ Βυζάντιον ἦτο Θεοκρατικὸν Κράτος, μὲ ὅλα σχεδὸν τὰ γνωρίσματα τοῦ θεοκρατισμοῦ ἂν καὶ ὑπὸ ἐλαφροτέραν κάπως μορφὴν τοῦ τῆς Δύσεως (θεοκρατικὸν πνεῦμα, πολεμικὸν μένος, δουλοπαροικία, ἀπολυταρχικὸν διοικητικὸν σύστημα, καταχτητικὰς βλέψεις κτλ.) [3]) Τὰ γράμματα καὶ ἐπιστῆμαι ἦσαν στάσιμα

[1]) Βλ. Εὐγ. Παπαναστασίου: Τὰ Βαλκάνια ἐν σχέσει μὲ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα. Ἀθῆναι 1922. σελ 5—8. Ἐπίσης Ντριῶ (ἑλ. μεταφ.) 1900 Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος σελὶς 155.

[2]) Περὶ τῆς Θρησκείας κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ ἱστορικ. ὑλισμοῦ βλεπ. Κ.Ἐπιθ. ἔτος 1923 ἄρθρον (μεταφ.) Γκόρτα καὶ εἰς τεῦχος 1924 τεύχος Ἰανουαρ.—Ἀπριλίου: Μπουχάριν «Περὶ τῆς θεωρίας τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ».

[3]) Βλέπε Γ. Σκληροῦ. Τὸ Κοινωνικὸν μας ζήτημα ἐκδ. 1907 σελὶς 38—40 καὶ Ζαχ. τοῦ Lingenthal «Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου»

Αὐτοκρατορία, ἦτον οἰκτρὰ καὶ ἀξιοθρήνητος ὥστε ὁ λαὸς νὰ εὔχεται τὴν ἀλλαγὴν κυριάρχου. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ Φίνλεϋ ἔχομεν σύμφωνον καὶ τὸν Zach. von Lingenthal «Ἱστορία Βυζαντινοῦ Δικαίου» (ἑλληνικὴ μετάφρασις εἰς Θέμιδα Σγούτα ἔτος 1865 σελὶς 380—5) ὁ ὁποῖος λέγει «εἰς τοὺς ἀτυχεῖς χωρικοὺς (πρὸ τῆς τουρκικῆς καταχτήσεως) τοῦ Βυζαντίου ἀντὶ φόβου ἐμποιεῖ μᾶλλον ἐλπίδα κρείττονος καταστάσεως ἡ ἔλευσις νέου Δυνάστου» καὶ ὁ Heuzey [1]) ἐπίσης λέγει «δύναταί τις νὰ ἀμφιβάλλῃ ἐὰν οἱ Πάροικοι (βουλοπάροικοι) τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Βυζαντινῆς περιόδου ἔχασαν πολὺ γενόμενοι ραγιάδες ὑπὸ τοὺς Τούρκους;» Ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Χαλκοκονδύλης [2]) μαρτυρεῖ μάλιστα ὅτι «ἡ πολιτικὴ ἀποσύνθεσις καὶ ἡ δυσφορία κατὰ τῶν φεουδαρχῶν ἦτο τοιαύτη ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Ζητουνίου καὶ τῶν Σαλώνων δὲν ἐθεώρουν τὴν τουρκικὴν εἰσβολὴν δυστύχημα πλέον». Οἰκονομικὰ λοιπὸν αἴτια συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δημιουργήσαντα τοὺς ἀντικειμενικοὺς καὶ ὑποκειμενικοὺς ὅρους τῆς εὐκόλου ὑποδουλώσεώς της εἰς τὸν νέον ὁρμητικὸν ἐκ τῆς Ἀσίας κατακτητήν. Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ἐσωτερικαὶ διαμάχαι ποὺ ἀναφέρουν οἱ ἱστορικοὶ δὲν εἶνε ἡ αἰτία, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τότε οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ Βυζαντίου.

[1]) Leon Heizey Mission Arch de Macéd καὶ Δ. Τσοποτοῦ «Ἡ γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας» σελὶς 20—25 ὅπου ὀνομάζονται καὶ οἱ φόροι καὶ ἀγγαρεῖαι κτλ.

[2]) Χαλκοκονδύλης Β΄ 27. Ὁ Φραντοῦ ὑποστηρίζει ἀπίστως ὅτι τὸ 1)3 τῆς Β. Αὐτοκρατορ. κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1100 ἀνῆκον εἰς τὰ Μονεμ βασία.

Αὐτοκρατορία, ἦτον οἰκτρὰ καὶ ἀξιοθρήνητος ὥστε ὁ λαὸς νὰ εὔχεται τὴν ἀλλαγὴν κυριάρχου. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ Φίνλεϋ ἔχομεν σύμφωνον καὶ τὸν Zach. von Lingenthal «Ἱστορία Βυζαντινοῦ Δικαίου» (ἑλληνικὴ μετάφρασις εἰς Θέμιδα Σγούτα ἔτος 1865 σελὶς 380—5) ὁ ὁποῖος λέγει «εἰς τοὺς ἀτυχεῖς χωρικοὺς (πρὸ τῆς τουρκικῆς καταχτήσεως) τοῦ Βυζαντίου ἀντὶ φόβου ἐμποιεῖ μᾶλλον ἐλπίδα κρείττονος καταστάσεως ἡ ἔλευσις νέου Δυνάστου» καὶ ὁ Heuzey [1]) ἐπίσης λέγει «δύναταί τις νὰ ἀμφιβάλλῃ ἐὰν οἱ Πάροικοι (βουλοπάροικοι) τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Βυζαντινῆς περιόδου ἔχασαν πολὺ γενόμενοι ραγιάδες ὑπὸ τοὺς Τούρκους;» Ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Χαλκοκονδύλης [2]) μαρτυρεῖ μάλιστα ὅτι «ἡ πολιτικὴ ἀποσύνθεσις καὶ ἡ δυσφορία κατὰ τῶν φεουδαρχῶν ἦτο τοιαύτη ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Ζητουνίου καὶ τῶν Σαλώνων δὲν ἐθεώρουν τὴν τουρκικὴν εἰσβολὴν δυστύχημα πλέον». Οἰκονομικὰ λοιπὸν αἴτια συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δημιουργήσαντα τοὺς ἀντικειμενικοὺς καὶ ὑποκειμενικοὺς ὅρους τῆς εὐκόλου ὑποδουλώσεώς της εἰς τὸν νέον ὁρμητικὸν ἐκ τῆς Ἀσίας κατακτητήν. Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ἐσωτερικαὶ διαμάχαι ποὺ ἀναφέρουν οἱ ἱστορικοὶ δὲν εἶνε ἡ αἰτία, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τότε οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ Βυζαντίου.

[1]) Leon Heizey Mission Arch de Macéd καὶ Δ. Τσοποτοῦ «Ἡ γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας» σελὶς 20—25 ὅπου ὀνομάζονται καὶ οἱ φόροι καὶ ἀγγαρεῖαι κτλ.

[2]) Χαλκοκονδύλης Β΄ 27. Ὁ Φραντοῦ ὑποστηρίζει ἀπίστως ὅτι τὸ 1)3 τῆς Β. Αὐτοκρατορ. κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1100 ἀνῆκον εἰς τὰ Μονεμ βασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

> Ἡ νεωτέρα ἀστικὴ τάξις εἶναι προϊὸν μιᾶς μακρᾶς ἐξελίξεως, μιᾶς ὁλόκληρης σειρᾶς ἐπαναστάσεων στοὺς τρόπους τῆς παραγωγῆς καὶ στὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας. Σὲ κάθε διαδοχικὸ βαθμὸ τῆς ἀναπτύξεως της, ἡ ἀστικὴ τάξη πραγματοποίησε μίαν ἀνάλογη πολιτικὴ πρόοδο.... ὁ ρόλος τῆς ἀστικῆς τάξεως στὴν ἱστορία ὑπῆρξε ἀπὸ τῆς πιὸ ἐπαναστατικοῦς.
>
> ΚΑΡΛ. ΜΑΡΞ

Εἶνε ἀνάγκη πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν τῶν γεγονότων καὶ αἰτίων τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 νὰ ἐξετάσωμεν, εἰς ποίαν κατάστασιν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως εὑρίσκετο ἡ τότε ὑπόδουλος εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλλάς.

Ὅλοι οἱ ἀσχοληθέντες συγγραφεῖς μὲ τὰ γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως ἐμμέσως ἢ ἀμέσως, παραδέχονται καὶ ὁμολογοῦν ὅτι, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἕως τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου παρετηρήθη μεγάλη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις εἰς τὴν τότε ὑπόδουλον Ἑλλάδα.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία, παρουσίαζαν τοιαύτην κίνησιν καὶ ἀκμὴν ὥστε νὰ κατέχουν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν ἐμπορικὴν καὶ ναυτικὴν κίνησιν τῆς Εὐρώπης.

Τὰ τρία ἱστορικὰ Νησιά: Ὕδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρὰ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἔφθασαν εἰς μίαν μεγάλην οἰ-

κονομικὴν ἀκμὴν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν τῆς Βενετίας διήρχετο τότε μεγάλην κρίσιν τὸ δὲ γαλλικὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν διετέλει εἰς ἀδράνειαν λόγῳ τῶν ἀγώνων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἄλλων μοναρχικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης τὰ ὁποῖα ἀπὸ κοινοῦ, (ὅπως κατὰ τὴν σύγχρονόν μας ἐποχὴν (1918—22) αἱ καπιταλιστικαὶ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἐφήρμοσαν ἀποκλεισμοὺς κατὰ τῆς Σοβιετικῆς Ρωσσίας) εἶχαν ἀποκλείσῃ [1]) καὶ ἀπομονώσῃ τὴν ἐπαναστατημένην δημοκρατικὴν Γαλλίαν. Ὁ ἐμπορικὸς στόλος (κοινῶς καράβια) τῶν τριῶν αὐτῶν κυρίως νησιῶν ἦτο ὁ μόνος εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ Μεσόγειον. Ἐτροφοδότει κρυφὰ (δηλαδὴ ἐνήργει λαθρεμπόριον πολέμου) τὴν ἀποκεκλεισμένην Γαλλίαν προσπορίζόμενος μεγάλα κέρδη καὶ ὠφελήματα. Ἐκ παραλλήλου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ρωσσικῆς σημαίας ἀπὸ τὸ 1783 [2]) ἔπλεαν ἐλεύθερα εἰς τοὺς Ρωσσικοὺς λιμέ-

[1]) Τὸν κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμὸν ἐνήργει κυρίως ἡ Ἀγγλία. Εἰς τὰ ἐκδοθέντα Ἀρχεῖα τῆς νήσου Ὕδρας (Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὕδρας 1778 - 1832 δημοσιευόμενα ὑπὸ Ἀντωνίου Λιγνοῦ) τομ. Β. σελ. 73 καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάρχουν πολύτιμοι πληροφορίαι περὶ τοῦ διενεργουμένου κατὰ τῆς τότε Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀποκλεισμοῦ. Μεταφέρομεν ἐδῶ «ἀποσπάσματα» ἐκ τῶν ἀνωτέρω Ἀρχείων σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀμέσως συνδεόμενον μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21. «τιμιώτατε καπετὰν κυρ Γιώργη... μπᾶς κατάμπαση τῆς νήσου Ὕδρας καὶ ναζίρη Πόρου. εἶης ὑγιαίνων: Ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία τῆς Ἰγγλετέρας (ἐννοεῖ τὴν Ἀγγλίαν) διακηρήξασα τὸν πόλεμον ἤδη ἐναντίον τῆς Ρεμπούπληκας τῶν Φραντζέζων (ὀνομάζει τὴν Γαλλικὴν Δημοκρατίαν), καὶ ἐπομένως ἐμποδίζει ὅλα τὰ πραγματευτάρικα (δηλαδὴ τὰ ἐμπορικὰ τὰ διενεργούντα ἐμπόριον) καράβια ὁ ποῦ πηγαίνουν εἰς τὰ πόρτα καὶ μέρη τῆς Φραντζίας . . . . . ἡ Ἰγγλετέρα . . . ἂν δὲν ἔχουν πρᾶγμα πραγματευτάρικον φραντζέζικον μέσα δὲν τὰ πειράζει καθόλου....»

[2]) Μετὰ τὴν εἰρήνην μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ρωσσίας τοῦ Κατζαρτζῆ (ἔτος 17[illegible]4) καὶ τοῦ Ἰασίου (1792) ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῶν τριῶν

νος τῆς Μαύρης Θάλασσας τὰ καράβια τῶν ἐν λόγῳ Νησιῶν διενεργοῦντα ἐμπόριον καὶ μεταφέροντα ἀπὸ τὰς ἀγορὰς τῆς Νοτίου Ρωσσίας σιτηρὰ καὶ ἄλλα προϊόντα καὶ ἐμπορεύματα εἰς τοὺς λιμένας τῆς ἄλλης Εὐρώπης καὶ τανάπαλιν [1]). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὄχι μόνον διὰ τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν Εὐρώπην οἱ νησιῶται: Κουτσουριώτηδες, Ὀρλάνδος κ. ἄλ. ἐθεωροῦντο οἱ μελαλύτεροι ἐφοπλισταί [2]). Ἐπειδὴ ὅμως τόσον εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν (ὅπως καὶ σήμερα ἀκόμη οἱ Λαζοί) ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ Αἰγαῖον ὑπῆρχον ληστο-

ἱστορικῶν Νησιῶν ἔλαβεν τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτζῆ ἡ Ρωσσία ἀπέδωσεν εἰς τὴν Τουρκίαν τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ποὺ εἶχεν καταλάβει, ἡ δὲ Πόλη (κατὰ τὸ ἄρθρ.17) ὑπέσχετο ἀμνηστείαν καὶ αἰωνίαν λήθην ὅλων τῶν ἀληθινῶν ἢ ὑποτιθεμένων ἐγκλημάτων ἢ ζημιῶν ἃς ὑπέστη καὶ ἐξήρτησεν παντὸς φόρου τοὺς ναοὺς κλπ. Μετὰ τὴν εἰρήνην Καϊναρτζῆ τὸ ναυτικὸν τῆς Πόλης (Τουρκίας) παρέλαβεν ναύτας Ἕλληνας Σπετσιώτας, Ψαριανοὺς κλπ. Ἔτσι οἱ νησιῶται ἐξεπαιδεύθησαν εἰς τὴν ναυτικὴν πολεμικὴν τέχνην συντελέσαντες κατὰ πολὺ εἰς τὰ μεγάλα ναυτικὰ κατορθώματα τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν πρώτην περίοδόν του.

[1]) Βλέπε καὶ Βον καὶ Γον τόμον «Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὕδρας» πλῆθος ἐπιστολῶν καὶ διαταγῶν ἐπιβεβαιοῖ τὰ ἀνωτέρω. Σχετικῶς δὲ μὲ τὸ ζήτημα τῆς προσλήψεως Ὑδραίων κλπ. ναυτῶν εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον βλέπ. σελίδ. 38, 335 καὶ 457 ἔνθα ὑπάρχει ἐπίσημον δ ι ά τ α γ μ α Σουλτάνων διὰ τὸ ζήτημα αὐτό.

[2]) Ὁ Κριεζῆς εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Νήσου Ὕδρας» Πάτραι 1868 σελὶς 60. γράφει «Ἡ Ὕδρα εἶνε (κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως) εἷς ἐκ τῶν πρώτων σταθμῶν τοῦ Αἰγαίου... πλοῦτη ἀμέτρητα ἐπισωρεύθησαν. Τὰ χλιτῆρα κατέστησαν περιττὰ καὶ τὰ κιβώτια ἀνεπαρκῆ. Πανταχόθεν ἠκούετο ὁ ἀναρμόνιος τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἦχος... ἐπισωρεύθη ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος εἰς ὀπόγεια (σπέρνες) ἔθεν ἐπέτρεπτο νὰ ἐξέλθῃ ὅλος κατὰ τὴν 22 Μαρτίου 1921 καὶ παρατιθέμενα σελ. 60-64. «Ὁ περιδόητος διὰ τὰ πλούτη του Α. Κουντουριώτης ἐκέρδησεν ἐπὶ ἓν ἔτος μόνον, ἐκ τῶν πλοίων του, ἐκ τῆς κυκλοφορίας τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων του πλέον τῶν 200 χιλιάδων διστήλων.

πειραταί, Ἀλγερινοι κυρίως, ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῶν τριῶν αὐτῶν νησιῶν—ὁ ὁποῖος τονίζομεν—ἐθεωρεῖτο τότε ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τῆς Εὐρώπης—εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξοπλισθῇ [1]), τοῦτο δὲ ἐπέτρεψε καὶ ὁ Σουλτάνος. Πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου διέσπασαν πρὸ πολλοῦ εἰς τὰ νησιὰ αὐτὰ τὴν φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν καὶ ἡ νέα τάξις (τῶν ἐμπόρων καὶ καραβοκυραίων (ἐφοπλιστῶν) ἀπὸ τοῦ 1770 ἀρχίζει νὰ ἀποκτᾷ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τοὺς Τούρκους ὡς ἰδιαιτέρα ἐντελῶς τάξις. Ὁ Καλλίνικος ὁ Πατριάρχης ἀναγγέλων πρὸς τοὺς νησιώτας τὴν ἐκλογήν καὶ διορισμὸν νέου Μητροπολίτου εἰς τὴν ἐπαρχίαν των δὲν ἀπευθύνεται πλέον μόνον πρὸς τοὺς Προεστώτας καὶ Δημογέροντας (κοτσαμπάσιδες) ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς καραβοκύριους καὶ πραγματευτάς (ἐμπόρους): ἰδοὺ ἐπὶ λέξει ἡ πατριαρχικὴ προσφώνησις «Ἐντιμώτατοι κληρικοὶ τῆς ἁγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Αἰγίνης, Πόρου, Ὕδρας μετὰ πάντων τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ χωρίων τε καὶ χωρῶν, καὶ εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι καὶ τιμιώτατοι προεστῶτες καὶ δημογέροντες καὶ καραβοκύριοι καὶ πραγματευταί... καὶ λοιποὶ ἁπαξάπαντες εὐλογημένοι..... εἴη

[1]) Ὁ Σουλτὰν Μαχμὲτ Ι (1809) εἰς διάταγμά του πρὸς τοὺς καπιτανέους τῶν καραβίων... διατάσσει «ἐπειδὴ ἀναμφιβόλως εἶναι χρέος βασιλικὸν ἡ πρὸς τοὺς ραγιάδες τῆς ἐπικρατείας μου, μάλιστα τοὺς καραβοκυραίους ὅσοι ταξιδεύουσι διὰ πραγμάτειαν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀκριβῆ ὑπερασπισιν καὶ ἐπιμέλειαν ..... καθότι ὁ εἰρημένος εἶναι ἀπὸ τοὺς ραγιάδες τοῦ ὑψηλοῦ μου βεβλετιέου (πρόκειται περὶ τοῦ αἰτοῦντος πλοιάρχου νὰ ἐξοπλίσῃ τὸ καράβι του) καὶ κύριος τοῦ..... ρηθέντος καραβίου τὸ ὅπλον παρέχει τόπια..... καὶ ναῦτας.... πιστόλια.... μαχαίρια... καραμπίνες ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ φυλάττῃ τὰ καθήκοντα τοῦ ραγιαλικίου...» σελίς. 441, 443, Ἀρχ. Κοινοτ. Ὕδρας τομ. Βος.

ὑμῖν ἅπασι χάρις καὶ εἰρήνη καὶ ἔλεος . . . . » [1]) Τὴν ἰδίαν ἐπὶ λέξει προσφώνησιν ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ νεοεκλεγεὶς τότε Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμβρόσιος. Ἀκόμη ὁ ἴδιος Πατριάρχης Καλλίνικος ἐζήτησεν οἰκονομικὴν συνδρομὴν διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ λειτουργίαν τῶν ἐν Φαναρίῳ καὶ Γαλατᾷ (Κων]λεως) ἑλληνικῶν ἐσπιταλείων (νοσοκομείων) ἀπὸ τοὺς «ἁπαξάπαντας καπιτανέους καὶ καραβοκυρίους» τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ὕδρας [2]), Πόρου καὶ Αἰγίνης. Εἰς τὸ σχετικὸν πατριαρχικὸν γράμμα δὲν ἀναφέρονται μόνον οἱ δημογέροντες καὶ πρόεστοι ἀλλὰ καὶ οἱ καραβοκύριοι (ἐφοπλισταὶ) καὶ οἱ καπιτανέοι. Ἡ προτίμησις αὐτὴ δὲν εἶνε τυχαία βεβαίως ἀλλὰ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ τότε ἐφοπλισταὶ (καραβοκυρέοι) τῶν νησιῶν ἐφημίζοντο διὰ τῶν πλούτων των, ὥστε νὰ προκαλοῦν τὴν προσοχὴν τοῦ Πατριαρχείου καὶ ν' ἀναγκάζουν τὸ Πατριάρχην νὰ τοὺς «παρακαλῇ» νὰ δώσουν ἔρανον δι' ὡρισμένους φιλανθρωπικοὺς σκοπούς. Ἡ ἐμπορικὴ αὕτη ἀκμὴ τῶν νησιωτῶν καὶ ἰδίᾳ τ ῆς Ὕδρας εἶχεν ὡς ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα νὰ θεσπισθῇ ἀπὸ τοῦ 1804 καὶ «νομοθεσία» περὶ ἐμπορικῆς ναυτιλίας [3]) συγχρονισμένη μὲ τὴν κρατοῦσαν ἐν Εὐρώπῃ τότε νομοθεσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τριῶν αὐτῶν νησιῶν (Ὕδρα, Σπέτσαι καὶ Ψαρρὰ) τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο εἰς τόσον μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμήν, κατὰ κοινὴν ἄλλως τε ὁμολογίαν, καὶ τ' ἄλλα νησιὰ τοῦ Αἰγαίου [4]) (Κυκλάδες καὶ Σποράδες) διέθετον ἐμπορικὸν στόλον ὁπωσδήποτε σημαντικόν.

Ἐπίσης εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἀκόμη τῶν

[1]) Τὸ περιεχόμενον τοῦ πατριαρχικοῦ αὐτοῦ γ ρ ά μ μ α τ ο ς (ἐγκυκλίου) θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ «πρυνομείων, τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἀριστοκρατίας» Ἔξω. τῷ 1770.

[2]) Ἀρχ. Κοινοτ. Ὕδρας τομ. 6. σελ. 294 - 297.

[3]) Βλ. «Ἀρχεῖα Κ. Ὕδρας» τομ. 3 σελ. 456. καὶ Κριεζῆ: Ἱστορία τῆς Ὕδρας».

[4]) Καὶ ἡ Χίος ἠκμαζε, ἂν μάλιστα καὶ ἡ Σάμος.

Σταυροφοριῶν εἶχον ἀναπτυχθῇ σπουδαίως αἱ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Δύσεως ἐμπορικαὶ σχέσεις. Ἀπὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 17ου αἰῶνος, αἱ ἐμπορικαὶ αὐταὶ σχέσεις, λαμβάνουν μεγάλην ἔκτασιν καὶ σημασίαν.

Τὸ σημερινὸν Ἅσημον Τρίκκερι (παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου) κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχεν σπουδαῖα ναυπήγεια καὶ στόλον ἐμπορικὸν ποὺ μετέφερε σιτάρια κυρίως εἰς τοὺς λιμένας Θεσσαλονίκης, Κων)πόλεως, Ὀδησσοῦ κτλ. [1]) Ἔπεσης καὶ ὁ Βόλος (Γόλος ἐλέγετο τότε) εἶχεν ἀναπτύξει ἐμπόριον νημάτων βαμβακερῶν μετὰ τῆς Βενετίας καθὼς καὶ μετάξης μετὰ τῆς Ὁλλανδίας, Ἀγγλίας κτλ. Χάριν δὲ τοῦ ἐμπορίου αὐτοῦ ἤδρευεν ἐν Πορταριᾷ (Βόλου) καὶ Ἐμπορικὸς Πράκτωρ τῆς Γαλλίας ὀνόματι Βαρθελεμὴ (ἀρχαὶ 19ου αἰῶνος). Ἔπεσης ἐμπορικὸν στόλον εἶχεν καὶ ἡ Ζαγορὰ (Ἀνατολικὴ πλευρὰ Πηλίου). Ὁ Pouqueville εἰς τὸ «Voyage de la Crèce τόμος Γ' σελ. 67. 394 ἀναφέρει ὅτι νήματα ἐρυθροβαφῆ, ὑφάσματα βαμβακερά, μεταξωτὰ καὶ ἐκ τριχὸς αἰγὸς (τραγομάλλινα) ἐξήγοντο ἔπεσης εἰς μεγάλας ποσότητας, ἀξίας πολλῶν ἑκατομμυρίων γροσίων ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου καὶ Ἀγυιᾶς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἔπεσης κατὰ τὸν ἴδιον Πουκεβίλ οἱ κάτοικοι τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ἀγυιᾶς χαρακτηρίζονται «ἐπιχειρηματικοὶ» καὶ «φιλαπόδημοι» διεσπαρμένοι εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Περγάμου ὅπου εὐποροῦν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Θεσσαλία ἐξῆγεν ὡς μαρτυροῦν διάφοροι περιηγηταί, «σιτάρια, κριθάρια, μετάξια πολλά, σῦκα, λάδια, ἁλῆς, βαμβάκια, νήματα, σάμι, πετσιά, ρόζι» [2]).

[1]) Δημητριέων: Νεωτερικὴ Γεωγραφία. Βιέννη 1791 σελ. 233.

[2]) Βλέπε καὶ Τσοποτοῦ «Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας» σελὶς 156 - 160 καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ σημειωμένην βιβλιογραφίαν.

Εἰς τὸ Μέτσοβον καὶ τὰ Ἰωάννινα εἶχεν ἀναπτυχθῇ ἐπίσης διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μέγα ἐμπόριον ἐξωτερικόν.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἱδρύθησαν ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τοῦ Μετσόβου καὶ τῶν Ἰωαννίνων μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἴδίᾳ εἰς τὴν Ἐνετίαν, Μόσχαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Λάρισσαν καὶ Κων)πολιν. Ἐκ παραλλήλου καὶ ἡ Ζαγορὰ (Πηλίου) ἡ ὁποία διέθετε μεγάλον στόλον ἀπὸ ἱστιοφόρα [1]) εἶχεν ἀναπτύξῃ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον κυρίως μὲ τὴν νότιον Ρωσσίαν καὶ Μολδοβλαχίαν καὶ Ὁλλανδίαν. Ὑπάρχουν ἀνέκδοτα ἔγγραφα (ἐπιστολαί, συμφωνητικά, διαθῆκαι κτλ.) ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται, ὅτι εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν ὑπῆρχον ἑκατομμυριοῦχοι διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔμποροι τῆς Ζαγορᾶς καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς Ρωσσίαν σπουδαῖοι ἐμπορικοὶ οἶκοι Ζαγοραίων. Μάλιστα ὁ ἐκ Ζαγορᾶς Νικόλαος Κρίσκης ἔγινε καὶ Ναύαρχος τοῦκατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐποχὴν ρωσσικοῦστόλου.

Ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν Ἤπειρον. Ὁ Πουκεβίλ γνωρίσας καλὰ διὰ περιοδειῶν τὴν Ἤπειρον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀναφέρει εἰς τὰς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις του ὅτι οἱ Καλλαρῶται (χωρίον εἰς τὸ ὄρος Πολύδαινον) τῆς Ἠπείρου ἤκμαζον ἐμπορικῶς τόσον πολὺ ὥστε νὰ ἀμιλλῶνται μὲ τὰς μεγαλειτέρας ἐμπορικὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης.

[1]) Φαίνεται ὁ στόλος τῆς Ζαγορᾶς ἦτο πολὺ γνωστὸς διότι ὑπάρχει καὶ δημοτικὸ τραγοῦδι ποὺ ἀρχίζει ἔτσι: «Ἤρθαν τὰ καράβια τὰ Ζαγοριανά...» Κατὰ μαρτυρίας ὅμως ἐντοπίων καὶ ἐξ ἄλλων ἐγγράφων ἀρχαίων φαίνεται ὅτι ὁ Ζαγοριανὸς ἐμπορικὸς στόλος ἀνῆκεν μᾶλλον εἰς τὸ ἄλλοτε (κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας) χωρίον: Παλαιὰ Μιτζέλα τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ 1828 ἐπειδὴ δὲν ὑπετάγη τὸ ἔκαυσαν οἱ τοῦρκοι. Οἱ περισσότεροι δὲ κάτοικοι αὐτοῦ ἀπεδήμησαν ὡς πρόσφυγες εἰς τὴν ἐλευθέραν τότε Ἑλλάδα (ἐπαρχία Ἀλμυροῦ) ὅπου τῇ συνδρομῇ κυρίως τῆς κατόπιν Βασιλίσσης Ἀμαλίας ἐκτίσθη δι' αὐτοὺς ὁ προσφυγικὸς συνοικισμὸς «Νέα Μιτζέλα ἢ Ἀμαλιάπολις».

Καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν καθ' αὐτὸ γεωργικὴν Πελοπόννησον ἤρχισε νὰ παρατηρῆται σοβαρὰ ὁπωσδήποτε ἐμπορικὴ κίνησις. Ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χ ε ι ρ ο τ ε χ ν ί α ς [1]) δὲν ἔχομεν ἱστορικὰς μαρτυρίας ἀξίας λόγου δι' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος. Πάντως ὅμως εἰς τὸ Πήλιον μὲ τὴν βαφὴν τῶν νημάτων, Ἀμπελάκια, Ἀγυιὰν καὶ Τύρναβον ἐσημειώθη μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς χειροτεχνίας. Εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸ σπουδαιότερον, ἂς τὸ ὀνομάσωμεν ἔτσι, βιομηχανικὸν κέντρον τῆς τότε προεπαναστατικῆς ἐποχῆς, ἦτο ἡ Δημητσάνα. Μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη σώζεται ἡ ἔκφρασις «δημητσανίτικο μπαρούτι». Λόγῳ τῆς σπουδαιότητος τῆς Β ι ο μ η χ α ν ί α ς αὐτῆς, θὰ κάμωμεν εὐρυτέραν κάπως ἀνάλυσιν τὰ περὶ αὐτῆς.

Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς [2]) ἡ Δημητσάνα ἦτο κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς τουρκοκρατίας σπουδαῖον βιομηχανικὸν κέντρον ὁλικῶν πολέμου. Τὸ πυριτιδοπωλεῖον τῆς Δημητσάνης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο τὸ μεγαλήτερον ὅλων, ὑπῆρξεν δὲ κατ' τὴν Ἐπανάστασιν ὁ μεγαλύτερος καὶ σπουδαιότερος χορηγητὴς τοῦ ἀγῶνος. Ἡ Κρήτη, ἡ Στερεά, ἡ Θεσσαλία, ἡ Κασάνδρα, ὁ Ἄθως

[1]) Ὁ Ἀχιλλεὺς Κυριαζῆς εἰς τὴν μελέτην του περὶ «Ἑλ. χειροτεχνίας» περιοδ. Ν έ ο ς Α ἰ ὼ ν τομ. Α. ἀριθ. 1—4 Ἀθῆναι. 1917, ἔχων ὑπ' ὄψιν του κυρίως τὸν Μάουρερ ἀγνοεῖ φαίνεται τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρχαιίας τοῦ Λάμπρου καὶ ἀποφαίνεται δογματικῶς ὅτι ἡ ἑλληνικὴ χειροτεχνία κατὰ τοὺς πρὸ ἐπαναστατικοὺς χρόνους εἶνε σχεδὸν ἀνάξια λόγου καὶ ὑφίστανο παντοῦ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ο ἰ κ ι α κ ῆ ς οἰκονομίας. Ἡ βαφὴ ὅμως τῶν μαλλιῶν καὶ νημάτων εἰς τὰ Πήλιον, Τύρναβον, Ἀγυιὰν καὶ τὰ ἀκμάζοντα Ἀμπελάκια, ἐπίσης ἡ κατασκευὴ πυρίτιδος καὶ σφαιρῶν κλπ. εἰς τὴν Δημητσάνην, τὰ χρυσοχοεῖα τῶν Καλλαρυττῶν κλπ. μαρτυροῦν ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον ἀπὸ τοὺς δογματισμοὺς τοῦ Δ. Κυριαζῆ.

[2]) Βλεπ. Σπυρ. Λάμπρου «Ἡ πυρίτις τῆς Δημητσάνης σελ. 511 «Δόγοι καὶ Ἄρθρα» 1902 Ἀθῆναι.

ἐφωδιάζοντο μπαρούτι καὶ σφαίρας ἀπὸ τὴν Δημητσάνα καὶ κυρίως ἀπὸ τοὺς μύλους (ἐργοστάσια) τῶν ἀδελφῶν Σπηλιωτοπούλου. Κατά τινα πίνακα εἰς ἕνα καὶ μόνον χρόνον εἰς μόνην τὴν Πελοπόνησον ἐστάλησαν 3510 ὀκάδες σφαιρῶν, 13106 ὀκάδες μπαρουτιοῦ καὶ 804.320 φυσίγγια.

Κατὰ τὸν Σπυρίδ. Τρικούπην « ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἤκμαζεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῆς Πελοποννήσου διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ πολύτιμον προϊὸν τῆς σταφίδος [1]) εὐρωπάϊζε δὲ ὑπὲρ τὰς ἄλλας διὰ τὴν συχνὴν μετά τινων παραθαλασσίων τῆς Εὐρώπης πόλεων ἐξαιτίας τοῦ ἐμπορίου ἐπιμιξίαν καὶ διὰ τὴν εἰς ἐν αὐτῇ διαμονὴν προξένων ἰσχυόντων παρὰ ταῖς τουρκικαῖς ἀρχαῖς. »

Εἰς τὰς Καλαρρύτας (Ἠπείρου) εἶχεν φθάσει ἡ χρυσοχοϊκὴ εἰς βαθμὸν σπανίας τελειότητος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Νησιὰ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς ἀνεπτύχθη σπουδαία διομηχανία ὑπὸ τὴν τότε βεβαίως μορφήν της. Τὰ Ἀμπελάκια εἶνε ὀνομαστὰ ἀπὸ τὰ μέσα τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος διὰ τὰ 24 νηματοβαφεῖα τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦσαν ὑπὸ τύπον συνεταιρισμοῦ ὁλόκληρον τὴν ἐκ 4 χιλ. περίπου ψυχῶν πληθυσμὸν παρήγων δὲ καὶ ἀπέστελλον εἰς Βιέννην, Ἀμβούρ-

[1]) Κατὰ τὸν Pouqueville κατὰ τὸ 1814 ἡ παραγωγὴ τῆς σταφίδος ἐν Πελοποννήσῳ γενικῶς ἦτο ἡ ἑξῆς :

	Ἑνετικὰς λίτρας	τιμὴ	
Πάτραι.	6,000,000	140 γρόσ.	= 840,000
Αἰγιαλείας Καλάβρυτα.	2,000,000	130 »	= 286,000
Κορινθίας	700,000	130 »	= 91,000
Σύνολον παραγωγῆς	8,900,000	ὁλικὴ ἀξία	1,217,900

Τὸ γρόσιον ἐκλαμβάνεται ὡς φράγκον. βλέπ. Χριστ. Εὐκλείδου «Γεωργικὴ ἔρευνα τοῦ Νομοῦ Ἀχαϊοηλίδος» Ἀθῆναι 1919 σελὶς 110—111.

γον, Δρέσδην, Λειψίαν καὶ Ἀγγλίαν περὶ τὰς 3 χιλ. δέματα νημάτων ἐρυθροβαφῶν. Ἐπίσης ἡ Ἀγυιὰ καὶ Ρέτσανη Σελιτσάνη ἐφημίζοντο διὰ τὰ μεταξουργεῖα καὶ ὑφαντήρια των [1]). Ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸν τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἀκμῆς τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν ἐποχὴν καὶ τῆς ἐπαφῆς τῶν κατοίκων της μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶνε καὶ τὸ γενονὸς ὅτι ὑπῆρχον ἐλεύθεροι τέκτονες (μασσῶνοι) εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἱδρύσαντες Στοὰν εἰς τὴν κοιλάδαν τῶν Τεμπῶν [2]).

Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀντιγράψωμεν σελίδας ὁλοκλήρους ἀπὸ τὰ ἐκδοθέντα κυρίως ἀρχεῖα τῆς Νήσου Ὕδρας καθὼς καὶ ἀπ' τὰ γνωστὰ καὶ ἀνέκδοτα ἀρχεῖα τῶν Θεσσαλικῶν, Ἠπειρωτικῶν καὶ Πελοποννησιακῶν καὶ Μικρασιατικῶν πόλεων καὶ χωρίων τῆς τότε ἐποχῆς δι' ὧν πιστοποιεῖται κατὰ τὸν ἐπιστημότερον τρόπον ἡ μεγάλη ναυτικὴ, ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ ἀκμὴ τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς μὲ τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει καμία διαφωνία ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν ἐξητάσθη ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς ὄχι ἀπὸ ἀπόψεως ὁμολογίας γεγονότων καὶ ἱστορικῶν πληροφοριῶν καὶ δεδομένων ἀλλ' ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνιολογικῆς εἶνε ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς ἱστορίας τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ. Ἀναφέρουν ξηρὰ τὰ γεγονότα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς τότε Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποδίδουν καὶ ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὸ γεγονὸς αὐτό. Τὸ πολὺ θεωροῦν τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἄνθησιν ὡς συντελεστικὴν

[1]) Λεονάρδου: Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία, Πέστη 1836 Pouqueville (Voyage c.t.c. τομ. Γος) Κ. Παπαρηγοπούλου τόμος Ε. Ἱστορ. Ἑλ. Ἔθνους.

[2]) Βλεπ. Δ. Τσοποτοῦ αὐτόθι σελ. 140 - 160 καὶ τὴν παρ' αὐτῷ βιβλιογραφίαν.

ἀπὸ ἀπόψεως μέσων χρηματικῶν κυρίως μαζὶ μὲ ἄλλα αἴτια, (φιλοπατρία, θρησκεία, πίστις κλπ.) εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐδῶ ὅμως εἶνε τὸ ζήτημα. Ἡ φιλοπατρία, ἡ πίστις καὶ τὰ τοιαῦτα δι' ἡμᾶς δὲν συνετέλεσαν εἰς τὴν γέννεσιν τῆς ἰδέας τῆς Ἐπαναστάσεως οὔτε εἰς τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς [1]) ἐξ ὅσων ἀναφέραμεν ἀνωτέρω ἴδωμεν ὅτι ἡ τότε ὑπόδουλος Ἑλλὰς εἰσῆλθεν εἰς μίαν νέαν περίοδον, διακρινομένην ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἡ νέα αὐτὴ περίοδος παρουσιάζει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς μ ε τ α β ο λ ῆ ς, μ ε τ α μ ο ρ φ ώ σ ε ω ς εἰς τὴν τότε φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν. Ἀπὸ τὴν φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν τοῦ μεσαιῶνος ἐγεννήθη μία νέα κοινωνικὴ τάξις, ἡ ἀ σ τ ι κ ὴ (μπουρζουαζία) διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας ποὺ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς δουλοπαροίκους τοῦ Μεσαιῶνος ἐγεννήθησαν οἱ ἀστοὶ τῶν πρώτων κοινοτήτων (τῆς Γαλλίας, Ἰταλίας κλπ.) κι' ἀπὸ αὐτοὺς πάλιν ἡ νεωτέρα ἀστικὴ τάξις. Αἱ ἀγοραὶ τῆς Ρωσσίας, Ἰταλίας, Γερμανίας Αὐστρίας κλπ.

[1]) Ἀλλοῶτε τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας, τῆς πίστεως κ.λ.π. δὲν εἶναι κάτι μόνιμον καὶ σταθερόν. Αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἀλλάσσουν διαρκῶς περιεχόμενον ἀναλόγως τοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος ποὺ ἐπικρατεῖ διότι δὲν εἶνε τίποτα ἄλλο παρὰ τὸ ἀ ν τ ι κ α θ ρ έ φ τ ι σ μ α τῶν οἰκονομικῶν ὅρων καὶ ἀναγκῶν μιᾶς ἐποχῆς. Ἄλλο ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς ἰδέας τῆς φιλοπατρίας τοῦ γάλλου δημοκράτου καὶ ἄλλο τοῦ μοναρχικοῦ. Ἐν ὀνόματι τῆς «πατρίδος» ὁ γάλλος δημοκράτης ἐπολέμησε ἡρωϊκώτατα τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἀντίδρασιν καὶ ἐπιδρομήν. Ἐν ὀνόματι δὲ τῆς ἰδίας «πατρίδος» καὶ οἱ ἀμικρέδες (εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχαι) ἐσχεδίαζον συνωμοσίας καὶ ἐπικαλοῦντο τὴν ξενικὴν ἐπέμβασιν. Ἡ ἰδία ἱστορία ἐπανελήφθη καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὴν Ρωσσίαν. Αἱ ἰ δ έ α ι ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ ἄλλοθι δὲν δημιουργοῦν καταστάσεις κοινωνικὰς διότι δὲν ὑφίστανται ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου ἀλλὰ εἶναι ἡ ἀντανάκλασις τῶν πόθων μιᾶς ἐποχῆς, ἡ ἔκφρασις δηλαδὴ τῶν συμφερόντων αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς κοινωνικῆς τάξεως.

μετὰ των ὁποίων εἶχαν ἀναπτύξῃ ὡς ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω σπουδαιοτάτας ἐμπορικὰς σχέσεις αἱ περισσότεραι κοινότητες τῆς Θεσσαλίας, Πελοποννήσου, Νησιῶν καὶ Ἠπείρου ἔδωκαν ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν νέαν κοινωνικὴν τάξιν τῆς ὑποδούλου τότε Ἑλλάδος ἡ ὁποία μὲ τὴν οἰκονομικήν της ἀνάπτυξιν καὶ τὰς σχέσεις της μὲ τὰς ξένας ἀγορὰς ἔπαιξεν σημαντικώτατον ρόλον εἰς τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν τῶν σπουδαιοτέρων κέντρων τῆς Ρωσσίας, Ἰταλίας, Γερμανίας. Καὶ ἡ νέα τάξις αὐτὴ ἦτο ἡ ἀστικὴ [1]), ἡ ὁποία ἔπαιξε τὸν πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21 καὶ τῆς ὁποίας ἀποκλειστικῶς ἔργον εἶνε, ἡ «ἐθνικὴ» αὐτὴ ἐξέγερσις ἡ καταλήξασα ἔπειτα ἀπὸ ἐπταετεῖς ἀγῶνας εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ μεγαλυτέρου τμήματος τῆς τότε ὑποδούλου Ἑλλάδος.

[1]) Βλεπ. Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο Μάρξ-Ἔγκελς ἑλλην.μεταφ. Ἐκδόσεις Σοσιαλιστικοῦ-Κομμουνιστικοῦ Κόμματος 1919 εἰς σελιδ. 25 30. Καὶ Π.Λαφάργκ. Ἡ Ἐξέλιξις τῆς Ἰδιοκτησίας ἑλ. μεταφ. Ἐκδόσεις Γ. Βασιλείου 1923.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Κανόνες ήθικής, θρησκευτικαί πεποιθήσεις, νομικά, άστικά και ποινικά ίδρύματα, πολιτική διοργάνωσις, όλα άλλάζουν και όλα είνε σχετικά πρός τό έξετα ζόμενον ι σ τ ο ρ ι κ ό ν και β λ ι σ τ ι κ ό ν περιβάλλον.

FERRI

Ή έμπορική, βιομηχανική και ναυτιλιακή άνάπτυξις και πρόοδος των μεγαλυτέρων έλληνικών κοινοτήτων της Θεσσαλίας, Ήπείρου, Νησιών, Σμύρνης, Κων)λεως, Πελοποννήσου κλπ., δέν έξεδηλούτο διά της εύημερείας των κατοίκων μόνον [1]), της έπιδείξεως ύλικών άγαθών και του τρόπου της κοινωνικής ζωής, άλλά ώς α π ο τ έ λ ε σ μ α ά ν α π ό φ ε υ κ τ ο ν είχεν και την καλλιέργειαν τ ω ν Γ ρ α μ μ ά τ ω ν και τ ω ν έ π ι σ τ η μ ώ ν [2]).

Άπό των άρχων του 17ου αίώνος—μαζύ μέ την οίκονο-

[1]) Εις την σημερινήν δουμην και φτωχήν πόλιν της Θεσσαλίας. Τ ύ ρ ν α β ο ν κατά τό 1822 κατά μαρτυρίαν του χρονογράφου Ι. Λασσάρδου (Νεωτάτη της Θεσσαλίας χωρογραφία. Πέστη 1836) τό Πελάτι του τότε Βελή Πασσά (υίοδ του Άλή Πασσά) ήτο «οίκοδομημένον κατά τόν ώραιον ε ύ ρ ω π α ϊ κ ό ν τρόπον της νέας τεκτονικής. . . . . όπου πολλάκις έπαρασταίνοντο παρά των Εύρωπαίων θέατρα και κωμωδίαι».

[2]) Πρέπει νά σημειώσωμεν άπλώς ότι έν Βενετία ύπήρχον έ λ λ η ν ι κ ά τυπογραφεία κατά τό τέλος του 18ου αίώνος. Έπίσης έν Σμύρνη και έν Βιέννη είς τά όποία έτυπώνατο ή «Έφημερίς» (1793). Έφημερίδες έλληνικαί έξεδίδοντο άπό του 1819 και είς Λονδίνον.

μικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας — χρονολογεῖται ἡ σύστασις ἑλληνικῶν σχολείων. Τὸ 1621 ἱδρύθη ἐν Ἐνετίᾳ τὸ λεγόμενον Φλαγίννειον Φροντιστήριον (ἀνωτέρα Σχολὴ εἶδος σημερινοῦ εὐρωπαϊκοῦ Λυκείου). Κατὰ τὸ 1642 συνίσταται εἰς τὸ Καρπενήσι ἑλληνικὴ σχολή. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἱδρύεται εἰς τὰ Βρανιανὰ τῶν Ἀγράφων ἄλλη σχολὴ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μουσεῖον Ἀγράφων». Τὸ 1647 ἱδρύονται δύο ἀνώτεραι σχολαὶ τὸ ἕνα εἰς Ἰωάννινα καὶ τὸ ἄλλον εἰς Ἀθήνας εἰς τὰς ὁποίας ἐδιδάσκοντο ἑλληνικά, λατινικά, καὶ ἐπιστῆμαι. Τὰ Ἰωάννινα ἀπέκτησαν κατόπιν καὶ ἄλλα κατώτερα καὶ ἀνώτερα σχολεῖα δι' ὃ καὶ θεωροῦνται κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς ἡ «ἑστία» τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Κατὰ τὸ τὰ 1702 ἱδρύεται καὶ εἰς τὸν Τύρναβον ἀνωτέρα Σχολή. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν καὶ μεταγενεστέρως ἀκμάζοντα ἑλληνικὰ σχολεῖα θεωροῦνται τὸ τῆς Τσαριτσάνης, Ραψάνης, Ζαγορᾶς, Μηλεῶν, Ἀμπελακίων, Λαρίσης, Τρικκάλων, Κυδωνιῶν, Σμύρνης, Χίου, Δημητσάνης, Πάτμου, Θεσσαλονίκης καὶ Μοσχοπόλεως (Ἠπείρου) [1].

Ἐκ τῶν τότε συγγραφέων, λογίων καὶ ἐπιστημόνων ὀνομαστότεροι εἶνε ὁ ἐκ Τυρνάβου Πέζαρος, Κωνσταντῖνος ὁ Λογιώτατος (διδάσκαλος τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ Κωνσταντᾶ) εἰς τὸ ὀνομαστὸν Σχολεῖον τῆς Ζαγορᾶς, ὁ Νικόλαος Κασσαβίτης ἐπίσης ἐκ Ζαγορᾶς (1702—1800) Σπυρίδ. Ἀσάνης ἰατρὸς καὶ διάσημος μαθηματικὸς διδάξας εἰς τὰ Ἀμπελάκια (1799—803) Οἱ ἐκ Ζαγορᾶς ἐπίσης Ἰωάννης Πρίγκος ἐκδώσας εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον τῆς Ὁλλανδίας τὴν Ὀρθόδοξον Ὁμολογίαν τοῦ Εὐ-

[1]) Σχεδὸν ὅλαι αἱ ἀκμάσασαι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἑλληνικαὶ Σχολαὶ ἱδρύθησαν εἰς τὰς ἀκμαζούσας οἰκονομικῶς Κοινότητας.

γενείου Βουλγάρεως, Κων. Ξυπόλυτος, Καλλίνικος Πατριάρχης Κων]λεως (1757), οἱ ἐκ Μηλεῶν Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ Γρηγόριος Κωνσταντιᾶς (1753—1844) γνωστοὶ συγγραφεῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημητριείς), Ἄνθιμος Γαζῆς, ὁ ἐκ Τυρνάβου Δημ. Ἀλεξανδρίδης διακρινόμενος διὰ τὴν γλωσσομάθειάν του, ὁ Κ. Κούμας ἐκ Λαρίσσης πολυμαθέστατος ἱστορικὸς (1780—1820) καὶ συγγραφεὺς ἀξιολόγων ἔργων, ὁ Ζήσης Κάβρας ἐξ Ἀμπελακίων ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος (1808), ὁ ἐξ Ὀλύμπου Χρυστόφορος Περαιβὸς γνωστὸς διὰ τὰ «Πολεμικά του Ἀπομνημονεύματα» καὶ ὡς συνεργάτης τοῦ Ρήγα. Δημητράκης Φωτ. Καταρτζῆς (1785) Κων)λίτης καὶ ἐγκατεστημένος εἰς τὸ Βουκουρέστι πνευματικὸν ἵδρυσης κέντρον τοῦ ἑλληνισμοῦ), Ἀθ. Χριστόπουλος (1772—1847), Ἀθαν. Ψαλλίδας διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων (1796—1820) Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748—1833), Κοδρικᾶς καὶ ἄλλοι. Παραλείπομεν ν' ἀναφέρωμεν τὸν Ρήγαν Φεραῖον διότι εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον θὰ κάμωμεν εὐρύτερον περὶ αὐτοῦ λόγον, λόγῳ τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς θέσεως ποὺ κατέχει εἰς τὸ «ἐθνικὸν» ἀπελευθερωτικὸν κίνημα τοῦ 21 [1]).

[1]) Βλ. βιβλιογραφίαν σχετικῶς μὲ τὴν πνευματικὴν κίνησιν τὴν προεπαναστατικὴν εἰς Δ. Τσοποτὸν αὐτόθι σελ. 162—172. Ἐπίσης Ἠλ. Βουτιερίδη. Ἱστορία τῆς Νεολ. Λογοτεχνίας (ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 15ου αἰῶνος μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων) ἔκδοσις Ζηκάκη 1924—Ἀθῆναι. Τεῦχος Βον. Εἰς τὴν σελίδα 202 τονίζεται: «Ἡ μετεβολὴ αὕτη (ἡ πνευματικὴ ἄνθησις) ὀφείλεται βεβαίως εἰς ὑλικοὺς λόγους πρωτίστως: εἰς τὴν οἰκονομικὴν τῶν Ἑλλήνων εὐεξίαν ἡ ὁποία ἐπῆλθεν διὰ τῆς ἐπιδόσεώς των εἰς τὸ ἐμπόριον. Αἱ πολλαπλασιασθεῖσαι εἰς τὴν ξένην ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ἐξελίσσονται εἰς ἰσχυροὺς ἐμπορικοὺς ὀργανισμοὺς οἱ ὁποῖοι μεταφέρουν τὴν δύναμίν των..... ὡς φυσικὴ δὲ συνέπεια τῆς ὑλικῆς ταύτης εὐημερίας νὰ ἐπέλθῃ καὶ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κων)λεως (1453) καὶ τὴν ὁριστικὴν ὑποδούλωσιν ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Μωάμεθ ὁ Κατακτητὴς παρ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς σφαγὰς τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου παρεχώρησε πλεῖστα ὅσα θρησκευτικὰ καὶ διοικητικὰ **προνόμια** εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἔτσι ἀμέσως ἐξηκολούθησε νὰ ὑφίσταται ὁ κλῆρος ὡς κράτος ἐν κράτει, ἐντὸς τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὰ χορηγηθέντα **προνόμια** εἰς τὸ Πατριαρχεῖον πρέπει νὰ τὸ τονίσωμεν συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ παραμείνῃ ὁ κλῆρος σχεδὸν ὑπὸ τὴν προτέραν του μορφὴν ὡς ὀργάνωσις θεοκρατική [1]). Ὁ Μωάμεθ μὴ διαθέτων στε-

ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀφύπνισις.» Ὁμοίως Δ. Βικέλας: Ἡ Ἑλλὰς πρὸ τοῦ 1821 σελ. 18-20 Ἀθῆναι 1884. Καὶ Ἀ δ. Κοραῆ: Ὑπόμνημα ἓν εἰς Δ. Θαρακινὸν (τομ. Γος σελὶς νζ') ἔνθα μεταξὺ τῶν ἄλλων τονίζεται: «Οὕτω δὴ τὸ ἐμπόριον, διαδὸν, τὴν εὐμάρειαν εἰς τὸ Ἔθνος...».

[1]) Ὁ Μάουρερ, Φαραντοῦ, Φίλντ, Ζαχ.τοῦ Lingenthal, Κασσελίγκ καὶ ἄλ. δέχονται ἀναμφιλέκτως ὅτι τὸ 1/3 ἢ τὸ 1/4 τῆς βυζαντινῆς Ἐπικρατείας κατὰ τὸ τέλος τῆς Αὐτοκρατορίας ἀνῆκεν εἰς τὰ Μοναστήρια. Εἶνε ἀνάγκη νὰ τονίσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὴν μεγάλην αὐτὴν γεωκτησίαν ὁ κλῆρος δὲν τὴν ἀπέκτησε διὰ τῆς... ἁρπαγῆς ἀλλὰ διὰ τῆς **βίας** καὶ ἀνηθίκων μέσων ἀπάτης ἢ ἐκβιασμοῦ. Λόγῳ τῆς ἐπικρατούσης τότε παρὰ τῷ λαῷ **θρησκοληψίας** οἱ Ἐπίσκοποι εἶχον ἐγκαινιάσει (ὅπως καὶ οἱ συνάδελφοί των

λέχη ἔμπειρα καὶ διανοούμενα διὰ τὴν διοίκησιν τῆς νέας ἀπεράντου καὶ ἀχανοῦς Αὐτοκρατορίας του ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ μεγάλας ὑποχωρήσεις ἀπέναντι τῶν τέως κυβερνουσῶν τάξεων τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ὅλον τὸν διοικητικὸν ὑπαλληλικὸν ἀνώτερον κόσμον τῆς πρώην Αὐτοκρατορίας. Ἡ τοιαύτη ὑποχώρησις τοῦ Μωάμεθ καὶ τῶν διαδόχων του ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου καὶ τῆς ἀριστοκρατίας δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα βεβαίως οὔτε «καλῆς» θελήσεως, οὔτε «σφάλματος», οὔτε τῆς «θείας θελήσεως» καθὼς ὑποστηρίζουν οἱ ἄκριτοι ἱστορικοί μας. Ὁ Μωάμεθ ἐπιέσθη ἀπὸ τὰς τότε ἀνάγκας καὶ συνθήκας ποὺ ἐδημιουργήθησαν κατόπιν τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Κράτους τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν νὰ παραχωρήσῃ προνόμια εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας φεουδάρχας. Δὲν ἔκαμεν σφάλματα ἀλλὰ προσηρμόσθη πρὸς τὸ περιβάλλον

τῆς Δύσεως) τὴν φιλμπρικὰν τῶν συγχωροχαρτίων. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἐδώρισε τὴν κτηματικήν του περιουσίαν εἰς τὰ Μοναστήρια ἡ Ἐκκλησίας ἐλάμβανον ἐκ τῶν προτέρων ὡς ἀμοιβὴν «ἄφεσιν.... ἁμαρτιῶν» ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ εἰσιτήριον.... διὰ τὸν παράδεισον!! Ἐπίσης οἱ καλόγηροι (κ' ἦσαν χιλιάδες) εἶχαν ἐγκαινιάσει καὶ ἄλλην μέθοδον ἐξαπατήσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν χωρικῶν. Ἔβλεπαν ὁράματα διάφορα καὶ καθ' ὕπνους, εἶχαν ἐπικοινωνίας μὲ τὴν Παναγίαν ἢ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν..... θαυματουργὸν Ἅγιον!! καὶ ἐπληροφόρουν τοὺς θρησκολήπτους χωρικοὺς τὰς θεῖας «διαθέσεις» τῶν Ἁγίων καὶ ὅτι εἶνε «ἀνάγκη πάσα» πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τοῦ «προστατευομένου» χωρικοῦ ἢ νὰ γίνῃ καλόγηρος ἢ νὰ δώσῃ τὴν περιουσίαν του εἰς τὸν.... Ἅγιον Τάδε, πρᾶγμα ποὺ ἐγένετο συνηθέστατα καὶ εἰς μεγάλην κλίμακα καὶ διὰ λόγους οἰκονομικοὺς εἰς τὸ βάθος ἐπειδὴ λόγῳ τῶν φόρων καὶ τῶν διαρκῶν ἐπιδρομῶν καὶ πολέμων οἱ χωρικοὶ τὴν ἰδιοκτησίαν των ἔβλεπον μᾶλλον ὡς βάρος. Βλεπ. καὶ Ferradou (καθηγ. Ρωμ. Δικαίου) «Des biens des Monastères à Byzance».

του ὅπως διαμορφώθη τότε ἀπὸ τὸ ἀχανὲς κυρίως τοῦ Κράτους του καὶ τῆς ἐλλείψεως νέου καταλλήλου διοικητικοῦ προσωπικοῦ καὶ ὀργανισμοῦ διὰ τὴν διοίκησιν καὶ ὀργάνωσίν του. Ὁ Εὐγ. Παπαναστασίου [1]) ὁ ὁποῖος, εἰς ὃν μνημονευθὲν βιβλίον του, θίγει παρεπιμπτόντως καὶ τὸ ζήτημα τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ κλήρου μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Βυζαντίου σφάλλεται — ἂν καὶ χρησιμοποιεῖ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματός του τὴν μαρξικὴν μέθοδον — εἰς τὰ συμπεράσματα ποὺ καταλήγει. Παραδέχεται ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀριστοκρατία ἑλληνικὴ κατὰ τὴν Τουρκικὴν κατοχήν. Καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὁ Π. διότι ἐ σ φ α λ μ έ ν ω ς ἐπίσης δέχεται ὅτι ὁ τοῦρκος Κατακτητὴς ἀφήρεσε τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὑπόστασιν τῆς βυζαντινῆς φεουδαρχίας. Ἄρα ὡς συνέπεια τοῦ γεγονότος τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ ὑφίσταται ἡ φεουδαρχία ὡς κοινωνικὴ τάξις. Ὁ ἴδιος ὅμως εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον δέχεται ὅτι «ἔμειναν στοιχεῖα τινὰ τῆς ἀριστοκρατίας ὡς ἱστορικὰ λείψανα τῆς περασμένης εὐκλεοῦς Βυζαντινῆς ἐποχῆς....» Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅπως ἀνωτέρω ἐτονίσαμεν ὅτι ὁ Μωάμεθ ὁ Κατακτητὴς δὲν δ ι έ λ υ σ ε ν τ ὴ ν κ ο ι ν ω ν ι κ ὴ ν κ α ὶ ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ὴ ν ὑ π ό σ τ α σ ι ν τῆς Βυζαντινῆς φεουδαρχίας (κλήρου καὶ ἀριστοκρατίας) ἀλλὰ τὴν διετήρησεν ὅπως μαρτυροῦν ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι [2]). Ὁ ἐγγύτατα πρὸς τὴν Τουρκοκρατίαν εὑρι-

[1]) Εὐγ. Παπαναστασίου τὰ Βαλκάνια ἐν σχέσει μὲ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα, ἔκδ. 1922. Ἀθῆναι, σελ. 13—15.

[2]) Βλέπ. Τασσοτοῦ κατόθι σελ. 10-90 καθὼς καὶ τὰ ἐκεῖ δημοσιευόμενα τουρκικὰ ἔγγραφα. Ἐπίσης Παπαρρηγοπούλου Ἱστορίαν Ἑλ. Ἔθνους τόμος Ε'. Παρισιακὴν «Προμηθεὺς» τόμος Α'. 811. Γ. Ἀσπρέα: Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος. Τόμος Α᾽ος σελ. 2 - 5. = Κάϊξ καὶ Ἀπαντιχοβάκι Μετεώρων ἐν «Βυζαντίδι». Leon Heugey Mission e. c. t. σελὶς 441. Σπ. Λάμπρου «Νέος Ἑλληνομνήμων» Τομ. Β'. σελ. 144 καὶ «Ἀρχ. Ε. Ἤπ.» τομ. I - 3.

σκόμενος ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως Μάουρερ ἀποφαίνεται ὅτι «οὔτε ὁ Μωάμεθ Β', οὔτε οἱ διάδοχοί του ἀφήρεσαν τὴν γαιοκτησίαν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἀπεναντίας ηὔξησεν αὕτη σημαντικῶς διὰ ἐλευθεριότητος μεταγενεστέρων χριστιανῶν» [1]).

Ἀκόμη γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὰ Νησιὰ τὰ ὁποῖα ἔπαιξαν τὸν σπουδαιότερον ρόλον κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, διετηρήθη ἀκέραιον, καθὼς ἐπίσης καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας μὲ τροποποιήσεις τινάς, τὸ Βυζαντινὸν ἀποκεντρωτικὸν κοινοτικὸν σύστημα (θεσμὸς κοινοτικῆς αὐτοδιοικήσεως). Τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον τῆς Κοινότητος ἦτο ὁ Προεστὼς ἢ Δημογέροντας (τουρκιστὶ Κοτσάμπασης). Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κοτσάμπαση ἐγένετο μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων [2]) καὶ πλουσιοτέρων οἰκογενειῶν τῆς Κοινότητος. Εἰς πολλὰς δὲ Κοινότητας οἱωνεὶ κληρονομικῷ δικαιώματι μεταβιβάζεται ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν ἡ ἐξουσία. Εἰς τὰς περισσοτέρας ὅμως Κοινότητας μᾶλλον δὲν ἐγένετο ἀλλαγὴ Προεστώτων μὲ τὴν θέλησιν τῶν κατοίκων (τοῦτο ἦτο σπανιώτατον) λόγῳ τῶν γενομένων καλπονοθεύσεων [3]) κατὰ τὰς ἐκλογάς [4]). Ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα δημόσια καθήκοντα τῶν Δημογερόντων (Κοτσαμπάσηδων) ἐφόσον ὡς γνωστὸν διετηρήθη ἀκόμη καὶ τὸ Βυζαντινὸν φορολογικὸν

[1]) Τσοποτὸς αὐτόθι σελὶς 71.

[2]) Ἡ λέξις ἐδῶ «ἀρχαίοι» οἰκογένεια λαμβάνεται ὄχι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅπως τὴν τυπικήν της ἀλλὰ τὴν οὐσιαστικήν. Σημαίνει προνομιοῦχον (ἀριστοκρατικὴν) οἰκογένειαν.

[3]) Δηλαδὴ διὰ τῆς ἐμμέσου βίας. Ἀραβαντινός: Χρονογραφία Ἠπείρου τόμ. Α'. σελ. 264 καὶ παρακάτω: Μανγκούκη: τὸ ἐν Ἑλλάδι Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας σελ. 83 - 100 ὁ Τσοποτὸς ἀναφέρει καὶ τὸν Μάουρερ.

[4]) Κοσμᾶ: Περὶ ἀνθρωπίνων πράξ. κλπ. αὐτόθι) Τομ. 12 σελ. 537 - 40.

σύστημα ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἦτο νὰ ἐφαρμόζουν τοὺς φορολογικοὺς νόμους τοῦ Κράτους κατανέμοντες εἰς ἕκαστον κάτοικον τὸ φορολογικὸν ποσοστὸν ὅπερ ὤφειλεν νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ δημόσιον (ἐπαρχιακὸν) ταμεῖον. Ἐπίσης ὁ κοτσαμπάσης αὐτὸς καὶ μόνος ἀντιπροσώπευε τὴν Κοινότητα ἀπέναντι τοῦ Κράτους, ἐδίκαζεν, ἐξωμίλουνεν διαφοράς, ἐπέβαλεν ποινὰς κλπ. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ Δημογέροντες εἰς τὰς μεγαλειτέρας Κοινότητας παρεστοιχίζοντο ἀπὸ συμβούλιον Προκρίτων, δηλαδὴ ἐλάμβανεν τὴν γνώμην ἐπὶ τῶν διαφόρων σπουδαίων ζητημάτων τῆς Κοινότητος καὶ τῶν ἄλλων φεουδαρχῶν (ἀρχόντων). Ὁ Σουηδὸς Björnstach περιηγηθεὶς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὸ 1779 ὡς ἑξῆς χαρακτηρίζει τὴν τότε πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Θεσσαλίας ἡ ὁποία κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δὲν ἦτο διάφορος καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος· «μολονότι οἱ Ἕλληνες εἶνε ἐνταῦθα ὀλιγαριθμότεροι τῶν Τούρκων, ἐν τούτοις διοικοῦσιν αὐτοὶ τὸν τόπον διὰ τοῦ χρήματός των, διορίζουσιν μάλιστα καὶ παύουν διὰ τούτου τὰς Τουρκικὰς Ἀρχάς.» Ὅπως καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ φεουδάρχαι ἔζων καὶ κατεπίεζον πολιτικῶς καὶ οἰκονομικῶς τοὺς δουλοπαροίκους καὶ πτωχοὺς χωρικοὺς ἔτσι καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας οἱ Ἕλληνες προύχοντες (φεουδάρχαι) κατέχοντες κατ' οὐσίαν αὐτοὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς περισσοτέρας ἐπαρχίας τοῦ Κράτους ἐφέροντο σκληρότατα πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς των [1]) Πολλάκις δὲ αὐτοὶ ἦσαν οἱ αἴτιοι

[1]) Βλέπ. Δ. Παπαγεωργίου: «Ἱστορία τῆς Σκόπου» σελὶς 108 καὶ ἐπ. ἔνθα μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρεται καὶ σχετικὸν πρωτόκολλον τῶν Σκοπιανῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ 1831 ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσουν λογαριασμὸν ἀπὸ τοὺς κοτσαμπάσηδες διὰ τὰ παρ' αὐτῶν εἰσπραττόμενα καὶ διαχειριζόμενα ποσά. Εἰς τὸ πρωτόκολλον αὐτὸ λέγουν «ὅπου μᾶς ἔχουν πωλημένους αὐτοί... οἱ κοτσαμπάσηδες καὶ μᾶς κατήντη-

νὰ ὑφίσταται ἀγρίας καταπιέσεις ὁ ἑλληνικὸς ἀγροτικὸς πληθυσμός, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἐπιμελῶς ἀποφεύγουν νὰ σημειώσουν οἱ ἕλληνες ἱστορικοί, χαρακτηρίζοντες καὶ περιγράφοντες τοὺς χρόνους ἐκείνους ὡς «μαύρους χρόνους σκλαβιᾶς» χωρὶς νὰ καταλογίζουν εὐθύνας εἰς τοὺς ἕλληνας Δημογέροντας (Κοτζαμπάσηδες) προσπαθοῦντες τὴν ἑλληνικὴν φεουδαρχίαν νὰ τὴν παρουσιάσουν ἀπροπρόσωπην καὶ ἀπηλλαγμένην τοῦ βάρους τῶν ἐγκλημάτων καὶ τῶν ἀγριοτήτων ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν ἱστορίαν τοῦ Δυτικοῦ φεουδαρχισμοῦ. Αὐτὸ ὅμως ποῦ κάμνουν οἱ συγγραφεῖς μας δὲν εἶνε ἱστορία ἀλλὰ παραχάραξις τῆς ἱστορίας. Ὀφείλομεν νὰ μάθωμεν τὴν ἱστορίαν μας εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς καὶ ἐκφάνσεις. Ὁ λαὸς πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι δὲν εἶνε «προνομιοῦχος» ἢ ὁ «περιούσιος» λαὸς τοῦ κόσμου ἀλλ' ὅ,τι ἡ ἱστορία του εἶνε ὁμοία μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ἄλλων λαῶν. Ὅτι δηλαδὴ διῆλθεν καὶ αὐτὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς μεγάλους σταθμοὺς τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τοὺς ὁποίους διῆλθον καὶ οἱ ἄλλοι λαοί. Ἡ μεσαιωνική μας ἱστορία παρουσιάζει διὰ τὴν ἀριστοκρατικὴν μας τάξιν (φεουδαρχίαν) τόσον ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς ὅσον καὶ κατόπιν τὴν αὐτὴν βάρβαρον ὄψιν, ἀπέναντι τῶν καταπιεζομένων μαζῶν (δουλοπαροίκων καὶ μικροχωρικῶν)· τὴν ὁποίαν μᾶς ἐμφανίζει ἡ ἱστορία τοῦ Μεσαιῶνος τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν:[1]) Οἱ Γενίτσαροι οἱ ὁποῖοι παρου-

σαν ἀπὸ τὰ βαρύτατα δοσίματα εἰς ζημίας διὰ νὰ καταναρκισθοῦμε ἀπὸ τὴν νῆσον...» Βλέπ. ἐπίσης μονογραφίαν Τρ. Κυμγαλίδου: Ἡ νῆσος Σάμος σελ. 80. Ἐπίσης βλ. καὶ Ἀρχεῖον Κοινότ. Ἴδρας τόμ. 1—3, πλεῖστα ὅσα ἔγγραφα καὶ σουλτανικὰ φερμάνια σχετικά.

[1]) Ἀκόμα οἱ ἱστορικοί μας διὰ νὰ δείξουν τὸ μέγεθος τῆς σκλαβιᾶς τοῦ ἑλλην. λαοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀναφέρουν καὶ τὸν ἀτιμωτικόν, ὅπως τὸν ἀποκαλοῦν, κεφαλικὸν φόρον (χαράτζι) ποὺ ἐπλήρωναν οἱ χριστιανοί. Λησμονοῦν ὅμως νὰ σημειώσουν ὅτι καὶ

σιάζονται ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς μας ὡς οἱ μαῦροι δαίμονες τῶν χρόνων τῆς δουλείας [1]) εἰς σπανιώτατας περιπτώσεις διέπραξαν ἐγκλήματα κατὰ τῶν Προυχόντων. Τὰ μαρτυρία δὲ καὶ τὰς ἀγριότητας ποὺ ἀναφέρουν οἱ συγγραφεῖς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἦσαν αὐθαιρεσίαι καὶ τρομοκρατικαὶ πράξεις κατὰ τῶν δουλοπαροίκων ἢ πτωχῶν χωρικῶν προκαλούμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας φεουδάρχας (κοτζαμπάσηδες) οἱ ὁποῖοι διατηρήσαντες τὰ προνόμιά των (πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ) εἶχαν τόσην δύναμιν ὥστε πολλάκις κατόρθωναν νὰ προκαλοῦν μεταθέσεις καὶ τιμωρίας Πασσάδων Τούρκων καὶ Μπέηδων ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Διὰ πάντα ἀμερόληπτον μελετητήν, ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ προηγουμένως, τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας μας καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν προκύπτει, ὅτι ὅλη ἦτο χειρότε-

ἐπὶ Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας οἱ ἴδιοι Ἕλληνες ἀπὸ Ἕλληνας αὐτοκράτορας ἐπλήρωναν τὸν ἴδιον κεφαλικὸν φόρον ὑπὸ ἄλλο ὄνομα, τὸν χρυσάργυρο ἢ καπνικό (βλέπ. Δουλοπαροικία Π. Καλλιγᾶ εἰς Μελέτας καὶ Λόγους ἔκδ. 1882. Ἀθῆναι) Κεφαλικὸν φόρον εἰσέπραττον καὶ οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες, Πέρσαι, Αἰγύπτιοι, Ρωμαῖοι κλπ. βλέπε βιβλιογραφίαν εἰς σύγγραμμα Τσοπωτοῦ: Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας, σελ. 100—4. Καὶ Α. Ἀνδρεάδη «Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Βυζαντίου» εἰς περιοδ. Ἐπιθ. Κοινων. καὶ Νομ. Ἐπιστημῶν (1908) τεῦχ. Δον.

[1]) Πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς διαπραττόμενοι γενικοὶ σφαγιασμοὶ κατὰ τοῦ πτωχοῦ καὶ ἀκτήμονος πληθυσμοῦ δὲν εἶναι κάτι τι τὸ νέον. Εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ὑπῆρχον καὶ διατάξεις περὶ ἐπιβολῆς σωματικῶν ποινῶν κατὰ τῶν ὁπωσδήποτε ἀδικοπραγούντων καὶ ὡς τοιαῦται ποιναὶ, ἀναφέρονται ἡ μαστίγωσις, ὁ ἀκρωτηριασμὸς τῶν ἄκρων (χειρῶν, ποδῶν), αὐτιῶν, μύτης, ἡ τύφλωσις κλπ. βλέπε καὶ Ἔσελιγκ: Βυζάντιον καὶ Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς (ἐλ. μεταφ.) 1911, σελὶς 91 καὶ ἑπομ. τόμ. 2ον.

ρας ὁ βίος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκικῆς κατοχῆς. Ἀκόμη πρέπει νὰ τονίσωμεν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ εὐγενεῖς τοῦ Γαλατᾶ (Φαναριῶται) ὄχι μόνον ὑπηρέτησαν καὶ ἐβοήθησαν τοὺς Σουλτάνους εἰς τὰ καταχτητικά των σχέδια ἀλλὰ καὶ εἰργάσθησαν ὡς τοῦρκοι πραγματικοὶ διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σχεδίων τοῦ τουρκικοῦ θεοκρατορισμοῦ καὶ ἀπολυταρχισμοῦ εἰς βάρος τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ Εὐρώπης. Τέτοιους τουρκόφρονας Ἕλληνας φαναριώτας [1]) γνωρίζει ἡ ἱστορία τῆς Τουρκίας πολλούς. Ἀναφέρομεν μόνον δύο, τρία ὀνόματα, τὰ γνωστότερα. Ὁ Νικολ. Μαυρογένης (πασσᾶς) ὑπῆρξεν ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιοτέρους παράγοντας τοῦ κατὰ τῆς Ρωσσίας πολέμου κατὰ τὸ 1797. Ὁ Ν. Μαυρογένης ἦτο τόσο πιστὸς καὶ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς Τούρκους ὥστε νὰ γεννηθῇ ἡ παποῖδησις ὅτι ἦτο στὰ κρυφὰ τοῦρκος καὶ ὄχι χριστιανός. Ἄλλο δεῖγμα τουρκοφροσύνης ἀναφέρεται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐκ Καλλιπόλεως Βουλγάρογλου ποὺ ἀρνήθηκε τὴν χριστιανικήν του πίστιν ἐπὶ Σελὶμ τοῦ Γ'. καὶ ἐχρημάτισε καθηγητὴς εἰς τὴν Ἀνωτέραν Ἀκαδημίαν ποὺ ἵδρυσεν ὁ Σουλτάνος αὐτός. Ἄλλος τοῦρκόφρων εἶνε ὁ λόγιος Κωνσταντ. Ὑψηλάντης ποὺ εἰργάσθη μὲ φανατισμὸν διὰ τὴν τεχνικὴν μόρφωσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τῶν στελεχῶν του, μεταφράσας εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὀνομαστὸν τότε πολεμικὸν σύγγραμμα τοῦ περιφήμου Βωβὰν περὶ

[1]) Οἱ Φαναριῶται εἶνε ἡ ἀριστοκρατία (εὐγενεῖς) τῆς Κων)πόλεως ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔφυγαν μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Β. Αὐτοκρατορίας εἰς Ἰταλίαν κλπ. Ὅσοι ἔμειναν ὅμως, ὅπως εἴδομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνωτέρω κεφαλαίου, διετήρησαν τὰ προνόμιά των χρησιμοποιηθέντες ὑπὸ τῶν Σουλτάνων εἰς τὰς ἀνωτάτας ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους.

«Τακτικῆς». Ἡ Τουρκική Ἱστορία ἔχει καὶ ἄλλους ἀλλὰ εἶνε ἐντελῶς περιττὸν νὰ ἀσχοληθῶμεν ἐκτενέστερον μὲ τὴν κατηγορίαν αὐτὴν τῶν τ ο υ ρ κ ο φ ρ ό ν ω ν Φαναριωτῶν.

Ὅπως ἐτονίσαμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κεφαλαίου τούτου ὁ Μωάμεθ παρεχώρησεν μεγάλα «προνόμια» εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως καὶ ἔτσι ὑπὸ μορφὴν ἰδιαιτέρας ἐκκλησιαστικῆς διοργανώσεως ὑφίστατο ἐντὸς τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους καὶ μία νέα Ἐξουσία, μία Π α ρ α κ υ β έ ρ ν η σ ι ς τῶν Ραγιάδων ἐκπροσωπουμένη ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον [1]). Τὴν παραχώρησιν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῶν ὑπὸ τοῦ Κατακτητοῦ π ρ ο ν ο μ ί ω ν ἐσεβάσθησαν καὶ οἱ κατόπιν Σουλτάνοι διὰ σειρᾶς Διαταγμάτων (Φερμανίων) [2]). Πρὸς μεγαλυτέραν διαφώτησιν τοῦ ζητήματος τῶν

[1]) Οἱ συγγραφεῖς μας ἐνθεωροῦν τὸ ὑφιστάμενον ἐπὶ Τουρκοκρατίας κοινοτικὸν σύστημα αὐτοδιοικήσεως εἰς τὴν καθ' αὐτὸ Ἑλλάδα καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς μάλιστα ἀποκαλοῦν τὸ σύστημα αὐτὸ «δημοκρατίαν», χωρὶς νὰ γνωρίζουν ἢ νὰ θέλουν νὰ ξέρουν τί εἶναι διοικητικὴ ἀποκέντρωσις καὶ τί δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἀναξαστήτως ὅμως τούτου παρατηρεῖται καὶ μία ἄλλη ἀντίφασις. Ἐνῶ οἱ ἱστορικοί μας ἐνθεωροῦν τὸ κοινοτικὸν σύστημα συγχρόνως περιγράφουν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὴν δουλείαν. Ὅτι γράφεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἱστορία ἀποκλειστικῶς δηλαδὴ διὰ «πατριωτικὴν» κατανάλωσιν.

[2]) Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τυχὸν ἀμφισβητουμένων (κτηματικῶν) δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Πατριάρχαι ἐπεκαλοῦντο τὸ «χρυσόβουλα τῶν ἀοιδίμων Ὀρθοδόξων Βασιλέων». Σχετικὴν βιβλιογραφίαν βλεπ. εἰς Τσοπανόν. Γῆ καὶ γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας σελ. 60 καὶ ἑξῆς. Εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι «γ ε ω δ ὸ ν ἄλλη ἢ ἀκίνητος ἰδιοκτησία τῶν Μοναστηρίων, Νάων κλπ. ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς διατεθῆναι ἐπὶ Τουρκοκρατίας Φ ε ο ὐ λ α μεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ νομὴν τῶν καλογήρων: Ἐπὶ κτηματικῆς διαφορᾶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀλμυροῦ μεταξὺ τοῦ Μοναστηρίου Ἅγιος Νικόλαος καὶ τῶν ραγιάδων ἰδιωτῶν ὁ Σουλτάνος Μουσταφᾶς (1694) ἐξέδωκεν τὸ ἑξῆς Διάταγμα (φερμάνι):

διατηρηθέντων προνομίων τοῦ κλήρου ὑπὸ τῶν Σουλτάνων [1]) θὰ ὑπενθυμίσωμεν ὡρισμένα ἄρθρα σουλτανικῶν Βηρατίων σχετιζομένων μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Κατὰ το ἄρθρ. 30 τοῦ Β ε ρ α τ ί ο υ (1604) τοῦ τότε Σουλτάνου ὁρίζεται ὅτι αἱ πολιτικαὶ καὶ δικαστικαὶ ἀρχαὶ (καδίδες καὶ Ναΐπιδες) δὲν ἐ δ ι κ α ι ο ῦ ν τ ο νὰ ἀναμιγνύωνται «εἰς ζητήματα διαζύγια καὶ κριτολογία;» κατὰ τὸ ἄρθρ. 37 τοῦ ἰδίου Βηρατίου «ἔστις τῶν ραγιάδων ἀτακτῶν κατὰ τὸ ἀϊνίτην, νὰ μὴ ἐμποδίζηται ὑπὸ τῶν Ζαμπιτάδων ἡ ἀποστολὴ καὶ ἀνάγνωσις τοῦ ἀφορισμοῦ». Ἡ παραχωρουμένη διὰ τῶν ἄρθρων αὐτῶν ἐξουσία εἰς τοὺς Μητροπολίτας ἦτο μ ε γ ά λ η διότι σχεδὸν εἶχον συγκεντρώσει μετὰ τῶν Κοτσαμπάσηδων ὅλην τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν εἰς τὰ χέρια των, ἀπονέμοντες αὐτοὶ καὶ μόνοι εἰς τοὺς ραγιάδες χριστιανοὺς τὴν δικαιοσύνην καὶ ὄχι τὸ τουρκικὸν Κράτος [2]).

«Ἐπειδὴ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης τῶν Ρωμαίων μετὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου αὐτοῦ ὑπέβαλλεν αἴτησιν . . . . . .

Ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἐν τοῖς διπλώμασιν ὅρους τῶν προνομίων των ῥητῶς ἁρμηνεύεται ὅτι ἀνέκαθεν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολῖται εὑρίσκοντο ἐν κατοχῇ τοιούτων ἀμπέλων, περιβολίων καὶ τ σ ι φ λ ι κ ί ω ν ἀνηκόντων εἰς Μοναστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας . . . . διὰ ταῦτα ἐξεδόθη τὸ ὑψηλὸν Αὐτοκρατορικόν μου Φερμάνι κλπ. (Τὸ Φερμάνι αὐτὸ καθὼς καὶ ὅμοιον τοῦ Σουλτὰν Μαχμοὺτ (1818) εὑρίσκεται ἐν μεταφράσει εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἁλμυροῦ.

[1]) Ἐκτὸς τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν οἱ Δεσποτάδες κατὰ παραχώρησιν τοῦ Σουλτάνου εἰσέπραττον καὶ τακτικὰ ἐτήσια δικαιώματα ἀπὸ τοὺς ραγιάδες χριστιανούς. Οἱ πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους πληρονόμενοι φόροι συνίσταντο εἰς χ ρ ή μ α τ α καὶ εἴ δ η ὅπως καὶ ἐπὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς (Ναοῦ αὐτοκράτορος Ἰωαννίκου Κομνηνοῦ (1057—1059). Κατὰ τὴν Ν α ο ῦ ν αὐτὴν οἱ ἐπίσκοποι εἰσέπραττον ἓ ν χ ρ υ σ ο ῦ ν νόμισμα, δ ύ ο ἀ ρ γ υ ρ ᾶ, ἕ ν α κ ρ ι τ ό ν, ἓξ μόδια ἀλεύρου καὶ 30 ὀρνιθας παρ' ἑκάστου χωρίου ἐχοντος 30 οἰκογενείας.

[2]) Βλεπ. καὶ «Ἀρχεῖα Κοινότ. Ὕδρας» τόμ. 1—3 πλείστας ὅσας ἐπισκοπικὰς ἀποφάσεις ἐπὶ διαφόρων διενέξεων καὶ διαφορῶν. Καὶ

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας διετηρήθησαν τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα τῶν εὐγενῶν (ἀριστοκρατῶν) καὶ τοῦ κλήρου. Θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ «ἐθνικοῦ» ἀγῶνος τοῦ 21 οἱ φεουδάρχαι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐδέχοντο νὰ ὑποστοῦν μείωσιν τῶν δικαιωμάτων των αὐτῶν ἢ νὰ ἀναγνωρίσουν τὰς νέας φιλελευθέρας ἀντιλήψεις τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ πρὸ πάντων τὰς ἀντιλήψεις τῶν Νησιωτῶν. Τὴν ἴδιαν στάσιν ἐτήρησεν καὶ ὁ Κλῆρος τόσον κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ὅσον καὶ μετά. Μόλις ἀναγνωρίσθη διεθνῶς ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ ἀπελευθερωθέντος τότε τμήματος τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀντέταξε πεῖσμονα ἄρνησιν προκειμένου ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοκέφαλον. Τὸ Πατριαρχεῖον Κων)λεως ἐπέμεινεν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα εἰς τὰς ἀντιλήψεις του αἵτινες συνίσταντο εἰς τὴν περαιτέρω ἐξάρτησιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐκ τοῦ Πατριαρχείου καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν μὴ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας κατάργησιν [1]) τῶν φεου-

Πατριαρχικὸν γράμμα πρὸς τοὺς Ὑδραίους κτλ. εἰς ἴδιαν ('Αρχεῖα Κοινοτ. Ὕδρας τόμ. 2 σελ. 63): «. . . . . (πρόκειται διὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Δεσπότου Ἀμβροσίου ὡς μητροπολίτου Ὕδρας, Αἰγίνης καὶ Πόρου) ὀφείλετε νὰ τιμᾶτε καὶ νὰ ἀγαπᾶτε. . . καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε αὐτῷ. . . . . παρέχοντας μεθ' ἑτοιμότητος πάντα τὰ ἀρχιερατικὰ δικαιώματα καὶ εἰσοδήματα κύρια καὶ τυχηρά, σῶα καὶ ἀνελλιπῆ, κανονικὰ δηλονότι, ἐμβατίκια, φιλότιμα, ζητεῖας, συνοικέσια, πανηγύρεις, δίσκους, λειτουργικά, παρρησίας, προθέσεις, ψυχομερίδια καὶ ὅ,τι ἄλλο σύνηθες τῷ τόπῳ ἀρχιερατικὰ δικαιώματα. . . .».

[1]) Βλέπε βιβλιογραφίαν καὶ γνώμας νομοδιδασκάλων εἰς τὸ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐνδιαφέρον ἐπὶ τοῦ παρακειμένου ἔργον τοῦ Ἀλ. Βαμβέτσου.. Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἐκκλησ. Δίκαιον. Ἀθῆναι 1911. σελὶς 121-162.

διαρχικῶν προνομίων τοῦ κλήρου [1]) ἐπὶ ζητημάτων διοικητικῶν, ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου.

[1]) Ὑποστηρίζεται καὶ τὴν γνώμην αὐτὴν δέχεται καὶ ὁ Γ. Σκληρὸς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος εἶχεν δημοκρατικὴν διοργάνωσιν καὶ δημοκρατικὰς... ἰδέας. Ἡ ἀντίληψις αὕτη δὲν εἶναι ἀληθὴς διότι ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος δὲν δὲν διέπραξεν ὅσα κακουργήματα διέπραξαν κατὰ τὸν μεσαίωνα ὁ κλῆρος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης δὲν σημαίνει ὅτι ὑπῆρξεν ἄθῶα περιστερὰ κατὰ τὸ διάστημα τῆς τουρκοκρατίας διότι ὑπάρχουν ἀφορισμοὶ ἄνευ ἀρχῆς καὶ τάλους κατὰ τῶν χριστιανῶν καθὼς ἀπίστης καὶ ποιναὶ πάσης φύσεως ἐπιβληθεῖσαι κατὰ τῶν πτωχῶν χωρικῶν τῶν κοινοτήτων. Βλέπ. Ἀρχεῖον Κοινοτ. Ἔτρας τομ. 1-3, καθὼς ἀπίστης καὶ κώδικας Μοναστηρίων Μετεώρων κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Κατὰ τὴν διάρρευσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας ὑπῆρξαν πόλεμοι οἱ ὁποῖοι παρὰ τὰς ἀγριότητας, τὰς φρίκας, τὰ μαρτύρια ποὺ κάθε πόλεμος ἀναποφεύκτως συναπιφέρει, ἦσαν συγχρόνως παράγοντες προόδου διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, διότι συνέτειναν εἰς τὴν καταστροφὴν ὁρισμένων ἐκτάκτως κακοποιῶν καθεστώτων ὡς ἡ ἀπολυταρχία, ἡ φεουδαρχία, οἱ βαρβαρώτεροι τύποι τοῦ Δεσποτισμοῦ τῆς Εὐρώπης, τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας.

ΛΕΝΙΝ

Εἶνε γνωστὸν ὅτι εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην αἱ ἰδέαι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως (1789) εἶχαν δημιουργήσει μίαν ἐπαναστατικὴν ψυχολογίαν εἰς τὴν τρίτην λεγομένην τάξιν. [1]). Αἱ φιλελεύθεροι ἰδέαι περὶ δημοκρατίας, ἰσότητος, ἐλευθερίας κλπ. εὗρισκον ζωηρὸν ἀντίκτυπον καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὀφείλεται καὶ ἡ σύμπτυξις τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (1814). Εἰς πλείστα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν μυστικαὶ Ἑταιρίαι μὲ ἐπαναστατικὰς ἀρχὰς

[1]) Τρίτη τάξις (ἀστική) ἦσαν οἱ ἔμποροι, βιομήχανοι, ἀφωπλισταί κλπ. δηλαδὴ οἱ μὴ εὐγενεῖς. Ὁ κλῆρος καὶ ἡ ἀριστοκρατία (φεουδάρχαι) ὡς γνωστὸν λυσσωδῶς ἐπολέμησαν τὰς ἰδέας τῆς Γαλλ. Ἐπαναστάσεως. Μὲ τὴν Τρίτην τάξιν ἡ ὁποία ὅπως εἴδομεν ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὴν Φεουδαρχίαν σύμμαχος ἦτο καὶ ὁ ἀκτήμων πληθυσμὸς (οἱ ἐργάται γῆς, βιομηχανίας, δουλοπάροικοι κλπ.) ἐφ' ὅσον ὁ ἐπαναστατικὸς ἐνθουσιασμὸς ἔφθανεν μέχρι τῶν κατωτέρων αὐτῶν λαϊκῶν στρωμάτων.

ἐσχηματίζοντο. Μιὰ τοιαύτη ὀργάνωσις συνωμοτικὴ εἶνε ἡ τῶν Καρμπονάρων σχηματισθεῖσα κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Νεάπολιν (Ἰταλίας) [1]) Ὅπως ἀνεπτύξαμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ἡ σχηματισθεῖσα νέα κοινωνικὴ τάξις, ἡ ἀστική, εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα εἶχεν φθάσει εἰς μεγάλην ἀνάπτυξιν ὑλικήν. Ἕνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ (ἀντικειμενικὸς ὅρος μιᾶς Ἐπαναστάσεως) καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος πανευρωπαϊκοῦ ἀναβρασμοῦ ἐκ τῆς διαδόσεως καὶ τοῦ φανατισμοῦ ποὺ ἐδημιούργησαν αἱ γαλλικαὶ ἐπαναστατικαὶ (δημοκρατικαὶ) ἰδέαι (ὑποκειμενικὸς ὅρος) ἡ ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξις ὡθήθη πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Βεβαίως ἂν ἡ τότε ἀνδρωθεῖσα ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξις δὲν εὑρίσκετο εἰς τὴν ὑλικὴν ἀκμὴν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο μὲ τὴν παραστέαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς δὲν θὰ ἦτο ψυχικῶς προπαρασκευασμένη νὰ δεχθῇ τὰς γαλλικὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας καὶ νὰ φανατισθῇ ἀπὸ τὰ δόγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Διότι ἦτο ὡς τάξις σχηματισμένη καὶ οἰκονομικῶς εὑρίσκετο εἰς ὑπερτάτην ἀκμὴν δι' αὐτὸ ἠθέλησεν νὰ ἀνέλθῃ ὡς τάξις κοινωνικὴ ἐπιδιώκουσα κατὰ πρῶτον καὶ ἀπαράβατον δρον νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους, διότι ἡ κυριαρχία των ἦτο τὸ μεγαλύτερον καὶ ἀνυπέρβλητον ἐμπόδιον διὰ τὴν πολιτικὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν της. Δι' αὐτὸ μόνον αὐτὴν τὴν τάξιν—τοὺς Ἕλληνας ἀστοὺς δηλαδὴ — συνεκίνησαν τότε αἱ γαλλικαὶ δημοκρατικαὶ ἐπαναστατικαὶ ἰδέαι. Οἱ κοτσαμπάσηδες καὶ ὁ κλῆρος [2]) τουναντίον ἐξεδήλωσαν πρὸς τὸν γαλλι-

[1]) Βλέπε Εὐγ. Παπανασταίου: Τὰ Βαλκάνια ἐν σχέσει μὲ τὸ Ἀνατολ. ζήτημα σελὶς 17—19 καὶ Π. Καρολίδου Τομ. 2. Σύγχρονος Ἱστορ. κλπ. σελ. 98—150.

[2]) Οἱ ἱστορικοί μας πλαστογραφοῦντες τὰ ἱστορικὰ γεγονότα

κὸν δημοκρατισμὸν μῖσος καὶ ἀντιπάθειαν. Ὅπως θὰ ἴδωμεν δὲ κατωτέρω οἱ Ἕλληνες φρουδάρχαι δὲν ἤθελον νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν ἂν δὲν ἐξαπατῶντο ὅτι ἐπικεφαλῆς τῆς Ἐπαναστάσεως εἶνε ἡ Ρωσσία δηλαδὴ μία δύναμις κατ' ἐξοχὴν μοναρχική.

Ἐκ παραλλήλου ὅμως πρὸς τὴν ὁλικὴν ἀκμὴν τῆς νέας αὐτῆς ἀστικῆς τάξεως, ἐσωτερικῶς ἡ Τουρκικὴ αὐτοκρατορία διήρχετο περίοδον ἀποσυνθέσεως καὶ ξεχαρβαλώματος. Τὸ ἐν ἰσχύει «ἀποκεντρωτικὸν» διοικητικὸν σύστημα δὲν ἀνταπεκρίνετο πλέον πρὸς τὰς νέας ἐθνικοοικονομικὰς συνθήκας τῆς αὐτοκρατορίας διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν καταχρήσεις μεγάλαι καὶ σπαταλαι ἐλάμβανον χώραν καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπὸ τὰ διαρκῆ πλήγματα καὶ τὰς συνομωτικὰς ἐνεργείας τῆς Ρωσσίας τὸ ἀχανὲς Τουρκικὸν Κράτος διήρχετο μίαν περίοδον ἐσωτερικῆς κρίσεως σοβαράν, ἂν προ-

ἐπιμένουν εἰς τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ψεύδους γεγονότος ὅτι ὁ λ ό κ λ η ρ ο ς ὁ ἀνώτερος κλῆρος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἠργάσθη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἐπικράτησίν της. Τοῦτο εἶνε ἀπολύτως ψευδές. Οὔτε ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε ος ἦτο ὑπὲρ τῆς Ἐπαναστάσεως ὡς θ' ἀποδείξωμεν κατωτέρω μὲ ἔγγραφα οὔτε καὶ ὁ ἄλλος ἀνώτερος κλῆρος. Οἱ Δεσποτάδες τῆς Πελοποννήσου οἱ ὁποῖοι ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως (Παλαιῶν Πατρῶν κλπ.) π α ρ ε σ ύ ρ θ η σ α ν δι' οὓς λόγους παρεσύρθησαν καὶ οἱ κοτσαμπασσῆδες, διότι ἐφαντάσθησαν ὅτι τὴν Ἐπανάστασιν τὴν ὑποκινεῖ καὶ τὴν ὑποθάλπει ἡ Ὀρθόδοξος καὶ Μεγάλη Ρωσσία Ὁ σύγχρονος τῆς Ἐπαναστάσεως ἱστορικὸς Σπυρίδων Τρικούπης ἀναφέρει (Ἱστορ. Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως τόμ. Α. σελ. 249). (δ) ὅτι ὁ Π α λ α ι ῶ ν Π α τ ρ ῶ ν Γ ε ρ μ α ν ὸ ς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φιλ. Ἑταιρίαν ἀναξετάστως π α ρ α π λ α ν η θ ε ὶ ς ἀπὸ μίαν σταλεῖσαν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Μαυροκορδάτος μεταξὺ τῶν ἄλλων τῷ ἔλεγεν «ὅτι ἤλπιζε μίαν ἡμέραν ν' ἀξιωθῇ ν' ἀσπασθῇ τὴν ἱερὰν δεξιὰν του ἐπ' ἀγκάθῳ τῆς Ἑλλάδος». Τὴν φράσιν αὐτὴν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παλ. Πατρῶν Γερμανὸς τὴν ἐξέλαβεν ὡς ἀ λ λ η γ ο ρ ι κ ή ν, ὡς σημαίνουσαν ὅτι ἐ ξ ω θ ε ν προπαρασκευάζεται ἐπανάστασις.

σθέσωμεν μάλιστα καὶ τὰς ἀνταρσίας καὶ χωριστικὰς ἐνεργείας τῶν διαφόρων Πασσάδων (Ἀλῆ Πασσᾶς Ἠπείρου, ὁ Πασβάνογλους, ὁ Μεχμὲτ Ἄλῆς Αἰγύπτου). Ἀκόμα πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀντιθέτως ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἐν Εὐρώπῃ καὶ γενικῶς αἱ νέαι οἰκονομικαὶ συνθῆκαι αὐτῆς ἔσπρωχναν τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν (ροπὴ πρὸς τὴν Ἀνατολήν), ὅπως ἄλλοτε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν σ τ α υ ρ ο φ ο ρ ι ῶ ν. Αἱ νέαι αὗται οἰκονομικαὶ συνθῆκαι ποὺ ἀνέβαζαν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τὴν ἀστικὴν τάξιν ἔφερον ἐπὶ τάπητος καὶ πάλιν τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω λόγων βλέπομεν ὅτι ὑπῆρχε κατάλληλος εὐκαιρία δι' ἕνα ἀπελευθερωτικὸν κίνημα κατὰ τῆς Τουρκίας. Δηλαδὴ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὑπῆρχον οἱ ἀπαραίτητοι θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς ὅροι πρὸς μίαν «ἐθνικὴν» ἐξέγερσιν.

Ἂς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ Κινήματος πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν μας, διότι ἐντελῶς τ' ἀντίθετα ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα διδάσκονται καὶ πιστεύονται. Εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὰ διάφορα ἱστορικὰ συγγράμματα ὑποστηρίζεται γενικῶς καὶ ἀορίστως ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21 εἶνε τὸ προϊὸν τῆς «ἱερᾶς ἐκρήξεως τοῦ ἀκοιμήτου πρὸς τὴν ἐλευθερίαν πόθου τῶν Ἑλλήνων». Αἰτιολογία ἄνευ οὐδενὸς ἀπολύτως περιεχομένου.

Εἴπομεν ὅτι ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία [1]) ἱδρύθη εἰς τὰ 1814 ἐν Ὀδησσῷ. Ἱδρυταὶ τῆς Φ.Ε. φέρονται τρεῖς ἔ μ π ο ρ ο ι ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἄρτης, ὁ Ἀθαν. Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ὁ Παν. Ἀναγνωστόπουλος ἐξ Ἀνδριτσαί-

[1]) Περὶ Φιλικῆς Ἑταιρίας βλεπ. ἐκτενῆ δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ Φιλ. Ἑταιρίας. Φιλήμονος Ναύπλιον 1834.

νης. Μέχρι τοῦ 1821 ἡ Φ. Ε. ἠρίθμει περὶ τὰ 50 χιλ. σχεδὸν μέλη. Ἦτο δὲ μυστικὴ (συνωμοτικὴ) [1]) ἑταιρία. Τὰ περισσότερα μέλη αὐτῆς ἦσαν ἔμποροι, βιομήχανοι, ἐφοπλισταί, δηλαδὴ προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν.

Τοῦτο ἔχει μεγάλην σημασίαν διότι ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21 εἶναι ἔργον τῆς νέας αὐτῆς τάξεως, τῆς ἀστικῆς. [2]) Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι ἡ Φ. Ε. ἦτο ἐμπεπλασμένη ἀπὸ τὰς ἐπαναστατικὰς γαλλικὰς ἰδέας εἶνε ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως. Εἶνε δὲ προγονοπληξία ἀφόρητος ἡ ἐπιμονὴ τῶν συγγραφέων νὰ διϊσχυρίζωνται ὅτι, «τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κλέος καὶ ὁ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀκρίμητος πόθος τῶν Ἑλλήνων» συνετέλεσαν εἰς τὴν σύμπτυξιν τῆς Φ. Ε.

Ἂς ἐξετάσωμεν τώρα εἰς τὰς λεπτομερείας των τὰς ἐνεργείας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας διότι τοῦτο θὰ μᾶς βοηθήσῃ κατὰ πολὺ εἰς τὸ νὰ διαγνώσωμεν τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἐμπνεύσεις της. Ἐν πρώτοις γνωρίζομεν ὅτι ἐπὶ μακρὸν

[1]) Ἐντὸς τῆς Φ. Ε. ὑπῆρχον ἑπτὰ (ἀρχικῶς τρεῖς) βαθμοὶ διὰ τοὺς ἀνήκοντας καὶ προσχωροῦντας εἰς ἑαυτήν. Βλάμηδες, συστημένοι, ἱερεῖς, ποιμένες, ἀρχιποιμένες, ἀφιερωμένοι, ἀρχηγοί. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς διοργανώσεως ἦτο ἀπολύτως ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὰς τότε ἐπαναστατικὰς (συνωμοτικὰς) Ἑταιρίας τῆς Εὐρώπης.

[2]) Ὁ Καρολίδης γράφει εἰς τὴν «Σύγχρονον Ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων» Τόμος Δος σελὶς 114 ὅτι «ἡ Φ. Ε. περιελάμβανεν σχεδὸν ἅπαντα τὸν διανοούμενον καὶ αἰσθανόμενον ἄρρενα ἑλληνικὸν πληθυσμόν»· ἡ ἰσχυρισμὸς τοῦ Καρολίδη δὲν εἶνε ἀληθής. Τὰ μέλη τῆς Φ.Ε. ἦσαν μᾶλλον ἔμποροι καὶ ναυτικοὶ κατὰ δευτερεύοντα δὲ λόγον «διανοούμενοι» διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ μορφωμένοι δὲν ἦσαν εἰς ἀριθμὸν καὶ τόσοι πολλοὶ ὥστε νὰ ἀποτελοῦν μίαν μεγάλην μερίδα τῆς ἀστικῆς τάξεως. Καὶ σήμερα ἀκόμη οἱ μορφωμένοι (διανοούμενοι) ἀποτελοῦν παντοῦ μικρὰν μειοψηφίαν τῆς ἀστικῆς τάξεως.

τὴν ἀνωτάτην Διεύθυνσιν διετήρησαν οἱ τρεῖς ἵδρυταί της. [1]) Ἐπειδὴ ὅμως δὲν συνεκέντρωναν μόρφωσιν καὶ ἐπειδὴ μᾶλλον δὲν εἶχον πολιτικὸν κῦρος ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπεν νὰ ἀναθέσουν τὴν Ἀρχηγίαν εἰς ἐκεῖνον ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁ ὁποῖος κατὰ γενικὴν καὶ κοινὴν ὁμολογίαν ἐθεωρεῖτο ἱκανὸς καὶ ἔμπειρος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης. Τοιοῦτος ἀναμφιβόλως ἦτο ὁ Καποδίστριας, ὑπουργὸς εἰς τὴν Τσαρικὴν Ρωσσίαν, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐφημίζετο ὡς διπλωμάτης ἱκανὸς εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἀνύποπτοι διὰ τὰς ἰδέας καὶ πεποιθήσεις τοῦ Καποδιστρίου οἱ διευθύνοντες τὴν Φ. Ε. ἔστειλαν εἰς Πετρούπουλιν (1815) τὸν φιλικὸν Νικ. Γαλάτην διὰ νὰ ἀναθέσῃ εἰς τὸν Καποδίστρια τὴν Ἀρχηγίαν. Ἠπατήθησαν ὅμως οἰκτρῶς διότι ναὶ μὲν ὁ Καποδίστριας ἦτο ἱκανὸς διπλωμάτης δὲν ἦτο ὅμως «φιλελεύθερος» [2]) ἀλλὰ «μοναρχικῶν φρονημάτων» καὶ μάλιστα φανατικὸς ἀντεπαναστάτης [3]) ἀπὸ πεποιθήσεως. Ὑπάρχουν ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὸν ἰσχυρισμόν μας αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἴδιαι πράξεις τοῦ Καποδιστρίου ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω μαρτυροῦν, ὅτι ὑπῆρξεν ἀντιδραστικός, αὐταρχικὸς καὶ μοναρχικῶν ἀντιλήψεων. [4]) Δι' αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχη-

[1]) Ἡ Φ. Ε. εἶχεν ἀπαδοὺς μεμυημένους κυρίως εἰς Κων)πολιν, Σμύρνην, Σπέτσας, Χίον, Ὕδραν, Δημητσάναν, Πάτρας, Βουκουρέστι, Ὀδυσσόν, Βιέννην, Θετταλομαγνησίαν, Εὔβοιαν, Μακεδονίαν κτλ.

[2]) Φιλελεύθεροι ἐλέγοντο τότε οἱ ἀστοὶ οἱ ἔχοντες ἀπαναστατικὰς ἰδέας (δημοκρατικάς).

[3]) Ἀντεπαναστάται ἐλέγοντο οἱ κατὰ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τασσόμενοι φεουδάρχαι, (εὐγενεῖς, κλῆρος κλπ.).

[4]) Εἰς τὴν ἀπὸ 4)16 Μαρτίου 1921 ἀπαντολήν του πρὸς τὴν κόμησαν Ἔβλιγγ γράφει ὁ Καποδίστριας. «Ὡσεὶ νὰ μὴ ἤρκουν αἱ μωρίαι καὶ ἀνοησίαι τοῦ κόσμου τούτου (ἐννοεῖ τοὺς φιλελευθέρους (ἐπαναστάτας τῆς τότε ἐποχῆς) ὅπως ταράξωσι τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου, ἰδοὺ καὶ νέον εἶδος ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων διαπραχθέν...

γίαν ἀλλὰ καὶ ἔψεξε καὶ κατέκρινεν τὴν ἰδέαν τῶν Φιλικῶν νὰ ἐπιζητοῦν διὰ τῆς ἐπαναστατικῆς ὁδοῦ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς χώρας των. Ὁ Ν. Γαλάτης ὁρμητικὸς ὢν ἀπὸ χαρακτῆρος ἀλλὰ καὶ ἐπαναστατικῶν φρονημάτων ὡμίλησεν μὲ πάθος καὶ αὐστηρὰν γλῶσσαν πρὸς τὸν Καποδίστριαν διὰ τὰς συντηρητικὰς καὶ ψευδαρχικὰς ἀντιλήψεις του. Ὁ Καποδίστριας ὡς ἦτο ἐπόμενον δὲν ἠνέχθη ἕναν ὀπαδὸν τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως νὰ ὁμιλῇ πρὸς αὐτὸν μὲ ἀσυγκράτητον ἐλευθεροστομίαν καὶ διὰ τοῦτο διέταξε τὴν σύλληψιν τοῦ Γαλάτου,[1]) τὴν κατάσχεσιν τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐγγράφων καὶ τὴν

ἀποδοκιμάζομεν τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως...» καὶ ἀναφορικῶς μὲ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου καὶ εἰς ἀποστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ρῶσσον αὐτοκράτορα λέγει πάλιν ὁ Καποδίστριας «λυπῆται... ἐπὶ τῇ παραπλανήσει τοῦ ἀνδρὸς (ἐννοεῖ τὸν Ὑψηλάντην) ὑπὸ τοῦ χιμαιρικοῦ πνεύματος τῆς ἡμέρας (ἐννοεῖ τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστατικὰς ἰδέας) τοῦ παρορμήσαντος αὐτόν...» βλέπε Καρολίδου αὐτόθι σελὶς 118—119.

[1]) Αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος τῆς συλλήψεως τοῦ Γαλάτου καὶ ὄχι ἡ ἐπιπολαιότης του, ὅπως οἱ ἱστορικοί μας διισχυρίζονται, διὰ νὰ μὴ παρουσιάσουν τὸν Καποδίστριαν ὡς μοναρχικὸν καὶ ἐχθρὸν τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως δικαιολογοῦντες ἔτσι τὴν καταδίωξιν τοῦ σημαίνοντος αὐτοῦ Φιλικοῦ. Ἡ Φ. Ε. ἐπίσης διὰ λόγους ὑπερτέρου καὶ γενικωτέρου συμφέροντος καὶ κυρίως διότι ἦτο μυστικὴ συνωμοτικὴ ὀργάνωσις ἀπεφάσισε νὰ δολοφονήσῃ τὸν Γαλάτην διὰ νὰ μὴ, ἐκ τοῦ ἀπειρόβιου του πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ἀποκαλυφθῇ ἡ ὀργάνωσίς της. Ἡ ὑποστηριζομένη ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντην ἔκθεσις ὅτι ἡ δολοφονία τοῦ Γαλάτου εἶχεν ἄλλα ἐλατήρια καὶ μάλιστα τὸ γεγονὸς ὅτι ἐσπαταλλησε πολλὰ χρήματα εἰς ὑπερβασίας αἰσχρὰς (extravagances honteuses) εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, Οὐγγαρίαν κτλ. καὶ ὑρεθεὶς εἰς στενόχωρον θέσιν οἰκονομικήν, ἠπείλησε τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Φ. Ε. ὅτι ἂν δὲν τοῦ στείλῃ χρήματα θὰ ἐπρόδιδε τὴν ὀργάνωσίν των. . . δὲν φαίνεται οὔτε πιθανή, οὔτε συζητήσιμος. Ὁ Γαλάτης χαρακτῆρος ὁρμητικοῦ καὶ ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν μέχρι φανατισμοῦ ἐκ τῶν πρώτων δὲ καὶ σημαινόντων Φιλικῶν δὲν ἦτο δυνατὸν

ἐξορίαν του εἰς τὰς Ἡγεμονίας ὅπου τὸν ἔθεσε καὶ ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Ἡ Φ. Ε. ὅμως παρ' ὅλα ταῦτα ἐξηκολούθη νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ Καποδίστριας ἐν τέλει θὰ ἀπειθεῖτο. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ εἰς τὸν προσηλυτισμὸν κατὰ τὸ δυνατὸν περισσοτέρων ὁπαδῶν διέδιδε τοὐναντίον ὅτι κάποια «Ἀρχὴ» εἶνε ἐν γνώσει τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρίας καὶ εὐνοεῖ καὶ ὑποστηρίζει αὐτήν. Ἡ ψευδὴς αὐτὴ διάδοσις κατὰ τὴν γνώμην μας εἶχεν ὡς σκοπὸν νὰ προσηλυτίσῃ μᾶλλον τοὺς Δημογέροντας [1]) τῆς Πελοποννήσου καὶ τοὺς ἀνωτέρους κληρικοὺς οἱ ὁποῖοι φυσικὰ μόνον ἂν μία μεγάλη Δύναμις καὶ πρὸ παντὸς ἡ μοναρχικὴ Ρωσσία ὑποστήριζεν τὴν Φ. Ε. θὰ ἦσαν διατεθημένοι νὰ ἀκολουθήσουν τοὺς Φιλικοὺς καὶ νὰ ἐπαναστατήσουν κατὰ τῶν Τούρκων. Διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ 21 εἶχον ἐκραγεῖ ἐπαναστατικὰ κινήματα κατὰ τῆς Τουρκίας ἐκ μέρους τῶν Πελοποννησίων καὶ Νησιωτῶν τὰ ὁποῖα ὅμως ἀπέτυχον [2]) διότι δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη οἱ ὅροι οἱ ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐπιτυχίαν των.

οὔτε καὶ νὰ διανοηθῇ νὰ προδώσῃ τὰς ἰδέας του. Τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην καὶ Καποδίστριαν ἐχθροί του ἀκριβῶς διότι αὐτοὶ ἦσαν συντηρητικῶν φρονημάτων ἔπλασαν τὸν μῦθον αὐτόν ποὺ δὲν εἶνε βεβαίως οὔτε ὁ πρῶτος οὔτε ὁ τελευταῖος εἰς τὰς περιόδους ἐπαναστατικοῦ ὀργασμοῦ καὶ μοναρχικῆς ἀντιδράσεως.

[1]) Πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἐδῶ ὅτι εἰς τὴν Πελοπόνησσον κυρίως ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα οἱ ψευδάρχαι—ὅπως εἴδομεν ἀνωτέρω— ἦσαν οἱ μόνοι πολιτικοὶ ἄρχοντες διατηροῦντες καὶ ἔνοπλα σώματα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ τόπου ἀπὸ τοὺς ληστάς οἱ ὁποῖοι ἐλυμαίνοντο τὰ χωρία.

[2]) Ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ρωσίας εἶχε κατορθώσῃ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Πελοποννησίους καὶ Νησιώτας κατὰ τῶν Τούρκων (1768—74) ἀλλὰ κατόπιν τοὺς ἐγκατέλειψεν μόλις ἔληξεν εὐνοϊκῶς διὰ τὴν Ρωσίαν ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κουτσοὺκ-Καϊναρτζῆ. Διὰ τοὺς Νησιώτας βλεπ. Ἀρχεῖα Κοινοτ. Ὕδρας τόμ. 2 καὶ 3.

Ἔπρεπε λοιπὸν οἱ διευθύνοντες τὴν Φ. Ε. πρὸς προσηλυτισμὸν τῶν φευδαρχῶν ν' ἀφίσουν νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι μιὰ «Ἀρχὴ» διευθύνει καὶ ἐξυπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρίας. Ἀπ' αὐτὸ καὶ μόνον τὸ δόλωμα ἐκινήθησαν οἱ Ἕλληνες φευδάρχαι· [1]) Ἐὰν ἀντελαμβάνοντο αὐτοὶ ἐγκαίρως ὅτι ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία εἶνε μιὰ συνωμοτικὴ ὀργάνωσις μὲ ἐπαναστατικὰς ἰδέας μὴ ὑποστηριζομένας ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη Δύναμις καὶ ἐχθρὰ ἀσπονδος τῆς Τουρκίας διὰ καταστατικοὺς σκοποὺς, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν. Ἐπιμένομεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διότι ἔχει μεγάλην σημασίαν. [2]) Ἴσως τὸ γεγονὸς αὐτὸ νὰ εἶνε

[1]) Διὰ τὸν ἀρχιμανδρίτην Γρηγόριον Δικαῖον Παπαφλέσσαν ὁ ὁποῖος ἦτο Φιλικὸς ἐκ τῶν σημαινόντων ἴδού τί γράφει ὁ Σπυρ. Τρικούπης: «ἴσως (ὁ Δικαῖος Παπαφλέσσας) τὸ μυστήριον τῆς ἀπάτης (δηλαδὴ τὸ ψεῦδος περὶ τῆς ἀναμίξεως τῆς Ρωσσίας) ἐλλ' ἄνθρωπος νεωτεριστής, μεγαλόψυχος καὶ πνευματώδης κατῆλθεν. . . κτλ.».

[2]) Ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρ. Δικαῖος Φλέσσας ὁ ὁποῖος ὅπως ἴδωμεν ἀνωτέρω κατεῖχεν μεγάλην θέσιν εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν κατῆλθεν εἰς Πελοπόννησον μὲ πληρεξουσιότητα τοῦ Ὑψηλάντου (Ἰανουάριος 1821) καὶ ἐκάλεσεν εἰς Βοστίτσαν τοὺς Προύχοντας καὶ Ἀρχιερεῖς πρὸς οὓς ἀνεκοίνωσεν τοὺς σκοποὺς τοῦ Ὑψηλάντου. Εἰς τὰς ἀνακοινώσεις του αὐτὰς ἐπέμεινεν χωρὶς ἐπὶ τοῦ ψευδοῦς γεγονότος ὅτι ἔξωθεν ἐτέλλοντο ἄφθονα πολεμοφόδια καὶ ὅτι μία «Μεγάλη Δύναμις» ἡ Ρωσσία ὀργανώνει, υἱοθετεῖ καὶ συντρέχει τὸ ἑτοιμαζόμενον κίνημα καὶ ὅτι μάλιστα θὰ ἐκήρυττε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας ἅμα ἤρχιζεν ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων. Ἀκόμη δὲ ἐβεβαίωσαν ὅτι εἰς τὴν Ὕδραν εἶχον φθάσει κρυφίως πολλὰ πολεμοφόδια ἀποσταλέντα ἐκ Ρωσσίας. Κατὰ τὸν Σ. Τρικούπην αἱ «ὑπερβολαὶ» αὗται τοῦ Δικαίου ἐπροκάλεσαν πνεῦμα δυσπιστίας. Ἐν τούτοις ἂν καὶ διέταξαν τὸν Δικαῖον ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς «Μυστικῆς Ἀρχῆς». Κατὰ τὸν ἴδιον Σ. Τρικούπην ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρ. Δικαῖος Φλέσσας ἐγένετο ἀντι-

καὶ ἕνας ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων λόγων ποὺ ὥθησε τοὺς Διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν νὰ ἐνεργήσουν τὴν δολοφονίαν τοῦ Γαλάτη, μέλος σπουδαίου τῆς Ἑταιρίας, διότι κατ' οὐδένα τρόπον συνέφερεν τότε καὶ νὰ ὑπονοηθῇ κἂν ἀπὸ τοὺς Πελοποννησίους «Προύχοντας» ὅτι ὁ Καποδίστριας ὄχι μόνον δὲν δέχεται τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγῶνος ἀλλὰ καὶ ἀποδοκιμάζει τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας τῶν Φιλικῶν καὶ τὰς χαρακτηρίζει ὡς τυχοδιωκτικὰς ἐνεργείας. Δι' αὐτὸ οἱ Φιλικοὶ ἔδωκαν εὐλογοφανεῖς δικαιολογίας εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ Καποδιστρίου ὅταν ἀργότερα ἐγνώσθη αὕτη, ὑποστηρίξαντες ὅτι δῆθεν ὁ Καποδίστριας ἐπολιτεύθη ἔτσι διὰ νὰ μὴ ριψοκινδυνεύσῃ πρόωρως τὴν ἐμπιστευτικὴν θέσιν ποῦ κατεῖχεν εἰς τὴν Τσαρικὴν Αὐλήν. Πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅμως ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Καποδιστρίου οἱ Φιλικοὶ δὲν ἀπελπίσθησαν ἀλλὰ ἐξηκολούθησαν, ἐφαρμόζοντες, ἐπιτυχῶς τὴν ἰδίαν τακτικήν, νὰ αὐξάνουν τὰ μέλη τῶν ὀργανώσεών των. Ὁ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἰδρυτῶν Ἀναγνωστόπουλος καταγόμενος ἐκ Πελοποννήσου κατόρθωσεν νὰ κατηχήσῃ τοὺς ἰσχυροτέρους ὁπλαρχηγοὺς [1] τοῦ Μωριᾶ.

παθητικὸς εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκριτους διότι ὁ νεωτεριστὴς αὐτὸς ἱερωμένος, ὁ πρὸ ὀλίγου ἄσημος, διὰ μιᾶς ἐγένετο μέγας, κατέχων ὑφηλὴν θέσιν παρὰ τῇ Φιλικῇ Ἑταιρίᾳ.

[1]) Ὅπως εἴδομεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, οἱ φαουδάρχαι διετήρησαν τὰ προνόμιά των καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Λόγῳ δὲ τῆς ληστείας ποὺ ἐμάστιζε τὴν ὀπαιθρον χώραν τόσον εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅσον καὶ εἰς τὴν Στερεὰν καὶ Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον ὀργανώθησαν ἔνοπλα σώματα καταδιωκτικὰ τῶν λῃστῶν. Εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ σώματα ταῦτα εἶχον ὀργανωθῇ καθὼς καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον, Στερεὰν, Θεσσαλίαν τῇ ἐγκρίσει καὶ συναινέσει τῆς Τουρκίας. Εἰς τὴν ὀρεινὴν Θεσσαλίαν καὶ Στερεὰν ἰδίως λόγῳ τῆς ὀρεινῆς συνθέσεώς της —ἔπως καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους— ἡ λῃστεία εἶχε φθάσει εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Τῇ ἀπαιτήσει δὲ καὶ τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ ὁ βυζαντι-

Ἡ κατήχησις ἔβαινεν ἐπιτυχῶς καὶ τόσον εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅσον καὶ εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ τὴν Μολδοβλαχίαν, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Νησιὰ εἶχον πληθυνθῇ τὰ μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας: Κατὰ τὸ ἔτος 1817 ἡ ἕδρα αὐτῆς ἐξ Ὀδησσοῦ μετεφέρθη εἰς Κων)πολιν. Τότε καὶ ἄλλοι σημαίνοντες ἔ μ π ο ρ ο ι ἐμυήθησαν μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ πλουσιώτατος Παν. Σέκκερης ἐκ Τριπόλεως καταγόμενος. Κατὰ τὸ 1818 εἶχον μυηθῇ πολλοὶ ἀνώτεροι κληρικοὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι δῆθεν

νὸς θεσμὸς τῶν «Ἀ ρ μ α τ ω λ ῶ ν» ἀνεσυστήθη. Εἰς τὰ Ἀρματωλίκια αὐτὰ ἐξεπαιδεύθησαν τρόπον τινὰ εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην ὅλοι οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς (Ἀνδροῦτσος, Καραϊσκάκης, Τσαβέλλας, Μπότσαρης κτλ.) Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς αὐτοὺς μάλιστα εἶχον προαληφθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῆς Ἠπείρου. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὄχι μόνον μὲ τὸ κίνημά του κατὰ τοῦ Σουλτάνου συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διασπασθῇ ἡ ἑνότης τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ διοικητικῶς νὰ ξεχαρβαλωθῇ ἡ κρατικὴ μηχανὴ εἰς τὴν Στερεὰν καὶ Θεσσαλίαν ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ προσλάβῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁπλαρχηγῶν συνετέλεσεν ἐπίσης, χωρὶς βεβαίως νὰ τὸ θέλῃ καὶ νὰ τὸ φαντάζεται, εἰς τὸ νὰ δημιουργηθοῦν ἐμπειροπόλεμα στρατιωτικὰ στελέχη διὰ τὸν κατόπιν ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας. Ἐπίσης πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ναὶ μὲν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἦτο τυραννικὸς ἀλλὰ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὑπῆρξεν διὰ τὴν ἐποχήν του μ ε τ α ρ ρ υ θ μ ι σ τ ὴ ς καὶ φ ι λ ο π ρ ό ο δ ο ς. Ἀνεξίθρησκος καὶ μᾶλλον σκεπτικιστής, ἀνήκων εἰς τὴν θρησκευτικὴν αἵρεσιν τῶν σ ι ι τ ῶ ν (αἵρεσις ἀρευνητική) δὲν εἶχεν ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν φανατισμὸν θρησκευτικόν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του εὐρωπαίους διοργανωτὰς καὶ συστήματα καὶ ἐδέχθη τὰς νέας τότε ἰδέας ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Κράτους του. Διὰ περισσοτέρας πληροφορίας βλεπ. εἰς Τσοποτοῦ αὐτόθι σελ. 215 καὶ Γ. Σκληροῦ. Τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, σελὶς 58—60 καὶ Σπ. Ἀραβαντινοῦ. Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀκόμη πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἠνάγκασεν τὸν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεύσαντα Σουλεϊμὰν πασᾶν νὰ ἐπιτρέψῃ ὁμαδικὸν ἐξοπλισμὸν τῶν κατοίκων τῆς Βορ. Ἑλλάδος.

ἡ Ὀρθόδοξος Ρωσσία ὑποστηρίζει τὴν μυστικὴν αὐτὴν ὀργάνωσιν καὶ διευθύνει τὰ κατ' αὐτῆς: Διὰ τῆς αὐτῆς τακτικῆς ἐμυήθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ μερικοὶ [1]) Φαναριῶται τῆς Κων)πόλεως καὶ τῶν ἄλλων εὐπορούντων κέντρων τῆς τότε ὑποδούλου Ἑλλάδος (Ἀλεξανδρείας, Σμύρνης κλπ). Παρ' ὅλην τὴν ἐπέκτασιν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, οἱ Πελοποννήσιοι φεουδάρχαι ἐδίσταζον ἀκόμη καὶ ἤθελον καλὰ καὶ σώνει νὰ μάθουν ἐὰν πράγματι τὸν σκοπὸν τῆς Φ. Ε. τὸν ἐγκρίνει καὶ τὸν γνωρίζει ἡ Ρωσσία. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πετρόμπεης [2]) ἀπέστειλεν εἰς Ρωσσίαν τὸν Κυριάκὴν Καμαρινὸν διὰ νὰ μάθῃ ἐὰν ὅσα διέβιβον οἱ Φιλικοὶ περὶ τῆς μυστικῆς «Ἀρχῆς» εἶνε ἀληθῆ. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ζητήσῃ ὁ Καμαρινὸς ἀπὸ τὸν τότε Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας χρηματικὴν βοήθειαν πρὸς ἵδρυσιν Σχολείων ἐν Μάνῃ κατόρθωνεν νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν Αὐλήν. Καὶ ἡ μὲν αἴτησις περὶ ὁλικῆς συνδρομῆς τοῦ Αὐτοκράτορος διὰ τὴν ἀνέγερσιν σχολείων εἰς Μάνην φαίνεται ὅτι ἐγένετο δεκτή. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως διὰ τὸ κυρίως ζήτημα, ἂν

[1]) Ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας φαναριώτας φεουδάρχας τῆς τότε ἐποχῆς, ἕλκων τὴν καταγωγὴν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τοῦ Βυζαντίου ὁ Μιχαὴλ Σούτσος, ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας κατηχηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλ. Ἑταιρίας, κατὰ τὸν Σ. Τρικούπην, ἐπρότεινεν εἰς τὴν διοικοῦσαν ἀρχὴν τῶν Φιλικῶν νὰ ἀναβληθῇ ἡ Ἐπανάστασις διὰ τὸ μετὰ τὸ 1827 χρονικὸν διάστημα, συγχρόνως δὲ τὴν γνώμην αὐτὴν τὴν κατέστησε γνωστὴν καὶ εἰς τὸν Ὑψηλάντην. Ὁ Ὑψηλάντης, γράφει ὁ Τρικούπης, ὑπέπτευσεν ὅτι «ὁ Σούτσος διενοεῖτο κατὰ πρῶτον ὄχι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐμπρῶτων του ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνέσει ἀποκάρπωσιν τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐπταετοῦς ἡγεμονίας του».

[2]) Εἶνε πολὺ χαρακτηριστικὸν αὐτὸ τὸ γεγονὸς διότι ἀποδεικνύει ὅτι ἀνωτέρω ὑπεστηρίξαμεν διὰ τὰς ἀντεπαναστατικὰς δηλαδὴ παποιθήσεις τῶν κοτσαμπάσηδων ἀπαρνουμένων διὰ τῶν πράξεών των τὴν...φιλοπατρίαν ποὺ τοὺς ἀποδίδουν οἱ συγγραφεῖς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

δηλαδὴ ἡ Ρωσσία ἦτο ἐν γνώσει τῆς προπαρασκευαζομένης Ἐπαναστάσεως καὶ ἐὰν ἐνέκρινεν αὐτὴν γνωρίζομεν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὸν Πετρόμπεην τῆς Μάνης ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Καποδίστριας κατεδίκαζαν τὰς ἐνεργείας τῶν Φιλικῶν καὶ ἐφιστᾶτο ἡ προσοχὴ τοῦ Ἕλληνος Μπέη τῆς Μάνης διὰ τοὺς κινδύνους οἱασδήποτε «ἄφρονος πράξεως κατ' εἰσήγησιν τῶν Φιλικῶν γενομένης» [1]) Οἱ ἐν Ρωσσίᾳ Φιλικοὶ μόλις ἔμαθαν ἀπὸ τὸν ἴδιον Καμαρινὸν [2]) τὴν ἀπάντησιν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας διὰ τὸν ἴδιον λόγον ποὺ ἠναγκάσθησαν νὰ δολοφονήσουν καὶ τὸν Γαλάτην—δηλαδὴ διὰ νὰ μὴ μάθουν οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ κοτσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλης Ἑλλάδος τὴν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον τῆς «Ἀρχῆς» καὶ τοῦ ρωσσικοῦ ..... δακτύλου—ἀπεφάσισαν καὶ ἐξετέλεσαν καὶ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καμαρινοῦ εἰς τὸν ποταμὸν Προῦθον κατὰ τὴν ἐκ Ρωσσίας ἐπιστροφήν του [3]). Οἱ Φιλικοὶ καὶ πάλιν ἀπεπειράθησαν νὰ ἀποτανθοῦν εἰς τὸν Καποδίστριαν καὶ νὰ τοῦ

[1]) Βλέπε Καρολίδην: Συγχρον. Ἱστορία τῶν Ἑλλ. τομ. 1 σελ. 108—109.

[2]) Βλέπε λεπτομερείας διὰ τὰς πολιτικὰς αὐτὰς δολοφονίας τῶν Φιλικῶν εἰς Φιλήμονα. Δοκίμιον ἱστορ. περὶ Φιλ. Ἑταιρίας.

[3]) Πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῆς συναντήσεως Καμαρινοῦ καὶ Καποδιστρίου ἐν Πετρουπόλει μᾶς παρέχουν τὰ «Ἀπομνημονεύματα Ἀνωνύμου». Ἀντιγράφομεν ἀπὸ τὴν σελίδα 78 μίαν περικοπήν. «Εὐθὺς ὡς ἤνοιξε τὸ στόμα ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης (ὁ Καποδίστριας) ὠχριάσεν ἀπὸ λύσσης καὶ ἀνεπήδησεν μαινόμενος, ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτοῦ καὶ μυρίας ἐξέχεε λοιδορίας ἐναντίον τοῦ Ἔθνους καὶ ἐναντίον τῶν τοιούτως ἐπαναστατικὰς βουλὰς βουλευομένων... οἱ πρῶτοι ὑπεκινηταὶ (ἔννοει τῆς Φ. Ε.) εἶνε ἄξιοι ἀγχόνης» ὁ Καποδίστριας ἀκέμη καὶ δι' ὑπομνήματος του ἐβρισκόμενος ἐν Κερκύρᾳ (Ἀπρίλιος 1819) ζωηρῶς ἀπεδοκίμασε τὴν διὰ βιαίων καὶ ἐπαναστατικῶν μέσων ἐπιδίωξιν τῆς ἀνεξαρτησίας. βλ. καὶ Καρολίδη αὐτόθι τόμ. α' σελ. 109.

ἀναθέσουν τὴν ἀρχηγίαν πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης νὰ ὑπάρχῃ Ἀρχηγὸς ὁ ὁποῖος νὰ ἐπιβάλλεται εἰς ὅλους. Τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἀνέλαβεν τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Ξάνθος (1819) ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Καποδίστριας ἔμεινεν ἀνένδοτος καὶ κατεδίκασεν κάθε ἐπαναστατικὴν ἰδέαν μὲ τὰς χειροτέρας καὶ αὐστηροτέρας ἐκφράσεις προσεπάθησεν δὲ νὰ πείσῃ καὶ τὸν Ξάνθον ὅτι τοιαῦται ἰδέαι προερχόμεναι ἀπὸ τὴν Γαλλίαν εἶνε καταδικασμέναι εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἐκδηλώνουν μωρίαν καὶ ἀφροσύνην!! Εὑρεθεὶς ὁ Ἐμ. Ξάνθος ὄχι πλέον πρὸ ἁπλῆς ἀρνήσεως ἀλλὰ πρὸ ἀντιδραστικοῦ ἀνθρώπου ἠναγκάσθη νὰ ἀποτανθῇ πρὸς ἄλλο πρόσωπον διὰ τὴν ἀνάθεσιν τῆς Ἀρχηγίας διότι καθίστατο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀναγκαιοτάτη ἡ ἐξεύρεσις Ἀρχηγοῦ. Καὶ τὸ νέον αὐτὸ πρόσωπον ἦτο ὁ πρίγκηψ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωσσικοῦ στρατοῦ ὅστις καὶ ἐδέχθη προθύμως. Ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ ἐγένετο ἀποδεκτὴ [1]) καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα διοικοῦντα μέλη τῆς Φ. Ε. μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Τὴν 15 Ἰουνίου 1920 δι' ἐγκυκλίου ὁ πρίγκηψ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης ἀνεγνωρίσθη ὡς ὑπέρτατος Ἔφορος τῆς Ἑταιρίας καὶ ὡς ἀρχιστράτηγος τοῦ ἀγῶνος.

[1]) Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι οἱ Φιλικοὶ δὲν διέθετον πρόσωπον ἐκ τοῦ κύκλου των τὸ ὁποῖον νὰ ἀπολαμβάνῃ γενικῆς ἐκτιμήσεως ὡς στρατιωτικὸς ἢ διπλωμάτης. Ἔπειτα δὲν ἤθελαν ἀναθέσοντες εἰς ἕνα ἐκ τῶν διακεκριμένων νησιωτῶν τὴν ἀρχηγίαν νὰ κατασταθοῦν τόν ἀγῶνα δύσπιστον καὶ ἐχθρικὸν πρὸς τοὺς Φαναριώτας καὶ Κληρικούς, οἱ ὁποῖοι διέθεταν στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ πολιτικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Συνεπῶς οἱ Φιλικοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ κάμουν ὡρισμένον ἐλιγμὸν διὰ νὰ παρασύρουν ὅλους τοὺς ὁπλαρχηγοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα λόγῳ τῆς ἀσυμβιβάστου του καὶ τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'

ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ

(1757 – 1798)

Ὅπως εἴδομεν εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια ἐντὸς τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος εἶχεν γεννηθῇ ἀπὸ τὴν φεουδαρχικὴν κοινωνίαν μία νέα τάξις, ἡ ἀστική, ἡ ὁποία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχεν φθάσῃ εἰς μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμήν. Τὰ ἰδανικὰ καὶ τὰς ἰδέας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 πρέπει νὰ τὰς εὕρωμεν εἰς τὰ ὑπάρχοντα γνωστὰ ἔγγραφα τῆς Ἐπαναστατικῆς περιόδου καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὸν «Θούριον» τοῦ Ρήγα Φεραίου ὁ ὁποῖος εἶνε ἕνας ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσωπευτικοὺς τύπους τῆς τότε ἀστικῆς τάξεως. Ἴδοὺ πῶς φαντάζεται ὁ Ρήγας τὴν Ἐπανάστασιν: [1])

Βουλγάροι καὶ Ἀρβανίτες Ἀρμένοι καὶ Ρωμιοί
Ἀράπηδες καὶ Ἄραπες μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμὴ
γιὰ τὴν ἐ λ ε υ θ ε ρ ι ὰ νὰ ζώσουμε σπαθί.

Καὶ παρακάτω

Νὰ σφάξουμε τοὺς λύκους ποὺ τὸν ζυγὸν βαστοῦν,
καὶ Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους σκληρὰ τοὺς τυραννοῦν

[1]) Ἂν δὲν συνελαμβάνετο ὁ Ρήγας ἀσφαλῶς θὰ ἐπαιζεν ἀργότερα πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Λόγῳ δὲ τοῦ κύρους του θὰ ἦτο σπουδαῖος παράγων καὶ σύμβουλος τῆς Ἐπαναστάσεως ἱκανὸς καὶ ἐμπνευσμένος ἐὰν μὴ καὶ ἀρχηγὸς αὐτῆς.

Ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς ἄλλους στίχους :

Εἶπε μ' ἕνα ζῆλο σὲ τοῦτο τὸν καιρὸ
νὰ κάνουμε τὸν ὅρκο ἐπάνω στὸ σταυρό»—
. . . . . .
. . . . . .
Στεργιᾶς καὶ τοῦ πελάγου νὰ λάμψῃ ὁ σταυρὸς
κ' εἰς τὴν δικαιοσύνην νὰ σκύψῃ ὁ ἐχθρὸς
ὁ κόσμος νὰ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτὴν τὴν πληγὴ
κι' ἐλεύθεροι νὰ ζοῦμε, ἀδέλφια εἰς τὴν γῆ.
. . . . . .
. . . . . .
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς ποθεῖ,
ξηνᾶ τὴν συνδρομήν σας μὲ μητρικὴ φωνή»
. . . . . .
. . . . . .
Πῶς οἱ προπάτορές μας ὡρμοῦσαν σὰν θεριὰ
γιὰ τὴν ἐλευθερία πηδοῦσαν στὴ φωτιά ;»
. . . . . .

Αἱ ἐκκλήσεις αὐταὶ τοῦ Ρήγα ἔχουν ὅπως βλέπωμεν κοινωνικὸν περιεχόμενον δηλαδὴ ἐκφράζουν τὸ τότε ἐπικρατοῦν ἀστικὸν πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Ρήγας καλεῖ καὶ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους εἰς κοινὴν ἐξέγερσιν μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς καὶ Ἀσίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, διαρκῶς δὲ ὁμιλεῖ περὶ ἐλευθερίας, ἀδελφότητος ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης.

Ἀντιγράφομεν ἀκόμα ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν θούριον τοῦ Ρήγα.

Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλλουμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὁρισμόν.
Ὁ νόμος νἆναι πρῶτος καὶ μόνος ἀφηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἕνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.

Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ εἶναι ἀρκετὰ ἐκδηλωτικὸν τῶν ἀστικῶν ἰδεῶν τοῦ Ρήγα. Ἀκόμα δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν τὰς δημοκρατικὰς (ἀστικὰς) ἰδέας τοῦ Ρήγα καὶ εἰς

τὸ σχέδιόν του περὶ Πολιτικῆς Διοικήσεως τῆς μελλούσης Πανβαλκανικῆς Δημοκρατίας. Ὁ αὐτοκράτωρ λαὸς (ὁ κυρίαρχος λαὸς) — ἀναφέρει εἰς τὸ ἄρθρ. 7 τοῦ β. τιμήματος τοῦ νέου Πολιτεύματος—εἶνε ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Βασιλείου χωρὶς ἐξαίρεσιν θρησκείας καὶ διαλέκτου (ἐννοεῖ γλώσσης) Ἕλληνες, Ἀλβανοί, Βλάχοι, Ἀρμένηδες, Τοῦρκοι καὶ κάθε ἄλλο εἶδος γενεᾶς. Αὐτὸς ὁ λαὸς μόνος του ὀνομάζει τοὺς ἀπεσταλμένους του «τὸ Κοινὸν Συμβούλιον τοῦ Ἔθνους». Εἰς τὸ ἄρθ. 34 τοῦ α. τιμήματος ἀναγινώσκομεν. «Ὅταν ἕνας μόνος πάτοικος.... ἀδικηθῇ ἀδικεῖται ὅλο τὸ Βασίλειον. . .» [1]) Ὁ Ρήγας εἰς τὰ σχέδιά του ἐθεώρει ὅτι πρέπει τὸ Ἐπαναστατικὸν κίνημα ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα καὶ Βαλκανικήν. Τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον δὲν εἶναι ἀδικαιολόγητα. Ἔβλεπεν ὅτι ὁ καθ' αὐτὸ ἑλληνικὸς λαὸς τῆς Νοτίου Βαλκανικῆς εἶναι περισσότερον προετοιμασμένος διὰ τὸ κίνημα. Διότι συνέτρεχον πρὸς τοῦτο αἱ ὑλιστικαὶ συνθῆκαι καὶ οἱ ἄλλοι ὅροι ποὺ ἀναφέραμεν εἰς ἄλλο προηγούμενον κεφάλαιον. Σύγχρονοι ξένοι ἱστορικοὶ μοναρχικῶν ἀντιλήψεων ὅπως ὁ Rohl ὁ αὐστριακός, ρητῶς ἀναφέρουν ὅτι «ὑπὸ ἔποψιν ὑλικὴν ἡ κατάστασις τῶν ἀπαισθητῶς ἐβελτιώθη (τῶν Ἑλλήνων) ἀφ' ὅτου λήγοντος τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία καὶ

[1]) Ἡ αὐτὴ σκέψις ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὰ ἄρθρ. 1, 2, 21, 108, 122. Εἰς τὸ ἄρθρ. 21 τονίζεται κυρίως ὅτι τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν Σῶμα περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν λαόν καὶ ὄχι μόνον τοὺς πλουσίους καὶ προεστούς (κοτζαμπάσηδες). Τὸ ἄρθρον αὐτὸ εἶνε σχεδὸν ἀντιγραφὴ τοῦ πρώτου γαλλικοῦ Συντάγματος τοῦ προελθόντος ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Περὶ τοῦ Ρήγα γενικῶς βλέπ. Σπ. Λάμπρου ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα πολὺ ἐνδιαφέρον βιβλίον καὶ Αἰμιλ. Λεγκράντ. Ἀνέκδοτα ἔργα περὶ τοῦ Ρήγα τοῦ Βελεστινλῆ κλπ. δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Σ. Λάμπρου.

τὸ ἐμπόριον τὸ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν Γάλλων διενεργούμενον μετεδιδάσθη ὁριστικῶς εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων».

Ὑπάρχουν ὅμως εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἰδέας τοῦ Ρήγα μερικαὶ ἀντιφάσεις [1]). Διότι ἐνῷ προτρέπει Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους νὰ ἐπαναστατήσουν κατόπιν καλεῖ καὶ τὰς δύο φυλὰς νὰ ὁρκισθοῦν ἐ π ά ν ω σ τ ὸ σ τ α υ ρ ό. Αἱ ἀντιφάσεις αὐταὶ ἦσαν μοιραῖαι διότι ὁ τουρκικὸς ἀπολυταρχισμὸς ἦτο συνυφασμένος μὲ τὸν τουρκικὸν θρησκευτι-

[1]) Ἐκτὸς τῆς ἐξηγήσεως ποὺ δίδομεν κατωτέρω διὰ τ ὰ ς ἀ ν τ ι φ ά σ ε ι ς αὐτὰς τῶν ἰδεῶν τοῦ Ρήγα ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν περισσότερα ντοκουμέντα δυνάμεθα καὶ ἄλλως νὰ τὰς ἐξηγήσωμεν. Ὁ Ρήγας δὲν ἦτο π ο ι η τ ὴ ς ὑπὸ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ἦτο ἕνας π ρ α γ μ ο υ β ι ο τ ὴ ς. Εἶναι λοιπὸν πολὺ φυσικὸν διὰ τὴν τ ε χ ν ι κ ὴ ν ο ἰ κ ο ν ο μ ί α ν τοῦ στίχου νὰ μὴ ἔβλεπον σημασίαν εἰς τὰς λέξεις. Ἀλλοῦτε πρέπει τὰ λεχθῇ ὑπ' ὄψιν μᾶλλον τὸ περὶ «Πολιτεύματος» σχέδιόν του εἰς τὸ ὁποῖον ἀντικειμενικώτερον ἐκτίθενται αἱ πολιτικαὶ ἰδέαι του. Ἀπὸ τὰ «Ἀρχεῖα» τοῦ Ὑ π ο υ ρ γ ε ί ο υ τ ῶ ν Ἐ ξ ω τ ε ρ ι κ ῶ ν τῆς Αὐστρίας πληροφορούμεθα ὅτι «ὁ Ρήγας μετέβαινεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ρυθμίσῃ πάσας τὰς Τουρκικὰς ἐπαρχίας κατὰ τὸ γαλλικὸν πολίτευμα». Ἀπὸ κατασχεθεῖσαν δὲ ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς ἀστυνομίας ἐπιστολὴν τοῦ Ρήγα μανθάνομεν ὅτι τὸ μόνον ὄνειρόν του καὶ ὁ μόνος σκοπός του ἦτο ἡ Δ η μ ο κ ρ α τ ί α. Ὅταν μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Ρήγα ἤρχισαν ταχτικαὶ ἀνακρίσεις ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴν ἀστυνομίαν διὰ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἄλλων ὁμοεθνῶν τοῦ Ρήγα ἐ π ι κ ι ν δ ύ ν ω ν κατὰ τὴν Αὐστριακὴν Κυβέρνησιν ὁ ἐκ Χίου καταγόμενος ἐν Βιέννῃ ἐ μ π ο ρ ο ς Κωνσταντῖνος Ἀργέντης παρρησίᾳ ὡμολόγησε εἰς τὴν ἀνάκρισιν ὅτι «εἶχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπικράτησιν καὶ εἰσαγωγὴν τοῦ πολιτεύματος τῶν Γάλλων». Ὁ Ἕλλην αὐτὸς μ ε γ α λ έ μ π ο ρ ο ς ὡς ἐξάγεται ἀπὸ ὑπαρχούσαν εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργ. τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας ἐμπιστευτικὴν ἔκθεσιν τῆς Αὐστριακῆς ἀστυνομίας τῆς Βιέννης φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ καὶ ἐκ τῶν μ ε γ α λ υ τ έ ρ ω ν ἐμπόρων τῆς ἀγορᾶς τῆς Βιέννης. Ἡ ἀστυνομία τῆς Βιέννης μάλιστα δὲν συνέλαβεν καὶ δὲν ἐφυλάκισεν ὅ λ ο υ ς τοὺς ὑπαλλήλους τῶν καταστημάτων τοῦ Ἀργέντη «διὰ νὰ συνεχισθοῦν αἱ ἐργασίαι καὶ μὴ ἀπόλθῃ κ λ ο ν τ σ μ ὸ ς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Βιέννης».

κὸν φανατισμόν. Ὁ Γ. Σκληρὸς εἰς τὸ βιβλίον του «Τὰ Σύγχρονα Προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ» ἀπὸ τὰς «ἐπιφανειακὰς» αὐτὰς ἀντιφάσεις δογματίζει ὅτι αἱ ἀντιφάσεις αὐταὶ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἰδεολογία τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν ἦτο ἀπολύτως ἀστική.

Ὁ Σκληρὸς περιπίπτει εἰς πολλὰ σφάλματα καὶ ἀσφαλῶς νοθεύει εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὴν μαρξικὴν μέθοδον τῆς ὁλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας. Διότι κατὰ τὸν εἰρμὸν τῶν σκέψεων τοῦ Σκληροῦ θὰ ἔπρεπεν οἱ ἀστοὶ τοῦ 21 πρῶτον νὰ μὴ ἐπιδιώξουν τὴν συνεργασίαν τῶν φεουδαρχικῶν στοιχείων εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα των, κάμνοντες ὡρισμένας χάριν τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος ὑποχωρήσεις ἢ μᾶλλον ὡρισμένους πολιτικοὺς ἐλιγμοὺς καὶ δεύτερον ἔπρεπε μὲ τὴν «γραμματικὴν» τῆς Γαλ. Ἐπαναστάσεως διαρκῶς νὰ βαδίζουν καὶ νὰ ἐνεργοῦν. Μία τοιαύτη τακτικὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Οἱ κυρίως ἐπαναστατήσαντες ἀστοὶ (καραβοκυραῖοι, πραγματευτάδες κτλ.) κατ' ἀρχὴν ἐστρέφοντο κατὰ τῆς τουρκικῆς φεουδαρχίας καὶ ἀπολυταρχίας. Ὁ ἀγὼν των ἦτο «ἀπελευθερωτικὸς» στρεφόμενος ἐναντίον ξένου ζυγοῦ, ἐν προκειμένῳ δὲ δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμῶμεν καὶ τὴν ἐπιροὴν τῆς παραδόσεως. Εἰς ἄλλο κεφάλαιον θὰ ὡμιλήσωμεν ἐκτενέστερον περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς παραδόσεως. Σημειώνομεν μόνον ἐδῶ ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη ὁπότε οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν τάξεων ἔχουν συνειδητοτέραν ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν παρατηροῦμεν τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῆς παραδόσεως ἐπὶ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν στρωμμάτων. Ὁ Σκληρὸς παραδεχόμενος «συγχεχυμένα» τὰ ἰδανικὰ τῆς ἐπαναστάσεως πλανᾶται, διότι εἰς καμμίαν ἐθνικὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς κοινωνικὰς δὲν ἐπέρχεται τελεία ἐξουδετέρωσις τῶν παλαιῶν προλήψεων περὶ πολι-

τεύματος, θρησκείας, γάμου κτλ. Πάντοτε μόνον μία προσδευμένη μειοψηφία έχει ξεκαθαρισμένας ιδέας και προσπαθεί νά τάς επιβάλλει.

Έν πρακειμένω λοιπόν και ή παράδοσις είχεν επίδρασιν επί των ιδεών του Ρήγα. Δι' αυτό εις τον ύμνον του ενεθυμείτο και τους προπάτορας (αρχαίους [1]) την θρησκείαν και την πατρίδα δηλαδή τό Βυζάντιον. Εις τό μυαλό του Ρήγα λόγω της χρονικής αποστάσεως δεν εθεωρείτο τυραννικόν καθεστώς ή Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Άλλωστε διά την επιτυχίαν μιας επαναστάσεως συντελεί πολύ ή επιτυχής διάγνωσις της ψυχολογίας του λαού, ό όποίος δεν επαναστατεί κατά μηχανικήν αντίληψιν εκ των προτέρων καθωρισμένην.

Ή επιτυχής δε διάγνωσις υπό του Αρχηγού μιας Επαναστατικής περιόδου της πραγματικής καταστάσεως έχει ώς αποτέλεσμα και την εκλογήν καταλλήλων συνθημάτων. Οί Γάλλοι άστοί του 1789 με τά συνθήματά των Ελευθερία, Ισότης, Αδελφότης ηλέκτρισαν τας μάζας και τας εκινητοποίησαν. Οί Ρώσσοι κομμουνισταί του 1917 με τό σύνθημά των «Όλη ή Εξουσία στά Σοβιέτ των εργατών, στρατιωτών και χωρικών. Είρήνη, γή, και ψωμί» έπεραν μαζί των τους εργάτας στρατιώτας και άγρότας και ενίκησαν. Οί Μπολσεβίκοι μολονότι έκαμαν την μεγαλυτέραν των μέχρι τοιούτου Επαναστά-

[1]) Άκόμη πρέπει νά έχωμεν υπ' όψιν μας ότι αί γαλλικαί δημοκρατικαί ιδέαι εθεωρούντο τότε ώς έχουσαι την καταγωγήν των από την αρχαίαν Ελλάδα (χρυσούς αιώνας του Περικλέους) οί ονομαστότεροι δε λάτραι της δημοκρατικής Γαλλίας είτε ανήκοντες εις την ρωμαντικήν σχολήν είτε εις τους νεοκλασικούς όχι μόνον ανεκαλεσαν την αρχαίαν φιλολογίαν άλλά και ύμνους συνέθετον διά την κοιτίδα και μητέρα του πολιτισμού και της Δημοκρατίας τας Αθήνας.

σεων, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεώς των δὲν ἔρριπταν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας θεωρητικοῦ περιεχομένου συνθήματα περὶ ἀδελφότητος, περὶ οἰκονομικῆς ἰσότητος κτλ. ἀλλὰ —ἐδῶ ἐγκειται ἡ πολιτικὴ δεξιότης— συνθήματα γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ τὰ χωράφια, γιὰ τὴν εἰρήνη, συνθήματα ποὺ ἔθιγον ζητήματα ἀμέσου καὶ κοινοῦ ἐνδιαφέροντος λόγῳ τῆς ἐσωτερικῆς κρίσεως ποὺ διήρχετο τότε ἡ Ρωσσία [1]).

[1]) Νομίζομεν ἀπαραίτητον νὰ τονίσωμεν καὶ τοῦτο: ὅτι οἱ Ἐπαναστάσεις (ἐθνικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ) δὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαγέρσεως καὶ ἐπαναστατικότητος (ἀριθμητικῶς) τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ. Καμμία ἐπανάστασις δὲν εἶναι ἔργον τῆς πλειοψηφίας. Αἱ ἐπαναστάσεις (κοινωνικαὶ καὶ ἐθνικαὶ) εἰς τὴν πρᾶξιν εἶναι ἔργον μιᾶς μειοψηφίας φωτισμένης, προοδευτικῆς ἡ ὁποία ἡγεῖται τοῦ κινήματος καὶ ἡ ὁποία παρασύρει καὶ ἄλλας μερίδας καὶ τάξεις κοινωνικὰς μαζί της. Ἡ ἐπαναστατοῦσα αὐτὴ μειοψηφία ἂν ἐπιτύχῃ εἰς τὰ πρῶτα κτυπήματά της μεταχειρίζεται βίαν ἄμεσον (δικτατορίαν) διὰ νὰ κρατηθῇ καὶ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνά της. Εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν μία μειοψηφία ἀστῶν (ὄχι ὅλοι οἱ ἀστοὶ) παρασύρασα καὶ τὸν ἐργατικὸν λαὸν τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησαν. Τὸ ἴδιον, εἰς τὴν Ρωσσίαν (1917 Ὀκτώβριος) μία μερὶς τῆς ἐργατικῆς τάξεως οἱ κομμουνισταὶ ἔκαμαν τὴν Ἐπανάστασιν παρασύροντες καὶ τοὺς ἀγρότας. Καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν «Ἐθνικὴν» ἐπανάστασιν τοῦ 21, τὸ ἴδιον συνέβη. Ἐπαναστάτησεν ὄχι ὅλος ὁ ἑλληνικὸς ὑπόδουλος λαὸς ὡς διὰ συνθήματος ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ οἱ συμμαχήσαντες προὔχοντες καὶ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, Στερεᾶς, Θεσσαλίας, κτλ. Ὁ κατώτερος λαὸς μέχρι τῆς 20 Μαρτίου 1821 οὔτε εἴδησιν εἶχεν περὶ τοῦ ἑτοιμαζομένου κινήματος. Μὴ ἔχων δὲ ὁ ἴδιος ἰδίαν συναίσθησιν (πολιτικὴν ἢ οἰκονομικὴν) τάξεως, (ἀναλόγως τῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο) ἠκολούθει ἀσυναισθήτως τὰ ἰδανικὰ τῆς κρατούσης οἰκονομικῶς τότε τάξεως (ἐμπόρων ἢ φεουδαρχῶν). Ἀρχικῶς ἐδέχθη τὴν Ἐπανάστασιν ὡς κίνημα ἀπελευθερωτικὸν κατόπιν δὲ ἐξεδιάσθη νὰ συντρέξῃ καὶ νὰ συμμεταδοχῇ εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἐφοπλιστῶν, ἐμπόρων καὶ φεουδαρχῶν (δημογερόντων καὶ ὁπλαρχηγῶν.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

«Η Γαλλική Επανάστασις ανεκαίνισε νέαν εποχήν εις την ανθρωπίνην ιστορίαν. Από της μεγάλης αυτής Επαναστάσεως μέχρι της Κομμούνας των Παρισίων (1871) ο απίκρατων τύπος είνε ο των πολέμων της εθνικής απελευθερώσεως, δηλαδή ο άληθής σκοπός, η άληθής ιστορική σημασία των πολέμων τούτων ήτανε η καταστροφή της απολυταρχίας, της φεουδαρχίας, και πρό παντός ξένου ζυγού. Οι πόλεμοι αυτοί λοιπόν ήσαν παράγων προόδου».

ΛΕΝΙΝ

Η εκλογή του Υψηλάντου ως αρχηγού έπεισε πλέον τους Κοτσαμπάσηδες της Ελλάδος και ιδίᾳ της Πελοποννήσου ότι πραγματικώς ηυνόει η Ρωσσία το Κίνημα των Φιλικών και ετάχθησαν ανεπιφυλάκτως οι περισσότεροι, καθώς και ο κλήρος υπό τας διαταγάς του Υψηλάντου. Εκ του φόβου όμως μήπως προδοθή το Κίνημα και κυρίως μη τυχόν η Ρωσσία αποδοκιμάσῃ την ανάμιξιν του Υψηλάντου και καταδικάσῃ τον επαναστατικόν άγωνα—όπως και έγινεν—ηναγκάσθησαν οι Φιλικοί να επισπεύσουν την έκρηξιν της Επαναστάσεως.

Την 7 Μαρτίου 1821 ο Υψηλάντης εισέβαλεν εκ της Ρωσσίας διά του ποταμού Προύθου εις την Μολδαυΐαν. Προ όλίγων όμως ημερών (24 Φεβρουαρίου 1821) η Φιλική Εταιρία διά προκηρύξεως της προς τον υπόδουλον ελληνισμόν εκάλει αυτόν να εξεγερθή διά των όπλων κατά

τῆς τουρκικῆς ἀπολυταρχίας: Ἡ προκήρυξις αὐτὴ ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου της ἔχει μεγάλην σημασίαν διότι ἡ φρασεολογία της μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν εἶχον γνήσιον ἀστικὸν αἴσθημα καὶ ἦσαν ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰς γαλλικὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας: Ἡ προκήρυξις ἀρχίζει: «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.»

Ἡ ὥρα ἦλθεν ὦ ἄνδρες Ἕλληνες! Πρὸ πολλοὶ οἱ Λαοὶ τῆς Εὐρώπης πολεμοῦντες ὑπὲρ τῶν ἰδίων δικαιωμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐπροσκάλουν εἰς μίμησιν. Αὐτοὶ καίτοι ΟΠΩΣΟΥΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ἐπροσπάθησαν ὅλαις δυνάμεσιν νὰ αὐξήσωσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαν αὐτῶν εὐδαιμονίαν. . . . . .

. . . . . .»

Ἡ ἔκκρτιξις τῆς Ἐπαναστάσεως εὗρεν τοὺς Μονάρχας τῆς Εὐρώπης συνεδριάζοντας (Μάϊος 1821) εἰς Λάϋβαχ πρὸς τὸν μόνον σκοπὸν νὰ καταστείλουν, τὰς ἐν Εὐρώπῃ

[1]) Βλεπ. προκήρυξιν εἰς Φιλήμονος Δοκίμ. Ἱστορ. περὶ Φιλικῆς Ἑταιρ. τόμ. δ' σελὶς 70. Ἀλλὰ ἡ προκήρυξις ἀναφέρει ἀκόμη. Κινηθῆτε, καὶ θέλετε ἰδῇ μίαν κραταιὰν δύναμιν νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν ἀγῶνά μας». Ἡ φράσις αὐτὴ ἐκκλίθη ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς. Ἐν τούτοις εἶνε δικαιολογημένη. Οἱ διοικοῦντες τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν δὲν ἔπρεπε ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ἀγῶνος νὰ διαψεύσουν τὸν μῦθον περὶ τῆς «Ἀρχῆς» ποὺ ἐπλάσθαν. Ἡ φράσις αὐτὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐνθουσιάσῃ τὰ συντηρητικὰ φεουδαρχικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ τὰ προσδήσῃ ἀνεπιφυλάκτως πρὸς τὸ μέρος τῶν ἐπαναστατῶν, ὅπερ καὶ ἔγινεν. Οἱ Φιλικοὶ ἤθελαν νὰ βγάλουν ἀπὸ τὴν ὀδυνηρότητα τοὺς Κοτζαμπάσηδας, καὶ ὁπλαρχηγοὺς πιστεύοντες ὅτι ἐὰν ἐξετίθεντο δυσκόλως κατόπιν θ' ἄφινον τὰ ὅπλα. Ἡ σκέψις αὐτὴ τῶν Φιλικῶν ἦτο πολιτικοτάτη καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη ὅτι ὠφέλησεν ἡ τακτικὴ αὐτή.

Ἐπαναστάσεις [1]) ποὺ ἐσυνεχίζοντο ὡς ἀντίλαλος τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως (1789) τῆς Γαλλίας. Ὁ Τσάρος τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρος κατεδίκασεν ἀμέσως διὰ σαφῶν ἐκφράσεων τὸ ἑλληνικὸν κίνημα ἅμα ἐπληροφορήθη τὴν ἔκρηξίν του καὶ ἀπεκήρυξεν συγχρόνως τὸν Ὑψηλάντην λόγῳ τῆς τιμητικῆς θέσεως ποὺ κατεῖχεν οὗτος εἰς τὸν ρωσσικὸν στρατόν. Ἡ στάσις αὐτὴ τοῦ Τσάρου ἦτο τρόπον τινὰ ἡ πρώτη πολιτικὴ ἀποτυχία τῶν ἐπαναστατῶν. Ἐπηκολούθησεν ὅμως καὶ στρατιωτικὴ ἀποτυχία ὀφειλομένη, εἰς τὸ ἑξῆς γεγονός: Αἱ προκηρύξεις τοῦ Ὑψηλάντου δὲν ἱκανοποίησαν τὸν ἐντόπιον χριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς Μολδοβλαχίας ὁ ὁποῖος ἐζήτει κυρίως τὴν ἀποτίναξιν τοῦ φαναριωτικοῦ. Οἱ ρουμοῦνοι ὁπλαρχηγοὶ οἱ ὁποῖοι προσεχώρησαν ἀρχικῶς εἰς τὸ Κίνημα ἐνόμισαν ὅτι ἡ ἐξέγερσις ἐνεπνέετο ἀπὸ τὸς τότε ἐπανα-

[1]) Οἱ Μονάρχαι καὶ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἀθεώρουν πᾶσαν ἐξέγερσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς (mouvement revolutionaire) ἐπαναστατικὸν κίνημα στρεφόμενον κατὰ τῶν θρόνων καὶ τῆς....νομίμου ἐξουσίας. Ἦτο ἀπόψεων καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἀρχικῶς ἔτσι νὰ τὴν χαρακτηρίσουν—ὅπως καὶ ἦτο ἄλλωστε. Ἐπίσης αἱ ἐπαναστατικαὶ ὀργανώσεις τῆς Νοτιοδυτικῆς Εὐρώπης ἐναιρέτισαν μὲ ἐνθουσιασμὸν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν καὶ συνεστάχθησαν καὶ θεώρια ὑπὲρ αὐτῆς τὰ ὁποῖα ἔφαλλον κυρίως οἱ καρμπονάροι. Ἐν Λαϊβάχ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας διεκήρυξαν ὅτι πᾶσαι αἱ διοικητικαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις πρέπει νὰ προέρχωνται αὐτοβούλως ἐκ τῶν ἀντλούντων θεόθεν τὴν ἐξουσίαν Μοναρχῶν, ἀπεκήρυξαν δὲ πᾶσαν ἐκ τοῦ λαοῦ προερχομένην ἀνταρσίαν διὰ τὴν ἐπιβολὴν τοιούτων μεταρρυθμίσεων. Ὡς τοιαύτας ἐπαναστατικὰς ἀνταρσίας ἐχαρακτήρισαν τὰ κινήματα τοῦ Βασιλείου τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας καθὼς καὶ «τὰ λαβόντα χώραν ἐκ μηχανορραφίας ἐγκληματικῆς εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Εὐρώπης» (ὁποῦ κεῖται ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις), βλέπε καὶ Ἱστορ. Ἑλ. Ἐπαναστάσεως Σπυρ. Τρικούπη τομ. Α'. σελ. 80—81.

στατικὰς γαλλικὰς ἰδέας καὶ ἀπέβλεπον εἰς τὸ ξεσκλάδωμα τῶν ἀκτημόνων ἀγροτῶν ἀπὸ τοὺς μπογιάρους. Ὁ Ὑψηλάντης ὅμως εἶχεν ἄλλας ἀντιλήψεις. Λόγῳ τῆς καταγωγῆς του καὶ τῆς θέσεώς του εἰς τὸν Ρωσσικὸν στρατὸν εἶχεν καὶ αὐτὸς φεουδαρχικὰς ἰδέας καὶ δὲν ἦτο καθόλου ἐ π α ν α σ τ ά τ η ς ὑπὸ τὴν τότε ἔννοιαν. Ἐκεῖνο ποὺ ἐπεδίωκεν ὁ Ὑψηλάντης ἦτο νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν πανβαλκανικὴν ἐξέγερσιν πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων φεουδαρχῶν οἱ ὁποῖοι θὰ ἀντικαθίστων τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Κων)πολιν. Ὀνειρεύετο δηλαδὴ νὰ ἱδρύσῃ ἐκ νέου τὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν χωρὶς νὰ θίξῃ τοὺς φεουδαρχικοὺς θεσμούς. Αἱ φεουδαρχικαὶ αὐταὶ ἀντιλήψεις τοῦ Ὑψηλάντου μόλις ἐκ τῶν κινήσεων καὶ πράξεών του ἐγένοντο γνωσταὶ εἰς τοὺς ἐντοπίους ἀρχηγοὺς τῶν δουλοπαροίκων τῆς Μολδοβλαχίας ἐπροκάλεσαν διαμαρτυρίας καὶ κυρίως τὰς διαμαρτυρίας τοῦ σημαίνοντος Ρουμούνου ἀρχηγοῦ Βλαδιμηρέσκο.[1] Ὁ Βλαδιμηρέσκο ἐπέμεινεν τὸ κίνημα νὰ λάβῃ ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν χαρακτῆρα δηλαδὴ νὰ στραφῇ κατὰ τῶν μ π ο γ υ ά ρ ω ν (γαιοκτημόνων). Ὁ Ὑψηλάντης λόγῳ τοῦ ἀντιδραστικοῦ του χαρακτῆρος καὶ τῶν κατὰ βάθος μοναρχικῶν καὶ φεουδαρχικῶν του ἀντιλήψεων δὲν ἠπάσθη τὴν γνώμην τοῦ Βλαδιμηρέσκο [2]) καὶ διέταξε τὴν σύλληψιν αὐτοῦ καὶ τὸν ἄνευ διαδικασίας τουφεκισμόν του εἰς τὸ Τιργκόβιστε.

[1]) Ὁ Βλαδιμηρέσκο εἶχεν ἤδη ταχθεῖ ἀπὸ κεφαλῆς κινήματος στρεφομένου κατὰ τῶν φεουδαρχῶν (μπογιάρων) τῆς Μολδοβλαχίας.

[2]) «Ἡ Ἐπανάστασίς μας γράφει ὁ Βλαδιμηρέσκο πρὸς τὸν Δερβὶς Πασσᾶν τοῦ Βιδινίου, στρέφεται κατὰ τῶν (Βογιάρων (τσιφλικιούχων) οἵτινες κατεδρόχθησαν τὰ δικαιώματά μας.» βλεπ. N. Basilescou Reforme agraire en Roumanie σελὶς 117. Συνεπῶς ὁ Βλαδιμηρέσκο δὲν ἐπρόδωκε τὸν Ὑψηλάντην, οὔτε διέπραξε καμμίαν προδοσίαν ὅπως οἱ ἱστορικοί μας μετὰ τόσης εὐκολίας χαρακτηρίζουν τὴν ἀπέναντι τοῦ Ὑψηλάντου στάσίν του.

Ἀποτέλεσμα τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀπογοήτευσις τῶν Μολδοβλάχων ἀγροτῶν οἱ ὁποῖοι καὶ ἐγκατέλειψαν τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐκ τῆς αἰτίας αὐτῆς κυρίως ὁ Ὑψηλάντης παραμείνας μὲ μικρὰς δυνάμεις ἠττήθη εἰς τὸ Δραγατσάνι (Ἰούνιος 1921) ἀπὸ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα. Μετὰ τὴν οἰκτρὰν ταύτην ἀποτυχίαν καὶ τὸν διασκορπισμὸν τῶν ὀπαδῶν του οὗτος συνελήφθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν οἱ ὁποῖοι τὸν ἐνέκλεισαν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Βιέννης (1).

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξερράγη καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ ἐπανάστασις. Ὁ Σουλτάνος ἐθορυβήθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον καὶ ἐνόμισεν ὅτι τὴν ἐπανάστασιν τὴν ὑποθάλπει ἡ Ρωσσία ἀλλὰ ἐβεβαιώθη καὶ ἐπείσθη κατόπιν ὅτι ἡ Ρωσσία ἦτο ξένη πρὸς τὸ Κίνημα διότι πιστὴ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου χαρακτηρήσασα τὸ κίνημα ὡς στρεφόμενον κατὰ τοῦ Μοναρχισμοῦ, τὸ ἀπεδοκίμασεν καὶ τὸ κατεπολέμησεν ἐμπράκτως ἐπιτρέψασα μάλιστα εἰς τὸν Σουλτάνον νὰ διαβοῦν τὰ στρατεύματά του τὸν Δούναβιν πρὸς σύλληψιν καὶ καταδίωξιν τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Ὑψηλάντου.

Ὁ τότε Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'ος βλέπων τὴν Ρωσσίαν ἀποδοκιμάζουσαν ἐμπράκτως τὸ κίνημα καὶ τὸν Ὑψηλάντην ἔσπευσεν νὰ ἀφορίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Γρηγόριος καὶ πρὸ τοῦ κινήματος ἀντέδρασεν ὡς μαρτυρεῖ πατριαρχικὸν γράμμα (ἐγκύκλιος διαταγὴ) σταλὲν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Αἴγιναν, Ὕδραν, Πόρον κλπ. διὰ τοῦ ὁποίου συνιστᾶται εἰς τοὺς Νησιώτας νὰ μὴ στασιάσουν καὶ νὰ μὴ δεχθοῦν τὰς προτάσεις τῆς Ρωσσίας πρὸς ἐπανάστασιν. «Καὶ ἄλλοτε διὰ πολλῶν ἐκκλησια-

1) Περὶ τοῦ κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Μολδοβλαχίαν ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως μόνον βλέπε Κ. Ράδου. Εἰσβολὴ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Μολδοβλαχίαν, 1915 Ἀθῆναι.

στικῶν ἡμῶν ἐγκυκλίων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν πρὸς πάντας τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν εὐσεβεῖς . . . . τῆς χραταιᾶς καὶ ἀηττήτου Βασιλείας τὸ χρέος ὅπου ἔχωμεν νὰ φυλάττωμεν τὸ πιστὸν ἡμῶν τοῦ βαγιαλικίου καὶ νὰ δεικνύωμεν πάντοτε λόγοις καὶ ἔργοις καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς παροῦσι καιροῖς . . . . . νὰ διατηρήσητε ἑαυτοὺς ἀνωτέρους πάσης διαβολῆς καὶ ἐνίδρας τῶν ὑπεναντίων καὶ ἐχθρῶν τῆς χραταιᾶς βασιλείας . . . . δίκην σάλπιγγος ἐπηχήσαμεν εἰς ὅλων τὰς ἀκοάς . . . . νὰ μὴ τολμήσητε καθ' οἱονδήποτε τρόπον νὰ δεχθῆτε κατὰ τοὺς ὑπεναντίους καὶ ἐχθροὺς τῆς χραταιᾶς βασιλείας . . .» Τὸ Πατριαρχικὸν αὐτὸ γράμμα ἐγράφη τὸν Μάϊον τοῦ 1807. Ἐκ τοῦ συνόλου τῆς ἐγκυκλίου αὐτῆς ἡ ὁποία ὑπάρχει δημοσιευμένη εἰς τὸ «Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὕδρας» τόμ. 3ος σελ. 42—45. Φαίνεται ὅτι ὁ Γρηγόριος ἦτο φανατικὸς ἀντιπρόσωπος τῶν ψευδαρχικῶν καὶ μοναρχικῶν ἀντιλήψεων καὶ καλόγηρος ὁ ὁποῖος δὲν ἠννόεινὰ διατοραχθῇ ἡ ἡσυχία καὶ πρὸ παντὸς ἡ θέσις του. Ἀποδεικνύεται δὲ ἀκόμη ὅτιδὲν εἶχε οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν «ἑλληνικὴν φιλοπατρίαν» καὶ τὴν «ἑλληνοπρέπειαν» ποὺ τῷ ἀποδίδουν οἱ ἱστορικοί. Χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας τὴν ὁποίαν τόσον πολὺ κακομεταχειρίζονται ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀποσιωπῶντες ἢ καὶ διαστρεβλόνοντες ὡρισμένα γεγονότα μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παραπλανήσουν τὸν λαόν, ἐπικαλούμεθα τὴν γνώμην τοῦ συγχρόνου τῆς Ἐπαναστάσεως ἱστορικοῦ Σπυρ. Τρικούπη, ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἀνάμιξιν τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε΄ εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Φιλικῶν προπαρασκευασθὲν καὶ ὀργανωθὲν «ἐθνικὸν» κίνημα τοῦ 21. Ἰδοὺ τί γράφει : «Ὁ Πατριάρχης ἑταῖρος, ὅ ἐστι συνωμότης κατὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας δὲν ἦτο καί, ὄχι μόνον οὐδόλως ἐθάρρυνε τὴν ἑλληνικὴν ἐθνεγερσίαν, ἀλλὰ

καὶ πάντοτε ἀπέτρεπε τοὺς πρὸς οὓς διελέγετο φιλεπαναστάτας, θεωρῶν ἐθνοφθόρον τὸ τοιοῦτον τάλλημα». Ἡ μαρτυρία αὐτὴ τοῦ Σ. Τρικούπη εἶνε πολύτιμος διότι εἰλικρινῶς τονίζει μίαν ἀλήθειαν, ἀλήθειαν ἐπιβεβαιωμένην ἄλλωστε καὶ ἀπὸ τὰ ἑξῆς «ἐπίσημα» πατριαρχικὰ ἔγγραφα. Ἀντιγράφομεν: «Γρηγόριος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

«Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῳ πατριαρχικῷ ἀποστολικῷ καὶ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτατοι μητροπολῖται καὶ ὑπέρτιμοι καὶ θεοφιλέστατοι ἀρχιεπίσκοποί τε καὶ ἐπίσκοποι . . . . . Εἰς ὅλους τοὺς ὁμογενεῖς μας εἶνε γνωστὰ τὰ ἄπειρα ἐλέη, ὅσα ἡ ἀένναος τῆς ὑφ' ἡμᾶς τεταγμένης χριστιανικῆς βασιλείας πηγὴ ἐξέχεεν εἰς τὸν κακόβουλον αὐτὸν Μιχαὴλ (Σοῦτσον) . . . . . αὐτὸς ὅμως φύσει, κακόδουλος ὤν, ἐφάνη τέρας ἔμφυτον ἀχαριστίας καὶ συνεφώνησε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου . . . . ὅστις παραλαβὼν μερικοὺς ὁμοίους του βοηθοὺς ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ αἰφνης εἰς τὴν Μολδαυΐαν καὶ ἀμφότεροι . . . . ἐκήρυξαν τοῦ Γένους τὴν ἐλευθερίαν· καὶ μὲ τὴν φωνὴν αὐτὴν ἐφείλκυσαν πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κακοήθεις καὶ ἀνοήτους . . . . Διὰ νὰ συνηθῶσι δὲ τρόπον τινὰ νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἀκούοντας μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ῥωσσικῆς Δυνάμεως, προσκαλλόμενοι ὅτι καὶ αὐτὴ εἶνε σύμφωνος μὲ τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ κινήματά των . . . ζῶντες ἀνενόχλητοι μὲ τὰς γυναῖκας των καὶ τὰ τέκνα των, μὲ τὰς περιουσίας των . . . καὶ κατ' ἐξοχὴν μὲ τὰ προνόμια τῆς θρησκείας . . . ἀντὶ λοιπὸν «φιλελευθέρων» ἐφάνησαν μισελεύθεροι. . . διοργανίζοντες, φεῦ, οἱ ἀσυνείδητοι μὲ τὰ ἀπενοημένα κινήματά των τὴν ἀγανάκτησιν τῆς εὐμενοῦς χριστιανικῆς βασιλείας . . . .

συμβουλεύομεν, παραινοῦμεν καὶ ἐντελλώμεθα καὶ παραγγέλομεν .... νὰ διακηρύξητε τὴν ἀπάτην τῶν εἰρημένων κακοποιῶν καὶ κακοδούλων ἀνθρώπων .... ἐν μηνὶ Μαρτίῳ 1821. Ὑπεγράφη συνοδικῶς ἐπάνωθεν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου (ἁγίας Τραπέζης) παρὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος .... καὶ πάντων τῶν συναδελφῶν ἁγίων ἀρχιερέων· ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἀποφαίνεται, ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ δέκα ἑκτὼ ἀρχιερέων.»

Ὑπάρχει ὅμως μετὰ τὴν ἐγκύκλιον αὐτὴν ἡ ὁποία κατὰ ρητὴν παραγγελίαν ἐγνώσθη καὶ εἰς τὸ τελευταῖον χωρίον καὶ ἀνεγνώσθη ἐπ' ἐκκλησίαις καὶ δευτέρα αὐστηροτέρα ἐκδοθεῖσα τὴν 21 Μαρτίου 1821 διὰ τῆς ὁποίας κατεδικάζεται ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ Φιλικοὶ ἀποκαλοῦνται τέρατα τοῦ διαβόλου διότι ψευδῶς διεκήρυξαν ἐξαπατήσαντες τοὺς πάντας ὅτι ἡ Ρωσσικὴ Δύναμις ὑποθάλπει καὶ ὑποκινεῖ τὸ «ἐθνοκτόνον τόλμημα κατὰ τῆς κραταιᾶς καὶ ἀηττήτου Βασιλείας». Μετὰ τὰς δύο αὐτὰς ἐγκυκλίους ἐξεδόθη καὶ ἀφορισμὸς κατὰ Ὑψηλάντου καὶ τῶν Φιλικῶν καθὼς καὶ κατὰ παντὸς συμμετέχοντος εἰς τὸ ἀρξάμενον ἐπαναστατικὸν κίνημα. Ἀντιγράφομεν: «Γρηγόριος Ἐλέῳ Θεοῦ .... οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ἱεράτατε Μητροπολῖτα .... αὐτόχθονες τε καὶ ἡμεδαποί, τιμιώτατοι πραγματευταί, χρησιμότατοι πρόκριτοι .... ἡ πρώτη βάσις τῆς ἠθικῆς εἶνε ἡ πρὸς τοὺς εὐεργετοῦντας εὐγνωμοσύνη ... Διὰ νὰ δυνηθῶσι οἱ Φιλικοὶ καὶ ὁ Ὑψηλάντης νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἀκούοντας μετεχειρίσθησαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς ρωσσικῆς Δυνάμεως .... καὶ ὁ Ἴδιος ἐνταῦθα ἐξοχώτατος πρέσβυς (Ρωσσίας) ἔδωκε ἔγγραφον πληροφορίαν, ὅτι οὐδεμίαν ἢ εἴδησιν ἢ μετοχὴν ἔχει τὸ ρωσσικὸν Κράτος εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν (τὴν Ἐπανάστατιν) καταμεμφόμενος μάλιστα καὶ ἀποτροπιαζόμενος τοῦ πράγματος τὴν βδε-

λυρίαν. Μὲ τοιαύτας ραδιουργίας ἐσχημάτισαν ὁλεθρίαν σκηνήν...καὶ οἱ τούτων συμπράκτορες φ ι λ ε λ ε ύ θ ε ρ ο ι [1])... νὰ τοὺς μισεῖτε καὶ νὰ τοὺς ἀποστρέφεσθε καθότι καὶ ἡ ἐκκλησία εἰς τὸ γένος τοὺς ἔχει μεμισημένους, καὶ ἐπισωρεύει κατ' αὐτῶν τὰς παλαιοτάτας ἀράς, ὡς μέλη σεσηπότα τοὺς ἔχει ἀποκεκομμένους τῆς καθαρᾶς καὶ ὑγιαινούσης χριστιανικῆς ὁλομελείας ... ὡς ἐναντίους τῶν ἠθικῶν καὶ π ο λ ι τ ι κ ῶ ν ὅρων .... ἀ φ ω ρ ι σ μ έ ν ο ι ὑ π ά ρ χ ο υ σ ι καὶ κ α τ η ρ α μ έ ν ο ι καὶ ἀ σ υ γ χ ώ ρ η τ ο ι καὶ ἄ λ υ τ ο ι μετὰ θάνατον καὶ τῷ αἰωνίῳ ὑπόδικοι ἀναθέματι καὶ τυμπανιαῖοι· αἱ πέτραι, τὰ ξύλα καὶ ὁ σίδηρος λυθείησαν, αὐτοὶ δὲ μηδαμῶς, σχισθεῖσα ἡ γῆ καταπίοι αὐτούς, οὐχ' ὡς τὸν Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, ἀλλὰ τρόπῳ δή τινι παραδόξῳ, εἰς θαῦμα καὶ παράδειγμα, παταξαι Κύριος αὐτοὺς τῷ ψύχει, τῷ πυρετῷ, τῇ ἀνεμοφθορίᾳ καὶ τῇ ὥχρᾳ· γεννηθήτω ὁ οὐρανός, ὁ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, χαλκοῦς, καὶ ἡ γῆ, ἡ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν σιδηρᾶ ..., ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐγνώσθη, ὅτι τ ὸ σ α τ α ν ι κ ὸ ν τ ῆ ς δ η μ ε γ ε ρ σ ί α ς φρόνημα νοήσαντες καὶ Ἑ τ α ι ρ ί α ν τ ο ι α ύ τ η ν σ υ σ τ η σ ά μ ε ν ο ι [2]) πρὸς ἀλλήλους συνεδέθησαν καὶ μὲ τὸν δεσμὸν τοῦ ὅρκου, γινωσκέτωσαν, ὅτι ὁ ὅρκος αὐτὸς εἶνε ὅρκος ἀπάτης, εἶνε ἀδιάκριτος καὶ ἀσεβής, ὅμοιος μὲ τὸν ὅρκον τοῦ Ἡρώδου...διὰ τοῦτο τῇ χάριτι τοῦ Παναγίου πνεύματος ἔχει ἡ ἐκκλησία δ ι α λ ε λ υ μ έ ν ο ν τ ὸ ν ὅ ρ κ ο ν α ὐ τ ῶ ν καὶ ἀποδέχεται καὶ συγχωρεῖ, ἐκ καρδίας τοὺς μετανοοῦντας .... ὑπεγράφει συνοδικῶς ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέ-

[1]) Ὑπονοεῖ τοὺς Φ ι λ ι κ ο ύ ς. Ἡ λέξις «φιλελεύθερος» εἶχεν ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ ἀλλοῦ τὴν ἔννοιαν δημοκρατικὸς καὶ ἐπαναστάτης κατὰ τῆς φεουδαρχίας.

[2]) Ἔννοεῖ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ παραιτέρω τὸν ὅ ρ κ ο ν τῶν Φιλικῶν.

ζης [1])» Αἱ ἀνωτέρω ἐγκύκλιοι καθὼς καὶ ὁ ἀ φ ο ρ ι σ μ ὸ ς μαρτυροῦν ὅτι ὁ Γρηγόριος δὲν εἶχεν καμίαν ἀπολύτως σχέσιν μὲ τὴν Ἐπανάστασιν οὔτε ἔμμεσον οὔτε ἄμεσον. Μόλις ἐπληροφορήθη τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς Φιλ. Ἑταιρίας ἔσπευσεν νὰ ἀποδοκιμάσῃ δι' ὅλων τῶν μέσων τῆς δημοσιότητος καὶ τῆς ἐπιβολῆς ποὺ διέθετε τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα. Συνεπῶς δὲν ὑπῆρξεν Ἐ θ ν ο μ ά ρ τ υ ς. Οἱ «Ἀρχηγοὶ» διὰ νὰ γίνουν «μάρτυρες» δὲν ἀποδοκιμάζουν τὰς πράξεις των καὶ τὰς ἰδέας των. Ἐὰν ἀποκαλυφθοῦν ἢ προδοθοῦν χάριν τοῦ συμφέροντος τῆς Ἰδέας προτιμοῦν νὰ ἀνέλθουν πρὸς τὸ Ἰ κ ρ ί ω μ α παρὰ νὰ ἀποδοκιμάσουν τὸ ἔργον των. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἀνῆλθεν βεβαίως εἰς τὸ ἰκρίωμα ἀλλὰ ἀπὸ παρεξήγησιν λόγῳ τοῦ ἀναπτυχθέντος φανατισμοῦ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου κατόπιν τῆς γνωσθείσης ἐκτάσεως τοῦ κινήματος τῶν Φιλικῶν. Ὁ θάνατός του εἶνε μιὰ πολιτικὴ δολοφονία, ἀπὸ τὰς συνήθεις τρομοκρατικὰς πράξεις, εἰς ἐποχὰς ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ ἐκ μέρους τῆς κρατούσης τάξεως ἢ ἐξουσίας.

Οἱ «ἀρχηγοὶ» προπορεύονται εἰς τοιαύτας περιστάσεις, δὲν κρύπτονται. Ὁ Γρηγόριος ἦτο ἐντελῶς ξένος πρὸς τὸ κίνημα τῶν Φιλικῶν διότι δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἀλλὰ εἰς τὴν τάξιν τοῦ κλήρου, συνεπῶς δὲν ἠδύνατο νὰ ταχθῇ ἐπὶ κεφαλῆς ἢ καὶ νὰ εὐνοήσῃ κίνημα προερχόμενον ἀπὸ τοὺς μισητοὺς «φιλελευθέρους» ὅπως τοὺς ἀπεκάλει. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια. Κανένας δὲ λόγος σκοπιμότητος δὲν τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀφορίσῃ τὴν Ἐπανάστασιν ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ συγγραφεῖς διότι ὁ ἀ φ ο ρ ι σ μ ὸ ς ἑνὸς Πατριάρχου ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὀλεθρίας συνεπείας διὰ τὴν τύχην της. Ἀλλὰ μήπως μόνον ὁ

[1]) Βλέπ. ὁλόκληρον τὸ κείμενον τοῦ ἀφορισμοῦ καθὼς καὶ τὰς δύο προηγηθείσας πατριαρχικὰς ἐγκυκλίους εἰς Σ. Τρικούπη αὐτόθι σελὶς 250—260. Τόμ. α'.

Γρηγόριος ἀντετάχθη κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως; Ὄχι. Ἀλλὰ ὅλος ὁ ἀνώτερος κλῆρος. Ὁ μετὰ τὸν Γρηγόριον, Πατριάρχης Κωνσταντῖνος, ἀφώρισε καὶ αὐτὸς τὴν Ἐπανάστασιν [1]) καθὼς καὶ οἱ περισσότεροι Δεσποτάδες ὅταν πλέον εἶχεν διαλυθῇ ἡ πλάνη ὅτι ἡ Ρωσσία εὐνοεῖ ἢ ἐπιδοκιμάζει τὸ κίνημα.

Ἡ Ἐπανάστασις ὅμως παρ' ὅλον τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Γρηγορίου ἐλάμβανεν διαστάσεις. Τὰ Νησιὰ [2]) κατὰ πρῶ-

[1]) Τὸ 1823 ἕνας ἀπὸ τοὺς Δεσποτάδες τῆς Κρήτης ἔγραφεν: «Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ! Γνωστὸν ἔστω ὑμῖν, ὅτι ὁ ἐνδοξότερος ἀρχιστράτηγος Χασὰν πασσᾶς ἀπὸ φιλανθρωπίαν κινηθεὶς ἀπεφάσισε πολλοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ ἐμὲ αὐτόν. Εὑρισκόμενος ἐγὼ τώρα ὑπὸ τὴν εὐνοϊκὴν προστασίαν του, ὡς περὶ τούτου θέλει σᾶς πληροφορήσει καὶ ὁ διάκονός μου, δὲν δύναμαι ἀπὸ εὐγνωμοσύνην νὰ κρύψω τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν δικαιοσύνην του.—Ἔρχομαι ὅμως νὰ παρακαλέσω καὶ Ὑμᾶς, Χριστιανοί μου, νὰ ἔλθετε πλέον εἰς συναίσθησιν καὶ νὰ γνωρίσητε μὲ ποίαν ἰσχυρὰν δύναμιν τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου ἔχετε νὰ κάμετε. Ὅθεν καὶ σᾶς συμβουλεύω νὰ βίψητε τὰ ὅπλα καὶ νὰ προσφέρητε ὑποταγὴν εἰς τοιοῦτον φιλάνθρωπον ἀρχιστράτηγον, τὸν ὁποῖον ἐπίτηδες ὁ ἐνδοξότατος Μεχμὲτ Ἀλῆς ἔστειλε τοιοῦτον, διὰ νὰ εἰρηνεύσῃ τὸν τόπον μας..... Οὕτω πράξατε, Χριστιανοί μου, προτιμῶντες τὸν εἰρηνικὸν βίον παρὰ τόσας ζημίας τὰς ὁποίας καθ' ἑκάστην λαμβάνετε ὑμεῖς αὐτοί, τὰ τέκνα σας καὶ τὰ κτήματά σας.» Νὰ ὅμως καὶ ἡ ἀπάντησις τῶν Κρητῶν ἀστῶν, ποὺ φανερώνει πῶς ἂν ἐκτιμοῦν καὶ σέβουνται τὸν κλῆρον οἱ ἀστοί, ὅταν εἶνε σύμμαχος καὶ ὑποτελὴς εἰς αὐτούς, τὸν περιφρονοῦν ὅμως καὶ τὸν βρίζουν ὅταν πάει ἐνάντια στὰ συμφέροντά των: «οὔτε τὴν εὐχήν σας ζητοῦμεν εἰς τοῦτο, οὔτε τὴν κατάραν σας φοβούμεθα!»

[2]) Διὰ νὰ διέξουμεν τὸ καθαρῶς ἀστικὸν πνεῦμα τῶν νησιωτῶν καὶ τὸν δημοκρατισμόν των ἀντιγράφομεν ἕνα ψήφισμα τῶν τότε ἀφοπλιστῶν τῆς Ὕδρας: «..... ἀπὸ σήμερον καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὁποιος συμπατριώτης θανατωθῇ εἰς τὸν πόλεμον, ὅπου κάμνομεν..... ἡ φαμιλία του ἔχει νὰ τρέφηται ἀπὸ τὴν κάσσαν τῆς πατρίδος μας ἐν ὅσῳ ἡ χηρεμένη γυναῖκα του μένει ἀνύπανδρος καὶ τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ μνημονεύηται παρρησίᾳ..... ἂν πληγωθῇ εἰς τὸν πόλεμον

τον αἱ Σπέτσαι καὶ τὰ Ψαρρὰ καὶ κατόπιν ἡ Ὕδρα ὥρμησαν μαζὺ μὲ τὴν Πελοπόννησον τὴν σημαίαν τῆς ἐξεγέρσεως. Ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην συνεκροτήθη (29 Ἀπριλ. 1821) ὁ πρῶτος ἑλληνικὸς στόλος τῶν τριῶν αὐτῶν νησιῶν (21 πλοῖα, 7 τῶν Σπετσῶν 11 τῶν Ὑδραίων καὶ 3 Ψαρριανά [1]). Εἰς τὴν Στερεὰν ἐπίσης ἐξηγέρθησαν κατὰ σειρὰν ἡ Ἄμφισσα ἡ Λεβαδεία καὶ Θῆβαι. Ἐπίσης τὸ Πήλιον καὶ λοιπαὶ ὀρειναὶ Κοινότητες Θεσσαλίας. [2])

ἔχει νὰ ἐκτρεφῆται μὲ χρήματα τῆς κάσσας τῆς πατρίδος..... Οἱ ἀνωτέρω νόμοι νὰ περάσουν εἰς τὸν κώδικα τῆς πατρίδος.» Βλέπ. Σ. Λαμπρου: Μελέται καὶ Λόγοι Ἀθῆναι 1902, σελ. 45.

[1]) Κατὰ τὸν Σ. Τρικούπην τὰ τρία νησιὰ εἶχον τότε 176 πλοῖα, χαράβια φορτηγά. Ἡ Ὕδρα δὲ ἐξ αὐτῶν τὰ 92.

[2]) Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν πρώτη ἐπανεστατησε ἡ Θ ε σ σ α λ ο μ α γ ν η σ ί α μαζὺ μὲ τὸ Βελεστινον καὶ τὰ περὶ τὴν Ὄσσαν χωρία. Δηλαδὴ ἐπανεστάτησεν ἡ ἀνατολικὴ ὀρεινὴ Θεσσαλία ἡ ὁποία οἰκονομικῶς ἤκμαζεν. Κατὰ τὸν Τρικούπην ὁ Βόλος καὶ τὰ Λαχώνια τότε δὲν εἶχον Χριστιανοὺς κατοίκους παρὰ ἀποκλειστικῶς Τούρκους. Ἀρχηγοὶ τοῦ ἐξεγερθέντος πηλιορειτικοῦ πληθυσμοῦ ἦσαν ὁ Κυριάκος Μπαστέκης ἀπὸ τὴν Ζαγορὰν καὶ ὁ Κοντογίκος. Μετὰ τὴν ἐξέγερσιν συνεστήθη ἀμέσως καὶ τοπικὴ Διοίκησις ἡ Β ο υ λ ὴ τ ῆ ς Θ ε σ σ α λ ο μ α γ ν η σ ί α ς μὲ ἕδραν κατ' ἀρχὰς τὸ Βελεστινον. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ δηλαδὴ ἡ σύστασις ἀ ν τ ι π ρ ο σ ω π ε υ τ ι κ ο ῦ Σώματος καὶ ὄχι συγκεντρωτικῆς Διοικήσεως ὅπως ἐν Πελοποννήσῳ, μαρτυρεῖ τὸν ἀ σ τ ι κ ὸ ν χαρακτῆρα τῆς ἐπαναστάσεως. Βλέπ. Σ. Τρικούπην («Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως» τόμ. α'. σελὶς 140—145.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

«Εἰς μίαν Δημοκρατίαν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ εἶνε τάξις, πρέπει νὰ εἶνε τοῦ λαοῦ ἔργον καὶ πρέπει νὰ ἀπολαμβάνῃ οὗτος τὸ δικαίωμα τοῦτο διὰ νόμων ἐπιτηδείας δημοτικῶν, ἔστω καὶ ἂν ἤθελε φαίνονται πολὺ ἐλεύθεροι οὗτοι. Ὁ δὲ λόγος εἶνε, διότι εἰς τὴν δημοκρατικὴν διοίκησιν ἡ τάξις πηγάζει ἀπὸ τὰ φρονήματα τοῦ λαοῦ τὰ δὲ φρονήματα τοῦ λαοῦ ἀρχίζουν καὶ τελειοποιοῦνται ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν καιρόν. Οἱ ἄρχοντες ἄρα μιᾶς δημοκρατίας ὑπολαμβάνομενοι τὸν λαὸν (ὅστις εἶνε τῆς ἐξουσίας των ἡ πηγὴ) ὑπολήπτονται ἑαυτούς. [1])

Ἐφημερὶς «Ἑλληνικὰ Χρονικὰ»
Μεσολλόγγι 14 Ἰουνίου 1924

Τὸ «ἐθνικὸν κίνημα» ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας διέτρεξεν σοβαρωτάτους κινδύνους. Ἡ στάσις τῶν Μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης ἀπέναντι τῆς ἐπαναστάσεως τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ὀνομαστοῦ ἀντιδραστικοῦ διπλωμάτου Μέτερνιχ εἶχεν ἐνσπείρῃ τὴν ἀπογοήτευσιν εἰς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς καὶ προκρίτους. Ἡ δι' ἀπατηλῶν μέσων ἐπιτευχθεῖσα συμμαχία τῶν φεουδαρχικῶν στοιχείων μετὰ τῶν ἀστικῶν ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραμείνῃ ἀδιατάρακτος [2])

[1]) Εἰς τὸ Μεσολόγγι περισσότερον ξεκαθαρισμένον ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ρούμελης ἐπικράτει τὸ ἀστικὸν πνεῦμα. Οἱ συντάσσοντες τὰ «Χρονικὰ» μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ξένοι φιλέλληνες ἦσαν φανατικοὶ δημοκράται δηλαδή ἀστοί.

[2]) Εἰς τὸ Πήλιον τὸ ὁποῖον ἤκμαζε τότε ἐμπορικῶς καὶ ναυτικῶς, οἱ κοτσαμπάσηδες, μετὰ δυσφορίας εἶδον τὸν ἀρξάμενον ἀγῶνα

Οἱ Πελοποννήσιοι Ἄρχηγοὶ ἀντιπροσωπεύοντες τότε τὸ συντηρητικὸν φεουδαρχικὸν πνεῦμα καὶ ἔχοντες ἀνεπτυγμένον τὸ τοπικιστικὸν αἴσθημα δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἀνεχθοῦν ἀρχηγὸν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὰς Καλάμας (23 Μαρτίου 1821) συνῆλθον κατὰ πρῶτον οἱ Δημογέροντες τῆς Μάνης συστήσαντες τὴν Μ ε σ σ η ν ι α κ ὴ ν Γερουσίαν μὲ πρόεδρον τὸν Ἡγεμόνα τῆς Μάνης [1]) Πέτρον Μαυρομιχάλην ἡ ὁποία τὴν 9 Ἀπριλίου ἐδ. ἔτους ἐξέδωκεν προκήρυξιν πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ζητοῦσα ἐνίσχυσιν καὶ ἀναγνώρισιν τοῦ ἀγῶνος. Ἀργότερα ἔγινεν εὐρυτέρα Συνέλευσις τῶν Πελοποννησίων προϋχόντων εἰς τὴν Μονὴν τῶν Καλτεζῶν κατὰ τὴν ὁποίαν συνεστήθη ἡ Π ε λ ο π ο ν ν η σ ι α κ ὴ Γ ε ρ ο υ σ ί α. Ἄρχηγὸς αὐτῆς ἀνεγνωρίσθη ὁ Πετρόμπεης εἰς τὸν ὁποῖον ἄνευ τῆς γνώμης τῆς ἄλλης Ἑλλάδος—καὶ

καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐδέχοντο νὰ συμμετάσχουν ἐξ, καθὼς τοὐλάχιστον ἡ προφορικὴ παράδοσις μᾶς πληροφορεῖ, τὰ τότε ἀ σ τ ι κ ὰ σ τ ο ι χ ε ῖ α (οἱ εὐπορούντες, οἱ νησιῶται) μαζὶ μὲ τὰ κατώτερα λαϊκὰ στρώματα δὲν ἐξεδίκαζον τοὺς κοτζαμπάσηδες νὰ δῴσουν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν. Πάντως ὅμως ἔδειξαν τοιαύτην ἀδράνειαν ὥστε κατὰ τὸ 1826 ἐπιδοκηθέντος καὶ τοῦ ἀ ν α τ ο λ ι κ ο ῦ κ λ ή ρ ο υ διὰ συμβουλῶν παροτρύνσεων καὶ ἀφορισμῶν ἐξαφυλλίσθη σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ὀρεινὴν ἀνατολικὴν Θεσσαλίαν ὁ ἐπαναστατικὸς ἀγών, πλὴν τῆς Μιτζέλλης (παρὰ τὸ Πήλιον).

[1]) Ἡ Μάνη ἀποτελοῦσα ὀρεινὸν ἀπόρθητον συγκρότημα ἔμεινε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ὡς αὐτόνομος Ἡγεμονία, ἐχρησίμευσεν δὲ ὄχι μόνον διὰ τὴν προπαρασκευὴν στρατιωτικῶν στελεχῶν ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸν καταφύγιον τῶν ἐξ ἄλλης Ἑλλάδος κατατρεχομένων ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν Ἑλλήνων. Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς μεταξὺ τῶν ἄλλων ποὺ ἀνεφέραμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον δὲν νὰ ἀποδώσωμεν καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Ρήγα ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν Μάνην ἡ Ἐπανάστασις. Περὶ Μάνης ἔλ. ἀξιόλογον ἱστορικὴν μελέτην τοῦ Α. Δασκαλάκη «Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμ. Αὐτοκρατορία (1453-1821) Ἀθῆναι 1924, διὰ τὸ καθαρῶς ἱστορικὸν ἐννοεῖται μέρος αὐτῆς.

τοῦτο εἶνε χαρακτηριστικὸν τῶν τοπικιστικῶν ἀντιλήψεων τῶν Πελοποννησίων—ἀπένειμαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ «κοινοῦ Ἀρχιστρατήγου». Οἱ Πελοποννήσιοι προὔχοντες ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως ἐξεδήλωσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὄχι μόνον στενὸν τοπικιστικὸν πνεῦμα ἀλλὰ καὶ χ ω ρ ι σ τ ι κ ὰ ς τάσεις. [1])

Τὰ Νησιὰ παραλλήλως εἶχαν κι' αὐτὰ ἰδικήν των Γερουσίαν ἐνῷ εἰς τὴν Στερεὰν δὲν ὑπῆρχε καμία σοβαρὰ πολιτικὴ ὀργάνωτις. Ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία πρὸ τῶν πανταχόθεν διαμαρτυριῶν (6 Ἰουνίου 1821) μετετράπη εἰς Κεντρικὴν Ἀρχὴν μὲ πενταμελὲς Συμβούλιον. Τὴν 8 Ἰουνίου 1821 ἦλθεν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης εἰς Ὕδραν καὶ ἀνεγνωρίσθη ἐκεῖ «εὐφροσύνως» παρὰ πάντων Ἀ ρ χ η γ ό ς. Κατόπιν μετέβη εἰς Πελοπόννησον ὅπου διεκή-

[1]) Ἡ Πελοπόννησος λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς συνθέσεώς της δύναται ν' ἀποτελέσῃ μιὰν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτάρκη ἐπαρχίαν. Αἱ γεωγραφικαὶ αὐταὶ συνθῆκαι ἀνέπτυξαν ἀχαλίνωτον ἐγωϊστικὸν τ ο π ι κ ι σ τ ι κ ὸ ν πνεῦμα (ἀτομικισμόν) τὸ ὁποῖον συναντῶμεν ἰσχυρότερον εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ὅταν ἐπεκράτει ἡ δουλεία καὶ ἀσθενέστερον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Εἰς τὸ πρό τῆς ἐν Σαλαμῖνι Ναυμαχίας συγκροτηθὲν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων Ναυάρχων ὁ Εὐρυβιάδης ἐκπροσωπῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸ τ ο π ι κ ι σ τ ι κ ὸ ν αἴσθημα τῶν Πελοποννησίων ἐπεζήτει ἡ ναυμαχία κατὰ τοῦ Περσικοῦ Στόλου νὰ γίνῃ εἰς τὰ ὕδατα τῆς Πελοποννήσου. Ἐξεδήλωσε δηλαδὴ καθαρὰ ἀδιαφορίαν διὰ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τότε ἐλέχθη τὸ περίφημον ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους: «Πάταξον μὲν ἄκουσον δέ». Καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ὑφίσταται τὸ τ ο π ι κ ι σ τ ι κ ὸ ν αὐτὸ πνεῦμα μὲ ἐκδηλώσεις πολλὰς ὄχι βεβαίως εἰς τὴν ἄλλοτε ζωηρὰν αὐτοῦ μορφὴν λόγῳ τῶν δημιουργηθεισῶν νέων οἰκονομικῶν συνθηκῶν ποὺ διέσπασαν τὴν φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν τῆς Πελοποννήσου. Οἱ νεώτεροι Ἕλληνες τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τὸ τ ο π ι κ ι σ τ ι κ ὸ ν αὐτὸ πνεῦμα τῶν Πελοποννησίων τὸ ἀποκαλοῦν μ ω ρ α ι τ ι σ μ ό ν. Ὡς γνωστὸν δὲ ὁ μωραϊτισμὸς εἶχε πολλὰς ἐκφάνσεις καὶ ἐκδηλώσεις μέχρι τούτου ἀλλὰ μὲ τὰς νέας δημιουργουμένας οἰκονομικὰς συνθήκας ἐν Πελοποννήσῳ ἀτονεῖ καὶ ἐκφυλίζεται.

ρυξεν ὅτι ἔρχεται ὡς πληρεξούσιος τῆς ἀοράτου Ἀνωτάτης Ἀρχῆς διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν Ἀρχηγίαν. Οἱ Κοτσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου πιστεύσαντες ὅτι ὁ Δημ. Ὑψηλάντης ἦτο πληρεξούσιος τῆς Ρωσσίας [1]) παρέδωκαν εἰς αὐτὸν προθύμως τὴν ἐξουσίαν δηλώσαντες πρὸς αὐτὸν ὑποταγὴν καὶ ὑπακοήν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος καὶ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς τότε ἐποχῆς ὡς φορεὺς καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐπικρατοῦντος «φιλελευθέρου» πνεύματος τῶν Νησιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ἑλλήνων ἀστῶν. Μολονότι ὅμως, ὅπως εἴδομεν, οἱ Πελοποννήσιοι κοτσαμπάσηδες καὶ ὁπλαρχηγοὶ παρέδωτὴν Ἀρχηγίαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην αἱ ριζικαὶ ἀντιθέσεις καὶ διαμάχαι μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Νησιωτῶν δὲν ἐξουδετερώθησαν διότι δὲν ἐπρόκειτο περὶ «προσωπικῶν» ἐρίδων—ὅπως διϊσχυρίζονται οἱ ἱστορικοί μας—ἀλλὰ περὶ

[1]) Τὸ μοναρχικὸν πνεῦμα τῶν κοτσαμπάσηδων τῆς Πελοποννήσου ἐξεδηλώθη εὐθὺς ἀμέσως τότε. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ «Ἀθάνταγν» προσηγόρευσαν τὸν Δημ. Ὑψηλάντην καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Βρεσθένης Θεόδωρος κατὰ τὰ Βυζαντινὰ ἔθιμα ηὐλόγησαν τὸν νέον Ἀρχιστράτηγον καὶ τὸ ξίφος του καὶ περιζωννύων αὐτὸν δι' αὐτοῦ προσεφώνησεν κατὰ τὸ ἦθιμον τῆς στέψεως τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων «Περίζωσαι τὴν ρομφαίαν σου κλπ.» Ὁ Καρολίδης (Σύγχρονος Ἱστορ. τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους σελ. 136, 54 καὶ 137) ἐπικαλούμενος καὶ τὴν γνώμην τοῦ Ν. Δραγούμη δὲν λέγει τὴν ἀλήθειαν ὅταν γράφει «Ἡ ἀπανασταθσα Ἑλλὰς ἀπ' τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἐπόθη μοναρχην . . .» διότι τὰ πρῶτα ψηφισθέντα Πολιτεύματα μὲ τὸν ὑπερδημοκρατικόν των χαρακτῆρα ἀποδεικνύουν ἐντελῶς τὸ ἐναντίον. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον εἶνε ἀληθὲς εἶνε, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅτι οἱ Κοτσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ Κλῆρος πραγματικῶς ἐπόθουν Μοναρχίαν καὶ Ἀπολυταρχισμόν καὶ δὲν ἔπαυσαν μέχρι τοῦ 1832 ν' ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κοτσαμπασηδισμοῦ των.

διαφωνιῶν βαθυτέρας σημασίας καὶ ὑποστάσεως. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο μοιραῖον νὰ συγκρουσθοῦν αἱ δύο πολιτικαὶ μερίδες — Νησιῶται καὶ Πελοποννήσιοι - ποὺ ἀντιπροσώπευον δύο ἀντιθέτους κοινωνικὰς τάξεις [1]). Οἱ Νησιῶται κυρίως ἐξεπροσώπουν τὸ ἀστικὸν πνεῦμα ἡ δὲ Ὕδρα ἦτο ἡ ἑστία τοῦ ἀστισμοῦ ὠνομάζετο δὲ καὶ ἡ «μικρὰ Ἀγγλία τοῦ Αἰγαίου». Μὲ τὸ μέρος τῶν νησιῶν ἦσαν ὅλοι οἱ Φιλικοὶ τῆς πρώτης περιόδου (ἔμποροι, ναυτικοὶ κλπ.) Μὲ τὸ μέρος τῶν Πελοποννησίων ἦταν ἀντιθέτως τὰ συντηρητικά, φεουδαρχικὰ στοιχεῖα (ὁπλαρχηγοί, δημογέροντες κλπ). Τὰ τρία Νησιὰ εἶχον ἀλλωστε ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὸ κλέος τῶν καταθωμάτων τοῦ στόλου των κατὰ τῆς τουρκικῆς ἁρμάδας. Ἔπειτα ἀπὸ διαπραγματεύσεις καὶ συζητήσεις παρασκηνιακὰς — πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου ποὺ δὲν εἶχεν ἐκλείψει — οἱ Πελοποννήσιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὴν σχηματισθεῖσαν Κεντρικὴν Κυβέρνησιν ἡ ὁποία εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Νησιωτῶν

[1]) Οἱ Νησιῶται κοσμογυρισμένοι ἀστοὶ καθὼς καὶ οἱ Πηλιορίτται, Μεσολογγίται, Ἠπειρῶται κλπ. εἶχον ὄχι μόνον συναίσθησιν τῆς τάξεώς των ἀλλὰ καὶ συναίσθησιν τοῦ «Ἐθνικοῦ» ἀγῶνος. Ἡγωνίζοντο συνεπῶς διὰ μίαν νέαν Ἑλλάδα μεγάλην μὲ ὅρια ὅλην τὴν Βαλκανικὴν (σχέδια, χάρτες, τραγούδια κλπ. Ρήγα Φεραίου, ἀποφάσεις τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως τῶν Νησιωτῶν κλπ). Ἀντιθέτως οἱ Πελοποννήσιοι ὁπλαρχηγοὶ καὶ τοπάρχαι (Κολοκοτρώνης, Μαυρομιχαλαῖοι κλπ.) ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ ἀλλοῦ εἶχον συναίσθησιν διὰ μίαν Ἑλλάδα περιωρισμένην εἰς τὰ ὄρια τῆς Πελοποννήσου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Πελοποννησίους Φιλικούς οἱ ὁποῖοι ὡς ἀστοὶ ἔβλεπαν μακρύτερα καὶ εἶχον συναίσθησιν εὐρυτέρων τοῦ ἀγῶνος. Ἐπίσης οἱ Στερεοελλαδίται τοπάρχαι, ἐκτὸς τοῦ Σ. Τρικούπη καὶ Καλέντη οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰς ἀστικὰς ἰδέας, εἶχον πολὺ περιωρισμένην συναίσθησιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἤθελε Ἑλλάδα τὸ Ἀρματωλίκι του.

καὶ τῶν Ρουμελιωτῶν (Γ. Κουντουριώτης, Ἰ. Κωλέττης [1]) (1824). Ἡ ὑποχώρησις ὅμως αὐτὴ δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1824 ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἀνάστατος. Ἡ Κεντρικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀνεγνωρίζετο ἀπὸ τοὺς κατσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου, ἐθεώρουν δὲ οὗτοι τοὺς ἑαυτοὺς των ἀδικημένους. Περὶ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην συνεκεντρώθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κατσαμπάσηδων Ζαΐμης, Λόντος καὶ ἄλλοι οἱ ὁποῖοι φανερὰ πλέον προετοιμάζοντο διὰ συστηματικῆς στρατολογίας νὰ ἐκστρατεύσουν κατὰ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως. Αἱ περισσότεραι ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου παρουσίαζον τὸ θέαμα νέων στρατιωτικῶν προπαρασκευῶν. Οἱ κατσαμπάσηδες διὰ συκοφαντιῶν καὶ ραδιουργιῶν ἐφανάτιζον τὸν λαὸν κατὰ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως ὡς μὴ ἀντιπροσωπευούσης τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ, ὡς παραδιαζούσης τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις της κτλ. Ἡ Κ. Κυβέρνησις ὅμως δὲν ἐπτοήθη ἀλλ' ἀπέστειλεν εἰς Πελοπόννησον τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος κατέστειλε τὴν στάσιν τελειωτικῶς. Τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα ἐνίκησαν παντοῦ καὶ ἠχμαλώτισαν μάλιστα καὶ τοὺς περισσοτέρους ὁπλαρχηγοὺς καὶ προύχοντας τῆς Πελοποννήσου τοὺς ὁποίους ἐνέκλεισαν εἰς ἕνα Μοναστήρι τῆς Ὕδρας. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ χωριστικὰ αὐτὰ κινήματα τοῦ Μωριᾶ οἱ Στερεοελλαδῖται δὲν ἔδειξαν διαθέσεις κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν στασιαστικάς. Οἱ ὁπλαρ-

[1]) Ὁ Κολέττης ζήσας ἐπὶ μακρὸν εἰς Ἰταλίαν εἶχεν ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὰς ἐπαναστατικὰς (ἀστικὰς) ἰδέας τῆς ἐποχῆς του. Τὸ 1806 μάλιστα συνεχάρη ἀδιστακτόμενος εἰς τὴν Ρώμην τὴν «ἑλληνικὴν Δημοκρατίαν.» Διὰ τῆς ὁποίας «προετρέπετο τοὺς «ἀδελφούς του» ἵνα ἀπαλευθερωθῶν νὰ εἰσαγάγουν τὸ Δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ οὐχὶ τὴν Μοναρχίαν ἤτοι τὴν Τυραννίαν».

χηγοί τῆς Ρούμελης δὲν εἶχαν ἀκριβῆ συνείδησιν τοῦ ἀγῶνος καὶ συνεπῶς οὔτε ἐπεδείκνυον ἐνδιαφέρον γενικώτερον δι' αὐτόν. Δι' αὐτὸ βλέπομεν τοὺς Ρουμελιώτας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος, νὰ ἐπιδιώκουν ἀτομικὰ ὠφελήματα καὶ νὰ ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν φιλοδοξιῶν των. Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἴσκος, ὁ Ράγκος, ὁ Γώγος καὶ ἄλλοι, πολλάκις κατὰ τὴν δευτέραν φάσιν τοῦ ἀγῶνος ὅταν δὲν ἐγίνοντο τὰ χατίρια των καὶ δὲν ἱκανοποιοῦντο αἱ φιλοδοξίαι των ἤλθον εἰς συννενόησιν καὶ ἐπαφὴν μὲ τοὺς Τούρκους [1]). Ἡ Στερεὰ ὀρεινὴ κατ' ἐξοχὴν καὶ συνεπῶς πτωχὴ χώρα ἦτο ξένη πρὸς τὸ κίνημα, διότι λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ τοῦ ἐδάφους της, δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς αὐτὴν τὸ ἐμπόριον καὶ συνεπῶς δὲν παρουσίαζε καμίαν οἰκονομικὴν πρόοδον ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου, Λεβαδείας, Ἀμφίσσης, Γαλαξειδίου.

[1]) Ὁ Καραϊσκάκης—κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς Κ. Παπαρηγόπουλον καὶ Σπυρ. Τρικούπην—διὰ νὰ «ἐξασφαλίσῃ τὸ Ἁρματωλίκι τῶν Ἀγράφων, διέπραξε τὰ αἴσχιστα τῶν ἐγκληματιῶν κατὰ τῆς πατρίδος, ἐπροκάλεσαν ἀνταρσίαν καὶ ἐμφύλιον σπαραγμόν, ἤλθεν εἰς μυστικὰς συννενοήσεις καὶ μὲ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην διὰ νὰ παραδώσῃ τὸ Μεσολόγγι». Ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος κατόπιν ἀνακρίσεων ἐχαρακτήρισεν τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν κατεδίκαζεν ὡς «ἐπίβουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην.» Καὶ ὁ ὀνομαστὸς γερμανὸς ἱστορικὸς Μίντελσον Βαρθόλντι γράφει ἐπίσης εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως».... «ἐπανεκάμψας (ὁ Καραϊσκάκης) εἰς τὴν Στερεὰν (ἀπὸ τὴν Ἰθάκην) ἤρχισε νὰ ἐξυφαίνῃ καὶ πλέκῃ νέας βαθυουργίας πρὸς ἀπόκτησιν τῶν Ἀγράφων.... ἀπογοητευθεὶς δὲ καὶ ἀγανακτῶν διότι παρεχωρήθη τὸ «ἁρματωλίκι» τῶν Ἀγράφων εἰς τὸν καπετάνιον Ράγκον ἀπεστάθη πρὸς τὸν τοῦρκον πασσᾶν Ὀμὲρ Βρυώνην...» Ἐπίσης καὶ ὁ «ἥρως» τῆς Γραβιᾶς, ὁ Ἀνδρούτσος ἐταπείνωσε τὸν δίον του προδιδῶν φανερὰ τὴν ἐπανάστασιν ταχθεὶς ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Τούρκων. Ὁ Καραϊσκάκης ἐζήτησεν μαλιστα καὶ τὴν συνδρομὴν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη διὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὸν Μαυροκορδάτον.

Οἱ «ὁπλαρχηγοὶ» εὑρισκόμενοι εἰς μόνιμον πρόσοδον θέσιν, χάριν τῆς καταδιώξεως τῆς ληστείας, εἶχαν ἀναπτυγμένον τὸ αἴσθημα τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος [1]) καὶ μόνον ὁ θεσμὸς τῶν «ἀρματωλικίων» τοὺς συνέδεε μὲ τὸν τόπον. Ἐὰν δὲν ἐπενέβαινεν ὁ πολιτικώτατος Ἀλ. Μαυροκορδάτος τὰ ἐμπειροπόλεμα καὶ συνεπῶς πολύτιμα στοιχεῖα τῆς Ρούμελης οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου ὑπηρεσίαν θὰ προσέφερον εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ 21.

Ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ δὲν ἔληξαν μὲ τὴν καταστολὴν τοῦ κινήματος τῆς Πελοποννήσου. Ἐσυνεχίσθησαν καὶ μέχρι τέλους τῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ ἐμφύλιοι αὐτοὶ ἀγῶνες πάντοτε εἶχον τὴν μορφὴν ἀντιθέσεων μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἄποψιν, εἰς τὴν

[1]) Ὁ θεσμὸς τῶν «Ἀρματωλῶν» εἶχε δημιουργήσει «συναίσθησιν» δμάδος εἰς τοὺς ὁπλαρχηγούς. Δι' αὐτὸ ἀργότερα ἐπὶ Ὄθωνος, ἐπειδὴ δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν οὗτοι εἰς τὸν στρατὸν ἐστράφησαν εἰς τὴν λῃστείαν καὶ ἄλλοι πάλιν ἀπ' αὐτοὺς ἠκολούθουν φιλοπόλεμον πολιτικὴν ὑποστηρίζοντες τὴν πολιτικὴν τῆς «Μεγάλης Ἰδέας» ἀπὸ ἀλατήρια καθαρῶς συμφεροντολογικά. Τοὺς «Ἀρματωλοὺς» ἀκόμη μποροῦμεν—ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων—νὰ τοὺς παρομοιάσωμεν μὲ τοὺς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀντάρτας (Κρήτης, Μακεδονίας κλπ.) οἱ ὁποῖοι μέχρι τινος ἦσαν ἐπαγγελματίαι ἀντάρται. Δηλαδὴ εἶχαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀντάρτου ὡς πόρον ζωῆς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὡς πολυπληθὴς δμὰς κατώρθωσαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τὰς μετὰ τὸ 1915 Κυβερνήσεις καὶ νὰ λάβουν διάφορα προνόμια οἰκονομικὰ κυρίως, γενόμενοι καὶ ἔκτοτε μὲ βαθμὸν ἀξιωματικοῦ εἰς τὸν στρατὸν κλπ.

Ὁ ἱστορικὸς Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος παραδέχεται «ὅτι οἱ ἁρματωλοὶ καὶ κλέπται» εἶναι ζήτημα ἐὰν εἶχον συναίσθησιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ τῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ «κλέπται» ἦσαν ἄνθρωποι (εἰς τοὺς κλέφτες συγκαταλέγονται καὶ οἱ ἁρματωλοὶ) ἔχοντες σφοδρότατον τὸν αὐτοματισμὸν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' εἰς τοὺς πλειοτέρους ἐξ αὐτῶν μάτην θέλομεν ἀναζητήσει τὸ αἴσθημα τῆς πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. . . .»

βαθυτέραν αὐτῶν προέλευσιν, δὲν ἦταν παρὰ κοινωνικοὶ ἀγῶνες δηλαδὴ ἀγῶνες τάξεων, ἀγῶνες συμφερόντων, ἄσχετον ἐὰν εἰς τὴν ἐπιφάνειάν των ἐπαρουσιάζοντο ὑπὸ ἄλλην μορφήν, ὡς π ρ ο σ ω π ι κ α ὶ κυρίως διαφοραὶ καὶ ἀντιζηλίαι μεταξὺ τῶν διαφόρων φατριῶν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν πρέπει νὰ ἐξετάζωνται οἱ ἐσωτερικοὶ ἐμφύλιοι ἀγῶνες μεταξὺ Πελοποννησίων κοτσαμπασήδων καὶ ἀστῶν Νησιωτῶν. Οἱ ἱστορικοί μας, ὅπως δι' ὅλα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας, κακομεταχειρίζονται τὴν ἀλήθειαν ἐν προκειμένῳ ὑποστηρίζοντες ὅτι οἱ ἐσωτερικοὶ σπαραγμοὶ εἶχον προσωπικὰ ἐλατήρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

«Ἡ ἀνάγκη ποὺ ἔχει ἡ ἀστικὴ τάξη ν' ἀνοίξῃ στὰ προϊόντα της νέες ὁλοένα ἀγορὲς πιὸ μεγάλες, τὴν σπρώχνει σ' ἕνα ἀφηνιασμένο δρόμο ἁπάνω σ' ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Τῆς χρειάζεται νὰ χωθῇ παντοῦ, νὰ ἐγκατασταθῇ παντοῦ, νὰ ἁπλώσῃ παντοῦ τὸ δίχτυ τῶν ἀνταλλαγῶν της.»

ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ—ΦΡ. ΕΓΚΕΛΣ

Πρὶν ἔλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῶν πρώτων πολιτευμάτων ποὺ ἐθέσπισαν αἱ Συνελεύσεις τῶν ἐπαναστησάντων Ἑλλήνων πρέπει νὰ δώσωμεν μίαν σκιαγραφίαν τῆς τότε ἐπικρατούσης εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως:

Ἐν πρώτοις ὁ Μέττερνιχ, ἡ πλέον ἀντιδραστικὴ διπλωματικὴ φυσιογνωμία τῆς τότε Εὐρώπης, ὁ στυλοβάτης καὶ δημιουργὸς τῆς «Ἱερᾶς Συμμαχίας» ἀρχίζει νὰ χάνῃ τὴν ἐπιρροήν του διότι ἡ Αὐστρία ὡς δύναμις στρατιωτικὴ διήρχεται κρίσιν. Ἐκ παραλλήλου ὁ Ἄγγλος διπλωμάτης Κάνιγγ ἐχθρὸς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας γίνεται πρωθυπουργὸς καὶ ἐγκαινιάζει νέαν πολιτικὴν ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ Ἀνατολήν. Ἡ νέα αὕτη ἀγγλικὴ πολιτικὴ τοῦ Κάνιγγ εὐνοϊκὴ διὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα δὲν ἦτο—ὡς διατείνονται πολλοὶ δι' αἰσθηματικοὺς λόγους φιλελληνικὴ—ἀλλὰ πολιτικὴ ἐξυπηρετικὴ τῶν Ἀγγλικῶν συμφερόντων. Ὁ Κάνιγγ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ τὰ χορηγηθέντα ἐν τῷ μεταξὺ δάνεια εἰς

τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἀντιλαμβανόμενος διαφορετικώτερα ἀπὸ τοὺς προκατόχους του τὸν ρόλον ποὺ θὰ ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ παίξουν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ Ἀνατολὴν ὡς ὑπηρέται τῶν Ἀγγλικῶν συμφερόντων ἐφαίνετο διατεθειμένος εὐμενῶς διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἑνὸς τμήματος τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ πολιτικὴν διορατικότητα ἤθελεν νὰ προλάβῃ πᾶσαν τυχὸν εὐνοϊκὴν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων πολιτικὴν τῆς Ρωσσίας ἡ ὁποία εἶχε συμφέρον νὰ «εὐνοήσῃ» τὴν Ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ ἰδικά της συμφέροντα εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ Ἀσίαν ἀποσπῶσα ἀνταλλάγματα ἀπὸ τὴν Τουρκίαν. Συνεπῶς ἤρχισεν ἕνας ἀνταγωνισμὸς Ἀγγλορωσσικός, ἀνταγωνισμὸς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων καὶ τῶν μελλοντικῶν βλέψεων εἰς τὴν Ἀνατολὴν τῶν δύο τούτων Δυνάμεων, ὁ ὁποῖος ἔπερνεν τὴν ἐπιφανειακὴν μορφὴν τῆς δῆθεν προστασίας τῶν Χριστιανῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἡ Γαλλία ἀντιπολιτευομένη τὴν Αὐστρίαν κυρίως ἤρχισεν νὰ ἀναμιγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ συμφεροντολογικὰ καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενα ἐλατήρια τῶν Εὐρωπαίων (νέα φάσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος) ἐγεννήθη ἡ συνθήκη τοῦ Λονδίνου (1827) διὰ τῆς ὁποίας αἱ Κυβερνήσεις Ἀγγλίας, Ρωσσίας καὶ Γαλλίας δέχονται νὰ μεσολαβήσουν παρὰ τῇ Πύλῃ διὰ τὴν εἰρήνευσιν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ὑπὸ τὸν ὅρον ἡ Ἑλλὰς (ὡρισμέναι ἐπαρχίαι) νὰ ἀποκτήσῃ ὡς ὑποτελὴς εἰς τὸν Σουλτάνον, ἀνεξαρτησίαν διοικητικήν.

Πρέπει νὰ τονίσωμεν καὶ νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι Φιλελληνισμός, κατ' οὐσίαν δὲν ὑπῆρξεν. Ἐκτὸς μεριτῶν ἐκ πεποιθήσεως Εὐρωπαίων δημοκρατῶν καὶ ἄλλων τινῶν ἰδεολόγων καὶ ἐπαναστατικῶν ρωμαντικῶν τύπων καὶ λα-

τρῶν τῆς Ἀρχαιότητος (Βύρωνι) [1]) οἱ ἄλλοι φιλέλληνες ἦταν συμφεροντολόγοι, οἱ ὁποῖοι ἀπέβλεπον εἰς τὸ

[1]) Διὰ τὸν Λόρδον Βύρωνα τελευταῖα δι' ἐξωτερικὴν πολιτικὴν κατεκάλωσεν ἔγινε πολὺς θόρυβος ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐκατοντα-ετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου του ποὺ ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ ὀργανώσῃ εἰς Ἀθήνας καὶ Μεσολόγγι ἐπισήμους ἑορτὰς (15—19 Ἀπριλίου 1924). Ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ πολιτικοὺς καὶ δημοσιογράφους ἔγινε μεγάλη κακομεταχείρισις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας δίδομεν ἐδῶ εἰς γενικὰς γραμμὰς τὴν πραγματικὴν σκιαγραφίαν τοῦ Βύρωνος. Ἐν πρώτοις ὁ ξακουστὸς Ἄγγλος ποιητὴς κατάγεται ἀπὸ προγόνους ποὺ μολονότι φέρουν τὸν τίτλον τοῦ «εὐπατρίδου» ἔζησαν ἐν ἁμαρτίαις. Ὁ ἀλκοολισμὸς καὶ ἡ ροπὴ πρὸς τὰς παντοειδεῖς κακοχρήσεις εἶνα τὸ οἰκογενειακὸν «ἐμβλημα» τῆς οἰκογενείας Byron.

Ὁ ἐπαναστάτης καὶ φιλέλλην Byron ποὺ ἔχει συνδέσει τὸ ὄνομά του μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21 ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοὺς προγόνους του—ὡς ἦτο ἐπόμενον—οὐκ ὀλίγα ἐλαττώματα. Ὁ περιπετειώδης βίος του εἶνα ὁ ἀφευδὴς μάρτυς περὶ τούτου. Γενικῶς ἐξεταζόμενος ὁ Βύρων παρουσιάζει τύπον ἄρρωστον, ἀνώμαλον, μὲ τὴν σημασίαν ποὺ ἔχουν αἱ λέξεις αὐταί, εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ψυχιατρικῆς Ἐπιστήμης καὶ εἰς τὰς μελέτας τοῦ Λομπρόζο, Φέρρι, Ρισσέ, Γκαρυφάλλο κλπ. Πρὶν κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀκόμη διαβρωμένα ρόλον ἐπαναστάτου. Κατὰ τὴν μεγάλην ἐργατικὴν ἀπεργίαν τῶν ὀργανοεργῶν τοῦ Λονδίνου (1812) ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κατηγορίαν του ἐξ Ὀξφόρδης ἐξεφώνησε πύρινον λόγον κατὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ τῶν Λόρδων. Ὁ λόγος του ἐκεῖνος γεμάτος ἀπὸ ἐπαναστατικὸν πάθος ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων ἐργατῶν ἦτο ἀναμφιβόλως μία ὑπερόχως ἀπολογία τῶν δικαίων τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ καὶ ἕνας φλογερὸς φιλιππικὸς κατὰ τῶν Λόρδων. Τόσον ἡ στάσις του αὐτὴ ἀπέναντι τῶν ἐργατῶν ὅσον καὶ ὁ κατόπιν ἐκλελυμμένος βίος του εἰς Ἰταλίαν καὶ ἡ ἠθονομανία του (ὁ ὅρος εἶνα ἰδικός μας καὶ σημαίνει τὴν ἀκαταύγαστον, τὴν ἀπὸ πάθος ροπὴν πρὸς πᾶσαν ἀκολασίαν) μαρτυροῦν τὸν «ἄρρωστον» τύπον τοῦ Βύρωνος. Ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἀνάμιξίν του εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21, ὁ γερμανὸς βιογράφος του Χάλτζε ὑποστηρίζει ὅτι « Ὅσονδήποτε λυπηρὰ καὶ ἂν εἶνε ἡ ἀλήθεια αὐτη, ἀναντιρρήτως εἶνε, ὅτι ἡ συμμετοχὴ

νὰ τοποθετήσουν τὰ κεφάλαιά των εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα [1]). Δι' αὐτὸ οἱ ἱδρυθέντες «Σύλλογοι Φιλελλήνων» ἀλληλοϋποβλέποντο καὶ ἤρχοντο εἰς διαρκεῖς προστριβάς. Ὁ «Σύλλογος τῶν Φιλελλήνων» τοῦ Λονδίνου διευθυνόμενος ἀπὸ τοὺς Λόρδους Ἔρσκιν, Ρόβερ, Λόγγ, Ἰωσὴφ Οὖμε καὶ Ἰωσ. Βιλλιερσγγ, ἐξεβήλωσεν τὸν .... φιλελληνισμόν του μὲ τὴν ἀποστολὴν τοῦ πλοιάρχου Βλακιέρε εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὸν σκοπὸν ὄχι νὰ φανῇ γενναιόδωρος χρηματοδότης πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλά....μεσίτης πρὸς σύναψιν τακτικοῦ

τοῦ Byron εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος δὲν προσῆρχετο τόσον ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν ἢ ἀπὸ αὐγενῆ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἔρωτα, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον ἀπὸ θάρρος αὐτοθυσίας, ὅσον ἀπὸ προσωπικὰ καὶ οὐδαμῶς ἰδεώδη ἐλατήρια .... δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκρούσῃ τὴν προσφορὰν τοῦ ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικοῦ Κομιτάτου, διότι δὲν παρεμβλήθη ἐξ ἁπλοῦ μόνον αἰσθήματος εἰς τὴν ἀπόφασίν του» (βλέπε ἐκτενῶς καὶ περισσ. «Μελέτην» Ἀθῆναι 1909 τεύχος Μαρτίου καὶ Ἀπριλίου). Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Χάλεζ φαίνεται νὰ δέχεται καὶ ὁ Δ. Κικλαμένος (αὐτόθι σελὶς 146 καὶ 206) ὁ ὁποῖος ἀντλεῖ καὶ ἄλλα παρόμοια ἐπιχειρήματα ἐξ ἄλλων πηγῶν. Ἡμεῖς ἐν τούτοις διστάζομεν νὰ υἱοθετήσωμεν τὰς κρίσεις τοῦ Χάλ-ζε περὶ τοῦ Byron διότι τὰς μετατοπώσεις, ἀδυναμίας, ἀντιφάσεις τῶν πράξεών του τὰς ἀποδίδομεν εἰς τὸν ἀνώμαλον χαρακτῆρα του. Δι' ἡμᾶς ὁ Byron ὑπῆρξε διὰ τὴν ἐποχήν του ὄχι μόνον μία ποιητικὴ φυσιογνωμία ἐξαιρετικὴ ἀλλὰ καὶ ἕνας ἀπαναστάτης εἰς τὰς πράξεις του, ἀδιάφορον ἐὰν κρινόμενος ὡς ἄτομον παρεκτρέπεται πολλὰ τὰ κοινὰ μὲ τοὺς παράφρονας.

[1]) Εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχον .... φιλέλληνες καθολικοὶ καὶ βασιλόφρονες φανατικοί. Βεβαίως ἦτο εὐνόητον οἱ γάλλοι δημοκράται νὰ ἀπεδείξουν αἰσθηματικὸν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ θελήσουν νὰ τὴν ὑποστηρίξουν ἀλλὰ ἡ ... φιλελληνικότης τῶν βασιλοφρόνων γάλλων καθὼς καὶ τῶν καθολικῶν ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται κάπως ἀνεξήγητος. Ἐν τούτοις ἐὰν βαθύτερον ἐξετάσωμεν τὰ πράγματα θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ φιλελληνισμὸς πολλῶν γάλλων βασιλοφρόνων καὶ καθολικῶν, δηλαδὴ ἡ ἐκδηλωθεῖσα συμπάθειά των πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, ἔχει ἀφορμὴν τὸ συμφέρον. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἐπανάστα-

δανείου. Οἱ Ἱστορικοί μας ἂν καὶ μασημένα κάπως ἀναγκάζονται νὰ παραδεχθοῦν ὅτι τὸ πρῶτον πραγματοποιηθὲν ὑπὸ τῶν....Φιλελλήνων δάνειον (ὀνομαστικῆς ἀξίας 800 χιλ. στερλινῶν) εἰς τὸ Χρηματιστήριον τοῦ Λονδίνου συνεφωνήθη...φιλελληνικώτατα νὰ ἐκδοθῇ εἰς τὰ 59 °/₀ δηλαδὴ ἔδωκεν καθαρὰς 482 χιλ. λίρας (τὸ ἥμισυ σχεδὸν) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ποσὸν αὐτὸ ἐκρατήθησαν ἀρκεταὶ χιλιάδες διὰ τὰς Ἀγγλικὰς ἐφημερίδας!! διὰ ναύλους καὶ ἄλλα..... ἔξοδα. Ἡ Κυβέρνησις μόνον περὶ τὰς 300 χιλ. λίρας ἔλαβεν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν τοκογλυφικὴν μορφὴν ἐξεδηλώθη ὁ φιλελληνισμὸς ποὺ τόσον πολὺ ἐπαινοῦν καὶ ὑμνοῦν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς! Καὶ δὲν εἶνε μόνον τὸ πρῶτον αὐτὸ τοκογλυφικὸν δάνειον ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον (Ἰουλ. 1824) συνομολογήθη ἐπίσης εἰς Λονδῖνον ὑπὸ χειροτέρους ἀκόμη τοῦ πρώτου ὅρους. Ἀπὸ 2 ἑκατομ. λίρας ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔλαβεν μόνον 230 χιλιάδας!!

Ἐννοεῖται ὅτι τὰ δάνεια αὐτὰ ἐγένοντο ἀφορμὴ νὰ ἀλληλοφαγωθοῦν οἱ κοτζαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου καὶ οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς προβάλλοντες διαφόρους ἀπαιτήσεις, διὰ τροφοδοσίαν δῆθεν τῶν στρατευμάτων των, ἀλλὰ εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἀποβλέποντες καὶ ἐπιδιώκοντες τὴν μοιρασιάν.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ αἱ διαρκεῖς προστριβαί, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, μεταξὺ τῶν διαφόρων κομμάτων (φατριῶν) Πελοποννησίων καὶ Νησιωτῶν εἶχαν παραλύσῃ τελείως πᾶσαν κίνησιν πολεμικήν. Ἐξ ἄλλου ἡ Τουρκία εἶχεν ἐνισχυθῇ διὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Στόλου καὶ ἐγένετο κυρία τοῦ Αἰγαίου. Στρατὸς ἑλληνικὸς κατ' οὐσίαν δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ Κυβερνητικὴ ἐξουσία ἦτο μιὰ σκιά. Ὑπῆρ-

σιν διεῖδον οὗτοι τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν ἀναζήνησιν τοῦ σταυροφορικοῦ πνεύματος.

χον μόνον στίφη ἀδέσποτα ἄνευ ἀρχηγῶν καὶ ἀρχηγοὶ ἄνευ στρατευμάτων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν (1827) ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Κάνιγγ ἀπεβίωσεν. Ὁ διάδοχός του εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Γόδεριχ ἐφάνη ὅτι δὲν ἠσπάζετο τὴν χαραχθεῖσαν ἀνατολικὴν πολιτικὴν τοῦ Κάνιγγ. Ἐν τούτοις κατόπιν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας εἶχαν καταπλεύσῃ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα οἱ στόλοι τῶν τριῶν αὐτῶν Δυνάμεων. Πρὸς τὴν Πύλην ἐγένετο ἐκ νέου γνωστὴ ἡ ἐν Λονδίνῳ ληφθεῖσα ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων περὶ μεσολαβήσεώς των διὰ τὴν ἀνακωχήν: μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ἡ Τουρκία ὅμως ἀπέρριψεν τὴν μεσολάβησιν δηλώσασα ὅτι ἀποδίχεται τὴν πρότασιν ὑπὸ τὸν ὅρον «ἀπολύτου ὑποταγῆς» ἐκ τῶν προτέρων εἰς αὐτὴν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος. [1]) Ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐν τῷ μεταξὺ περιέπλεε τὸ Κρητικὸν πέλαγος ἀποκλείων στενῶς τὴν Ἑλλάδα· Στόλαρχος τοῦ αἰγυπτιακοῦ Στόλου ἦτο ὁ τολμηρὸς Αἰγύπτιος πρίγκιψ Ἰμπραήμ. Οἱ Ναύαρχοι τῶν τριῶν στόλων

[1]) Τὴν ἀγερωχίαν τῆς Πύλης ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἐνίσχυσεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (Σεπτεμ. 1827) καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι Ἑλληνικαί τινες ἐπαρχίαι ἐδήλωσαν ὑποταγὴν μετὰ τῶν ὁπλαρχηγῶν των. Τοῦτο κυρίως συνετελέσθη διὰ τοῦ νέου «ἀφορισμοῦ» τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντίνου ὁ ὁποῖος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀντιπροσώπους του διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐμπρακτον ὑποταγὴν τῶν ὁπλαρχηγῶν καὶ προυχόντων. Τὴν 18 Τέρτου τοῦ ἔτ. ἐπικαφκλῆς 12 Δεκεμβρίου ὁ Πατριάρχης Κωνσταντῖνος ἐπισκέφθη τὴν Ὑπηλὴν Πόλην καὶ κατέθεσεν τὰ ἔγγραφα ὑποταγῆς τῶν ἐπαρχιῶν Τρικκάλων, Ἀκαρνανίας, Ναυπάκτου καὶ Βόλου μὲ ὑπογραφὰς 31 Ὁπλαρχηγῶν καὶ Προυχόντων βλ. Ἀσπρέα. Ἱστορ. κλπ. σελ. 67 τομ. α'.

προσεπάθησαν ἐκτελοῦντες διαταγὰς τῶν Κυβερνήσεών των νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀναχώρησιν ἐξασκοῦντες πίεσιν ἐπὶ τοῦ Ἰμβραήμ. Οὗτος ὅμως ἦτο ἀνένδοτος καὶ προκλητικός. Δ' αὐτὸ τὴν 16 8)ρίου 1827 ἐν Συμβουλίῳ οἱ Ναύαρχοι ἀπέστειλαν εἰς τὸν Ἰμβραὴμ τηλεσιγραφικὴν διαταγὴν [1]) ζητοῦντες νὰ λύσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἑλληνικῶν παραλίων καὶ ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Κων)πολιν. Ἐπίσης δὲ ἠξίουν νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ πρότασις τοῦ Λονδίνου περὶ ἀμέσου ἀναχωρήσεως. Ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος εὑρίσκετο τότε ἐντὸς τῆς Πύλου. Τὴν 20 ἰδ. μηνὸς τοῦ Ἰμβραὴμ μὴ δεχθέντος τοὺς ὅρους, ὁ συμμαχικὸς στόλος εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς Πύλου ὅπου συνήφθη ἡ γνωστὴν Ναυμαχία (τοῦ Ναυαρίνου) κατὰ τὴν ἔκβασιν κατεστράφη ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος.

Συμπληρωματικῶς ἀναφέρομεν ὅτι ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ Γάλλος ναύαρχος Ριγνὺ ἐλυπήθη καὶ ἀπεκάλεσε τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου ὡς «μίαν τῶν αἰσχρουργιῶν ὅλων τῶν αἰώνων», ὁ δὲ Βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας εἶπεν «untoward event» ἤτοι «θλιβερὸν γιγονός». Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀκολουθῶν τὴν πολιτικὴν τοῦ Κάνιγγ, παρέσυρε τοὺς ἄλλους εἰς τὴν ναυμαχίαν. Ὁ Ρῶσσος μάλιστα ναύαρχος ἐστενοχωρήθη πάρα πολὺ διότι ἐπίστευσεν ὅτι οἱ «Ἕλληνες ἐκέρδισαν τὸ παιγνίδι των» ἐνῷ ἔπρεπε νὰ συνεχισθῇ ὁ ἀγὼν διὰ νὰ δύναται ἡ Ρωσσία νὰ καρπῶται ὠφελήματα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Εἰς τὸ Παρίσι ἡ ναυμαχία ἐχρησίμευσεν ἐπίσης ὡς δόλωμα προεκλογικὸν τῆς κρατούσης μερίδος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν λόγῳ τῶν δανεισθέντων χρημάτων, ἐπιέσθη ἡ Κυβέρνησις ἂν καὶ ἀντίθετος

[1]) Εἶναι ἀξηκριβωμένον ὅτι οἱ δύο Ναύαρχοι Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας εἰδοποίησαν τὸν Ἰμβραὴμ ὅτι αἱ δύο αὐταὶ Δυνάμεις ἐὰν ἐπεδίωκον τὴν ἀναχώρησιν τὸ ἐναντίον διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὰ φιλόδοξα σχέδια τῆς Ρωσσίας. Ὁ Ἰμβραὴμ ὅμως δὲν ἐδέχετο καμμίαν ὑποχώρησιν.

πρὸς τὴν ἐγκαινιασθεῖσαν ἀνατολικὴν πολιτικὴν τοῦ Κάνιγγ, ν' ἀρκεσθῇ εἰς ἁπλῆν ἀποδοκιμασίαν μόνον τῆς ναυμαχίας, σιωπηρῶς δὲ νὰ δεχθῇ τὸ γεγονὸς ὡς τετελεσμένον.

Μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἀνωτέρω γεγονότων ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πρώτων Πολιτευμάτων τῆς Ἐπαναστάσεως: Ἡ πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ (20 Δεκεμβρίου 1821) Ἐθνοσυνέλευσις κηρύξασα τὴν «πολιτικὴν ὕπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν» τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους ἐψήφισε τὸ πρῶτον Πολίτευμα [1]) (προσωρινὸν) τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Τὸ πολίτευμα αὐτὸ εἰς τὰ περισσότερα ἄρθρα του ἦτο ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὸ Δημοκρατικὸν Γαλλικὸν Σύνταγμα. [2]) Βλέπομεν ἐκτὸς ἐπισήμου αὐτοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἀστικὴ τάξις εἶχε κατορθώσῃ νὰ δώσῃ τὸ ἰδικόν της πνεῦμα εἰς τὸ πολίτευμα. Ὁ καθηγητὴς Ν. Ν. Σαρίπολος ἐπικρίνει τὸν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα τοῦ πολιτεύματος ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐχρειάζετο τότε ἕνας Δικτάτωρ διὰ τὴν ἐνιαίαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ τοπικισμοῦ. Ἀπὸ τὴν φιλομοναρχικὴν καὶ ὑπερσυντηρητικὴν του αὐτὴν ἀντίληψιν ὁ κ. καθηγητὴς ὁρμώμενος συμφωνεῖ μετὰ τοῦ Ἱστορικοῦ Παπαρηγοπούλου λέγοντος ὅτι «ὁ Μαυροκορδάτος συντελέσας εἰς τὴν ψήφισιν πολιτεύματος πολυαρχικοῦ, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀναρχικοῦ οὐδὲν ἄλλο κατόρθωσεν εἰμὴ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν συγκρότησιν ἀληθοῦς Κυβερνήσεως» [3]). Ἔτσι γράφεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἱστορία. Ὁ Μαυροκορδάτος κατηγορεῖται ὡς ψτιάνων πολιτεύματα ὄχι

[1]) Βλ. Τὸ κείμενον τοῦ πολιτεύματος εἰς συλλογὴν Μάμουκα. 1839. Πειραιεύς. Τόμ. Β'. σελ. 15.

[2]) Βλ. Ν. Ν. Σαριπόλου: Ἑλλην. Συνταγματικὸν Δίκαιον τόμος Α. ἔκδοσις 3. κεφάλαιον Λον Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων.

[3]) Κ. Παπαρηγοπούλου Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους. Τόμ. 5ος, σελὶς 796.

ὅπως θὰ τὰ ἤθελεν ὁ ἱστορικὸς Παπαρηγόπουλος καὶ ὁ κ. Ν. Ν. Σαρίπολος καὶ ἄλλοι ἀντιδραστικοὶ σοφολογιώτατοι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, [1]) ἀλλὰ ὅπως τὰ ἤθελεν ἡ ἐπαναστατήσασα ἀ σ τ ι κ ὴ τάξις. Διὰ νὰ ἔχῃ ὅμως ὁ Μαυροκορδάτος αὐτὰς τὰς «π ο λ υ α ρ χ ι κ ὰ ς καὶ ἀ ν α ρ χ ι κ ὰ ς δημοκρατικὰς ἰδέας» ἦτο εὐνόητον ὅτι ὑπῆρχον πολλοὶ ὄπισθεν αὐτοῦ οἱ ὁποῖοι τὰς ἐπρέσβευον καὶ τὰς ἐπεζήτουν. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ Φιλικοὶ οἱ ὁποῖοι χωρὶς νὰ εἶναι σοφοὶ καὶ καθηγηταὶ διεπνέοντο ἀπὸ τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας τῆς ἐπιχῆς των, διότι αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἦσαν ἐξυπηρετικαὶ τῶν συμφερόντων τῆς τάξεώς των. [2])

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου τὸ ἐτροποποίησεν ἡ ἐν Ἄστρει Β΄ Ἐθνοσυνέλευσις (Ἀπριλίου 1823). Ἀλλὰ καὶ τὸ πολίτευμα αὐτὸ οἱ κοτσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου δὲν τὸ ἠνείχοντο διότι ἦτο ἐπίσης δημοκρατικόν. Αὐτοὶ ἐπεζήτουν τὴν Μοναρχίαν καὶ δι' αὐτῆς τὴν ὑποταγὴν ὅλης τῆς ἄλλης ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος εἰς τὸν πελοννησιακὸν κοτσαμπασηδισμόν. Ἡ Γ΄. ἐν Τροιζῆνι Ἐθνοσυνέλευσις ἀπεφάσισε (Μάρτιος 1827) «νὰ παραδοθῇ

[1]) Τὸ ὅτι τὰ πολιτεύματα καὶ αἱ κυβερνήσεις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ μὲν πολιτεύματα ἡ θ έ λ η σ ι ς τῆς κρατούσης τάξεως, αἱ δὲ Κυβερνήσεις ἡ ἐ π ι τ ρ ο π ὴ αὐτῆς τὸ ἀγνοεῖ ἡ πανεπιστημιακὴ σοφία. (Βλέπ. Λένιν: Κράτος καὶ Ἐπανάστασις" ἑλλην. μετάφ.)

[2]) "Ἀλλωστε ὁ Δικτάτωρ" τὸν ὁποῖον ἤθελεν ὁ κ. Ν. Ν. Σαρίπολος ἀνεφανίσθη κατόπιν (περίοδος Καποδίστρια), ἐν τούτοις ὅμως μολονότι διὰ πραξικοπήματος ὁ Κ. ἀνέστειλε τὸ δημοκρατικὸν Πολίτευμα τῆς Τριζοίνος καὶ ἐδιείκησε δ ι κ τ α τ ο ρ ι κ ῶ ς καὶ ἀντιδημοκρατικῶς δὲν κατόρθωσεν οὔτε τὸν τοπικισμὸν νὰ καταπολεμήσῃ οὔτε νὰ φέρῃ εἰς τάξιν ἢ νὰ ἐξουδετερώσῃ διὰ τῆς πυγμῆς του τοὺς ἐμφυλίους πολέμους". Τοῦτο ἦτο ἀνώτερον τῶν δυνάμεών του διότι οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἦσαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συγκρούσεως τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων μεταξὺ φεουδαρχισμοῦ καὶ ἀστικῆς τάξεως.

ἡ νομοτελεστική δύναμις εἰς ἕ ν α κ α ὶ μ ό ν ο ν» καὶ ἐδέχθη τὴν ὑποβληθεῖσαν πρότασιν περὶ ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου ὡς «Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος» [1]) Ἡ ἐκλογὴ τοῦ τοῦ Καποδιστρίου ὅπως εἶχαν τότε τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα ἦτο ἀναγκαία καὶ συμβιβαστική διότι ἡ Πελοπόννησος τῶν κοτσαμπασήδων δὲν ἠννόει νὰ δεχθῇ καμμίαν ἄλλην ἀρχὴν μὴ προερχομένην ἐκ τοῦ Μωριᾶ.

Τὰ ἀ σ τ ι κ ὰ στοιχεῖα ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν περὶ ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τοῦ κινδύνου ποὺ διέτρεχεν ἡ Ἐπανάστασις νὰ ἐκφυλισθῇ καὶ νὰ καταστα λῇ εἰκτρῶς ἐκ τῆς στάσεως τῶν Πελοποννησίων κοτσαμπάσηδων ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι δὲν ἐγνώριζον τὸν δεσποτικὸν χαρακτῆρα τοῦ Καποδιστρίου καὶ οὔτε ἴσως ἐφαντάζοντο ὅτι αἱ ἐκδηλωθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν φ ι λ ι κ ὸ ν Ξάνθον μοναρχικαὶ ἰδέαι θὰ τὸν ἔφερον ἀμέσως ἀντιμέτωπον πρὸς τὴν θέλησίν των. Ἤλπιζον οἱ πλημμυρεξούσιοι ἴδια τῶν Νήσων ὅτι ὁ Κ. θὰ ἐσέβετο τὰς φ ι λ ε λ ε υ θ έ ρ α ς ἀντιλήψεις τῶν Ἐθνοσυνελεύσεων. Διὰ αὐτὸ ἐψήφισαν (Μάϊος 1827) τὸ «πολιτικὸν Σύνταγμα» τῆς Ἑλλάδος τὸ ὁποῖον ἦτο ἀπολύτως δημοκρατικώτερον τῶν δύο προηγουμένων. Εἰς τὸ ἄρθρ. 5 ἀναφέρεται ῥητῶς: «Ἡ κυριαρχία ἐνυπάρχει εἰς τὸ Ἔθνος· πᾶσα ἐξουσία πηγάζει ἐξ αὐτοῦ καὶ ὑπάρχει ἐξ αὐτοῦ» καὶ εἰς ἄλλο ἄρθρον καθιερώνετο σαφῶς ὁ ἀ ν τ ι π ρ ο σ ω π ε υ τ ι κ ὸ ς θ ε σ μ ὸ ς (Κοινοβουλευτισμὸς). Ὁ Καποδίστριας [2]) ὅμως (Ἰα-

[1]) Βλεπ. Μέμουρα ἀνταθ. τ. VII. σελ. 81 καὶ 88 καὶ I. Ἀραβαντινοθ. Ἑλ. Συνταγματικὸν Δίκαιον τομ. I. σελ. 319.

[2]) Ὁ Καποδίστριας ὅταν εἶδεν ὅτι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ρωσσία κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1826) μετέβαλον πολιτικὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀποκλειστικῶς τῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν των συμφερόντων εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐδέχθη νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Νοεμβριος 1828) μόλις ἀνέλαβεν τὴν Κυβέρνησιν ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κυβερνηθῇ ἡ χώρα μὲ δημοκρατικὸν πολίτευμα ὅπως τὸ Σύνταγμα τῆς Τροιζῆνος τοῦ 1827. Διὰ πραξικοπήματος δὲ ὁ μοναρχικῶν καὶ ἀπολυταρχικῶν φρονημάτων Καποδίστριας ἀνέστειλεν τὸ Σύνταγμα τῆς Τροιζῆνος δικαιολογούμενος διὰ τοῦ δόγματος «Salus populi suprema lex esto». Ἡ ἐν Ἄργει Δ' Ἐθνοσυνέλευσις (1829) ἀπεκήρυξεν σχεδὸν τὸ πραξικόπημα τοῦ Καποδιστρίου. Καὶ ἔκτοτε ὁ Κ. μετεβλήθη εἰς δικτάτορα τυραννικὸν καὶ διὰ παντὸς τρόπου κατεδίωξε τὰ ἀστικὰ καὶ φιλελεύθερα στοιχεῖα, ἐπιδιώξας νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸ Μοναρχικὸν Πολίτευμα κατὰ τὸ τσαρικὸν πρότυπον. Ἦτο ἑπόμενον συνεπῶς ν' ἀντιμετωπίσῃ ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν καὶ νὰ ἐγείρῃ κατ' αὐτοῦ τὴν κατακραυγὴν καὶ τὸ μῖσος ὅλων τῶν φιλελευθέρων στοιχείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

Ὁ Καποδίστριας ἤρξατο τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ διὰ συγκεκαλυμμένης τυραννίδος.

Ἱστορικὸς ΧΕΡΣΕΜΠΕΡΓ

Εἴδομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ὅτι ὁ Καποδίστριας εὐθὺς ὡς ἐδέχθη τὴν ἐντολὴν καὶ ἀνέλαβε τὴν Κυβέρνησιν διὰ πραξικοπήματός ἀνέστειλε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος τῆς Τριζοῖνος καὶ περιεβλήθη Δικτατορικὴν ἐξουσίαν (Ἰανουάριος 1828) Ἡ πρώτη αὐτὴ πρᾶξίς του ἀποδεικνύει τὴν αὐταρχικότητα καὶ τὸν ἀπολυταρχισμὸν τοῦ ἀνδρός. Οἱ περισσότεροι τῶν ἱστορικῶν μας καὶ περισσότερον παντὸς ἄλλου ὁ Π. Καρολίδης μετὰ φανατισμοῦ ἐκθειάζουν τὸν Καποδίστριαν ὡς «μέγαν καὶ σοφὸν» Κυβερνήτην καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα καυτηριάζουν καὶ ἐπικρίνουν τοὺς ἀντιπάλους του ὡς ταραχοποιούς, μικρούς, ἐγωϊστάς, δημαγωγοὺς κ.λ.π. Πολὺ ὀρθῶς ὁ Γ. Σκληρὸς τονίζει ὅτι «καμμία σημασία δὲν πρέπει νὰ δώσωμε στὴ γνώμη τῶν συντηρητικῶν ἱστορικῶν μας ἀλλὰ νὰ τύχωμε καὶ κανόνα ἀπαράβατο νὰ ζητοῦμε τὴν ἀλήθεια ἀκριβῶς στὸ ἀντίθετο μ' ἐκεῖνα ποῦ διαβεβαιώνουν». [1]) Οἱ ξένοι

[1]) Κατὰ τὸν Ν. Δραγούμην. Ἀναμνήσεις κλπ. Α. σ. 48 ἐξώσεως διὰ τὴν ἐκλογὴν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως εἶχε καὶ ὁ Γ. Κουντουριώτης. Ἄλλοι δὲ προεστίμων ἐγκριτόν τινα ἐκ τῆς Ἑπτανήσου. Ἡ μὴ ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ

ὅμως ἱστορικοὶ εἶνε περισσότερον μὲ τὴν ἀλήθειαν· φίλοι καὶ χαρακτηρίζουν τὸν Καποδίστριαν τέτοιος ποὺ πράγματι ἦτο καὶ ὄχι ὅπως ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα. Ὁ Τιέρς, Φίλνελ, Μένδελσον Βαρθόλδυ χαρακτηρίζουν τὸν Καποδίστριαν ὡς ἁπλοῦν «ρῶσσον αὐθύπατον». [1]) Δὲν πλανῶνται δέ, οὔτε εἶνε.... μισέλληνες ὅπως κατὰ συνήθειαν ἀποκαλεῖται πᾶς ξένος σοφὸς ποὺ σέβεται τὴν ἀλήθειαν, ὅσον ἀφορᾷ τὰς κρίσεις του περὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀκόμη καὶ ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς Κάνιγγ ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε συμφεροντολογικὸν....φιλελληνισμὸν [2]) ὅπως εἴδομεν, εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του χαρακτηρίζει ὡς ἑξῆς τὸν Καποδίστριαν: «ἐγίνωσκον ὅτι ἐμίσει τὴν ἐλευθέραν Ἀγγλίαν καὶ ὑ π η ρ έ τ ε ι τῇ δεσποτικῇ Ρωσσίᾳ.» Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἀπέναντι τοῦ τότε Τσάρου ὁ Καποδίστριας εἶχεν ἀναλάβει ὡρισμένας ὑποχρεώσεις—ὄχι βεβαίως διότι ἦτο ἐν συνειδήσει προδότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος—ἀλλὰ διότι ἐνόμιζεν καὶ ἐπίστευεν ὅτι α ἱ φ ι λ ε λ ε ύ θ ε ρ α ι ἰδέαι εἶνε.... ἀποκυήματα νοσηρᾶς φαντασίας. Εἰς συνέντευξιν δὲ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Τσάρου ἐν Τσάρκοε—Σέλο, ὁ Κ. φαίνεται ὅτι

Καποδίστρια, ἐφόσον προεβάλλετο ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Γ. Κουντουριώτη, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ Νησιὰ δηλαδὴ ἡ καθ' αὐτὸ ἀστικὴ τάξις δὲν ἤθελον τὸν Καποδίστριαν.

[1]) Βλ. Καρολίδου αὐτόθι σελ. 141—175.

[2]) Εἰς τὰ «Ἀ π ο μ ν η μ ο ν ε ύ μ α τ α» τοῦ Κάνιγγ ὑπῆρχαν πολλαὶ πολύτιμοι πληροφορίαι περὶ τῶν αἰτίων καὶ ἀφορμῶν τῆς ἐπιδεικνυομένης τότε φιλελληνικῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Κατὰ τὸν Ν. Δραγούμην δὲ (Ἀναμνήσεις σελ. 47) ὁ Κάνιγγ ἐρωτηθεὶς διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Καποδίστρια εἶπεν «π ρ ὸ π α ν τ ὸ ς ἔ χ ο μ ε ν ἀ ν ά γ κ η ν μ ι ᾶ ς Ἑ λ λ ά δ ο ς» ὑπονοῶν δηλαδὴ ὅτι τὰ ἀγγλικὰ συμφέροντα εἶχον ἀνάγκην νὰ εὕρουν Ἑλλάδα ἀνεξάρτητον διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐκμετάλλευσις τὴν ὁποίαν ἐγκαινίασαν καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὴν τοχοδιωκτικὴν ἐκστρατείαν τῆς Μικρασίας (1919—1922) μαζὶ μὲ τὰ τραγικὰ ἀποτελέσματά της.

ὑπεσχέθη ὅτι θὰ κατεπολέμει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνεξαρτησίας [1]). Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἦτο ἡ μόνη συμφέρουσα εἰς τὴν Ρωσσίαν κατὰ τὸν ἱστορικὸν Mendelson Bartholdy. Ἠξίου ἡ Ρωσσία νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ συνθήκη τῆς 24)6 Ἰουλίου 1827 (Συνθήκη Λονδίνου) [2]) ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν βαθύτερον καὶ ἀπώτερον σκοπὸν νὰ καταστῇ ἡ οὕτω μία ἡ μιανεξάρτητος καὶ ὑποτελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν Ἑλλάς, μία Ἡγεμονία ὑποχείριος τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς, πρὸς εὐδόκησιν καὶ ἐξυπηρέτησιν τῶν ῥωσσικῶν κατακτητικῶν σχεδίων καὶ βλέψεων ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Κ. ἐλυπήθη «σφόδρα» ὅταν ἔμαθε τὴν Ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου ἢ ὁποία ὡς, ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου προήγαγε τὸν ἑλληνικὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα

[1]) Βλ. ἐλόκληρον τὸ πρὸς τὸν Τσάρον ὑπόμνημα τοῦ Καποδιστρίου (3)15 Ἰουλίου 1827), εἰς Καρολίδην: Σύγχρονος Ἱστορία κλπ. Τομ. Α, σελ. 150—155.

[2]) Διὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου δηλαδὴ διὰ τὸ.....φιλελληνικὰ ἐλατήρια τῶν τριῶν Δυνάμεων (Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας) ἔχομεν μίαν ἔκθεσιν τοῦ ἐν Λονδίνῳ τότε πρέσβεως τῆς Αὐστρίας Ἐστερχάζυ. Εἰς τὴν ἔκθεσιν αὐτὴν (6)18 Ὀκτ. 1827) περιέχεται ἡ ἑξῆς περικοπή: «Ὁ Καποδίστριας παρέστησέ μοι κατ' Αὔγουστον τοῦ 1827 τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλίου (Λονδίνου) ὡς πρᾶξιν, ἐν ᾗ ἑκάστη τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀπέβλεψε πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῆς συμφέρον οὐδεμία δὲ εἰς τὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας ἀντιζηλία (ἡ λέξις ἐδῶ σημαίνει τὸν πολιτικὸν—οἰκονομικὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν δύο Κρατῶν) εἶχε γεννήσει (1826) τὸ πρωτόκολλον Πετρουπόλεως, ἡ δὲ Γαλλικὴ φιλαυτία μετέβαλε τὸ πρωτόκολλον εἰς Συνθήκην. Πόσον ὀλίγον ὁ Τσάρος φροντίζει περὶ Ἑλλάδος δηλοῦται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐν τῇ προηγηθείσῃ τοῦ πρωτοκόλλου, συνθήκῃ τοῦ Ἀκκερμὰν οὐδεμίαν περὶ τούτου (τῆς Ἑλλάδος) μνείαν...». Ἐκ τῆς ἐπισήμου αὐτῆς ἐκθέσεως τῆς τόσον αὐγλώττου, πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Κ. ἦτο γνώστης τῶν διαθέσεων τῆς Ρωσσίας ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος

καὶ ἐδυνάμωνε τὸ γόητρον καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς. Καὶ αὐτὸς ὁ δαιμόνιος διπλωμάτης καὶ ἀπολυταρχικὸς τὸ φρόνημα Μαίτερνιχ, γράφων πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Δούβλευ ἀποφαίνεται ὅτι «ὁ Νικόλαος (ὁ Τσάρος) δὲν θέλει μὲν νὰ κατακτήσῃ τὴν Τουρκίαν ἀλλὰ καὶ δὲν θέλει Ἑλλάδα ἐπιδεκτικὴν ζωῆς..... Ἡ Ρωσσία θέλει Τουρκίαν ἀσθενεῖ καὶ μὴ ἔχουσαν θέλησιν ἰδίαν, Ἑλλάδα μηδαμηνὴν μέλλουσαν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πηγὴ ἐρίδων πρὸς τὴν Τουρκίαν.» Ὁ Μαίτερνιχ ὁμολογεῖ μὲ τὴν διπλωματικὴν καὶ πολιτικὴν ἱκανότητα καὶ διορατικότητα ποὺ εἶχεν μίαν ἀλήθειαν ὄχι μόνον διὰ τὴν τότε ἐποχὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Ἂς ἴδωμεν τώρα τὰς πράξεις τοῦ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου.

Εὐθὺς ὡς πραξικοπηματικῶς ἀνέστειλεν τὸ δημοκρατικὸν Σύνταγμα τῆς Τριζοίνος ἐφήρμοσε πολιτειακὸν σύστημα προσωπικῆς ἐξουσίας (regime personel) δηλαδὴ μετεβλήθη εἰς Δικτάτορα. Ἂν καὶ ὑπεσχέθη διὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δοθέντος ὅρκου ὅτι θὰ κυβερνήσῃ κατὰ τὰς θεμελιώδης πολιτειακὰς ἀρχὰς τῶν ἐθνικῶν Συνελεύσεων (Ἐπιδαύρου, Ἄργους, Τροιζήνος) οὐδόλως ἐτήρησεν τὴν ὑπόσχεσίν του, τουναντίον δὲ ἐπολιτεύθη σατραπικῶς καὶ ἀπολυταρχικῶς κατὰ τὰ ἐν Ρωσσία κρατοῦντα. Τὸ «Πανελλήνιον» τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ἦτο Σῶμα συμβουλευτικὸν ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὸν ἴδιον. Οἱ ἱστορικοί μας δικαιολογοῦν ἐντούτοις τὸν Καποδίστριαν διὰ τὴν ἐγκαινιασθεῖσαν ἀπολυταρχικήν του διοίκησιν διότι λέγουν ὅτι ὁ λαὸς—τῆς Πελοποννήσου μᾶλλον—εἶχε μοναρχικὰ φρονήματα, καὶ δι' αὐτὸ ἐζήτει μάλιστα «Ἀϐθέντην» καὶ ἐρωτοῦσε «πότε θἄλθῃ ὁ ἀφέντης μας»; Αὐτὸ ἀληθεύει διὰ τὴν Πελοπόννησον κυρίως διότι ἡ μεσαία γεωργικὴ τάξις καὶ ὁ κατώτερος ἀκόμα λαὸς ἐξαρτώμενοι οἰκονομικῶς ἀπὸ τοὺς κοτσαμπάσηδες δὲν ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν κοινωνικὴν τάξιν

μὲ ἰδίαν οἰκονομικὴν βάσιν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ πέρνωμεν μόνον τὴν Πελοπόννησον ὡς βάσιν. Ἔπειτα αὐτὸς ὁ «κατώτερος» λαὸς ποὺ ἐζήτει αὐθέντην δὲν ἦτο ἡ κρατοῦσα, διοικοῦσα τάξις. Ἡ Κυβερνῶσα τάξις διὰ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἦσαν οἱ ἔμποροι, οἱ ναυτικοὶ (ἐφοπλισταὶ) οἱ κάτοχοι τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὴν τάξιν ὅμως αὐτὴν ὁ Καποδίστριας τὴν ἐκτύπησεν πιστεύων ἴσως ὅτι μόνον ἕνας Τσάρος πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ νὰ διοικῇ. Ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων του ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Ὑδραίους. Εἰς ἐπιτροπὴν Ὑδραίων εἶπε μὲ ὕφος τσαρικόν. «Τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔγκειται εἰς τὴν Ὕδραν ἀλλὰ τῆς Ὕδρας ἡ τύχη εἰς χεῖρας μου .... ὑπάγετε καὶ ἀναμείνατε διαταγάς». Ἔτσι ὡμίλησεν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ὕδρας ἡ ὁποία ὄχι μόνον εἶχεν προσφέρῃ μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα ἀλλὰ καὶ ἦτο ἡ περισσότερον προηγμένη εἰς ἀστικὴν συνείδησιν, ὡς ἀναφέραμεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, λόγῳ τῆς μεγάλης πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οἰκονομικῆς της ἀκμῆς. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ παγιώσῃ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὸν ἀπόλυτον σεβασμὸν πρὸς τοὺς νόμους, ἔφερεν ξένους εἴτινες καὶ ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν σπουδαιοτέρων ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ κοτσαμπάσηδες ἐδυσαρεστήθησαν διότι ὁ Καποδίστριας δὲν τοὺς ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν καὶ οὔτε τοὺς ἐχρησιμοποίει ἐφαρμόζων σύστημα ἀπολύτως συγκεντρωτικόν, καταργήσας τὴν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἰσχύσασαν ἀποκεντρωτικὴν (κοινοτικὴν) διοίκησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τὸ ξανον καὶ αἱ μεταξὺ τῶν τριῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἀντιζηλίαι ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα διότι τὰ συμφέροντά των ἦσαν ἀντίθετα. Ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτὸς τῶν τριῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἔλαβε τοιαύτην

μορφὴν ὥστε ἤρχισε νὰ ἐκδηλώνεται διὰ τῶν ἐμμέσων ραδιουργιῶν, πιέσεων καὶ ὑποσχέσεων εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν τότε ἑλληνικῶν κομμάτων (φατριῶν). Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστρίου αἱ ἀλληλοσπαρασσόμεναι πολιτικαὶ φατρίαι διαμορφώνονται εἰς κόμματα ἴδίαν ἕκαστον ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἀκολουθοῦντα. (Γαλλικόν, Ρωσσικόν, Ἀγγλικόν) Οἱ τότε ἀντιπρόσωποι ἐν Ἑλλάδι τῶν Δυνάμεων τούτων ἐξήσκουν μεγίστην πίεσιν ἐπὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ οἱ διάφοροι «φιλελληνικοὶ» σύλλογοι εἰς τὴν Εὐρώπην ἠργάζοντο διὰ τὴν διὰ παντὸς τρόπου οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν χώραν των. Ἀρχηγοὶ τῶν τριῶν Κομμάτων ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος τοῦ Ἀγγλικοῦ, ὁ Κωλέττης τοῦ Γαλλικοῦ καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη τοῦ Ρωσσικοῦ. Βλέπομεν ὅτι τὰ Νησιὰ προσεταιρίζονται τὴν Ἀγγλίαν (τοῦτο ἔχει μεγάλην σημασίαν διότι καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἡ ἀστικὴ τάξις τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἐξάρτημα τῆς ἀγγλικῆς κεφαλαιοκρατίας, πάντοτε δὲ ὑπῆρξεν σύμμαχος καὶ ὄργανόν της) οἱ κοτσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου τὴν μοναρχικὴν Ρωσσίαν καὶ ἡ Στερεὰ τὴν Γαλλίαν.

Αἱ δύο δυνάμεις Ἀγγλία καὶ Γαλλία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἤσκησαν ἐχθρικὴν πρὸς τὸν Καποδίστριαν πολιτικὴν καὶ ἐνίσχυσαν διαφοροτρόπως τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσιν. Ἡ Γαλλία ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐξώσεως ἐκ Πελοποννήσου τῶν Αἰγυπτίων (1828) ἔστειλεν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα στρατὸν—τῇ συγκαταθέσει καὶ τῆς Ἀγγλίας—διὰ νὰ κρατῇ ὑποχείριον τὴν Ἑλλάδα καὶ μὴ ἀφίσῃ τὸν Καποδίστριαν νὰ γίνῃ ὄργανον τῆς Ρωσσίας, ἡ ὁποία ἐκήρυξεν κατὰ τῆς Τουρκίας (Μάρτιος (1828) τὸν πόλεμον. Αὐτὸς ἦτο ὁ βαθύτερος καὶ πραγματικὸς λόγος τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαιζῶνος εἰς Πελοπόννησον καὶ ὄχι ἀποτέλεσμα φιλελληνισμοῦ. Ἡ Γαλλία διέβλεπεν ὅτι ἡ

Ρωσσία θὰ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ πολέμου της κατὰ τῆς Τουρκίας μεγάλα ὠφελήματα καὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῆς Τουρκίας γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀντετίθετο εἰς τὰ γαλλικὰ συμφέροντα ἐν τῇ Μεσογείῳ [1]). Ἡ Ἀγγλία ἐκ τῶν ὑστέρων διετύπωσεν «καταστατικοὺς σκοποὺς εἰς τὴν δηθεν «ἀπελευθερωτικὴν» ἐκστρατείαν τοῦ Μαιζῶνος» καὶ ἐθεώρησεν αὐτὴν ὡς ἀντίρροπον ἐνδεχομένης ἐκ τοῦ ἀρξαμένου πολέμου προσαρτήσεως χωρῶν ὀθωμανικῶν παρὰ τὸν Δούναβιν εἰς τὸ Ρωσσικὸν Κράτος [2]).

Κατὰ τὸ ὡς ἄνω χρονικὸν διάστημα ἡ Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς περιήρχοντο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Μόνον οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας ἀπέτυγχανον εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ ἐκπορθήσουν τὸ Τρίκκερι. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε κυρίως ὁ Πατριάρχης Κωνσταντῖνος ὁ ὁποῖος ἐπροπαγάνδιζεν δραστηρίως τὴν ὑποταγὴν καὶ δι' ἀφορισμοῦ ἀπεθάρρυνε καὶ ἐφόβιζε τοὺς Ἕλληνας τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ὡς ἐξεθέσαμεν καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἡ Ἀγγλία φοβουμένη τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ρωσσίας εἰς τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον καὶ ἀντιπολιτευομένη τὸν Καποδίστριαν, ἐφοβεῖτο τὸ πολὺ μεγάλωμα τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶχεν ἀπαγορεύσῃ τὴν πρὸς τὴν Στερεὰν ἐπέκτασιν τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τὰς

[1]) Ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς Βρόγλ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 6)18 Μαΐου 1833 ἐδήλωσεν «Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐβλεπεν ἄνευ μεγάλης ἀνησυχίας πάσας τὰς δυνάμεις τῆς Ρωσσίας διοχετευομένας εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας. Δὲν ἐβλεπε δὲ προσέτι ἄνευ μεγάλης ἀνησυχίας τὸ ἐνδεχόμενον, καθ' ὃ ἡ Πόλη ἠδύνατο νὰ παραδοθῇ διὰ μιᾶς καὶ μόνης μάχης. Ἐσκέφθη τότε νὰ ἀντισταθμίσῃ (contrabalancer) τὸν κίνδυνον τοῦτον ἐνεργοῦσα καὶ διὰ γαλλικοῦ στρατοῦ κατοχὴν τῆς Πελοποννήσου».

[2]) Βλέπε καὶ Ντριῶ «Ἱστορ. Ἀνατολ. Ζητήματος» ἑλλ. μετάφρασις 1900 κεφάλ. περὶ ἑλλην. Ἐπαναστάσεως.

ἀγγλικὴς ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ ὁλόκληρος ἡ Στερεὰ ἠλευθερώθη κατόπιν ἐπιτυχῶν ἀγώνων (1829). Παρὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς τοῦ Καποδιστρίου ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις ἀπέκτα μεγάλας συμπαθείας παρὰ τῷ λαῷ. Ἐκτὸς τοῦ ἀπολυταρχικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἐκδηλωμένων μοναρχικῶν του ἀντιλήψεων, ὁ Καποδίστριας ἐδημιούργησεν ἕνα εἶδος Α ὐ λ ῆ ς παρ' αὐτῷ χορηγῶν τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα εἰς τοὺς συγγενεῖς του. Ἡ ἀντιπολίτευσις τὸν ἐκατηγόρει ἐπὶ δ ε σ π ο τ ι σ μ ῷ. Ἐννοεῖται τὸ μόνον ἀξιόλογον πρόσωπον τῶν ἀδελφῶν καὶ ἄλλων συγγενῶν του ἦτο ὁ δ ε σ π ο τ ι σ μ ό ς. Ὁ ἀδελφός του μάλιστα Αὐγουστῖνος ἐδιωρίσθη χωρὶς νὰ εἶνε οὔτε καὶ στρατιώτης κἄν..... ἀρχιστράτηγος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤρχισεν καὶ δεινὸς ἀγὼν μεταξὺ α ὐ τ ο χ θ ό ν ω ν καὶ ἑ τ ε ρ ο χ θ ό ν ω ν (προσφύγων). Ὁ Καποδίστριας ἐπικειμένων (1829) ἐκλογῶν διὰ τὴν Δ'. Ἐθνικὴν Συνέλευσιν ἠθέλησεν ὄχι βεβαίως ἐκ πνεύματος δ η μ ο κ ρ α τ ι κ ο ῦ ἀλλὰ ἐκ λόγων κομματικῆς ἐκμεταλλεύσεως [1]) πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταπνίξῃ πᾶσαν φωνὴν ἀντιπολιτεύσεως, διότι ἐγνώριζεν ὅτι οἱ ἑτερόχθονες (πρόσφυγες) λόγῳ ψυχολογικῆς βίας θὰ ἐψήφιζαν τοὺς φίλους του, οἱ ὁποῖοι ὑπέσχοντο ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των τὴν ἀπελευθέρωσιν ὁλοκλήρου τοῦ τότε ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, νὰ παραχωρήσῃ δικαιώματα ψήφου εἰς τοὺς ἑτερόχθονας. Ἦτο ἐπόμενον ἢ διὰ κομματικοὺς λόγους

[1]) Σχεδὸν συνήμεθα νὰ εἴπωμεν παρομοία περίπτωσις εἶνε καὶ ἡ τῆς τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων τῶν προσφύγων τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς (1922) εἰς τοὺς ὁποίους ἐχορηγήθησαν ἐκλογικὰ δικαιώματα καὶ ἐκλείσθη ἐπὶ τῆς Πλαστηρικῆς Κυβερνήσεως Γονατᾶ, ἀλλὰ ἐτροποποιήθησαν καὶ οἱ ἰσχύοντες ἐκλογικοὶ νόμοι διὰ νὰ ἀλλοιωθοῦν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 16 Δ)βρίου 1923 τὰ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος ὅπερ καὶ ἐγένετο.

ἀπειληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια ὑπὲρ τῶν προσφύγων ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις νὰ προκαλέσῃ διαμαρτυρίας καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸ μῖσος τῶν αὐτοχθόνων κατὰ τῶν τότε προσφύγων (ἑτεροχθόνων) ὑπὸ τῶν κοτσαμπάσηδων. Ἡ στάσις αὕτη ἡ φατριαστικὴ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Καποδιστρίου ἠνάγκασε τὸν Σπ. Τρικούπην νὰ παραιτηθῇ τῆς θέσεώς του ἣν κατεῖχεν ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας διὰ «νὰ μὴ θεωρεῖται συνένοχος πράξεων ἐκνόμων.» Ἄλλη αὐθαίρετος καὶ ἐκδιαστικὴ πρᾶξις τοῦ Καποδίστρια ἡ ὁποία ἐπύκνωσε τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος εἶνε καὶ ἡ ἐν παραμοναῖς ἐκλογῶν περιοδεία τῶν Κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων πρὸς ψηφοθηρίαν καὶ ἐκδιασμὸν ψηφοφόρων. Ὁ Σπ. Τρικούπης ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε δεχθῇ τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν διεμαρτυρήθη διὰ τὴν ἄσκησιν βίας κατὰ τῶν ἐκλογέων καὶ παρητήθη ἐκ νέου. Ἡ ἐν Ἄργει συνελθοῦσα (προϊὸν πλαστογραφίας καὶ βίας) Δὴ Συνέλευσις (Ἰούλιος 1929) μὲ ἐλαχίστας τροποποιήσεις ἐπεκύρωσεν τὰς ἐκνόμους πράξεις τοῦ Καποδιστρίου.

Εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν αὐτὴν οἱ ἑτερόχθονες, μισούμενοι ἐκ τοῦ λαοῦ ἐξ ἀφορμῆς τῆς διὰ κομματικοὺς λόγους σκέψεως τοῦ Καποδιστρίου νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτοὺς δικαιώματα ψήφου καὶ θεωρούμενοι ὡς ἀποδιοπομπαῖοι ἀπόκριτους προκρίτους καὶ κοτσαμπάσηδες τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος οἱ ὁποῖοι τρόπον τινὰ ἐθεώρουν φέουδόν των τὸ νέον Κράτος ἀξιοῦντες νὰ νέμωνται αὐτοὶ τὰ πάντα, ὑπέβαλον τὴν κατωτέρω ἀναφοράν:

Ἀντιγράφομεν αὐτουσίαν τὴν ἀναφορὰν αὐτὴν διότι ἐκθέτει μίαν κατάστασιν σχεδὸν ὁμοίαν τῆς τῶν προσφύγων τῆς σημερινῆς ἐποχῆς (περιόδος 1922-1924). Καὶ τότε ὅπως καὶ τώρα οὐδεμία ἐλαμβάνετο ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοια πραγματικῆς ἀνακουφίσεως τῶν ὑπὸ τῶν κρατούντων

καὶ λύσεως τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος κατὰ τρόπον ὁριστικὸν καὶ ριζικόν.

«Πρὸς τὴν Σεβαστὴν ἁμήγυριν τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἑλλάδος, τῶν συγκροτούντων τὴν Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.»

Ἐνώπιον τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐνώπιον τῶν ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους τὸ Ἔθνος ἐτίμησε μὲ τὴν ἐκλογήν, καὶ εἰς τὴν φρόνησιν των ἐνεπίστευσε τὰ πολυτιμότερα συμφέροντά του, ἀναφερόμεθα οἱ Ἕλληνες, κάτοικοί ποτε τῆς Θρᾴκης καὶ Βιθυνίας, ἤδη δὲ διατρίβοντες εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν.

«Ἀναφερόμεθα, ἐπερειδόμενοι ἔνθεν μὲν εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς ἐν Τροιζῆνι Συνελεύσεως, τὸ διαλαμβάνον, ὅτι «Ἕλληνες εἶνε ὅσοι ἀπὸ τοὺς ὑπὸ τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν πιστεύοντες εἰς Χριστόν, ἦλθαν καὶ θὰ ἔλθουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν διὰ νὰ συναγωνισθοῦν ἢ νὰ κατοικήσουν εἰς αὐτήν»· ἔνθεν δὲ εἰς τοὺς πολιτειδεῖς ἀγῶνας τοὺς ὁποίους ἠγωνίσθημεν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ὁποίων ἔνδοξα δείγματα πολλοὶ ἐξ ἡμῶν εἰσέτι φέρουν εἰς τὰ σώματά των. Καὶ καθυποβάλλοντες ὑπ' ὄψιν αὐτῶν τὰ δικαιώματά μας, ζητοῦμεν γῆν νὰ κατοικήσωμεν, ὡς πολῖται καὶ τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρός, τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος· ζητοῦμεν τόπον πρόσφορον διὰ νὰ κτίσωμεν στέγην καὶ νὰ σκεπάσωμεν ὑπ' αὐτὴν τὰ κεκμηκότα μέλη μας· ζητοῦμεν χώραν ἁρόσιμον διὰ νὰ θρέψωμεν, καλλιεργοῦντες αὐτήν, τὰς πεινώσας οἰκογενείας μας.

«Ἡ ἀπηνὴς τυραννία, ὑπὸ τῆς ὁποίας τὸ βάρος στενάζει ἀκόμη ἡ γῆ τῆς γεννήσεώς μας, ἀφοῦ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν μᾶς ἁφήρπασε τὰ κτήματα καὶ τὴν περιουσίαν μας, ἀφοῦ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐθέρισε τὰ φίλτατα τῶν καρδιῶν μας ἀντικείμενα, πολλοὺς μὲν ἐξ ἡμῶν ἐβίωσε νὰ σώσωμεν ριψοκινδύνως τὴν ὕπαρξίν μας, γυμνοὶ καὶ ἠπορημένοι· οἱ πλείστοι δέ, ἅμα ἐνηχηθέντες τὴν φωνὴν τῆς κοινῆς Πατρίδος, ἐτρέξομεν εἰς τὸ στάδιον, ἀφειδήσαντες καὶ χρημάτων καὶ σωμάτων ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας.

«Εὑρισκόμενοι ὅμως εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἐλευθέρων Χρι-

σταγῶν Ἑλλήνων, τῶν ἀδελφῶν καὶ ὁμογενῶν μας, ἀναπνέοντες τὰς ζωογόνους αὔρας τῆς ἐλευθερίας, ἀπολαύοντες τὰ ἀγαθά, ὅσα ὑπόσχεται ἡ εὐνομία εἰς τὰ πεπολιτισμένα Ἔθνη, ἐλπίζομεν τὰ λησμονήσωμεν, εἰ δυνατόν, τὰ παρελθόντα δεινά μας, καί, ἀναπαυόμενοι ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς πατρικῆς Κυβερνήσεώς μας, πολῖται ὠφελοῦντες αὐτὴν καὶ ἀντωφελούμενοι, νὰ διηγούμεθα, πολλοὶ ἤδη, εἰς τὰ τέκνα μας τὰ ἄθλα, τὰ ὁποῖα ἐσημείωσαν τὰς ἡμέρας τῆς πολυαδύνου νεότητός μας.

«Πλήν, ὄχι διεσπαρμένοι καὶ ἀνέστιοι, ὄχι ἄλῆται καὶ φερέοικοι, ζῶντες βίον θητικὸν καὶ ἀφιλότιμον· ἀλλ' ἐπιδεικνύμενοι ἓν αὐτῷ καὶ τὴν ἑστίαν καὶ τὸν ἀγρὸν καὶ τὴν πόλιν μας καὶ τ' ἀστικὰ καὶ πολιτικά μας δίκαια, ὡς ἀμοιβὰς δικαίας πρὸς ἡμᾶς τῆς ἰσονομουμένης Ἑλλάδος. Διότι, πῶς ἄλλως θέλομεν δυνηθῇ νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τέκνων μας τὴν ἀπαιτουμένην φιλοτιμίαν καὶ νὰ ὑψώσωμεν τὸ φρόνημα αὐτῶν; Ἡ μήπως ἡ λέξις ξένος δὲν θέλει σβύνει, ἄρά γε, εἰς τὴν καρδίαν των κάθε γενναῖον αἴσθημα, καὶ ἀποπνίγει τῆς ἀρετῆς τὰ σπέρματα; καὶ ἡ λέξις πατρίς, τὸ ἐλατήριον τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, τί ἄλλο θέλει καταντήσει εἰς τὰ στόματά των, εἰμὴ φθόγγος κενὸς καὶ ἀσήμαντος;

«Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις συμπεριέλαβεν ἐξ ἀρχῆς ὅλους τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δυναστείαν Χριστιανοὺς Ἕλληνας, καὶ αἱ σφαγαὶ τοῦ Βυζαντίου, τῶν Κυδωνιῶν τῆς Θράκης ὅλης ἐν γένει, ἀπέδειξαν εἰς τὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῶν δύο ἡμισφαιρίων, ὅτι καὶ ἡ Τουρκικὴ τυραννία ἦτο γενικῶς καὶ παντοῦ ἄφορητος ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἔργον καὶ σκοπὸς μιᾶς μόνον ἐπαρχίας. Ποῖος, λοιπόν, εἰς τὸ ἑξῆς θέλει ἀμφισβητήσει περὶ τῶν δικαιωμάτων μας, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς ὁ τύραννός μας ἀνωμολόγησε σφάζων καὶ διώκων τοὺς ἀδελφούς μας, ὄχι ὅτι ἄλλην βέβαιαν αἰτίαν, ἀλλὰ διότι ἦσαν καὶ εἶνε Ἕλληνες;

«Τὰ δικαιώματά μας ταῦτα ἐλπίζομεν, ὅτι θέλομεν ἀπολαύσει, ὄχι μόνον καθὸ δίκαιον νὰ τὰ λάβωμεν, ἀλλὰ καὶ καθὸ τοιοῦτον εἶνε οὐσιωδῶς συμφέρον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

«Ἡ Ἑλλάς, ἐξ ἀρχῆς λειψανδροῦσα, διὰ τὴν τυραννίαν,

ἀνάστατος ἔπειτα γενομένη διὰ τὴν ἐπανάστασιν. καὶ καταστάθεῖσα σχεδὸν ἔρημος καὶ ἐρειπίων σωρός, ἔχει χρείαν μεγίστην κατοίκων. Κανεὶς τόπος δὲν εὐτυχεῖ χωρὶς τὴν γεωργίαν, ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν, καὶ αὐτὰ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξουν χωρὶς κατοίκους. Ἄνευ ἄρα ἀποίκων ἑτεροεθνῶν, ἑτεροθρήσκων καὶ ἑτερογλώσσων, δὲν εἶν' ἀσυγκρίτως συμφερότερον νὰ κατοικηθοῦν τόσα ἀκατοίκητα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ ὁμογενεῖς, ὁμοθρήσκους καὶ ὁμογλώσσους, ὅταν αὐτοὶ μάλιστα ἔπαθον τὰ πάνδεινα διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ὅταν αὐτοὶ δὲν ἔπαυσαν ἐκθύμως ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας;

«Δι' αὐτούς, ὦ Σεβαστὴ ὁμήγυρις, τοὺς λόγους, κηρύττομεν σήμερον ἐνώπιον ὑμῶν, ὅτι δὲν ἀνεχόμεθα πλέον νὰ εἴμεθα ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τὴν ὁλομέλειαν τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν μας, τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων νὰ θεωρούμεθα ξένοι καὶ μέτοικοι εἰς τὴν γῆν αὐτήν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐπάθομεν καὶ τὴν ὁποίαν πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἔβαψαν μὲ τὸ αἷμα των. Ἀπὸ τοιαύτας ἀναντιρρήτους ἀρχὰς χαινούμενοι, ἀπαιτοῦμεν δικαίως, τοῦ Ἕλληνος πολίτου τὰ δίκαια· τὸ ἀπαιτοῦμεν, καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι θέλομεν τ' ἀπολαύσει πεποισμένοι εἰς τὸ δίκαιον αὐτὸ τῆς αἰτήσεώς μας, εἰς τὸ ἀποδεδειγμένον ὠφέλιμον εἰς τὴν κοινὴν Πατρίδα καὶ εἰς τὴν φρόνησιν καὶ φιλοπατρίαν, ἡ ὁποία σᾶς χαρακτηρίζει καὶ τῆς ὁποίας ἐκ προοιμίων ἐδώκατε δείγματα ἐναργῆ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος.

«Τοῦτα καθοποβάλλοντες, ὦ ἄνδρες, εἰς τὴν ἐπιχρισίν σας, εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι, Ἕλληνες πρὸς Ἕλληνας καὶ Χριστιανοὶ πρὸς Χριστιανοὺς ἀποτεινόμενοι, ὄχι μόνον θέλομεν εὕρει ἀποδοχὴν καὶ ἐπικύρωσιν τῶν αἰτήσεών μας, ἀλλ' ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, σύμφωνοι μὲ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὑπηγόρευσε τὸ ἐν Τροιζῆνι Σύνταγμα, θέλουν φιλοτιμηθῆ ν' ἀποδείξουν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἡ ἀρετὴ δὲν μένει ἀβράβευτος, ὅτι τὸ φιλοδίκαιον καὶ τῶν τρόπων ἡ ἡμερότης χαρακτηρίζει ἔκπαλαι τὸν Ἕλληνα καὶ ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες θεωροῦνται ἴσοι καὶ ἀπολαύουν τὰ αὐτὰ δικαιώματα.

Ἐν Ἄργει τῇ 24 Ἰουλίου 1828.

Τὴν ἀναφορὰν ταύτην τῶν Θρᾳκο-Βιθυνῶν, λαβὼν καὶ ὁ Κυβερνήτης Ι. Α. Καποδίστριας, ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Συνέλευσιν τὸ ἑξῆς διάγγελμα:

«Συνιστῶμεν εἰς τὴν εὐνοϊκήν σας διάθεσιν, Κύριοι, τὰς ὁποίας καθυποβάλουν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἔθνους. Τοῦτο ποιοῦντες, ἐκπληροῦμεν τὸ χρέος μας.

Ἐν Ἄργει τῇ 2 Αὐγούστου 1829.

Ὁ Κυβερνήτης
Ι. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
Ν. ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ»

Καὶ ἐπηκολούθησεν:

«*Ἡ ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴ τῆς Συνελεύσεως γνωμοδοτεῖ:*

«Κρινομένης καὶ δικαίας καὶ ἐπωφελοῦς τῆς αἰτήσεώς των, νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν· ἵνα, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ τοιούτων ἀποφάσεων τῶν παρεθουσῶν Συνελεύσεων, ἐνεργήσῃ καὶ περὶ αὐτῶν ὅ,τι καὶ περὶ τῶν ἄλλων».

Ἐν Ἄργει τῇ 4 Αὐγούστου 1829

Ἡ Ἐπιτροπὴ
Γ. Λέλης, Χριστόδουλος Οἰκονομίδης, Ἀναστάσης Αναγ. Λοιδ., Γεώργιος Α. Γρηγοράκης, Π. Δ. Δημητρακόπουλος.»

Τὸ ζήτημα ὅμως τῶν ἑτεροχθόνων (προσφύγων) ἔμεινεν ἄλυτον καὶ ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1843—1844. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ καὶ οἱ κατοικήσαντες ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠνείχοντο ν' ἀναγνωρισθοῦν ἴσα δικαιώματα εἰς τοὺς ἐκ τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος πρόσφυγας (ἑτερόχθονας) καὶ ἠξίουν νὰ ἀπαγορευθῇ διὰ συνταγματικῆς διατάξεως τὸ δικαίωμα τῆς π ο λ ι τ ο γ ρ α φ ή σ ε ώ ς των καθὼς καὶ ὁ εἰς δημοσίας θέσεις διορισμός των. Ἐναντίον τῆς ἀνελευθέρου αὐτῆς προτάσεως τῶν κατοικήσαντων ἀντετάχθησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς

ἀστικῆς τάξεως, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Σπυρ. Τρικούπην καὶ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον. Τὴν πρόταση αὐτὴν τῶν κοτσαμπάσηδων περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἑτεροχθόνων ἀπὸ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας ἐνίσχυε διὰ παντὸς μέσου ἐκ τῶν παρασκηνίων ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Τσαρικῆς Ρωσσίας. Ἡ πρόθεσις τῆς ρωσσικῆς πολιτικῆς ἀπέβλεπεν εἰς δύο τινα. Πρῶτον νὰ προκαλέσῃ νέας διαιρέσεις καὶ σπαραγμοὺς μεταξὺ τῶν δύο ἀνταγωνιζομένων τάξεων (φεσυδαρχῶν καὶ ἀστῶν) καὶ νὰ ἀδυνατίσῃ ἔτσι τὴν ἐπικρατήσασαν καὶ πάλιν ἀστικὴν τάξιν (1844) ἐκπροσωποῦσαν τὸ φιλελεύθερον ἀστικὸν πνεῦμα καὶ δεύτερον νὰ προκαλέσῃ τὸ μῖσος τῶν ὁ π ο δ ο ύ λ ω ν εἰσέτι Ἑλλήνων κατὰ τῶν ἐ λ ε υ θ έ ρ ω ν διὰ νὰ τὸ ἐκμεταλλευθῇ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ νὰ στρέψῃ τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας πρὸς τὴν Ρωσσίαν ὡς Δύναμιν ἀγωνιζομένην δῆθεν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

Ἡ ἐν Ἄργει Δ. Ἐθνοσυνέλευσις ἔδωκε ἀκόμη πλείστα ὅσα δικαιώματα εἰς τὸν Καποδίστριαν καὶ συνεπῶς ηὔξησεν τὴν ἀπολυταρχικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὸν ὤθησε νὰ φέρεται ἀκόμη περιφρονητικώτερα πρὸς τοὺς «ἀρχηγοὺς» τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ ἐκδηλώνῃ κατὰ τῶν Νησιωτῶν ποὺ ἀντιπροσώπευον τὸν φ ι λ ε λ ε υ θ ε ρ ι σ μ ό ν διὰ σειρᾶς ἀπολυταρχικῶν ἐνεργειῶν τὸ κατ' αὐτῶν μῖσος του. Ὁ μόνος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν πράξεων τούτων τοῦ Καποδιστρίου ἀπέναντι τῶν Νησιωτῶν καὶ κυρίως τῶν Ὑδραίων ἦτο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Νησιώτας καὶ κυρίως νὰ κατασπίξῃ τὸ εἰς τὰς νήσους ἐπικρατοῦν φ ι λ ε λ ε ύ θ ε ρ ο ν πνεῦμα. Ἐνόμισεν δὲ ὅτι ἐὰν ἀπέναντι τῶν νησιωτῶν ἐφαρμώσῃ πολιτικὴν οἰκονομικοῦ ἀποκλεισμοῦ θὰ παρέλυεν τελείως τὰς τότε ἰσχυρὰς κοινότητας τῶν Νήσων.

Ὁ Καποδίστριας ἐξ ὅσων ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω παρεγνώριζε τελείως τὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ἀπο-

κλεισμοῦ τῆς χώρας δημιουργηθεῖσαν δυσχερῆ οἰκονομικὴν κατάστασιν. Τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν, ποὺ ἐπηκολούθησε, τὴν ἐξελάμβανεν ὡς κάτι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰς νέας κοινωνικοοικονομικὰς συνθήκας ποὺ ἦσαν τὸ μοιραῖον ἀποτέλεσμα αἱματηροῦ καὶ μακροῦ ἐξαντλητικοῦ πολέμου (1821—1829). Ἐφαντάζετο ὅτι ἐφαρμόζων συγκεντρωτικὸν ἀπολυταρχικὸν σύστημα διοικήσεως θὰ κατόρθωνε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν διασαλευθεῖσαν τάξιν εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν, καθὼς καὶ τὴν προτέραν οἰκονομικὴν ζωὴν εἰς τὸν τόπον. Ὁ Καποδίστριας τοιαῦτα φρονῶν ἦτο ἔξω τόπου καὶ χρόνου ἐντελῶς δὲ ἀπροσανατόλιστος καὶ πρὸς τοὺς στοιχειώδεις ἀκόμη κανόνας τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἡ ὑπερπήδησις τῆς τότε μεγάλης εἰς ἔκτασιν οἰκονομικῆς κρίσεως, κρίσεως ἡ ὁποία ἦτο μοιραῖον καὶ ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τῶν πολέμων, δὲν ἦτο ἔργον εὔκολον καὶ κατορθωτόν. Μετὰ τὸ σταμάτημα τῆς παραγωγῆς λόγῳ ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐπιδόσεως τῶν μεγαλυτέρων παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ἔπειτα ἀπὸ τόσας καταστροφὰς ποὺ ἐπέφερον αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἐχθρικαὶ ἐπιδρομαὶ καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς χρησιμοποιήσεως μάλιστα τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου δι' ἔργα πολεμικὰ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐπέλθῃ ὀξυτάτη οἰκονομικὴ κρίσις[1]) τὴν ὁποίαν ὅμως ὁ Καποδίστριας ἀπέδιδεν εἰς

[1]) Καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Μεγάλης Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐσημειώθη ἐσωτερικὴ οἰκονομικὴ κρίσις ὀξυτάτη, ἡ ὁποία ἐπροκάλεσε τόσας ταραχὰς κλπ. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς Ρωσικῆς Κοινωνικῆς Ἐπαναστάσεως (1917—1921) καὶ εἰς τὴν Ρωσσίαν ἐσημειώθη ὀξεῖα οἰκονομικὴ κρίσις τὴν ὁποίαν κατόρθωσε νὰ ὑπερπηδήσῃ τὸ ρωσσικὸν προλεταριάτον κατόπιν ἀφαντάστων θυσιῶν ὁδηγούμενον ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ φωτεινὴν διάνοιαν τοῦ Λενίν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἄλλα Κράτη ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος (1918—1924) εἶνε περίοδος κρίσεως οἰκονομικῆς ἀνυπερβλήτου, περίοδος κρίσεως ἐπαναστατικῆς (καταστροφικῆς).

τὰ πρόσωπα, εἰς τὴν κακὴν θέλησιν τῶν Ὑδραίων, τῶν Κοτσαμπάσηδων, καπετανέων κλπ.

Καὶ ἀντὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν κρίσιν αὐτὴν ὡς φαινόμενον οἰκονομικὸν ἐνόμισεν ὅτι ἀντιμετωπίζει πρόσωπα, τοὺς «κακομαθημένους» ῥωμιούς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελαν νὰ δουλεύσουν. Ἐφαντάσθη ὅτι μὲ τὸν βούρδουλαν ἠδύνατο νὰ διορθώσῃ μίαν οἰκτρὰν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀναπόφευκτον εἰς παρομοίας περιστάσεις κατάστασιν. Ἀπὸ τὰς αὐτοκρατικὰς αὐτάς, ἀλλὰ καὶ ἀπολυταρχικὰς εἰς τὸ βάθος σκέψεις καὶ ἀντιλήψεις, ἦλθεν εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τοῦ λαοῦ, ἰδίως ὅμως μὲ τοὺς Νησιώτας καὶ τοὺς Μανιάτας.

Οἱ Νησιῶται καὶ κυρίως οἱ Ὑδραῖοι φιλευθερίζοντες καὶ συνειθισμένοι εἰς τὸ κοινοτικὸν ἀποκεντρωτικὸν σύστημα ἦτο ἐπόμενον τὸν ἀπολυταρχικὸν συγκεντρωτισμὸν τοῦ Καποδιστρίου νὰ μὴ τὸν ἀνεχθοῦν καὶ νὰ γίνουν οἱ ἀσπονδότεροι ἐχθροί του. Διὰ αὐτὸ ἡ Ὕδρα ἐχρησίμευσεν ὡς κέντρον τῶν κατ' αὐτοῦ συνωμοσιῶν. Εἰς τὴν Ὕδραν εἶχον συγκεντρωθῆ ὅλα τὰ δημοκρατίζοντα (οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως), στοιχεῖα ἀντιπολιτευόμενα μὲ σφοδρότητα γλώσσης καὶ μὲ δημοσιογραφικοὺς ἀγῶνας τολμηροὺς καὶ ἀδιαλλάκτους τὸν Καποδίστριαν. Οἱ Μανιᾶται ἐπίσης ἔχοντες νὰ ἐπιδείξουν μεγάλας θυσίας κατὰ τὸν Ἀγῶνα καὶ ζήσαντες ὑπὸ ἀνεξάρτητον ἡγεμονίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας συνειθισμένοι δὲ οἱ ἀρχηγοί των εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀτυδοσίαν ἦτο φυσικὸν ἐγωϊστικῶς νὰ ἐκλαμβάνουν τὴν «ἀπελευθέρωσιν» τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἔργον ἀποκλειστικῶς ἰδικόν των ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ θεωροῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν ὅτι συνεπάγεται κατάστασιν πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν εὑρισκομένην μεταξὺ ἀναρχίας καὶ ἀσυδοσίας. Διὰ αὐτὸ δὲν ἠνέχθησαν

τὸ φορολογικὸν σύστημα τοῦ Καποδιστρίου ἀλλὰ τοὐναντίον κατερχόμενοι εἰς τὴν Μεσσηνίαν «ἀπηλευθέρωναν» τὰ δημόσια ταμεῖα ἀπὸ τὸ βάρος τῶν . . . ἐντὸς αὐτῶν χρημάτων ! Ὁ Καποδίστριας ὤφειλε βεβαίως νὰ πατάξῃ τὸν κοτσαμπασηδισμὸν αὐτὸν τῶν Μανιατῶν καὶ κυρίως τῶν ἀρχηγῶν των. Ὤφειλεν ὅμως νὰ σταθμίσῃ καλῶς τὰ μέσα τὰ ὁποῖα θὰ ἔθετεν εἰς ἐφαρμογήν. Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μέσων αὐτῶν ἀπέτυχεν οἰκτρῶς λόγῳ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ χαρακτῆρός του. Ἐνόμισεν ὅτι ἐὰν μετεχειρίζετο βίαν θὰ κατόρθωνε νὰ μεταβάλλῃ ἕξεις καὶ συνηθείας διαμορφωθείσας ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος μεγαλειτέρου τοῦ αἰῶνος. Ἦτο ἐπιβεβλημένον βεβαίως νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν πολιτικὴν ἀπέναντι τῶν Μανιατῶν ἀλλ' ὄχι καὶ ἄκαμπτον. Ἔπρεπεν ὁ ἴδιος νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ περιβάλλον του, νὰ τὸ ἀναλύσῃ, νὰ τὸ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ κάμῃ ἀνάλογον πολιτικὴν **στροφήν**. Ὤφειλεν ἀλλάξῃ μέθοδον πολιτικῆς τακτικῆς δηλαδὴ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὑποταγὴν καὶ συμμόρφωσιν τῶν Μανιατῶν πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὴν φορολογικὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους [1]) ἔπρεπε, νὰ μὴ ἔλθῃ **ἀντιμέτωπος** μὲ τοὺς

[1]) Ἀκριβῶς εἰς παρομοίας περιστάσεις φαίνονται ποιοι εἶνε οἱ **μεγάλοι** πολιτικοί. Παρόμοιον σχεδὸν φαινόμενον ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Ρωσσίαν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν (1917). Οἱ χωρικοὶ οἱ ὁποῖοι συνεμάχησαν μὲ τοὺς ἐργάτας διὰ τὸ χρέμωμα τοῦ Τσάρου, ἤρχισαν νὰ διαφωροῦν μὲ τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τῶν Κομμουνιστῶν καὶ ἀκόμη νὰ ἐκδηλώνουν καὶ τάσεις ἐξεγέρσεως ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ σαμποτάρουν τὸ νέον καθεστὼς μὴ καλλιεργοῦντες τὰ χωράφια των. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς **κρισίμου** καμπῆς τῆς Κομμουνιστικῆς Ἐπαναστάσεως ἐπιστοποιήθη ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Λενίν. Διαισθανόμενος ποῦ ἤδυνατο νὰ ὁδηγήσῃ ἡ παθητικὴ ἀντίδρασις τῶν χωρικῶν ἐφήρμοσεν ἀμέσως **νέον** σύστημα οἰκονομικῆς πολιτικῆς τὴν ΝΕΠ παρὰ τὰς πολλὰς ἀντιρρήσεις τῶν ὁμοϊδεατῶν του. Ἡ νέα οἰκονομικὴ πολιτικὴ (ΝΕΠ) ἔφερεν εἰς διάστημα δύο ἐτῶν τερπνὰ ἀποτελέσματα. Οἱ χωρικοὶ τῆς Ρωσσίας

Μανιάτας, ἐξευτελίζων καὶ προσβάλλων τοὺς ἀρχηγούς των Μαυρομιχαλέους, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώξῃ τὸν βαθμιαῖον αὐτῶν προσανατολισμὸν πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν. Ἐπίσης καὶ ἀπέναντι τῶν Ἑβραίων δὲν ἔπρεπε νὰ τηρήσῃ τὴν ἰδίαν αὐταρχικὴν πολιτικήν, πολιτικὴν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ τότε περιβάλλον καὶ τὰς τότε οἰκονομικὰς συνθήκας τῶν Νησιῶν. Ἐνῷ ἔβλεπεν ὅτι τὰ Νησιὰ ποὺ ἠκμαζον οἰκονομικῶς πρὶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐμαστίζοντο ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν, διὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμεν ἀνωτέρω, δὲν ἔλαβεν τὰ ἀνάλογα οἰκονομικὰ μέτρα ἐφαρμόζων ρεαλιστικὴν πολιτικήν, ἀλλὰ ἐπεζήτει διὰ τῆς ὠμῆς βίας νά.... ἐξουδετερώσῃ τὴν πεῖναν καὶ τὴν ἀνεργίαν τῶν Νησιωτῶν [1]). Πρὸ τῆς πραγμα-

τώρα εἶνε οἱ καλλίτεροι συνεργάται καὶ σύμμαχοι τῶν κομμουνιστῶν εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ρωσσίας. Πολλοὶ δημοσιογράφοι καὶ πολιτικάντηδες ἐκατηγόρησαν καὶ ἡρωνεύθησαν τὸν Λενὶν ὅτι κάμει..... ἄδικα. Τὸ γεγονὸς ὅμως εἶνε ὅτι παρ' ὅλας τὰς..... ἀδικίας!! τὸ κομμουνιστικὸν καθεστὼς στερεοποιεῖται εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ἡ πολιτικὴ τοῦ Λενὶν δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν «τακτικὴν» ἑνὸς Στρατηγοῦ. Ὑποχωρεῖ διὰ νὰ δώσῃ τὴν μάχην, ὅταν θὰ θελήσῃ αὐτός. Ἡ ὑποχώρησις δὲν εἶνε ἥττα εἰς παρομοίας περιστάσεις. Εἶνε ὁ πρόλογος μεγάλης νίκης. Ὁ Ναπολέων ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Ρωσσίαν ἄλλοτε καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν καμμένην Μόσχαν, ἀλλ' ἔφυγεν ὅπως γνωρίζομεν, ὄχι νικητὴς ἀλλὰ κατεστραμμένος. Ὁ Κεμὰλ ὑπεχώρησεν ἀπὸ τὸ Ἐσκῆ-Σεχὴρ (1921) πρὸς τὴν Ἄγκυραν καὶ τὰ στρατεύματα τὰ ἑλληνικὰ τοῦ στρατηλάτου Κωνσταντίνου ἐφθασαν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Ἄγκυραν ἀλλὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1922 ὑπέστησαν τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἥτταν ποὺ γνωρίζομεν μαζὶ μὲ τὴν τραγῳδίαν τοῦ Μικρασιατικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ πολιτικὴ—τὸ τονίζομεν κυρίως διὰ τοὺς Ἕλληνας διανοουμένους—δὲν εἶνε μία ἀφηρημένη ἐπιστήμη ἡ ὁποία κινεῖται μέσα εἰς ἀλγεβρικοὺς τόπους ὥστε ἐκ τῶν προτέρων νὰ διαγράφεται ἡ πορεία εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτῶν ἢ ἐκείνων τῶν πολιτικῶν πράξεων καὶ ἐλιγμῶν.

[1]) Πρὸ τῆς μεγάλης ἀνεργίας ποὺ ἐμάστιζε τὰ Νησιὰ λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των μὲ τὸ ἐξωτερικὸν πολλοὶ ναυτικοὶ (ναυτεργάται)

τικότητος καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀνάγκης ὤφειλε νὰ δεχθῇ τὴν ἀπευθείας πρὸς τοὺς Ὑδραίους γενομένην πρόταοιν τῶν Ἀντιπρέσβεων τῶν τριῶν Δυνάμεων περὶ χορηγήσεως τοῦ δικαιώματος εἰς τὸν νησιωτικὸν ἐμπορικὸν στόλον νὰ ταξειδεύῃ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μὲ τὰς σημαίας τῶν Δυνάμεων τούτων. Ἡ πρότασις αὐτὴ δεδαίως ἐνεπνεύσθη ἀπὸ ἄλλα ἐλατήρια καὶ κυρίως εἶχεν ἀντιπολιτευτικὸν χαρακτῆρα κατὰ τοῦ Καποδιστρίου, αὐτὸς ὅμως ὡς Κυβερνήτης, ἔπρεπεν νὰ ἐνεργήσῃ καταλλήλως διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν προσφορὰν αὐτὴν ἡ ὁποία ἔλυε τὸ ζήτημα τῆς μεγάλης ἀνεργίας τῶν Νήσων καὶ ἐν μέρει ἔλυε καὶ τὸ ζήτημα τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως ποὺ διήρχετο ὅλη ἡ χώρα, λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ της. Ἀντὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τῆς ἐπιβαλλομένης ἀπὸ αὐτὸ τὸ συμφέρον τοῦ τόπου—ἐξυπηρετικῆς καὶ γενικώτερον ἄλλωστε τοῦ ἀγῶνος—ὁ Καποδίστριας ἐπολιτεύθη ὅλως ἀντιθέτως. Ἐκοινοποίησεν ἐγκύκλιον διὰ τῆς ὁποίας ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα ὅτι κανεὶς Ἕλλην ναυτικὸς δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ ταξειδεύσῃ μὲ ξένην σημαίαν. Ἡ ἀκαμψία αὐτὴ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ ἔλλειψις διορατικότητος πολιτικῆς ἐπέφερε τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον τῆς χώρας καὶ ἐνίσχυσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσιν ἡ ὁποία ἔλαβεν πλέον εἰς τὴν [1]) Ὕδραν καὶ Μάνην συνωμοτικὸν κατ' αὐτοῦ

ἀδιαφορούντας πρὸς τὰς ἐκκλήσεις τοῦ Κ. μετέβησαν εἰς τὴν Κων)λιν καὶ εἰργάζοντο εἰς τοὺς Τουρκικοὺς Ναυστάθμους.

[1]) Ὑδραῖοι ὡς ἐξάγεται ἐκ κατασχεθεισῶν τότε ἐπιστολῶν ἔγραφον πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ἠλείας καὶ Ἀρκαδίας «Τί ἐλευθερία εἶνε αὐτή, ἀδελφοί μου, ἀφοῦ μᾶς ἀναγκάζουν νὰ πληρώνουμε περισσοτέρους φόρους ἀπ' ἐκείνους ποὺ ζητοῦσαν οἱ Τοῦρκοι κι' ἀφοῦ χαθήκαμε τόσα χρόνια στὸ ντουφέκι καὶ διώξαμε τοὺς Τούρκους νὰ μὴ μποροῦμε νὰ πάρουμε τὰ χτήματά τους. Διώξαμε τὸν ἕναν τύραννον καὶ μᾶς κυρίεψεν ὁ Ἄλλος» (ὁ Καποδίστριας). Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ καὶ ὑπάρχουν πολλαὶ τοιαύτης

χαρακτῆρα. Εἰς τὴν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντιπολίτευσιν ἀνεμίχθησαν καὶ οἱ Ἀντιπρέσβεις τῶν δύο Δυνάμεων Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κατὰ τρόπον αἰσχρὸν μάλιστα. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία διαβλέπουσαι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Καποδιστρίου τὸν «ῥῶσσον ἀνθύπατον» ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου πολεμικὴν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐνισχύσαντες αὐτὴν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς [1]).

Αἱ συνομωτικαὶ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ὀργανώσεις ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἦτο ἐπόμενον νὰ λάβουν μεγάλας διαστάσεις καὶ νὰ καταλήξουν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς δολοφονίας του. Τὴν δολοφονίαν ἀνέλαβον νὰ ἐκτελέσουν οἱ Γεώργ. Μαυρομιχάλης καὶ Κωνσταντ. Μαυρομιχάλης οἱ ὁποῖοι ἔτρεφον καὶ ἄσπονδον μῖσος κατ' αὐτοῦ διὰ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς οἰκογενείας των ὃν ὑπέστησαν διὰ τῆς συλλήψεως καὶ προφυλακίσεως τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.

Ἡ δολοφονία ἐπραγματοποιήθη εἰς τὸ Ναύπλιον ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἡμέραν Κυριακὴν (9/8)ὁρίου 1831).

Ἂς ἴδωμεν τώρα τί φρονοῦν οἱ σύγχρονοι τοῦ Καποδιστρίου ξένοι συγγραφεῖς οἱ ὁποῖοι ἐπισκεφθέντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως ὁ Ρώς, ὁ Τιέρς, ὁ Φίλνελ εἶναι αὐτόπται

περιεχομένου εἶναι πολὺ ἐσφαλωτικὸς καὶ ἐκθηλωτικὴ τῆς τότε ἐπικρατούσης ψυχολογίας καὶ πρὸ παντὸς ἐξωτερικεύει τὸν ῥόλον ποὺ παίζουν οἱ ὑλιστικαὶ ὁρμαὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων.

[1]) Βλεπ. λεπτομερείας τῆς σκανδαλώδους στάσεως τῶν Γάλλων καὶ Ἄγγλων καὶ τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς χώρας κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον, εἰς Καρολίδη. «Ἱστορία τοῦ Ἕλλην. Ἔθνους τομ. Δ. σελ. 220-250, καὶ Γ. Ἀπρέα «Πολιτ. Ἱστορία νεωτέρας Ἑλλάδος σελὶς 88-101 τομ. Δ. Σπ. Τρικούπη: Ἱστορία Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τομ. Δ. καὶ Ν. Δραγούμη. Ἀναμνήσεις.

μάρτυρες τῶν τότε γεγονότων. [1]) Ὁ γερμανὸς καθηγητὴς Τιέρς κατηγορεῖ τὸν Καποδίστριαν ὅτι ἐμμέσως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1831 συνετέλεσε νὰ ἀποτύχουν αἱ διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους ἀναφορικῶς μὲ τὴν παράδοσιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἐποχὴν ὁ Κ. εἶχεν μεταβῇ διὰ θαλάσσης εἰς Ἀθήνας ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε ἢ μᾶλλον δὲν προσεπάθησε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰς μετὰ τοῦ Χατζῆ Ἰσμαὴλ μπέη διαπραγματεύσεις. Ὁ Τιέρς δίδει τὴν ἐξήγησιν διὰ τὴν ἀπροθυμίαν αὐτὴν τοῦ Κ. ὅτι εἰς τὸ γεγονὸς ἀπεστρέφετο ἀφ' ἑνὸς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὴν ἀρχαίαν ἑστίαν τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν καὶ διότι ἀφ' ἑτέρου, ἤθελε νὰ παραμείνουν ὅσον τὸ δυνατὸν μικρὰ τὰ σύνορα τοῦ ἐλευθέρου Κράτους διὰ νὰ παραμείνῃ αὐτὸς ὡς ἰσόβιος Κυβερνήτης ἐπειδὴ κανεὶς πρίγκηψ δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ γίνῃ βασιλεὺς ἑνὸς τόσον μικροσκοπικοῦ κρατιδίου.

Ἡ ἀποδιδομένη πρόθεσις εἰς τὸν Κ. εἶναι αὐτόχρημα προδοτικὴ πρᾶξις. [2]) Οἱ ἱστορικοὶ οἱ ἰδικοί μας καὶ ἰδίως

[1]) Διὰ νὰ συνηθῇ ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀντιληφθῇ τὸ σύνολον τῶν πράξεων τοῦ Καποδιστρίου καὶ νὰ κρίνῃ τὴν πολιτείαν του πρέπει ν' ἀναφέρωμεν ὅτι εἰς τὴν Ὕδραν τὸ κέντρον τῆς ἀφοδρᾶς κατὰ τοῦ Κ. ἀντιπολιτεύσεως εἶχον συγκεντρωθῇ οἱ ἐπιφανέστεροι ἄρχηγοι τοῦ ἀγῶνος καὶ ἰδιαίτ φιλελεύθεροι,(Κουντουριώτηδες, Μιαούλης, Μαυροκορδάτος, Σπ. Τρικούπης, ὁ θεολόγος Θ. Φαρμακίδης, ὁ νομομαθὴς Α. Πολυζωίδης). Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀδαμ. Κοραὴς ἐν Γαλλίᾳ ἦτο πολέμιος τοῦ Καποδίστρια. Ἐπίσης καὶ ὁ ποιητὴς Ἀλεξ. Σούτσος τὴν πολιτικὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια ἐξύμνησε ὡς ἑξῆς :

Μιμητὴς Ἀριοδίου καὶ Ἀριστογείτονος
Σκάπασε Μαυρομιχάλη τὸ σπαθί σου μὲ μυρσίνες
Τὸν προδότην τῆς πατρίδος κτύπα...
Κτύπα καὶ γενναίος πάθενε καθὼς ἐκεῖνος.

[2]) Καὶ ἄλλη ἁμαρτίας φύσεως κατηγορία ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν συγχρόνων του εἰς τὸν Κ. ὅτι δηλαδὴ ἐκ τῆς ἀδιαφορίας του δὲν ἀπηλευθερώθη τότε ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη.

οἱ νεώτεροι, θαυμασταὶ τοῦ Καποδιστρίου, δὲν κατορθώνουν νὰ τὸν ὑπερασπίσουν παρ' ὅλας τὰς σοφιστείας ποὺ ἐπικαλοῦνται καὶ τὴν κενὴν φρασεολογίαν. Ὁ Π. Καρολίδης περιπίπτει εἰς ἀντιφάσεις καὶ πολλάκις καταντᾷ ἡ ἐπιχειρηματολογία του ξεκάρφωτη καὶ χωρὶς νόημα. Ὁ ἴδιος δὲ ἀναμολογεῖ ὅτι ὁ Τιέρς καθὼς καὶ ὁ Γερβῖνος καὶ ὁ Ρῶς [1]) δὲν εἶνε «μισέλληνες» ἀλλὰ εἰς τὰ πλεῖστα σημεῖα τῆς ἱστορικῆς των ἀφηγήσεως εἶνε ἀκριβεῖς καὶ πιστοί.

Ὁ Τιὲρς ἐν συνεχείᾳ τῶν ἀνωτέρω καὶ πρὸς ἐπιρρωσιν αὐτῶν γράφει «τὴν ἐπαύριον τῆς διαχοπῆς τῶν μετὰ τοῦ Χατζῆ Ἰσμαὴλ μπέη διαπραγματεύσεων (ἐν Ἀθήναις 1831) ὁ Καποδ. μετέβη «incognito» εἰς τὴν Ἀ κ ρ ό π ο λ ι ν καὶ ἐπιστρέψας ἐκήρυξεν ὅτι εἶδεν ἐκεῖ μόνον σ ω ρ ὸ ν π ε τ ρ ῶ ν σ υ ν ή θ ω ν καὶ ὅτι μόνον φαντασία ἀνθρώπων ἐξημμένων (exaltès) ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ σπουδαιότητά τινα εἰς τὰ πράγματα ἐκεῖνα» [2]). Ὁ Ρὼς ἐπίσης γράφει κατὰ πιστὴν ἀπόδοσιν τῶν εἰς αὐτὸν λεχθέντων ὑπὸ τοῦ τότε λογίου Πιττάκι, ὅτι ὁ Κ. εἰς αἴτησιν τοῦ Πιττάκι νὰ τὸν διωρίσῃ εἰς κάποιαν δημοσίαν θέσιν ἀπήντησεν «Ζητεῖτε θέσιν δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ δοθῇ ὑμῖν αὐτῃ..... Ξέρετε ἀγγλικά [3]). Καλῶς λοιπὸν θὰ πράξητε ν' ἀκολουθῆτε τοὺς ἐρχομένους εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἄγγλους καὶ ν ὰ ἀ κ ο ύ η τ ε τ ί φρονοῦσιν οὗτοι περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως καὶ τῆς Κυ-

[1]) Τὰς κρίσεις καὶ γνώμας τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν παραλαμβάνω αὐτουσίας ἀπὸ μετάφρασιν τοῦ Π. Καρολίδη. «Σύγχρονος Ἱστορία κλπ. τόμ. α. σελὶς 225—240.

[2]) Ὁ Καρολίδης ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Τιὲρς ἐν προκειμένῳ πλανᾶται· ὅτι τοὺς λόγους αὐτοὺς φέρεται εἰπὼν ὁ Μουστοξύδης ὁ ὁποῖος ἦτο φίλος καὶ εὐνοούμενος τοῦ Κ. διευθυντὴς δὲ τοῦ Μουσείου καὶ γνωστὸς ὡς ἱστοριοδίφης.

[3]) Ἡ φράσις αὐτὴ δεικνύει τὴν περιφρόνησιν τοῦ Κ. πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν φιλολογίαν καὶ ἐμπαιγμὸν πρὸς ἕναν διανοούμενον τὸ ὁποῖον ἔκρινεν ἱκανὸν μόνον διὰ κατάσκοπον.

δερνήσεως αὐτῆς. Ἔπειτα ἀκούω ὅτι ὑμεῖς ἐννοεῖτε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, ἀγαπᾶτε τὰ ἀρχαῖα καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολεῖσθε. Ταῦτα εἶνε ἰδέαι πεπλανημέναι ἃς πρέπει νὰ ἐγκαταλείπητε..... αὐτοὶ (οἱ ἀρχαῖοι) ἦσαν ἀκατάστατοι κεφαλαί....» Καὶ ὁ Ross ἐξακολουθεῖ «ὁσάκις τις ἐκ τῶν περιστοιχιζόντων τὸν Κυβερνήτην ἐν τῇ ἀπερισκεψίᾳ αὐτοῦ προὔφερε τὸ ὄνομα τῶν Ἀθηνῶν, παρετηροῦντο εὐθὺς σπασμώδεις μορφασμοὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου του» καὶ διὰ τὸν Μουστοξύδην προσθέτει: «Ἐρρέτωσαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸν Διάβολον, διότι κατέλιπον ἔτι ἐν Ἀθήναις λίθον ἐπὶ λίθου, ἂν τοῦτο μὴ ἐποίουν δὲν θὰ ἦτο πλέον τις ἠναγκασμένος νὰ ἀκούῃ περὶ ἀρχαίων ἀναμνήσεων (ὁ διάβολος νὰ πάρῃ τοὺς Τούρκους ποὺ δὲν ἐχάλασαν αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα [1]).

[1]) Δὲν εἶνε ἀνεξήγητος ἡ ἀποστροφὴ αὐτὴ τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἐκ τῶν ὑποστηρικτῶν του πονηρότατα προσπαθοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὸ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μῖσος του ὡς...ἐκδήλωσιν πρακτικοῦ πνεύματος διότι λέγουν ὁ Κ. δὲν ἦτο προγονόπληκτος. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ἡ ἑξῆς. Πρῶτον ὁ Καποδίστριας δὲν εἶχε γενικωτέραν φιλοσοφικὴν καὶ ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν. Δὲν αἰσθάνετο συνεπῶς τὸ κάλλος τῶν ἀρχαίων μνημείων καὶ ἦτο ξένος πρὸς τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν. Δεύτερον ἀνατραφεὶς εἰς τὴν Αὐλὴν τῶν Τσάρων ἐτράφη μὲ μοναρχικὰς ἀντιλήψεις καὶ ἰδέας τὰς ὁποίας πάντοτε ἐξεδήλωσε. Λόγῳ δὲ τοῦ σοσιαλισμοῦ τῶν τότε γαλλικῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς Δημοκρατίας τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἐκδηλουμένης ὑπὸ τῶν φιλολογούντων καὶ ὁπαδῶν τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν ἀγάπης καὶ λατρείας πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐμίσει ὡς πρώτην ἐστίαν τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος. Τὸ ὅτι δὲ ὑπῆρξε φανατικὸς ἀντιδημοκράτης μέχρι τῶν τελευταίων του στιγμῶν ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς πράξεις του Γράφων εἰς τὸν ἐν Παρισίοις διαμένοντα πρίγκηπα Σοῦτσον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς στάσεως τῶν Ὑδραίων λέγει «τὰ ὀργανά των (τῶν ἐχθρῶν του) εἶναι οἱ προύχοντες οἱ ἀπιθωμοῦντες καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας νὰ ἄγωσι καὶ νὰ φέρουν τὰς ἐπαρχίας καὶ νεανίαι εἰσέ-

Καὶ ὁ Ρὼς ἐξακολουθεῖ τοὺς χαρακτηρισμούς του διὰ τὸν Καποδίστριαν: «ἦτο τύραννος φαυλότερος τοῦ Σουλτάνου μοὶ ἔλεγαν ἄνδρες μὲ λευκὰς τρίχας, διὰ τοῦ θανάτου του ἡ Ἑλλὰς ἠλευθερώθη ἀπὸ δουλείας.... Οἱ τοῦ ἀγῶνος (Ὕδραῖοι) μοὶ ἔλεγον (πρὸς τὸν Ρὼ,) ὅτι πρὸ τοῦ Καποδιστρίου ἡ νῆσος δὲν ἐγνώριζε κατάσκοπον. Ὁ Κ. διεσπάθησε τὰ χρήματα τὰ ἐθνικά, τὰς χρηματικὰς συνδρομὰς (δάνεια) τῆς Εὐρώπης, ἵνα καταστήσει ὠφέλους τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰργάσθη πρὸς διαφθορὰν τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὃν κεκλημένος ἦτο ν' ἀνυψώσῃ ἠθικῶς. Ὁ Κ. ἐγνώριζεν τὴν ἀκλόνητον, ἀγνὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπην τῶν Ὑδραίων καὶ διὰ τοῦτο ἐμίσει αὐτοὺς καὶ ἐζήτει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ σβέσῃ τὴν δίψαν τοῦ ἐναντίον αὐτῶν μίσους». Καὶ ὁ Γερβῖνος ἀσχολούμενος μὲ τὰ ἐν Ἑλλάδι συμβάντα κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Κ. κρίνει αὐτὸν ὡς ἑξῆς «ὁ ἀνὴρ οὗτος (ὁ Καποδίστριας), οὗ ὁ ἰδιωτικὸς βίος ἦν ἄμεμπτος καὶ ὁ χαρακτὴρ γλυκὺς καὶ πρᾶος, εἶχε λάβει παρὰ τῆς φύσεως ἐξαιρέτους ὁρμάς, ἀλλ' ἡ διαφθορὰ τοῦ κόσμου ἐκείνου πρὸς ὃν εἶχε ἐξοικειωθῇ ἐν τῇ νεότητί του, (ἐννοεῖ τὴν ρωσσικὴν τσαρικὴν Αὐλὴν) εἶχε διαφθείρει καὶ αὐτὸν ἐμπνέων ἅμα εἰς αὐτὸν (τὸν Κ.) περιφρόνησιν πρὸς τοὺς

γοντας παρ' ἡμῖν τὰς μυστικὰς ἑταιρίας ἐκ Γαλλίας καὶ Γερμανίας (ἐννοεῖ τοὺς δημοκρατικούς)». Ὑπενθυμίζομεν δὲ ὅτι ὅλοι οἱ Φιλικοὶ εἶχαν δημοκρατικὰς ἰδέας. Οἱ μετὰ τοῦ Ρήγα Φεραίου συλληφθέντες ἐν Αὐστρίᾳ Δημ. Νικολίδης διδάκτωρ ἰατρικῆς καὶ Π. Ἐμμανουὴλ ἐδήλωσαν εἰς τὴν αὐστριακὴν ἀνάκρισιν τὰ ἑξῆς, ὁ μὲν πρῶτος Νικολίδης ὅτι «εἶνε ὑπὲρ τοῦ Γαλλικοῦ πολιτεύματος ἐπειδὴ ἔχει κοῦτο μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος» ὁ δὲ Π. Ἐμμανουὴλ ὅτι «πᾶς Ἕλλην γνωρίζων τὴν ἱστορίαν του διατίθεται εὐμενῶς ὑπὲρ τοῦ νῦν δημοκρατικοῦ ἐν Γαλλίᾳ πολιτεύματος καθόσον τοῦτο εἶνε εἰλημμένον ἐκ τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος».

ἀνθρώπους» [1]). Ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν θεωρούμενον μάλιστα καὶ ὡς φιλέλληνα ἱστορικὸν Thiersch.

Ἰδοὺ κρίνων οὗτος τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Καποδιστρίου τί λέγει «Ἂν ὁ Κ. εὑρίσκετο εἰς τὸ ὕψος τῆς φήμης ...ἤθελεν καταστῇ ἀνορθωτὴς τῆς Ἑλλάδος... ἡ ἐξωτερικὴ πολιτική του ὑπῆρξεν ψευδὴς ἀντίληψις καὶ ἑρμηνεία τῶν δοθεισῶν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Τσάρου Νικολάου συμβουλῶν.... ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ του ἤρξατο τοῦ σταδίου του διὰ πραξικοπήματος κατὰ τοῦ πολιτεύματος καταλύσας αὐθαιρέτως τὴν Βουλήν... κατεδίωξεν ἀπηνῶς πάσας τὰς ἐπισημότητας... καὶ ἐφέρθη πρὸς τοὺς ὁπλαρχηγοὺς σκαιώτατα... εἰπὼν κάποτε πρὸς αὐτοὺς «σᾶς γνωρίζω ὅλοι εἶστε κλέφτες καὶ φεύστες:» Κατὰ τὸν ἴδιον Τιέρς ὅταν ἡ μικρὰ κόρη τοῦ ἐκ Κρήτης ὁπλαρχηγοῦ Χατζῆ Μιχάλη θυσιάσαντος μεγάλην περιουσίαν καὶ τὴν ζωήν του εἰς τὸν ἀγῶνα, πα-

[1]) Ὁ Γερβῖνος ἐκφέρει ἀκόμη τὴν γνώμην «ὅτι ὁ Κ. ὡς ὄργανον ἀναμορφώσεως τῆς νέας Ἑλλάδος ἐθεώρει ἀναγκαῖον νὰ ἐκλείψωσι πάντες οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποστῶσι τὴν τύχην τῶν δουλοπαροίκων (κολλίγων) τῆς τότε Ρωσσίας, διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἀπὸ τὸ νέον ἀκατέργαστον αὐτὸ ὑλικὸν νέα γεννεὰ βιώσιμος κοινωνικῶς καὶ ἠθικῶς!!». Ἡ ἀντίρρησις ὅτι ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Γερβίνου εἶνε ψευδὴς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Κ. ἦτο ὄχι μόνον ἐχθρὸς τοῦ κοινοτικοῦ συστήματος ἀλλὰ καὶ τῶν κοτσαμπάσηδων (Δημογερόντων) δὲν στέκει. Διότι ὁ Κ. ἦτο ἐχθρὸς τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ κοινοτικοῦ συστήματος καὶ ὀπαδὸς τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος. Ἦτο δὲ ἐχθρὸς πολλῶν Κοτσαμπάσηδων διότι οὗτοι δὲν ἠδύναντο τὸ συγκεντρωτικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοὺς πολλὰ προνόμια πολιτικῆς μᾶλλον φύσεως καὶ διότι εἶχον πολλὰς ἀπαιτήσεις καὶ φιλοδοξίας ζητοῦντες νὰ καταστήσουν τοιφλικιόν των τὴν Ἑλλάδα. Κἂν ἔμως ὁ Κ. ἤξευρε νὰ πολιτευθῇ ἀπέναντί των δὲν θὰ τοὺς μετέβαλλεν εἰς προσωπικοὺς ἐχθρούς του, διότι κατὰ βάθος ἦταν ὀπαδοί του.

ρουσιάσθη εἰς τὸν Κ. ζητήσασα βοήθειαν ὁ Καποδίστριας ἀπήντησε «Δὲν ἔχεις ἀνάγκην τῆς βοηθείας μου, εἶσαι νέα καὶ ὡραία· δύνασαι νὰ εὕρῃς πόρον ζωῆς». Ἡ ἀπάντησις αὐτὴ εἶνε ἀρκετὰ εὐγλωττος διὰ τὴν δεσποτικὴν καὶ ἀγέρωχον ψυχὴν τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ Τιέρς συμπληρώνων τὰ ὅσα ἀναφέρει περὶ τῆς περιφρονήσεως τοῦ Καποδιστρίου πρὸς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως ποὺ ἀναφέραμεν, προσθέτει ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τῆς «εὐρωπαϊκῆς παιδεύσεως» καὶ δὲν ἐπέτρεπε νὰ διδάσκεται εἰς τὰ σχολεῖα ὁ Πλάτων καὶ ἰδία ὁ διάλογος τοῦ Γοργίου. Ὁ Τιὲρς ἀναφέρει ἀκόμη ἐξ ἰδίας του ἀντιλήψεως ὅτι διευθυντὴς τῆς εἰς Τίρυνθα Γεωργικῆς Σχολῆς διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Κ. ὁ «αἱμοβόρος καὶ αἰσχρὸς Βάϊος» ὁ πατέρας τῆς Βασιλικῆς, συζύγου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, χωρὶς νὰ ἔχῃ καὶ ἐλαχίστην γνῶσιν τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας. Ἐπίσης ὅτι «ὁ Δημ. Ὑψηλάντης κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν του εἰς Ἀνατολ. Ἑλλάδα συνέλαβε ἕναν παπᾶν ἀποδεδειγμένον κατάσκοπον τῶν τούρκων τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν ἐτουφέκισεν ἐνώπιον τοῦ στρατεύματος ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ τὸν ἔστειλεν διὰ τὰ περαιτέρω εἰς τὸν Καπόδιστριαν, οὗτος ὅμως ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐτουφέκισε ἀλλὰ τὸν ἐκράτησεν ὡς ἰδικόν του κατάσκοπον καὶ τὸν... ἐπρότεινε μάλιστα διὰ τὴν θέσιν τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν». Καὶ προσθέτει ὁ Τίερς ἀπὸ πληροφορίας τῶν τότε ἑλλήνων ἃς συνέλεξεν ὁ ἴδιος κατὰ τὴν περιοδείαν του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἑξῆς: «παρὰ τῶν διδασκάλων ἀπητοῦντο πληροφορίαι περὶ τῶν πολιτικῶν φρονημάτων τῶν μαθητῶν καὶ παρὰ τῶν μαθητῶν περὶ τῶν πολιτικῶν φρονημάτων τῶν γονέων των... οὐδέποτε, οὐδ' ὑπὸ τοὺς Τούρκους τοιαύτη τις μάστιξ εἶχε καταθλίψει τὴν Ἑλλάδα». Ἐπίσης καὶ ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως Φίλνελ χαρακτηρίζει μὲ αὐ-

στηρὰς ἐκφράσεις τὸν Καποδίστριαν καὶ τὴν διοίκησίν του. «Ἡ Ἑλλὰς διεφθάρη ὑπὸ τῆς τυραννίας τοῦ Καποδιστρίου παντελῶς, παντελῶς δὲ ἐξηχρειώθη ἕνεκα τοῦ φόνου αὐτοῦ, ... τὸ τοῦ Καποδιστρίου ὄνομα ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον ἐπωδὸς κομματική, ἀλλ' ὁ χρόνος ἐδείχθη ἐκδικητὴς ὑπέρμαχος τῆς ἀληθείας. Τὰ προτερήματα αὐτοῦ καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ ἀρεταὶ τυγχάνουσιν τοῦ προσήκοντος ἐπαίνου· ἀλλὰ τὰ προτερήματα ταῦτα μεθ' ὅλης τῆς τοῦ ἀνδρὸς σοφιστείας καὶ ἐντέχνων λογισμῶν καὶ ψευδῶν προσχημάτων δὲν ἦρκεσαν ἵνα καλυφθῶσι τὰ κακὰ τὰ ἐπενεχθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τοῦ φαύλου συστήματος τῆς Κυβερνήσεώς του.»

Παρομοίας κρίσεις ἐκφέρει καὶ ὁ Μένδελσον Βαρθόλδυ καθώς, καὶ ὅλοι οἱ ξένοι σύγχρονοι τοῦ Καποδιστρίου ἱστορικοὶ καὶ συγγραφεῖς. Ὁ ἰδικός μας Σπ. Τρικούπης ὁ διατελέσας ἐπὶ Καποδιστρίου ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» τομ. Δ. σελ. 275 γράφει «Μεγαλυνθεὶς ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ρωσσίας ἐθεωρεῖτο ὄχι μόνον φίλος ἀλλὰ καὶ θιασώτης τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι. Εἰς μάτην καθ' ἣν ὥραν ἐκλήθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ τόπου τούτου παρητήθη πάσης συντάξεως ρωσσικῆς καὶ ἀπελύθη παντὸς δεσμοῦ ρωσσικοῦ· οὐδείς...

. . . . . .

Ἀλλ' ἠμαύρωσαν τὴν λαμπερὰν ταύτην εἰκόνα τινὲς κηλίδες· ἠγάπα νὰ περιαυτολογῇ, νὰ ἐπαίρηται καὶ νὰ ὀλιγωρῇ τοὺς ἄνδρας τοῦ ἀγῶνος· καὶ τὸ ἀπρεπέστερον πάντων τοὺς ἐχλεύαζεν εἰς ἐπήκοον αὐτῶν .... ἀμέτοχος τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καρπούμενος τὰς πρώτας τιμὰς ἤθελε νὰ καταβιβάζῃ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἵνα μὴ φαίνεται ..... Ὅ,τι δὲ δίκαιον ἦτο ν' ἀποδώσῃ τις κυρίως εἰς τὰς εὐτυχεῖς πολιτικὰς περιστάσεις, καθ' ἃς ἐκλήθη εἰς τὴν κυ-

δέρνησιν τοῦ τόπου, τὸ ἀπέδιδεν αὐταρέσκως εἰς μόνην τὴν ἱκανότητα καὶ ὀπόληψίν του ..... καὶ ὅτι δὲν θὰ ηὐτύχει ὁ τόπος ἂν δὲν ἤρχοντο ἄνθρωποι ἔξωθεν νὰ τὸν κυβερνήσωσιν, ἂν δὲν τῷ ἐδίδετο πᾶσα ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν καὶ ἂν δὲν παρήρχετο ἡ γενεὰ τῶν ἀγωνιστῶν· φιλογενεὶς δὲ καὶ φιλελευθέρους (sic) ἀρχὰς πρεσβεύων, ἤθελε νὰ κυβερνᾷ δεσποτικῶς τοὺς ὁμογενεῖς του» [1].

Αὐταὶ εἶνε αἱ κρίσεις τῶν συγχρόνων τοῦ Καποδιστρίου ἱστορικῶν, κρίσεις αὐστηραὶ ἀλλὰ καὶ δίκαιοι καὶ ἀμερόληπτοι. Βεβαίως δὲν εἶχε μόνον ἐλαττώματα ὁ Κ. τουναντίον εἶχεν καὶ προτερήματα τὰ ὁποῖα τὸν καθίστων μίαν ξεχωριστὴν προσωπικότητα. Διότι καὶ μεγάλος διπλωμάτης ὑπῆρξε καὶ πνεῦμα διοργανωτικὸν ἐπέδειξε καὶ καὶ ἐργατικότητα μεγάλην. Ἀλλ' ὅπως ἐτονίσαμεν ἀνωτέρω ὁ Κ. ἦτο φανατικὸς μοναρχικὸς καὶ μονοκόμματος εἰς τὰς πολιτικάς του σκέψεις. Μὲ μίαν λέξιν δὲν ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως διότι ψυχικῶς ἦτο ἐχθρός της καὶ διότι οὐδέποτε ἠννόησε τὴν βαθυτέραν σημασίαν της καὶ οὐδέποτε ἠσθάνθη τὸν κοχλάζοντα τότε φιλελεύθερον παλμὸν εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀργανωσάντων τὴν Ἐπανάστασιν ἐμπόρων καὶ ναυτικῶν. Τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας τὰς ἐξελάμβανεν ὡς ἀνοησίας θερμοκεφάλων καλμωρῶν. Ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν δὲ τῆς καθόδου του εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκτύπησε μὲ πρόθεσιν ὁριστικοῦ ἐξαφανισμοῦ, τὴν ἀστικὴν (δημοκρατικὴν) παράδοσιν ἡ ὁποία ὑπάρχει ζωντανὴ καὶ πάλλουσα εἰς τὰ πρῶτα πολιτεύματα τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων.

Ἐνόμισεν ὅτι μὲ τὸ ἔτσι θέλω ἠδύνατο νὰ

[1] Ὁ ἱστορικὸς Χέρεσβεργ παραστατικώτατα λέγει «ὁ Καποδίστριας ἤρξατο τῆς Κυβερνήσεώς του διὰ συγκεκαλυμμένης τυραννίδος».

ἀντικαταστήσῃ ἐντὸς 24ώρου τὸ ἀποκεντρωτικὸν καινοτικὸν σύστημα μὲ τὸ συγκεντρωτικὸν τοιοῦτον. Ἔβλεπε τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα ὄχι ὅπως ἦτο ἀλλὰ μὲ τὸν φακὸν τῶν ἀντιλήψεων τῆς ῥωσσικῆς τσαρικῆς Αὐλῆς. Μὲ μίαν λέξιν ἦτο ξένος πρὸς τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκλήθη ὡς ἀνώτατος ἄρχων νὰ δράσῃ καὶ δι' αὐτὸ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Πρέπει μάλιστα νὰ τονίσωμεν ὅτι ὁ Καποδίστριας ὄχι μόνον δὲν ἐφάνη δημιουργικὸς εἰς μίαν κρίσιμον περίοδον τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκλήθη νὰ δράσῃ δημιουργικῶς ἀλλὰ καὶ ἔδλαψεν. Ἐκτύπησε τὰς δημοκρατικὰς παραδόσεις τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα της, ἐνισχύσας κατὰ πολὺ τὸν κοντοσαμπασισμὸν ποὺ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἀντιδράσεως ὡς ὑπόλλειμα φαναριωτικὸν πολλάκις ἔφερεν ἐμπόδια σοβαρὰ εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη. Ἐνσυνειδήτως ἐσταμάτησε κατὰ πολὺ τὴν ὁρμὴν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀναδειχθεὶς ὁ ῥυθμιστὴς καὶ ὁ ἀρχηγός της εἰργάσθη καὶ ἐπολιτεύθη ὡς ἐχθρὸς αὐτῆς θανάσιμος [1]).

[1]) Ἐν περιλήψει πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν μερικὰς λεπτομερείας τῆς Στάσεως τῶν Μανιατῶν, καὶ Ὑδραίων πρὸ τῆς δολοφονίας τοῦ Καποδιστρίου, διὰ τὸν κατατοπισμὸν πρὸς τὰ κρινόμενα γεγονότα. Διὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμεν εἰς τὸ ἀνωτέρω κεφάλαιον τὸ σχετιζόμενον μὲ τὴν δράσιν καὶ πολιτείαν τοῦ Κ. οἱ Μανιάται ἐστασίασαν (1831) ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαυρομιχαλέων καὶ διώρισαν ἑξαμελῆ Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην Κεττάκον. Ὁ Καποδίστριας ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν στρατεύματα καὶ στολίσκον ὑπὸ τὸν Κωνστ. Κανάρην. Εἰς τὸ Μαραθωνῆσι ἔγινετο σύγκρουσις αἱματηρά. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Βορειοανατολικῆς Ἑλλάδος Τσαμῆς Καρατάσος ἐστασίασεν εἰς τὰς Θήβας καὶ Ἀταλάντην. Οἱ Ὑδραῖοι ἁπλοῖς (Ἰούλιος 1831) ἐστασίασαν καὶ ὑπὸ τὸν Μιαούλην 150 μετέβησαν εἰς Πόρον ὅπου ἦτο ὁ Ἑλληνικὸς Ναύσταθμος καὶ κατόπιν συνεννοήσεως ἅπαν μαζὺ των τὸ καλίτερον πλοῖον (φρεγάταν) τὴν «Ἑλλάδα»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΝ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

«Ὁ λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γιγνώσκων τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὁρων τῆς προόδου, καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ τύχης.

ΓΚΙΖΩΤΟΣ

Τὸν δολοφονηθέντα Καποδίστριαν εἰς τὴν Κυβερνητικὴν Ἐξουσίαν ἀντικατέστησε μία τριμελὴς Ἐπιτροπὴ ἀπο-

μαζὶ μὲ τὸν ἄλλον βοηθητικὸν στόλον. Ὁ Καποδίστριας ἐπεκαλέσθη τὴν ἠθικὴν συνδρομὴν τῶν Ἀντιπρέσβεων κατὰ τοῦ στασιαστικοῦ κινήματος διότι αὐτὸς δὲν εἶχε στόλον διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς στασιαστάς. Ὁ Ρῶσσος ἐφάνη πρόθυμος ἀλλὰ ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ἄγγλος ἀρνητικῶς καὶ θετικῶς ἐνίσχυσαν τὸ κίνημα. Ὁ Καποδίστριας παρὰ τὴν σκανδαλώδη στάσιν καὶ ἀνάμιξιν τῶν γάλλων καὶ ἀγγλων εἰς τὸ κίνημα ἔλαβεν τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸ κτυπήσῃ. Κατώρθωσε δὲ νὰ συγκεντρώσῃ δυνάμεις καὶ νὰ ἐξοπλίσῃ στολίσκον ὑπὸ τὸν Κ. Κανέλλην διὰ νὰ προσβάλῃ ἀποφασιστικῶς τοὺς Ὑδραίους στασιαστάς. Καὶ πράγματι οἱ Ὑδραῖοι ἐκτυπήθησαν. Ὁ Μιαούλης πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν στόλον ὁ Καποδίστριας κατὰ τῆς Ὕδρας, παρέδωκε εἰς τὰς φλόγας τὴν ὡραίαν φρεγάταν «Ἑλλάδα» (13 Αὐγούστου 1831) ἐὰν δὲ δὲν τὸν ἐπρολάμβαναν οἱ Κυβερνητικοὶ θὰ ἔκαιεν ὅλον τὸν στόλον. Τὴν στάσιν αὐτὴν τοῦ Μιαούλη καὶ πρὸ παντὸς τὴν καταστροφὴν τῆς σπουδαιοτέρας μαχητικῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ σύγχρονοι τῆς Ἐπαναστάσεως ξένοι ἱστορικοὶ δὲν τὴν κατακρίνουν δικαιολογοῦντες τὸ στασιαστικὸν κίνημα, ὡς ἐμπνευσμένον ἀπὸ εὐγενῆ ἐλατήρια καὶ στρεφόμενον κατὰ τοῦ Δεσποτικοῦ καὶ ἀπολυταρχικοῦ Καποδιστρίου.

τελεσθεῖσα ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Αὐγουστῖνον ὡς πρέσβυν καὶ τοὺς Θεόδ. Κολοκοτρώνην [1]) καὶ τὸν Κωλέττην. Οἱ Ὑδραῖοι ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς Κουντουριώτας ἐκπροσωπεῦντες καὶ τὴν γνώμην τῶν ἄλλων Νησιῶν ἐζήτουν τὴν ὑπὸ τῆς νέας Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς ἀναγνώρισιν τῶν πληρεξουσίων [2]) (ἀντιπροσώπων) των καὶ τὴν εἴσοδόν των εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἄργους. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀντετάχθη μαζὶ μὲ τὸν Αὐγουστῖνον ἀλλὰ ὁ Κωλέττης κατώρθωσε νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα καὶ νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ ἀξίωσις τῶν Νησιωτῶν καὶ ἔτσι προελήφθησαν νέοι ἐμφύλιοι ἀγῶνες. Ἡ λύσις ὅμως αὐτὴ προσωρινῶς ἔλυσεν τὸ ζήτημα. Αἱ κομματικαὶ φατρίαι ἦλθον μετ' οὐ πολὺ εἰς διάστασιν φανερὰν εὐθὺς ὡς ὑπερίσχυσε τὸ ρωσσόφιλον κόμμα καὶ ἐξελέγη ὁ Αὐγουστῖνος ὡς Κυβερνήτης. Στάσεις καὶ συγχρούσεις ἔλαβον χώραν διαδοχικῶς ἐντὸς τοῦ Ἄργους μεταξὺ κυβερνητικῶν στρατευμάτων καὶ ἀντιπολιτευομένων. Τὸν ἀλληλοσπαραγμὸν αὐτὸν ὑπεβοήθουν καὶ ἐνίσχυον οἱ Ἀντιπρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων (Γαλλίας, Ρωσσίας Ἀγγλίας). Οἱ ἐμφύλιοι αὐτοὶ σπαραγμοὶ τόσον πρὸ τῆς δολοφονίας τοῦ Καποδιστρίου ὅσον καὶ μετά, δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζονται μονομερῶς ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ ἀλλοῦ. Ἡ διεξαχθεῖσα αἱματηρὰ πάλη μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων ἀφ' ἑνὸς καὶ Νησιωτῶν καὶ Στερεᾶς ἀφ' ἑτέρου εἶχον βαθύτερα ἐλατήρια [3]). Ἦτο ἡ συνέχεια τῆς ἐπαναστάσεως

[1]) Ὁ Κολοκοτρώνης ὡς γνωστὸν ἔπαιξε σπουδαῖον στρατιωτικὸν ρόλον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἦτο δὲ ἐκ πεποιθήσεως ρωσσόφιλος καὶ φίλος τοῦ Καποδιστρίου.

[2]) Οἱ πληρεξούσιοι οὗτοι ἦσαν τὸν ἀριθμὸν περὶ τοὺς 70.

[3]) Ὁ Ἀσπρέας «Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος τόμ. Α΄.» ἂν καὶ ἀγωνίζεται ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς —ἴδε οἱ νεώτεροι— νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τοῦ 21

εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μέτωπον. Ἦτο ἀγὼν μεταξὺ δημοκρατισμοῦ καὶ μοναρχισμοῦ ὑποβαλλόμενος βεβαίως καὶ

μοναρχικῶν αἱσθημάτων καὶ ἀντιλήψεων παρεξηγῶν ἢ καὶ παρασιωπῶν ὡρισμένα γεγονότα ἀνομολογεῖ (σελὶς 80) ὅτι οἱ «Νησιῶται ὡς συναισθανόμενοι εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης ἐκ τῆς καθημερινῆς ἐπικοινωνίας αὐτῶν μεθ' ὅλων τῶν παραλίων, ὑπερτέρουν τῶν ἄλλων κομμάτων. Τὸ κόμμα τῶν Νησιωτῶν (Μαυροκορδάτος;) εἶχε παντοῦ ὀπαδοὺς καὶ φίλους, οἵτινες προσεπάθουν νὰ παραστῶσι τὰ πράγματα κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ κόμματός των..... Εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ διαχειρίζῃ τὴν κοινὴν γνώμην ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν Τάμεσιν μέχρι τοῦ Σηκουάνα καὶ αὐτὸν τὸν Δούναβιν μέχρι τοῦ Νάϊλ, ἐνέφλεγε παντοῦ διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ συγγραμμάτων τὰς εὐγενεστέρας καρδίας καὶ ἤνοιγε τὰ βαλάντια. Ἠσπάζετο ἀναφανδὸν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ὅπερ ἀπῆτει καὶ τὸ συμφέρον αὐτοῦ, διότι δὲν ἐπίστευεν οὔτε ἤλπιζεν..... ὅπως οἱ ἀγελαῖς πολεμισταὶ εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ τοὺς χριστιανοὺς βασιλεῖς, διὰ τοῦτο παρεδέχετο πᾶν ὅ,τι τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτερισμοῦ ἐθεώρει ἐν Εὐρώπῃ ὡς πρόοδον, Ἐφαίνετο ἐπιδιῶκον τὸ κόμμα αὐτό..... τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων, τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ, τὴν δημοσιότητα εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ πᾶν ὅ,τι γενικῶς ἀναγνώριζε τὸ νεωτεριστικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν συνταγματικὸν πολίτευμα». Ὁ Ἴων κ.Ἀσπρέας χαρακτηρίζει ὡς ἑξῆς τὸ «ἰσχυρὸν» κόμμα, τῶν Κοτσαμπασάδων τὸ καὶ κυρίως ἀντίπαλον τοῦ «φιλελευθέρου» κόμματος τῶν Νησιωτῶν. «Τὸ ἰσχυρὸν κόμμα ἦτο κυρίως δημοτικόν, περιείχεν ἐν ἑαυτῷ τοὺς περισσοτέρους ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῶν Τούρκων εἶχον σημασίαν τινὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἰδίως ἐν τοῖς δήμοις, δηλαδή, τοὺς παλαιοὺς προύχοντας, προεστῶτας, τοὺς κοτσαμπάσηδες, τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς καπεταναίους..... ἐκδιωχθέντων ἀπὸ τῶν Τούρκων..... ἐθεώρουν φυσικῶς ἑαυτοὺς ὡς κληρονόμους ἐκείνων (τῶν Τούρκων) καὶ ἤθελον νὰ ζῶσιν ὅπως ἐκεῖνοι..... νὰ φέρωνται ὡς δεσπόται καὶ εἰς οὐδένα νὰ πληρώνωσι, παρὰ πάντων δὲ νὰ λαμβάνωσιν.....» Ἀντιγράφαμεν τοὺς ἀνωτέρω χαρακτηρισμοὺς διότι προέρχονται ἀπὸ ἕνα συγγραφέα δεδηλωμένον φιλομοναρχικῶν ἀντιλήψεων καὶ διότι ἀμέσως (οἱ ἀνωτέρω χαρακτηρισμοὶ) ἀποκρούονται τὰ συμπεράσματά μας ὅτι οἱ ἀμφίλεκτοι στρατηγοὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνῆγον τὴν μορφὴν κοινω-

ἀπὸ τοὺς ξένους ἀναλόγως τῶν συμφερόντων των. Ὁ φιλελεύθερος κόσμος τῶν Νήσων ὁ ὁποῖος ἐπροπαρασκεύασε τὴν Ἐπανάστασιν καὶ τῆς ἔδωκεν τοὺς πρώτους παλμοὺς τῆς ὁρμητικότητός της δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποταχθῇ ἅμα ἐξέλιπεν ὁ ἐξωτερικὸς ἐχθρὸς (ὁ τουρκικὸς ζυγὸς) εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἐχθρὸν ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ φεουδαρχισμὸς (κοτσαμπασηδισμός). Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν εἶχον οἱ ἐμφύλιοι αὐτοὶ ἀγῶνες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως. Δηλαδὴ ὅπως εἴπομεν καὶ εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, ἡ Ἐπανάστασις μόλις κατελύθη ὁ τουρκικὸς ζυγὸς δὲν ἐσταμάτησεν ἀλλὰ ἐσυνεχίσθη. Ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀκόμα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως παρετηρήθη, ὡς εἴδομεν, μιὰ λανθάνουσα σύγκρουσις μεταξὺ τῶν νησιωτῶν ἀστῶν καὶ τῶν κοτσαμπάσηδων. Ἐφόσον ὁ ἀγὼν διεξήγετο κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἡ πάλη αὐτὴ ἐξεδηλώνετο εἰς μονομερεῖς ἢ τοπικὰς χωριστικὰς ἀντιθέσεις καὶ ἀντιλήψεις. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὅμως ἡ ἐκ τοῦ ξένου ζυγοῦ ἀπελευθέρωσις τῆς χώρας ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ γεγονὸς τετελεσμένον ἡ πάλη μεταξὺ τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ τῶν φεουδαρχῶν ἔλαβε μορφὴν ἐμφυλίου πολέμου. Ἡ Ἐπανάστασις ἐλάμβανε νέαν μορφήν, εἰσῆλθεν εἰς νέαν περίοδον, εἰς περίοδον κοινωνικῶν συγκρούσεων. Οἱ ἱστορικοί μας ὅπως ἐσημειώσαμεν καὶ ἀλλοῦ χαρακτηρίζουν τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας ὡς «προσωπικὰς ἔριδας καὶ ἀντιζηλίας» καὶ ὡς ἀποτέλεσμα «προσωπικῶν φιλοδοξιῶν» διὰ τοῦτο ὀνομάζουν «ἀναρχίαν» τὴν περίοδον τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Αἱ ἐπιπόλαιοι αὐταὶ κρίσεις των εἶνε ἡ φυσικὴ ἀπόρροια τοῦ τρόπου καθ' ὃν βλέπουν τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα. Δὲν διακρίνουν βαθύτερα αἴτια εἰς τὴν αἱμα-

νικῶν ἀγώνων μεταξὺ δύο ἀντιπάλων κοινωνικῶν τάξεων καὶ ἀκόμη ὅτι οἱ κοτσαμπάσηδες καὶ ὁ κλῆρος εὑρέθησαν ἡνωμένοι ὡς φυσικοὶ σύμμαχοι καὶ ἀντίπαλοι τῶν φιλελευθέρων στοιχείων.

τηρὰν αὐτὴν πάλην μεταξὺ τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων τάξεων κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀλλὰ βλέπουν τὴν ἐπιφάνειαν τῶν γεγονότων μόνον. Ἐξηγοῦν τὴν ἔνοπλον αὐτὴν πάλην ὄχι ὡς ἕνα φαινόμενον κοινωνικὸν προερχόμενον ἀπὸ ἀντίθεσιν οἰκονομικῶν συμφερόντων ἀλλὰ ὡς φαινόμενον καθαρῶς π ρ ο σ ω π ι κ ῆ ς φ ύ σ ε ω ς !! προερχόμενον δηλαδὴ ἀπὸ τὰς φιλοδοξίας τῶν ἀρχηγῶν τῶν τότε φατριῶν. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ὑπῆρχον κόμματα ἀλληλομισούμενα καὶ καταλήγοντα εἰς ἐνόπλους ρήξεις σημαίνει ὅτι ὑπῆρχον βαθύτεραι αἰτίαι αἱ ὁποῖαι ἔσπρωχναν τὰ κόμματα αὐτὰ εἰς τὸν ἀλληλοσπαραγμόν. Οἱ ἔνοπλοι καὶ αἱματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν λεγομένων σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῶ ν καὶ ἐ γ χ ω ρ ί ω ν δὲν ἐξεπροσώπουν τὰς ὑποκειμενικὰς διαθέσεις καὶ ἀντιθέσεις τῶν ἀρχηγῶν κομμάτων, ὡς πιστεύουν πολλοί, ἀλλὰ ἦσαν ἡ ἔκφρασις συμφερόντων κοινωνικῶν τάξεων. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῶμεν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅπως ἀναφέραμεν καὶ ἀνωτέρω, ὁ ἀγὼν αὐτὸς μεταξὺ τῶν φεουδαρχῶν καὶ τῆς νέας ἀστικῆς τάξεως ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 1700 ἤρχισεν νὰ ἀναπτύσσεται καὶ νὰ ἀποκτᾷ βαθμηδὸν ἰδίαν θέσιν οἰκονομικὴν ἐντὸς τῆς φεουδαρχικῆς οἰκονομίας ὑφίστατο ὑπὸ λανθάνουσαν μορφὴν καὶ κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον. Πολλάκις δὲ ἡ πάλη αὐτὴ κατέληξε καὶ εἰς συγκρούσεις. Ὁ Σουηδὸς περιηγητὴς Rjörnstaehl ὁπτὸς κατὰ τὸ 1779 ἐπισκέφθη τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἄλλας ἐπαρχίας τῆς τότε ὑποδούλου Ἑλλάδος βεβαιώνει ὅτι εὗρεν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας νὰ ἀλληλοσπαράσσονται ἀπὸ τὰ πολιτικὰ πάθη τονίζει δὲ ἐπιγραμματικῶς: «ὁ πονηρὸς Ἕλλην γνωρίζῃ πάντοτε τὴν τέχνην νὰ σχηματίζῃ πολιτικὰ κόμματα (Partein) καὶ νὰ ἀποκτᾷ ὀπαδοὺς π ρ ὸ π ά ν τ ω ν ὅ τ α ν ἔ χ ε ι χ ρ ή μ α τ α».

Αἱ διενέξεις ὅμως αὐταὶ μεταξὺ τῶν φατριῶν αἱ ὁποῖαι πολλάκις κατέληγαν καὶ εἰς αἱματηρὰς συγκρούσεις ἀνα-

φέρονται μόνον εἰς τὰς εὐπορούσας κοινότητας καὶ ἰδίως εἰς ἐκείνας αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτύξῃ ἐμπόριον ἢ βιομηχανίαν καὶ εἶχον σχέσεις μὲ τὴν Εὐρώπην. Τοιαύτας συγκρούσεις ἀναφέρει ὁ ἀνωτέρω Rjörnstachl εἰς τὰς Θεσσαλικὰς κοινότητας ὅπου ὑπῆρχεν καὶ ἰσχυρὸς φεουδαρχισμὸς καὶ ἀναπτυσσόμενος ἀστισμός. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα καὶ κώδικας τῶν Θεσσαλικῶν Μοναστηρίων [1]) καὶ ἐξ ἄλλων ἀκόμη πληροφοριῶν τοῦ Πουκεβίλ, τοῦ Κούμα, τῶν Δημητριέων, ἐπιβεβαιοῦται ὅτι τὸ πολιτικὸν ἀλληλοφάγωμα κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἐξεδηλώνετο εἰς τὰς κοινότητας αἱ ὁποῖαι εὐ π ο ρ ο ῦ σ α ν. [2]) Καὶ αὐτὸς ὁ Τσοποτὸς ὁ ὁποῖος ἔχει συγκεντρώσῃ πολύτιμον ὑλικὸν εἰς τὸ βιβλίον του «Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας» καὶ ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὴν αἰσθηματικὴν ὑποκειμενικὴν μέθοδον, τὴν μέθοδον δηλαδὴ ποὺ ἀκολουθοῦν ὅλοι οἱ ἱστορικοί, εἰς κρίσεις του περὶ τῶν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως γεγονότων, γράφει: «αἱ ἔριδες καὶ διχόνοιαι (ἐννοεῖ τὰς κοινοτικὰς φατρίας) τ ῶ ν π ε ρ ὶ π ρ ω τ ε ί ω ν, ἴ σ ω ς κ α ὶ π ε ρ ὶ σ υ μ φ ε ρ ό ν τ ω ν ὡς θέλομεν ἴδῃ .... διαπληκτιζομένων χριστιανικῶν, ἐπροξένησαν κλπ.» Ἄρα τὸ ἀλληλοφάγωμα αὐτὸ εἶχεν ἐλατήρια γενικώτερα, βαθύτερα. Ἦτο ἡ ἀπαρχὴ τῆς πάλης μεταξὺ τῆς τότε δημιουργουμένης ἀ σ τ ι κ ῆ ς τ ά ξ ε ω ς (ἐμπόρων, ναυτικῶν) καὶ τῶν παλαιῶν κ ο τ σ α μ π ά σ η δ ω ν. Καὶ ἡ πάλη αὐτὴ οὐδέποτε ἔπαυσεν ὁσάκις δὲ τὸ ἐπέτρεπον αἱ ἐξωτερικαὶ συνθῆκαι ἐλάμβανεν ὀξυτάτην μορφήν.

Οἱ ἐμφύλιοι λοιπὸν ἀγῶνες μεταξὺ τῶν σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῶ ν καὶ κ ο τ σ α μ π ά σ η δ ω ν (κυβερνητι-

[1]) Πολλοὶ κώδικες ἔχουν δημοσιεύσῃ εἰς τὸν «Ἑλληνομνήμονα» καὶ ἄλλα περιοδικὰ «Προμηθεὺς» «Ὀρθρος» κ.τ.λ.

[2]) Εὐπορούσαι κοινότητες ὑπονοοῦνται κυρίως αἱ ἔχουσαι ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν.

κῶν) κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 δὲν ἦσαν τίποτ' ἄλλο παρὰ μία διαρκὴς ἔνοπλος πάλη μεταξὺ τῆς φεουδαρχίας καὶ τῆς νέας ἀστικῆς τάξεως.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως βλέπομεν τὴν ἀ σ τ ι κ ὴ ν τ ά ξ ι ν [1]) νὰ κυριαρχῇ ἀπολύτως καὶ μέχρι τοῦ 1827 διὰ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῶν Ἐθνοσυνελεύσεων ψηφισθέντων π ο λ ι τ ε υ μ ά τ ω ν ἐπικρατεῖ τὸ δημοκρατικὸν Πολίτευμα. Πρέπει νὰ τονίσωμεν καὶ πάλιν ὅτι τὸ ἑκάστοτε ἐ π ί σ η μ ο ν π ο λ ι τ ε ι α κ ὸ ν καθεστὼς δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ ἔκφρασις τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τῆς κυβερνώσης τάξεως. Τὸ φ ε ο υ δ α ρ χ ι κ ὸ ν καθεστὼς εἶναι ἡ προσαρμογὴ τῆς κοινωνίας πρὸς τὸ κλειστὰς γεωργικὰς οἰκονομικὰς συνθήκας, τὸ ἀ σ τ ι κ ὸ ν (ἄσχετα ἐὰν ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἀβασιλεύτου ἢ βασιλευομένης Δημοκρατίας) εἶνε ἡ προσαρμογὴ τῆς κοινωνίας πρὸς τὰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς συνθήκας, ποὺ ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὸν Μεσαιῶνα.

Ἡ ἐκλογὴ ὅμως τοῦ Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου ἦτο

[1]) Δὲν πρέπει νὰ παρασυρώμεθα, τὸ τονίζομεν καὶ πάλιν, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν ἐξέγερσιν κατὰ τῶν Τούρκων συμμετέσχον καὶ οἱ κοτσαμπάσηδες καὶ ἐν μέρει καὶ ὁ κλῆρος δηλαδὴ τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικὰ στοιχεῖα τῆς Φεουδαρχίας. Ἐξηγήσαμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον ὅτι οἱ Φιλικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐ π ρ ο π α ρ α σ κ ε ύ α σ α ν τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21 καὶ οἱ ὁποῖοι ἀ ν τ ι π ρ ο σ ώ π ε υ σ α ν τὴν τότε ἀ σ τ ι κ ὴ ν τ ά ξ ι ν (ἔμποροι ἐφοπλισταί, κλπ.) εἶχον ἀνάγκην τῆς συνεργασίας τῶν κοτσαμπάσηδων καὶ τοῦ κλήρου διότι ὁ ἀγὼν διεξήγετο πρὸς τὰ ἔξω, ἐναντίον ξένου καὶ ἰσχυροῦ ἐχθροῦ. Δι' αὐτὸ οἱ Φιλικοὶ εἰς τὴν Ἐθνικὴν ἐξέγερσιν τοῦ 21, διὰ πολιτικῆς μανούβρας καταλλήλου, μὲ τὴν ψευδῆ διάδοσιν περὶ τῆς Α ν ω τ ά τ η ς Α ρ χ ῆ ς (Ρωσσίας) κατόρθωσαν νὰ π α ρ α σ ύ ρ ο υ ν τοὺς κοτσαμπάσηδες καὶ τὸν κλῆρον εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα. Ἐὰν βεβαίως οἱ κοτσαμπάσηδες καὶ ὁ κλῆρος ἐγνώριζαι τὴν ἀλήθειαν δὲν θὰ ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν Ἐπανάστασιν.

τὸ πρῶτον πλῆγμα κατὰ τῆς ἀστικῆς τάξεως. Τὰ κατόπιν τῆς δολοφονίας του μεσολαβήσαντα γεγονότα ἐνίσχυσαν τὸν ἀπὸ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐντεῦθεν διοργανωθέντα φεουδαρχισμόν ὁ ὁποῖος ἐπεκράτησε τελειωτικῶς μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὄθωνος ὡς βασιλέως (μονάρχου) τῆς Ἑλλάδος (1832).

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ κατόπιν ἐκλογὴ τοῦ Ὄθωνος σημαίνουν τὴν ἥτταν τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν φεουδαρχικῶν (μοναρχικῶν) στοιχείων.

Τὰ βαθύτερα—μὲ τὸν φακὸν τῆς ματεριαλιστικῆς κριτικῆς—αἴτια ποὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν Φεουδαρχῶν εἶνε τὰ ἑξῆς. Ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ ἀλλοῦ ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος εἶχεν ὡς ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τὴν οἰκονομικὴν χρίσιν τῆς χώρας εἰς ὀξεῖαν μορφήν. Κυρίως ὅμως ἡ χρίσις αὐτὴ ἔθιξε τὴν ἀστικὴν τάξιν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν. Ὁ πρώην μεγάλος καὶ ὀνομαστὸς ἐμπορικὸς στόλος τῶν Νησιῶν κλπ. μετετράπη εἰς πολεμικὸν στόλον, ὑπέστη δὲ καὶ ὡρισμένας καπαστροφάς. Ἐπὶ μίαν δεκαετίαν σχεδὸν ἡ ἐν τῇ ἐπαναστάσει διατελοῦσα Ἑλλὰς εὑρίσκετο ἀποκεκλεισμένη. Οὔτε ἐξωτερικὸν οὔτε ἐσωτερικὸν ἐμπόριον διενηργεῖτο πλέον. Ὁ κατώτερος λαὸς ἐμαστίζετο ἀπὸ πεῖναν, ἀσθενείας, ἀνεργίαν. Τὸ Ἐμπορικὸν πεφάλαιον δὲν εἶχε πλέον εὐρεῖς ὁρίζοντας δράσεως. Συνεπῶς ἡ ἀστικὴ τάξις, (κυρίως οἱ ἔμποροι καὶ ναυτικοὶ) δώσαντες ἀφ' ἑνὸς τὸ χρῆμά των εἰς τὸν Ἀγῶνα καὶ ὑφιστάμενοι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπελθούσης χρίσεως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ναυτιλίαν ἀφ' ἑτέρου, ἔχασαν τὴν οἰκονομικήν των ὑπόστασιν, ὀντότητα. Ἀλλὰ μαζὶ ἔχασαν καὶ τὴν κοινωνικήν των ἐπιρροὴν ποὺ εἴπομεν ὅτι εἶχον κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν

περίοδον. Ἀντιθέτως ἡ τάξις τῶν φεουδαρχῶν ἰσχυροποίησε τὸν οἰκονομικόν της ὀργανισμὸν διότι μετὰ τὴν βιαίαν ἢ ἐκουσίαν ἀπομάκρυνσιν τῶν τούρκων πασσάδων, μπέηδων, ἀγάδων κλπ. ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς ἐμεγάλωσε τ ὴ ν γ α ι ο κ τ η σ ί α ν τ η ς, ἐξασφαλίσασα δὲ καὶ τὴν συμμαχίαν τῶν περισσοτέρων καὶ ὀνομαστοτέρων ὁπλαρχηγῶν διὰ τῆς παροχῆς ἀνταλλαγμάτων οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ χέρια της τ ὴ ν π ο λ ι τ ι κ ὴ ν ἐ ξ ο υ σ ί α ν μέχρι τοῦ 1844. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι οἱ Κοτσαμπάσηδες κατὰ τὴν περίοδον 1827—32 καὶ 1832—1844 ὡς τάξις κοινωνικὴ ἐπεκράτησαν διότι ὁ οἰκονομικός των ὀργανισμὸς διὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀνεφέραμεν ἦτο ἰσχυρότερος. Ὑπερέχοντες δὲ οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς κατόρθωσαν ἔπειτα ἀπὸ μακροὺς ἐμφυλίους πολέμους νὰ ὑπερισχύσουν διὰ μίαν σχετικῶς μακρὰν περίοδον. Μόλις ὅμως τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ὑ π ε ρ έ β η σ α ν τ ὴ ν κ ρ ί σ ι ν τ ω ν, ἡ ἀστικὴ τάξις διὰ σειρᾶς νέων κινημάτων ἀνέρχεται καὶ πάλιν εἰς τ ὴ ν π ο λ ι τ ι κ ὴ ν ἐ ξ ο υ σ ί α ν (1844) τῇ συμπράξει πολλῶν στρατιωτικῶν παραγόντων καὶ φεουδαρχικῶν ἀστικοποιηθέντων στοιχείων μετὰ τῶν ὁποίων μοιράζεται τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐξουσίας μέχρι τοῦ 1863. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1863 δὲ (Βασιλεία Γεωργίου Α'.) καὶ ἐντεῦθεν οἱ Κοτσαμπάσηδες χάνουν ὁριστικῶς τὴν οἰκονομικήν καὶ κοινωνικήν των ὑπεροχὴν καὶ π ο λ ι τ ι κ ῶ ς συνεργάζονται μὲ τὰ διάφορα μικροαστικὰ καὶ ὀπισθοδρομημένα στοιχεῖα τῆς ἀστικῆς τάξεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ΤΟ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ» ΕΙΣ ΤΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

'Η Ρωσσική Διπλωματία ένδιαφέρεται μόνον διά πολέμους οί όποίοι άναγκάζουν τάς συμμάχους της νά βαστάζουν τό κυριώτερον βάρος..... Ό τσαρισμός διεξάγει πολέμους διά λογαριασμόν του μόνον, έναντίον ώρισμένως άσθενεστέρων έθνῶν ώς ή Τουρκία καί ή Περσία».

ΦΡ. ΕΓΚΕΛΣ

Ρωσσοτουρκικός πόλεμος (1828—1829).—'Ο πόλεμος αὐτός ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας. 'Η Ρωσσία διά νά προλάβῃ τάς ἄλλας δύο Δυνάμεις (Γαλλίαν καί 'Αγγλίαν) ἐκήρυξεν τόν πόλεμον κατά τῆς Τουρκίας διά νά καρπωθῇ ὡρισμένα ἐδαφικά ἀνταλλάγματα εἰς τήν Βαλκανικήν. 'Εννοείται ἡ Ρωσσική Κυβέρνησις διά τῆς νότας τοῦ κόμητος Νεσσελρώδε ὡμίλει καί περί τοῦ «ἑλληνικοῦ ζητήματος» καί ἀπῄτει νά δηλώσῃ ἡ Πύλη ἐάν δέχεται ἀσυζητητεί τό πρωτόκολλον τῆς συνθήκης τῆς 24 'Ιουνίου μεταξύ τῶν τριῶν Δυνάμεων (περί ἡμιανεξαρτησίας τῆς Πελοποννήσου καί τῶν νήσων). 'Η Πύλη ὅμως ἀπέρριψε τήν ρωσσικήν νόταν καί ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη. 'Η Ρωσσία ὑπό τό ψευδές πρόσχημα ὅτι ἐνεργεῖ ὡς προστάτρια τῶν 'Ελλήνων ἐζήτησε τήν συγκατάθεσιν καί τῶν ἄλλων Δυνάμεων εἰς τάς ἐνεργείας της κατά τῆς Τουρκίας καί ἐπρότεινε κοινήν δήλωσιν πρός τήν Τουρκίαν δι' ἧς ν' ἀναλαμβάνουν (αἱ τρεῖς Δυνάμεις) τήν ὑποχρέωσιν τῆς

ἐκτελέσεως ὑπὸ τῆς Τουρκίας τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου. Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἀποβλέπουσα μόνον καὶ μόνον εἰς τὰ ἰδικά της ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ Ἀνατολῇ συμφέροντα καὶ οὐδόλως τρέφουσα αἰσθήματα φιλελληνισμοῦ, ὡς παρισταίνετο τότε, ἐσκέφθη ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ εὐνοϊκὰ διὰ τὰ ρωσσικὰ συμφέροντα γεγονότα καὶ φοβουμένη μὴ τυχὸν ἡ νέα Ἑλλὰς γίνῃ ὄργανον τῆς ρωσσικῆς πολιτικῆς, ἀπήντησε διὰ τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ντούντλεϋ (22)6 Μαρτ.) ὅτι «ἔκρινεν ἐπικίνδυνα τὰ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας προτεινόμενα μέτρα καὶ μὴ ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν σμικρότητα τοῦ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐπιζητουμένου σκοποῦ.» Κατὰ τὸν ἴδιον δὲ Ἄγγλον ὑπουργὸν διὰ νὰ λυθῇ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἄνευ πολέμου ἔπρεπε τὰ ὅρια τοῦ ἱδρυθησομένου ὑποτελοῦς Ἑλληνικοῦ Κράτους νὰ μὴ ὑπερβοῦν τὴν Πελοπόννησον. Ἐνόμιζε δὲ αὐτὸς Ἄγγλος ὑπουργὸς ὅτι διὰ τὴν λύσιν αὐτὴν θὰ ἠκείτο ἡ θετικὴ πίεσις εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν πίεσιν δὲ αὐτὴν θὰ ἐλάμβανον μέρος καὶ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία.

Αὐστριακὴ Διπλωματία. — Ὁ Μέτερνιχ μετὰ τὴν Ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου ἐκίνησεν πάντα λίθον διὰ νὰ περιωρίσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέσματα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρωσσίας. Προσεπάθησε δι' ἐλίγμου διπλωματικοῦ νὰ καταστήσῃ προσεκτικὴν τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὸν ἐπαπειλούμενον ἐκ τῆς Ρωσσίας κίνδυνον καὶ συγχρόνως εἰδοποίησε τὴν Ρωσσίαν ὅτι ἡ Πύλη ἐπρότεινεν ὡς διαιτητὴν τῆς Ρωσσοτουρκικῆς διαφορᾶς τὴν Αὐστριακὴν διπλωματίαν. Ἡ Ρωσσία ὅμως ἀπέρριψε μετὰ δριμύτητος γλώσσης τὴν πρότασιν αὐτὴν τοῦ Μέτερνιχ. Οὕτος ὅμως ἱκανὸς καὶ δεξιὸς διπλωμάτης δὲν ἀπηλπίσθη. Ἐστράφη ἐκ νέου πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ

διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν του ἠγωνίσθη νὰ διασπάσῃ τὴν τριπλῆν Συμμαχίαν (Ἀγγλίας, Ρωσσίας καὶ Γαλλίας). Αἱ ῥαδιουργίαι ὅμως τοῦ Μέτερνιχ δὲν κατέληξαν εἰς κανὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα διὰ τὰ σχέδιά του. Πρὸ τοῦ κινδύνου δὲ τὸ «Ἑλληνικὸν ζήτημα» νὰ λυθῇ κατὰ τὰς πλέον εὐνοϊκὰς προβλέψεις τῶν ἐνδιαφερομένων Ἑλλήνων ἠναγκάσθη ὁ Μέτερνιχ νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Πύλην καὶ νὰ ὑποδείξῃ πρὸς αὐτὴν ὅτι τὸ συμφέρον της ἦτο νὰ δώσῃ διοικητικὴν αὐτονομίαν καὶ πολιτειακὴν ἡμιανεξαρτησίαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κι' ἐνῶ ὑπέβαλεν ὁ πονηρὸς καὶ μοναρχικὸς Μέτερνιχ τὴν πρότασιν αὐτὴν πρὸς τὴν Πύλην, ἐστρέφετο συγχρόνως καὶ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πρὸς τὴν ὁποίαν ἔλεγεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ κράτος Ὁμοσπονδιακόν, κατὰ τὸ σύστημα τῶν Βορειοαμερικανικῶν Πολιτειῶν, συγκείμενον ἀπὸ πολλὰ μικρὰ κρατίδια ὑποτελῶν πάντοτε τῷ Σουλτάνῳ». Τὸ σχέδιον αὐτὸ τοῦ Μέτερνιχ εἰς τὴν βάσιν του ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἡ ὁποία ὅπως εἴπομεν ἀνωτέρω ἐπεριόριζεν τὰ ὅρια τοῦ νέου ἑλληνικοῦ Κράτους ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε ἡ Πύλη ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Μέτερνιχ ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ Ἀγγλία προσεχώρησεν ἀνεπιφυλάκτως πρὸς αὐτὴν ὁ Μέτερνιχ ἐμηχανεύθη νέον σχέδιον.

Ἐπρότεινεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅτι ἡ Αὐστριακὴ πολιτικὴ χάριν φιλανθρωπίας καὶ διὰ νὰ μὴ σφάζονται οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἀντιθέτως οἱ τοῦρκοι ἀπ' τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐγκαταλείπει τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αὐστηρῶς ἀκολουθηθεῖσαν ὡς πολιτικὴν ἀρχῆς πολιτικὴν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας δηλαδὴ τὴν πολιτικὴν τῆς καταπολεμήσεως πάσης ἐπαναστάσεως καὶ τῆς προστασίας τῶν νομίμων ἐξουσιῶν καὶ μάλιστα τῶν μοναρχικῶν

τοιούτων, καὶ παρακαλεῖ τὴν Ἀγγλίαν νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ αὐτὴ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, διὰ νὰ ἐνεργήσουν ἀπὸ κοινοῦ αἱ δύο δυνάμεις παρὰ τῇ Πύλῃ ἵνα ἐνδώσῃ καὶ παραχωρήσῃ εἰς ὡρισμένας ἑλληνικὰς ἐπαρχίας «διοικητικὴν χειραφέτησιν καὶ περιωρισμένην (émancipation administrtative et limitée). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς προσπαθείας του αὐτὰς δὲν κατόρθωσε παρ' ὅλην τὴν διπλωματικήν του ἱκανότητα ν' ἀποσπάσῃ τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τὰς δύο ἄλλας Δυνάμεις καὶ τοῦτο διότι ἡ Ἀγγλία δὲν ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν Αὐστρίαν ἡ ὁποία δὲν διέθετεν ἀξιόλογον στρατὸν τότε, ἐφοβεῖτο δὲ τὸν ρωσσικὸν κολοσσὸν μὴ τυχὸν διὰ τῆς στρατιωτικῆς του ὑπεροχῆς διαλύσῃ τὴν Τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν πρὸς ὄφελος ὄχι βεβαίως τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ πρὸς πραγματοποίησιν τῶν πανσλαβιστικῶν ὀνείρων. Τὰς αὐτὰς σκέψεις ἔκαμε τότε καὶ ἡ Γαλλικὴ Διπλωματία φοβουμένη τὴν διάλυσιν τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὲρ τῆς Ρωσσίας, δι' αὐτὸ ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ ἤθελεν τὴν σύμπραξιν τῆς Γαλλίας μετὰ τῆς Ρωσσίας, ἀποβλέπουσα ἐκ τῆς συμπράξεως αὐτῆς νὰ καρπωθῇ ἀνταλλάγματα. [1]) Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον Οὐέλιγγκτον ἐξέφρασε τὴν λύπην του διὰ τὸν κηρυχθέντα ὑπὸ τῆς Ρωσσίας κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τῆς Πύλης δὲν ἐτήρησεν εὐνοϊκὴν πολιτικὴν ὥστε

[1]) Κατὰ τὸν E. Daudet. Histoire Diplomatique de l' alliance Frances-Russe pag. 27-28 ὁ γάλλος συν)ρχης Πολιτιάκ (υἱὸς τοῦ Καρόλου τοῦ I.) βεβαιώνει ὅτι ἡ κατόπιν ἀποτυχθεῖσα μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Γαλλίας συμμαχία (1830) ἐβασίζετο ἐπὶ ἀμοιβαίων ὠφελημάτων. Ἡ Γαλλία ἤθέλετο νὰ βοηθήσῃ τὴν Ρωσσίαν διὰ νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὴ ἐκ τῆς Τουρκίας τὴν Ἀνατ. Ρωμυλίαν (σημερινὴ νοτ. Βουλγαρίαν) ἡ δὲ Ρωσσία ὑπέσχετο νὰ βοηθήσῃ τὴν Γαλλίαν νὰ προσαρτήσῃ τὸ Βέλγιον.

νὰ ἔχῃ γενικώτερα ἀποτελέσματα ἡ ἀγγλικὴ αὐτὴ ἐπιφύλαξις. Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις προσεπάθησεν νὰ χωρίσῃ τὸ «Ἑλληνικὸν ζήτημα» ἀπὸ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον· καὶ πρὸς τοῦτο ἐπικαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς. Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις μάλιστα φοβουμένη δυσμενῆ διὰ τὰ ἰδικά της συμφέροντα περαιτέρω ἀνάμιξιν τῆς Ρωσσίας εἰς τὸ «Ἑλληνικὸν ζήτημα» ἐπρότεινεν εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν καὶ πρὸ τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου ἄμεσον συννενόησιν τῶν δύο κυβερνήσεων διπλῆν Συνεννόησιν —entente à deux— ἀναφορικῶς μὲ τὴν διαχείρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Εἰς τὸ σχετικὸν δὲ ὑπόμνημα ἀναφέρετο ρητῶς ὅτι τὰ ὅρια τοῦ νέου Κράτους θὰ περιορισθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὅτι τὸ νέον αὐτὸ Κράτος θὰ εἶνε φόρου ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν [1]). Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ὅμως εἰς τὰς περιστάσεις αὐτὰς εἶχε μεγάλας ἐπιφυλάξεις, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὰ ὅρια τῆς νέας Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ ἐπεκταθοῦν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ νὰ περιλάβουν τὰς Ἀθήνας. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἐν προκειμένῳ δὲν ἐξεδήλωνε βεβαίως αἰσθηματικὸν φιλελληνισμόν ἀλλὰ ἐσκέπτετο ὅ,τι τὰ ἀπώτερα καὶ γενικώτερα συμφέροντά της τῆς ἐπέβαλλον [2]).

Ἡ Συνδιάσκεψις τοῦ Πόρου.— Αἱ τρεῖς Δυνάμεις μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέ-

[1]) Πρέπει νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ὁ φόβος τῆς Ἀγγλίας διὰ τὴν ἀδιάφορον ἐπέκτασιν τῆς Ρωσσίας ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς ἦτο ἰσχυρός. Ὁ Γουλ. Πίττ εἶχεν διατυπώσῃ ἐπιγραμματικῶς πολὺ πρὶν τὸ γνωστὸν ἄξιωμα: «Ρωσία εἰς τὴν Κων)λιν εἶνε ὁ νεκρώσιμος κώδων τοῦ Ἀγγλικοῦ Κράτους εἰς τὴν Ἀνατολήν».

[2]) Ὁ Γάλλος ἱστορικὸς Driault εἰς τὴν «Ἱστορ. Ἀνατολ. Ζητήματος» λέγει «πάσχει αἱ δυνάμεις ὡς καὶ αὐτὴ ἡ Γαλλία ἐπεζήτησαν θετικόν τι ὄφελος».

ρουν τὴν ἔδραν τῶν συζητήσεων καὶ διαπραγματεύσεών των διὰ τὴν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος εἰς μίαν τῶν Ἑλληνικῶν Νήσων (1828). Καὶ ὡς τοιαύτη ἐξελέγη ὁ Πόρος (μεταξὺ Αἰγίνης καὶ Ναυπλίου). Ἡ ἐν Πόρῳ Διάσκεψις προσεκάλεσεν εὐθὺς ἀμέσως καὶ τὴν Τουρκίαν νὰ στείλῃ τοὺς ἀντιπροσώπους της. Ἡ Πύλη ὅμως δὲν ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν. Ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη τὸ ζήτημα ποῖα θὰ εἶνε τὰ ὅ ρ ι α τοῦ νέου κράτους. Ἡ Ἀγγλικὴ ἀντιπροσωπεία ἐπέμενεν ὡς ἴδωμεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν μόνον τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ περιελάμβανε καὶ τὰς Ἀθήνας. Ἡ Ρωσσία ἐπέμεινε νὰ συμπεριληφθοῦν καὶ ἡ Ἤπειρος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ νότιος Μακεδονία εἰς τὰ ὅρια τοῦ νέου Κράτους. Ἡ Ρωσσία ἐπέμεινε διὰ τὴν Κρήτην διότι ἤθελεν μέσον τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀπομακρύνῃ ἄμεσον καὶ μελλοντικὸν Ἀγγλικὸν κίνδυνον τῶν συμφερόντων της ἐκ τῆς ναυτικῆς ὑπεροχῆς τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ Μεσογείῳ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς Κρήτης ὡς ἀγγλικοῦ ὁρμητηρίου. Ἐὰν δὲ ἤθελεν εὐρύτερα τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος κατὰ ξηρὰν τὸ ἐκαμνεν ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὰ ἰδικά της συμφέροντα θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς. Διότι ἀφ' ἑνὸς περιορίζοντο τὰ ὅρια τῆς Τουρκίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐδημιουργεῖτο μία νέα μεσογειακὴ δύναμις ἡ ὁποία λόγῳ τῆς θρησκευτικῆς π α ρ α δ ό σ ε ω ς ποὺ συνέδεε τὴν Ρωσσίαν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς θὰ ἦτο σύμμαχος καὶ ἐξάρτημα τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς. Ἡ πρότασις ὅμως τῆς Ρωσσίας δὲν ἐγένετο τελικῶς ἀποδεκτή. Ὅσον ἀφορᾷ μάλιστα διὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης ὁ Λόρδος Ἀβερδῆν (18]30 Δ]ρίου 1828) ἀπέστειλε διακοίνωσιν μέσον τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐν Πόρῳ Κάνιγγ διὰ τῆς ὁποίας μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐτόνιζεν «ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις» οὐδέποτε θὰ ἐπιτρέψῃ ὥστε ἡ

σπουδαία αὐτὴ νῆσος (Κρήτη) περιέλθῃ εἰς τὸ Κράτος τοῦ Καποδιστρίου ἢ οἱασδήποτε ἄλλης δυνάμεως πρὸς βλάβην τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων τῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων». Ἀλλὰ καὶ ἡ Γαλλία δὲν εἶχεν διάφορον γνώμην ἀπὸ ἄλλα συμφεροντολογικὰ ἐπίσης ἐλατήρια ὁρμωμένη. Ὅταν ὁ ναύαρχος Χάϊντεν (ρῶσσος) ἀπέκλεισε τὴν Κρήτην διὰ νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν ἐπ' αὐτῆς ἀπόβασιν οἱ Αἰγύπτιοι ὁ γάλλος ναύαρχος Ντερινὺ προέτρεπε τὸν Ἄγγλον ναύαρχον, ἐξακολουθοῦντα διὰ τοῦ στόλου του νὰ περιπολῇ πέριξ τῆς Κρήτης «νὰ παύσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς νήσου διὰ νὰ μὴ ἐξεγείρῃ ἐλπίδας εἰς τὰ μυαλὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ προσαρτήσεως τῆς νήσου, ἐν ᾗ ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς εἶνε ἰσάριθμος πρὸς τὸν Χριστιανικόν» [1]).

Συνθήκη Ἀνδριανουπόλεως (1829). — Ἡ ἔκρηξις καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἔκβασις τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου καταλήξαντος εἰς τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀναμφισβητήτως ηὐνόησεν τὸ «Ἑλληνικὸν ζήτημα» διότι αἱ Ἀγγλικαὶ ἀντιρρήσεις ὑπερνικήθησαν ὡς πρὸς τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καὶ ἡ Ρωσσία εἶχε καὶ πάλιν πρωτοβουλίαν ἐνεργείας. Ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ μετὰ τὴν ρωσσικὴν νίκην ἐσκέφθη ὅτι ἡ Τουρκικὴ αὐτοκρατορία ἔβαινεν πρὸς τὴν ὁριστικὴν διάλυσιν. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισεν νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν μέχρι τοῦδε πολιτικήν της ἀπέναντι τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος. Πρὸ τοῦ κινδύνου τὸ νέον Ἑλληνικὸν Κράτος νὰ γίνῃ ἐξάρτημα τῆς ρωσσικῆς πολιτικῆς ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἐχάραξε νέαν ἐντελῶς πολιτικὴν [2]) διὰ τὰς ὁποίας ἐθεωρεῖτο ἡ Ἑλλὰς ὁ φυσικὸς

[1]) Ἡ Γαλλία ἠκολούθει αὐτὴν τὴν πολιτικὴν εἰς τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης διότι ἠκολούθει τότε φιλοαιγυπτιακὴν πολιτικὴν καὶ ἐμμέσως προσεπάθει νὰ δοθῇ εὐκαιρία εἰς τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον νὰ τὴν καταλάβῃ.

[2]) Λόγῳ ἀλλείψεως μέσων συγκοινωνίας καὶ ἐπικοινωνίας κατὰ

διάδοχος τοῦ καταρρέοντος Ὀθωμανικοῦ Κράτους καὶ συνεπῶς ἡ μόνη μεσογειακὴ δύναμις ἡδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ ἀγγλικὰ συμφέροντα. Ἀργότερον ὅμως λόγῳ τῆς πολιτικῆς τοῦ Καποδιστρίου ὁ ὁποῖος ἐνήργει πράγματι ὡς ρῶσσος ἀνθύπατος ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις καὶ πάλιν ἐπανῆλθε πρὸς τὴν παλαιάν της πολιτικὴν ἐφ' ὅσον διηθάνετο ὅτι συντελοῦσα εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔκαμνε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὰ ρωσσικὰ ὄνειρα.

Τὰ νέα ὅρια. Ἡ σύμβασις τοῦ Καλεντὲρ Κιόσκ. —Αἱ ἀντιζηλίαι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἀποτέλεσμα τῶν ἀλληλοσυγκρουμένων οἰκονομικῶν των συμφερόντων κατέληξαν μετὰ πολλὰς συζητήσεις, ραδιουργίας, ἀμφιταλαντεύσεις εἰς τὴν παραδοχὴν ὁρίων διὰ τὴν νέαν Ἑλλάδα τῶν διαλαμβανομένων εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς 10)22 Μαρτίου (1829) Διασκέψεως. Τοῦτο ἐπετεύχθη ἐννοεῖται διότι καὶ πάλιν ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἀναθεώρησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰς σκέψεις της ἀκολουθήσασα, διὰ τῆς νέας Κυβερνήσεως τοῦ Γκρέϊ — Πάλμερστον πολιτικὴν ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς νέας Ἑλλάδος μὲ τὴν πρόβλεψιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὡς κράτος περιβρεχόμενον ἀπὸ τὴν θάλασσαν (ναυτικὸν) μοιραίως θὰ ἐστρέφετο πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν πολιτικήν. Ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἀνέλαβε μάλιστα τὴν πρωτοβουλίαν νὰ πείσῃ τὴν Τουρκίαν νὰ δεχθῇ τοὺς προτεινομένους ὅρους καὶ πράγματι κατόπιν πολλῶν διαπραγματεύσεων ἐπέτυχεν νὰ ὑπογραφῇ ἐν Κων)πόλει ἡ σύμβασις τῆς 9)21 Ἰουλίου 1832 (ἡ σύμβασις τοῦ Καλεντὲρ — Κιόσκ) ἡ ὁποία καθώριζε τὰ γνωστὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος.

τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἐν Κων)λει ἄγγλος Πρέσβυς Γόρδων ἐξηκολούθει τὴν ἀντιρωσσικὴν πολιτικήν καὶ μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ προέτρεπε τὴν Τουρκίαν εἰς νέον πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ διπλωματικὸς ρόλος τῶν τριῶν Δυνάμεων (Ρωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας) εἰς τὸ «Ἑλληνικὸν» ζήτημα κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Κανένα ἐλατήριον φιλελληνισμοῦ δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἐπέμβασίν των. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἴδωμεν ὅτι αἱ ἴδιαι Δυνάμεις, ἤλλαξαν πολλάκις ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἀπέναντι τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος. Τὸ μόνον ἐλατήριον τὸ ὁποῖον ἐκανόνιζεν οὕτως ἢ ἄλλως τὴν ἐξωτερικήν των πολιτικὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερον, ἦτο τὸ συμφέρον των ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ἀναμεταξύ των οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμός. Προστάτιδες Δυνάμεις, ὅπως ξενόδουλοι πολιτικοὶ καὶ ἄκριτοι ἱστορικοί, ἀποκαλοῦν τὴν Γαλλίαν, Ρωσσίαν καὶ Ἀγγλίαν δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐὰν ἠγωνίσθησαν ἔστω καὶ μὲ θυσίας ἴδικάς των ἀκόμη, ὅπως κατὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν, αἱ ἀνωτέρω Δυνάμεις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν, τὸ ἔκαμαν διὰ νὰ προστατεύσουν τὰ συμφέροντά των. Ἡ διπλωματικὴ προστασία τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τοῦ 21 καθὼς καὶ ἡ σκανδαλώδης ἀνάμιξις τῶν Δυνάμεων τούτων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἔχουν. Πάντοτε τότε καὶ κατόπιν καὶ σήμερον αἱ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων σχέσεις κανονίζονται ἀπὸ τὸ συμφέρον καὶ μόνον αὐτό. Ἡ σύγχρονος διπλωματικὴ ἱστορία καὶ κυρίως ἡ μεταπολεμικὴ (1914—1924) εἶνε ὁ καθρέπτης τῶν διπλωματικῶν ἐπεμβάσεων καὶ ραδιουργιῶν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν μικρῶν Κρατῶν ἐκ μέρους τῶν Μεγάλων διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ βιαίως πολλάκις τῶν συμφερόντων των. Ὅταν ὅμως λέγομεν ἐπέμβασιν διὰ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντά των, ὑπονοοῦμεν τὴν κρατοῦσαν, κυβερνῶσαν ἀστικὴν τάξιν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία αἱματοκύλισε δι' ἱμπεριαλιστικοὺς σκοποὺς

τὸν κόσμιον κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1914—1918. Ὁ ἰμπεριαλισμὸς ὁ ὁποῖος ἐξεδηλώθη καθ' ὅλην τὴν ἀνωτέρω περίοδον καὶ ὁ ὁποῖος συνεχίζεται καὶ ἤδη ἐκ μέρους τῆς ἀστικῆς διπλωματίας παρέσυρε καὶ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν συνδρομὴν καὶ θέλησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξεως εἰς τὴν τυχοδιωκτικὴν Ἐκστρατείαν τῆς Μικρασίας (1919—1922) ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν τραγωδίαν καὶ καταστροφὴν τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Τὸν ἴδιον ρόλον ποὺ ἔπαιξαν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος αἱ τρεῖς Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσσία) κατὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον καὶ ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς καταστροφὰς ἀνεπανορθώτους, τὸν αὐτὸν ρόλον ἔπαιξαν καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Ἡ ἀπόστασις τῶν γεγονότων δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπατᾷ. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τοῦ 21 ἐπλήρωσε πάντοτε καὶ μέχρι σήμερον πολὺ ἀκριβὰ τὸν δῆθεν φιλελληνισμὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας. Ὁ γάλλος ἱστορικὸς Ed. Driault [1]) λέγει μίαν ἀλήθειαν «.....αἱ Δυνάμεις ἀκουσίως καὶ ἐκ μόνης τῆς συμπτώσεως τῶν ἀντικρουομένων αὐτῶν συμφερόντων ἔσωσαν τοὺς Ἕλληνας....» Ὁ Ἑλληνικὸς ἐργαζόμενος λαὸς ἂς κρατήσῃ σημείωσιν τῆς εἰλικρινοῦς αὐτῆς ὁμολογίας ἡ ὁποία δὲν εἶναι βεβαίως οὔτε ἡ μόνη οὔτε ἡ πρώτη οὔτε καὶ ἡ τελευταία. Αὐτὴ εἶνε ἡ μόνη ἀλήθεια τὴν ὁποίαν πλαστογραφοῦν εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας. Οὔτε φιλέλληνες ὑπῆρξαν (ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ποὺ ἀναφέραμεν) οὔτε «προστάτιδες» Δυνάμεις. Παντοῦ καὶ πάντοτε τὰ «συμφέροντα» κανονίζουν τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν Κρατῶν. Αἰσθηματικὴ πολιτικὴ δὲν ὑπάρχει, εἶνε οὐτοπία, ἐφόσον ὑπάρχει ἀστικὴν καθεστώς. Τὰ δίκαια τῶν

[1]) Ed. Driault: Ἱστορία Ἀνατολ. Ζητήματος ἑλλην. μεταφ. 1900. Ἀθῆναι σελὶς 174.

λαῶν θὰ προστατευθοῦν καὶ θὰ εὕρουν τὴν δικαιωτέραν λύσιν καὶ ὑπεράσπισίν των ὅταν θὰ ἐπικρατήσῃ ὁ Διεθνισμός.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

'Ο καπιταλισμός ὁ ὁποῖος ἐν τῇ πάλῃ του κατὰ τῆς φεουδαρχίας ὑπῆρξεν ἀλευθερωτὴς τῶν 'Εθνῶν, μετεβλήθη κατὰ τὴν ἰμπεριαλιστικὴν ἐποχὴν εἰς καταπιστὴν τῶν λαῶν. 'Η πλουτοκρατία ὑπῆρξε διὰ τὴν ἀνθρωπότητα στοιχεῖον προόδου, ἀλλὰ τώρα ἔγινε στοιχεῖον ἀντιδράσεως.

ΛΕΝΙΝ

'Εκ τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε, ἐπὶ τῇ βάσει ἱστορικῶν ντοκουμέντων ἐξεθέσαμεν, εἶνε ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως ὅτι ἡ 'Ελληνικὴ 'Επανάστασις τοῦ 21 ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς ἀνάγκης, δηλαδὴ ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας, εἶνε εἰς τὸ βάθος της καὶ τὰς ἐκδηλώσεις της ἕνα «ἐθνικὸν κίνημα» τῆς ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξεως, τῆς τάξεως τῶν ἐμπόρων καὶ ἐφοπλιστῶν τῆς τότε ἐποχῆς [1]). 'Η ἐπίσημος ἑλληνικὴ ἐπιστήμη εἶνε ἐνδεχόμενον

[1]) 'Ο καθηγητὴς τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κ. 'Ανδρ. Μ. 'Ανδρεάδης κατὰ τὰς παραδόσεις του ἐπιμένει εἰς τὸ μάθημά του «περὶ τῶν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας οἰκονομικῶν» διδάσκων ὅτι: «ἡ ἑλλην. ἐπανάστασις τοῦ 21 ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς «θεωρίας τῶν ἐθνικοτήτων» ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὸ δόγμα τοῦ Ἰταλοῦ Μαντσίνι καὶ ἡ ὁποία «ἐξέσπασεν ὅλου τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ προεκάλεσε τὸ ξύπνημα εἰς τὴν Ἰταλικὴν Ἀναγέννησιν». 'Ο κ. καθηγητὴς δέχεται καὶ αὐτὸς μαζὶ μὲ τόσους ἄλλους, ἰδεαλιστικοὺς ἠθικοὺς παράγοντας, εἰς τὴν ῥύθμισιν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Εἶνε περιττὸν νὰ τονίσωμεν ὅτι ὁ κ. καθηγητὴς κακομεταχειρίζεται τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Τὸ περὶ «ἐθνικοτήτων» δόγμα τοῦ Μαντσίνι ἦτο ἡ ἐκδήλωσις τῶν νέων οἰκονομικῶν συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτυχθῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐζήτουν νὰ ἐπι-

καὶ πιθανὸν νὰ διαμαρτυρηθῇ καὶ νὰ ὑποδεχθῇ μὲ ἀφροὺς λύσσης καὶ ἀγανακτήσεως τὴν παροῦσαν μελέτην μας διὰ τὰ καινὰ δαιμόνια ποὺ εἰσάγει ἀναφορικῶς μὲ τὸν τρόπον, τὴν μέθοδον ποὺ βλέπομεν, ἀναλύομεν καὶ κρίνομεν, τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ μάλιστα τὰ γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 ποὺ ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην ἀφετηρίαν τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας. Μᾶς εἶνε ἔμως ἐντελῶς ἀδιάφορον ποίαν γνώμην θὰ ἔχουν οἱ Ἕλληνες

κρατήσουν. Αἱ τοιαῦται ἢ τοιαῦται ἰδέαι, τὸ ξανατονίζομεν, δὲν εἶνε ἐφευρέσεις τοῦ Ἄλφα ἢ Βῆτα πολιτικοῦ, ἀλλὰ ἡ «διανοητικὴ ἀντανάκλασις ἀντικειμένων καὶ γεγονότων τοῦ πραγματικοῦ κόσμου». Αἱ ἰδέαι δὲν κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ ἀναβαίνουν μέσα ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸν συγκρότημα μιᾶς περιόδου. Μὲ ἄλλα λόγια αἱ ἰδέαι τῶν κατὰ καιροὺς κοινωνικῶν «ἀποστόλων» δὲν εἶνε παρὰ ἡ ἀντικαθρέπτισις καὶ ἀπολογία τῶν νέων κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὅρων τῆς ταξεώς των. Αἱ ἰδέαι δὲν δημιουργοῦν τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα ἀλλὰ τὸ οἰκονομικὸν περιβάλλον, καθεστώς, γεννᾷ τὰς ἰδέας. Οἱ γάλλοι ἐγκυκλοπαιδιοταὶ (Ντιντερό, Ρουσσώ, Βολταίρ, Κοντορσὲ κλπ.) δὲν ἐδημιούργησαν τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν ἀλλὰ τὸ νέον ἀστικὸν καθεστὼς τὸ ὁποῖον ἐπέβαλε τὴν φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν καὶ ἔζησε νὰ ἐπιβληθῇ πολιτικῶς ἐδημιούργησε τὰς περὶ ἰσότητος, ἀδελφότητος κλπ. ἰδέας τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἤσυχοι καὶ οἱ ἀπολογηταὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι τῶν νέων οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς των. Τὸ δόγμα λοιπὸν τῶν «Ἐθνικοτήτων» τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν καθηγητὴν κ. Ἀνδρεάδην ἐπροκάλεσε τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21 δὲν ἐδύνατο νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸν ἀέρα τῆς κριτικῆς. Ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη ὅτι καὶ ἄλλοι, ἐκτὸς τοῦ σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου ἐρευνῶμενοι συγγραφεῖς, ἀρνοῦνται τὰ «ἠθικὰ αἴτια» εἰς τὴν ἐξέλιξιν. Καὶ ἀναφέρομεν τοὺς διαφόρους κύριους διεθνολόγους τὸν Μπεϊκλε καὶ τὸν γερμανὸν Ἐλλεδαλντ. Καὶ οἱ δύο ὑπεστήριξαν ὅτι «δὲν λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν, ἠθικὴ ἐξέλιξις καὶ ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι δὲν εἶνε οὐδὲ δύνανται νὰ εἶνε αἰτία ἐξελίξεως». Ἠπιὰς αἰτίας εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν μετὰ φωνασκιομοῦ παραδέχεται ὁ Δρ. Α. Ἐλευθερόπουλος, ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶνε ἐντελῶς σαθρά.

«σοφοί» διὰ τὴν παροῦσαν μελέτην μας. Ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει δὲν εἶνε ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη γνώμη των, ἀλλὰ ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἔχομεν κατορθώσει νὰ καταλύσωμεν τὰ ὑπάρχοντα Εἴδωλα τῆς πατριδοκαπηλίας καὶ νὰ γκρεμίσωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὸ περισσότερον μέρος ἀπὸ τὸ Σινικὸν τεῖχος τῶν ἱστορικῶν προλήψεων καὶ τῶν πατριωτικῶν ψευδολογιῶν.

Δι' αὐτὸ ἀνακεφαλαιώνοντες τὰς εἰς προηγούμενα κεφάλαια κρίσεις μας ἐπιμένομεν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ κοτσαμπάσηδες (φεουδάρχαι) π α ρ ε σ ύ ρ θ η σ α ν [1]) εἰς τὸν Ἀγῶνα, ἐκτὸς δὲ τῆς Πελοποννήσου (εἰς τὴν Στερεάν, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν) ἀ ν τ έ δ ρ α σ α ν μάλιστα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταστηλῇ ἢ ἐκφυλισθῇ ὁ ἀρξάμενος ἀγών. Τονίζομεν τὸ

[1]) Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἄλλων τὰ ὁποῖα ἀναφέραμεν εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια τῆς παρούσης μελέτης σημειοῦμεν καὶ τὸ ἑξῆς: Ὅταν ἐξερράγη ἡ Ἐπανάστασις ὁ Μ έ γ α ς Δ ι ε ρ μ η ν ε ὺ ς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Μουρούζης ἀπεκεφαλίσθη διότι ὁ ἴδιος ὢν καὶ μὴ ἀναμεμιγμένος εἰς τὸ κίνημα τῶν Φιλικῶν καὶ ἀποδοκιμάζων αὐτὸ ἔσπευσε νὰ παραδώσῃ εἰς τὰς ἀρχὰς μίαν ἐπιστολὴν ποὺ ἔλαβεν ἐκ μέρους Φιλικοῦ τινος σχετιζομένην μὲ τὴν ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν. Ὁ Σουλτάνος ἤτο εὐνόητον πρὸ τῆς ἐκτάσεως τ ο ῦ Κ ι ν ή μ α τ ο ς νὰ θεωρήσῃ ἔνοχον τὸν Μουρούζην, ὅπως ἀθεώρησε τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον καὶ ἄλλους, καὶ νὰ διατάξῃ τὸν ἀποκεφαλισμόν του. Ὁ νεοδιορισθεὶς Μ έ γ α ς Δ ι ε ρ μ η ν ε ὺ ς Φαναριώτης καὶ αὐτός, καταγόμενος ἀπὸ μεγάλην φεουδαρχικὴν οἰκογένειαν τοῦ βυζαντίου, ὁ Σ τ α υ ρ ά κ ι ς Ἀ ρ ι σ τ ά ρ χ η ς ἐδέχθη εὐχαρίστως τὸ ἀξίωμα καὶ ἀκόμη κάτι παραπάνω. Ἐδέχθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ νὰ κοινοποιήσῃ τὴν κ α τ α δ ι κ α σ τ ι κ ὴ ν κατὰ τοῦ Πατριάρχου ἀπόφασιν. Καὶ δὲν ἦτο μόνον ὁ Σταυράκις Ἀριστάρχης ὁ ὁποῖος κατεῖχε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐμπιστευτικὴν καὶ τιμητικὴν θέσιν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ἀλλὰ καὶ πολλοί, παρὰ πολλοὶ μάλιστα Ἕλληνες, προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν.

γεγονὸς αὐτὸ κατ' ἐπανάληψιν διότι τὸ ἀντίθετον διδάσκεται καὶ ὑποστηρίζεται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς καὶ συνεπῶς πρέπει νὰ διαλυθῇ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ κάθε πλάνη καὶ πρόληψις. Οἱ κοτσαμπάσηδες μόλις ἐβεβαιώθησαν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Φιλικῶν ὑποκινουμένη «Ἀνωτάτη Ἀρχή» (Ρωσσία) ὄχι μόνον δὲν ἠνόει καὶ δὲν ὑπεστήριζε τὴν Ἐπανάστασιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπεδοκίμασεν ἀπεγοητεύθησαν καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν Πύλην· καὶ ὁ ἀνώτερος Κλῆρος ὅπως ἴδωμεν ἀλλοῦ τὴν ἰδίαν μὲ τοὺς κοτσαμπάσηδες στάσιν ἐτήρησεν. Ὡς κατ' ἐξοχὴν φεουδαρχικὴ τάξις δὲν ἦτο δυνατὸν ὅταν ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ Ὀ ρ θ ό δ ο ξ ο ς Ρ ω σ σ ί α ἀπεδοκίμαζε τὴν Ἐπανάστασιν νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ λαμβάνῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς αὐτήν.

Τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν Πελοπόνησον τὰ φεουδαρχικὰ στοιχεῖα (κοτσαμπάσηδες καὶ κλῆρος) ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος μέχρι τέλους εἰς τὴν Ἐπανάστασιν δὲν εἶνε ἀνεξήγητον ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς δύο κυρίως αἴτια. Πρῶτον εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν Μανιατῶν, οἱ ὁποῖοι διατελοῦντες ὑπὸ σίωνεί ἀνεξαρτησίαν, ἐπηρέαζον πολὺ τὴν ἄλλην Πελοπόνησον διαθέτοντες καὶ τὰς μεγαλυτέρας στρατιωτικὰς δυνάμεις. Καὶ δεύτερον εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Πελοπόνησος, ὅπως ἐσημειώσαμεν καὶ ἀλλοῦ, ἀποτελεῖ ἕνα ἀνεξάρτητον γεωγραφικὸν σύνολον εὑρισκόμενον εἰς τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν —μεγίστην διὰ τὴν τότε ἐποχὴν λόγῳ ἐλλείψεως μέσων συγκοινωνίας— ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην ὅπου εὑρίσκετο τὸ κέντρον τῶν μεγαλυτέρων δυνάμεων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔπειτα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀνταρσίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ μὲ τὰ τότε σχεδὸν πρωτόγονα μέσα τῆς συγκοινωνίας δὲν ἠδύνατο νὰ κινητοποιηθῇ εὐκό-

λως. Κατὰ θάλασσαν δὲ οἱ Νησιῶται [1]) ἦσαν κύριοι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως. Συνεπῶς οἱ Πελοποννήσιοι κοτσαμπάσηδες ἔτρεφον θετικὰς καὶ βασίμους ἐλπίδας ὅτι ἡ Πελοπόννησος θ' ἀπελευθεροῦτο, ἔπειτα μάλιστα ἀπὸ τὰς πρώτας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας των καὶ τὴν ὁλικὴν κατάλυσιν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου. Ὅταν κατόπιν κατέπλευσεν ὁ στόλος τοῦ Ἰμπραὴμ καὶ ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στρατὸς ἠπείλει νὰ καταπνίξῃ ὁριστικῶς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον τὴν Ἐπανάστασιν, ὁ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐμπόλεμος ἀγών, εἶχε λάβει μορφὴν εὐρωπαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν ζήτημα εὐρωπαϊκόν, εὑρισκόμενον εἰς χεῖρας πλέον τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἐν ἐκτάσει ἀνεφέραμεν εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια. Εἰς αὐτὰ τὰ αἴτια ὀφείλεται ἡ μέχρι τέ-

[1]) Ὅταν λέγομεν νησιώτας ἐννοοῦμεν χωρίως τὰς τρεῖς νήσους: Ὕδραν, Σπέτσας, Ψαρά. Ἡ διευκρίνισις αὐτὴ εἶναι ἀναγκαία καὶ συμπληρωματικῶς σημειοῦμεν τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Σάμος ἡ ὁποία ἠδύνατο λόγῳ τῆς θέσεώς της καὶ τοῦ μεγέθους της νὰ προσφέρῃ μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τὴν ἔναρξιν του εὑρίσκετο ὑπὸ ἐμφύλιον σπαραγμόν. Οἱ κοτσαμπάσηδες τῆς Σάμου ἠγωνίζοντο νὰ συγκρατήσουν τὴν ἐξουσίαν των τὴν ὁποίαν ἠπείλουν οἱ ναόπλουτοι (καραβοκυραῖοι καὶ πραγματευτάδες). Τὸ κόμμα τῶν παλαιῶν φεσοδαρχῶν ἐλέγετο κόμμα τῶν καλλικαντάρων. Τὸ δὲ κόμμα τῶν ἀστῶν ἐλέγετο τὸ κόμμα τῶν καρμανιόλων. Ὅταν μάλιστα ἐπῆγαν (17 Ἀπριλίου 1821) δύο σπετσιώτικα καράβια διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς Σαμιώτας φεσοδάρχας νὰ ἐπαναστατήσουν, οὗτοι οἱ (κοτσαμπάσηδες), ὀργάνωσαν σῶμα ἀπὸ ὁπλοφόρους εἰς τὴν Χώραν διὰ νὰ ἀντιστοῦν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐζήτησαν καὶ τὴν ὁλικὴν συνδρομὴν τοῦ μπέη τῆς Ρόδου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ καρμανιόλοι μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σπετσιωτῶν καὶ κατόπιν ἐξεγέρσεως καὶ τοῦ κατωτέρου λαοῦ ἐγένοντο κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐκήρυξαν τὴν Ἐπανάστασιν. βλεπ. Σπαρίδ. Τρικούπην αὐτόθι σελ. 130—131.

λους τοῦ ἀγῶνος ἐνεργὸς ἀνάμιξις καὶ συμμετοχὴ εἰς αὐτὸν τῶν φεουδαρχικῶν στοιχείων τῆς Πελοποννήσου. Ἤλπιζον καὶ δικαίως ἐπίστευον εἰς τὴν ὁπωσδήποτε ἀπελευθέρωσιν ἢ ἡμιανεξαρτησίαν μόνον τῆς Πελοποννήσου. Ἐνῷ ἀντιθέτως οἱ κοτσαμπάσηδες καὶ ὁ κλῆρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς βορείου Στερεᾶς μόλις ἐκινητοποιήθη ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐδήλωσαν πίστιν καὶ ὑποταγήν. Τὰ στοιχεῖα δὲ τὰ ὁποῖα ἐκράτησαν μέχρι τοῦ 1826 ἐν ἐπαναστάσει τὰς ἐπαρχίας αὐτὰς ἦσαν οἱ νεόπλουτοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ ἀστοὶ τοῦ Πηλίου, Τρικκάλων, Μετσόβου, Ἀγυιᾶς, Ἀμπελακίων, Ραψάνης κλπ. οἱ ὁποῖοι ἦσκουν πίεσιν μαζὶ μὲ τὸν ἄλλον «λαὸν» κατὰ τῶν κοτσαμπάσηδων.

Αὐτὴ εἶνε ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια καὶ ἔτσι ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος δέον νὰ ἐξετάζωμεν πάντοτε τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Ὁ κλῆρος καὶ οἱ κοτσαμπάσηδες δὲν ἠθέλησαν καὶ δὲν ὀργάνωσαν τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21. Ἡ Ἐπανάστασις αὐτὴ ἐγένετο ἀπὸ τὴν τότε ἀστικὴν τάξιν καὶ ἐν ὀνόματι τῶν ἀστικῶν ἰδεωδῶν τῆς ἐποχῆς της [1]) καὶ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς οἰκο-

[1]) Ὁ Ἀλ. Π. Δελμούζος κατηγορούμενος ἐνώπιον τοῦ Ἐφετείου Ναυπλίου (16-28 Ἀπριλίου 1924). (βλέπε ἐστενογραφημένα πρακτικά: Ἡ δίκη τοῦ Ναυπλίου 1915. Ἀθῆναι) ἐπὶ μαλλιαρισμῷ, ἄθεϊα !! καὶ .... σοσιαλισμῷ ! ! ! εἰς τὴν ἀπολογίαν του προσεπάθησε νὰ ἀποκρούσῃ τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Γ. Σκληροῦ. «Τὸ κοινωνικό μας ζήτημα» διατυπουμένην γνώμην ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 21 εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀστικῆς τάξεως κλπ. καὶ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν χαρακτηρίσας «μονομερῆ» τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Σκληροῦ. Ὁ παιδαγωγὸς Ἀλ. Π. Δελμούζος, ποὺ ἐθεωρεῖτο τότε καὶ ὡς σοσιαλιστής—ἐνῷ δὲν ἦτο—ἀπὸ τοὺς μεσαιωνικῶν ἀντιλήψεων, δικαστὰς τοῦ Βόλου καὶ Λαρίσσης καὶ ἀπὸ τὴν παρέαν τοῦ Κούρτοβικ-Γερμανοῦ, (ὁ τελευταῖος εἶνε ὁ Δεσπότης τοῦ Βόλου), ἰσχυρίσθη, ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀντίληψις δηλαδὴ ἡ εἰς τὰ

νομικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀστικῆς τάξεως. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς πρέπει νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἡ ἀστικὴ τάξις μας—ὅπως καὶ παντοῦ—ὑπῆρξεν ἐν τῇ πάλῃ της κατὰ τοῦ τουρκικοῦ φεουδαρχισμοῦ προοδευτικὴ τάξις [1]). Θὰ ἔπρεπεν

βλιστικὰ αἴτια ἀπέβασις τῆς ἐπαναστάσεως καταρρέει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἀστοί τινες κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἀντεστάχθησαν κατ' αὐτῆς. Ὁ Δελμούζος δὲν ὀνομάζει ποίοι καὶ ποῦ ἦσαν αὐτοὶ διὰ νὰ δύναται κανεὶς νὰ ἐλέγξῃ τὸν ἰσχυρισμόν του. Πάντως ὅμως (ἐὰν εἴδομεν σημειακῶς εἰς τὸν ἰσχυρισμόν του καὶ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ κ. Ἀλ. Π. Δ. τὸ κάμνομεν διότι πολλοὶ ἐκ τῶν νεοελλήνων κοινωνιολογούντων ἐπηρεάζονται πολὺ ἀπὸ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γνώμην αὐτοῦ λόγῳ τοῦ ρόλου ποὺ ἔπαιξεν οὗτος εἰς τὴν γλωσσοεκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν 1908—1920) ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Δ. εἶνε καὶ μονομερὴς καὶ μὴ ἀσφαρός. Διότι, πρῶτον τὰς ἐπαναστάσεις, ὅπως ἐξηγήσαμεν ἀλλοῦ, οὐδέποτε τὰς κάμνει ἡ πλειονοψηφία τῆς ἐπαναστατούσης τάξεως ἀλλὰ ἡ προωδευμένη μειοψηφία. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι μερικοὶ ἀστοὶ ἀντεστάχθησαν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21 θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς δὲν ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἦσαν βλιστικὰ τὰ αἴτια τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς, ὅπως μὲ τὸ νὰ ἦτο ὁ ρῶσσος πρίγκηψ Κραπότκιν ἕνας ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ ἀναρχισμοῦ δὲν σημαίνει ὅτι οἱ Τσάροι εἶχον....ἀναρχικὰ φρονήματα. Καὶ ἀκόμη μὲ τὸ νὰ εἶνε θερμοὶ—ἀπὸ ἰδεαλισμόν—ἕνας ἢ δύο σύγχρονοι μας ἐκατομμυριοῦχοι ἀμερικανοὶ λάτρεις τοῦ Ρωσσικοῦ κομμουνισμοῦ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ ἀντιδραστικὴ ἀμερικανικὴ κεφαλαιοκρατία σοσιαλίζει. Καὶ ἀντιθέτως μὲ τὸ ν' ἀντιδράσουν κατὰ τὴν σύγχρονον ρωσσικὴν Ἐπανάστασιν (1917) ἄρκεσαι ρῶσσοι ἀρχάται καὶ ἀρχηγοί των (μενσεβίκοι καὶ σοσιαλεπαναστάται) δὲν ἔπαυσαν ὅτι ἡ Ρωσικὴ Ἐπανάστασις δὲν εἶνε προλεταριακή.

[1]) Ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, τὰ πρῶτα πολιτεύματα τῆς Ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος ἦσαν δημοκρατικὰ ἢ μᾶλλον ὑπερδημοκρατικά. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποδεικνύει τὸ προοδευτικὸν πνεῦμα—διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην—τῆς ἀστικῆς τάξεως ἡ ὁποία κυρίως ὀργάνωσε τὸ κίνημα καὶ ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ ἐπιψήφισις δὲ δημοκρα-

ἀκόμα διὰ τὴν προοδευτικότητα τῆς ἀστικῆς τάξεως κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν νὰ σημειώσωμεν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ διαπρεπέστεροι διανοητικοὶ ἀρχηγοί της —κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Λογίων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης— ἠθέλησαν νὰ σπάσουν τὰ δεσμὰ τοῦ λογιωτατισμοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν φεουδαρχικὴν παράδοσιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν καὶ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ζωντανὴν (ὁμιλουμένην) γλῶσσαν ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ Ἔθνους. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς Δυτικῆς

τικῶν πολιτευμάτων ἐπαναλαμβάνομεν εἶνε ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις περὶ τῶν ἀστικῶν ἰδεωδῶν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Διότι τὰ πολιτεύματα εἶνε ἱστορικὰ δημιουργήματα. Δὲν εἶνε οὔτε κάτι ἀπόλυτον καὶ ἀφηρημένον, ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου, οὔτε κανένα εἶδος συντάγης ποὺ δίδεται ἔξωθεν ἀπὸ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν πολιτικόν. Τὰ πολιτεύματα ἐκφράζουν ὡς βασικόν, θεμελιώδες, νομοθετικὸν κεφάλαιον, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἰδέας μιᾶς ἐποχῆς. Δὲν συντάσσονται οὔτε ἐμπνέονται μέσα εἰς τὰ γραφεῖα τῶν πολιτικῶν ἢ τῶν κοινωνιολόγων. Ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρρηγόπουλος ὁ ὁποῖος διαρρηγνύει τὰ ἱμάτιά του διὰ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν πολιτευμάτων τοῦ 21—27 παραγνωρίζει καὶ ἀγνοεῖ ταλαίπωρος τοὺς νόμους οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Τὸ ἴδιον καὶ ὁ πολιτειολόγος Ν. Ν. Σαρίπολος ὁ ὁπαδὸς συμμερίζεται τὴν γνώμην τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι καθηγηταὶ καὶ ἱστορικοὶ οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν ὡς τυφλοσύρτην τὴν πεπλανημένην γνώμην τῶν δύο ἀνωτέρω καθηγητῶν. Τὰ πολιτεύματα προϊόντα ἱστορικῆς ἀνάγκης, ὁπισθεν ἀπὸ τὰς καταστατικὰς των διατάξεις, ἐκφράζουν καὶ προστατεύουν ἑκάστοτε τὰ συμφέροντα τῆς οἰκονομικῶς καὶ πολιτικῶς κρατούσης τάξεως. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ οἱ ἀπὸ «καθέδρας» ἀντιπρόσωποι τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἄλλοι μὲν τὸ ἀγνοοῦν καὶ ἄλλοι προσποιοῦνται ὅτι τὸ ἀγνοοῦν, διὰ νὰ μὴ μάθῃ ἡ σπουδάζουσα νεολαία μίαν ἀλήθειαν ἡ ὁποία δύναται νὰ ἀνατρέψῃ καὶ ἐκριζώσῃ πολλὰς προλήψεις συντελούσας εἰς τὴν συντήρησιν, παγίωσιν τοῦ νῦν καθεστῶτος. Βλέπε γενικῶς περὶ Κράτους, τὸ κλασσικὸν ἔργον τοῦ Λένιν: «Κράτος καὶ Ἐπανάστασις» (ἑλλην. μετάφρ.) 1923.

Εὐρώπης, ὡς γνωστόν, ἐπέφερε τὴν «ἀναγέννησιν» τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ποὺ εὑρίσκοντο εἰς κατάπτωσιν κατὰ τὸν Μεσαιῶνα. Μετὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀκμήν, δηλαδὴ μετὰ τὴν συγκρότησιν, ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῆς ἀστικῆς τάξεως (τῆς μπουρζουαζίας), οἱ πνευματικοὶ αὐτῆς ἡγέται κατήργησαν τὰ λατινικὰ ἀπὸ ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἐπιστήμης χρησιμοποιοῦντες τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ. Θὰ ἀναφέρωμεν ἐδῶ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἰδικούς μας προδρόμους τοῦ γλωσσικοῦ κινήματος, διότι τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, ὡς πολὺ παλαιόν, ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸ ὅλον ζήτημα ποὺ θίγομεν καὶ εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῶν νέων ἰδεῶν τῆς ἀστικῆς τάξεως ἡ ὁποία ἀρχίζει νὰ ἐκκολάπτεται μέσα ἀπὸ τὴν φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν τοῦ 1600 καὶ νὰ ἀνδρούται καὶ νὰ σχηματίζεται κατὰ τὸ 1750—1820. Ἰδοὺ λοιπὸν ποῖοι εἶνε καὶ τί ἔγραφαν οἱ Πρόδρομοι τοῦ Ψυχάρη: Ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς (1753—1844) ὁ ὁποῖος ἔδρασεν ὡς σχολάρχης τῆς φημισμένης Σχολῆς Μηλεῶν (Βόλου) λέγει: «Ἕνα Ἔθνος ἐνόσῳ ἀμελεῖ καὶ καταφρονεῖ τὴ φυσική του γλῶσσα, ἀμελεῖ καὶ καταφρονεῖ τὸν ἀνθρωπισμό του..... Ἂχ πότε νὰ ἀρχίσουν καὶ οἱ ἰδικοί μας νὰ μιμηθοῦν εἰς τὴ γλῶσσα τοὺς Ἐγγλέζους καὶ τὰ λοιπὰ Ἔθνη τῆς Εὐρώπης..... αὐτὸ ἔκαμαν καὶ κάμνουν ὅλο ἕνα οἱ Ἐγγλέζοι, οἱ Φρατζέζοι, οἱ Ἰταλοί, οἱ Σπανόλοι, καὶ ὅσοι ἔτυχαν νὰ ἔδρουν τὴ γλῶσσα τους ἀκαλλιέργητη.....». Ὁ Δανιὴλ Φιλιππίδης Θεσσαλὸς καὶ αὐτὸς καὶ πολὺ μορφωμένος, ὁπαδὸς τοῦ Κωνσταντᾶ, ἀγωνίζεται μὲ φανατισμὸν διὰ τὴν ἐπιβολὴν καὶ ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων τῆς ζωντανῆς γλώσσης γράφει δὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων «ἐπινόησαν οἱ ἄθλιοι (δηλαδὴ οἱ λογιώτατοι φαναριῶται) ἕνα

τρόπο νὰ ξεπάζουν τὸν κοινὸν ἄνθρωπον». [1]) Ὁ Δημ. Φωτιάδ. Καταρτζῆς (1780) ὑποστηρίζει: «εἶνε ἀνάγκη νὰ συγγράφουμε τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὶς τέχνες ρωμέϊκα, γιὰ νὰ προχόδουν οἱ νέοι μας πιὸ γλήγορα καὶ μὲ πιὸ θεμέλιο εἰς ὅλα...» Καὶ ὁ Ἀθαν. Ψαλλίδας (1767—1829), ὁ Ι. Βηλαρᾶς (1771—1823), ὁ Ἀθ. Χριστόπουλος (1172—1847) συγγραφεὺς καὶ ἀρκετὰ καλὰ φιλοσοφικὰ κατηρτισμένος ὁ πρῶτος [2]), ποιηταὶ κυρίως οἱ δυὸ ἄλλοι ὑπεστήριξαν μὲ φανατισμὸν τὰ δικαιώματα τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ. Ὁ Κοραῆς ὁ χαρακτηριζόμενος «ὡς ὁ πολυμαθέστατος ὅλων τῶν Ἑλλήνων» ἔγραφεν «οἱ Ἰταλοί, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἄγγλοι τότε ἀληθῶς ἄρχισαν νὰ ἐλευθερόνονται ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ὅταν οἱ λόγιοι αὐτῶν ἄνδρες κατεχέρησαν νὰ γράφωσιν εἰς τὴν κοινὴν αὐτῶν γλῶσσαν». Οἱ φαναριῶται ὅμως λόγιοι καὶ ὁ

[1]) Τοὺς δύο αὐτοὺς Θεσσαλοὺς Κωνσταντῆν καὶ Φιλιππίδην οἱ λογιώτατοι τῆς ἐποχῆς των ἐπολέμησαν μὲ φανατισμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν ποὺ ἔγραφον τὴν ἀπεκάλεσαν «γλῶσσαν τῶν παπαλήδων τῆς Ζαγορᾶς». Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς ἔχει μεγάλην σημασίαν διότι οἱ πνευματικοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ φαουδαρχισμοῦ δεικνύουν φανερὰ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τοὺς μπαπαλήδες δηλαδὴ πρὸς τὴν νέαν τότε σχηματιζομένην, ἐμφανιζομένην τάξιν ἐκ τῶν κάτω καὶ γενικῶς πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀποδεικνύει συγχρόνως τὸ ὑφιστάμενον χάσμα μεταξὺ ἀστῶν καὶ φεουδαρχῶν.

[2]) Ὁ Ἀθ. Ψαλλίδας ἦτο διευθυντὴς στὴ Σχολὴν τῶν Ἰωαννίνων (1796-1820) καὶ ἀναπατεύθηκε πολὺ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 21. Ἦταν θερμὸς «πατριώτης» ἐν τούτοις κατηγορήθηκεν ὡς ἄθεος. Ἡ κατηγορία αὐτὴ ἡ ὁποία τοῦ ἀπεδόθη ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του καὶ ἐχθροός του λογιωτάτους σχετίζεται πολὺ μὲ τὸ ζήτημα ποὺ θίγομεν. Ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ψαλλίδας ἦτο ἐπηρεασμένος ἀπὸ τοὺς γάλλους ἐγκυκλοπαιδιστὰς (προεπαναστατικὴ περίοδος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως) καὶ κυρίως ἀπὸ τὰ «ἐλευθερόφρονα» δόγματα ἐπὶ θρησκευτικῶν ζητημάτων τῆς γαλλικῆς ἀστικῆς τάξεως.

κλήρος τὸν ἐκατηγόρησαν [1]) ἀμέσως ὡς ἀγράμματον ποὺ ἔμαθε τὰ ἑλληνικά του εἰς τὸ Παρίσι ἀπὸ «καραβοκύρηδες καὶ παρεπιδήμους πραγματευτὰς» καὶ ὅτι δὲν ἠξεύρει «τὴν γλῶσσαν ποὺ ὡμιλοῦν εἰς τὰ καλὰ ὁσπίτια, τὴν εὔρυθμον φράσιν τῶν εὐγενῶν» [2]). Ὁ Κοραῆς γράφει ἀκόμη. «Ἡ γλῶσσα εἶνε ἓν ἀπὸ τὰ πλέον ἀναπαλλοτρίωτα τοῦ Ἔθνους κτήματα. Ἀπὸ τὸ κτῆμα τοῦτο μετέχουν ὅλα τὰ μέλη τοῦ Ἔθνους μὲ δημοκρατι-

[1]) Ἀρχηγοὶ τῆς γλωσσικῆς ἀντιδράσεως (τοῦ γλωσσικοῦ καθεστῶτος) ἦσαν τότε ὁ Κομμητᾶς, ὁ Δούκας (ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν) καὶ ὁ Κοδρικᾶς (ἐκ μέρους τῶν φαναριωτῶν λογίων (τῶν εὐγενῶν). Πρέπει δὲ νὰ προσέξωμεν τὴν κατὰ τοῦ Κοραῆ διατυπουμένην κατηγορίαν. Τὸν κατηγόρουν οἱ φαναριῶται λόγιοι ὅτι ἔμαθε τὰ ἑλληνικά του ἀπὸ «καραβοκύρηδες καὶ παρεπιδήμους πραγματευτὰς καὶ ὅτι δὲν ἐξεύρει τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν ὠμιλοῦν εἰς τὰ καλὰ ὁσπίτια τὴν εὔρυθμον γλῶσσαν τῶν εὐγενῶν.» Τί σημαίνει αὐτὴ ἡ κατηγορία; πρῶτον ὅτι εἶχεν ἀναπτυχθεῖ μῖσος μεταξὺ κλήρου καὶ εὐγενῶν κατὰ τῆς νέας ἀστικῆς τάξεως τῆς τάξεως τῶν πραγματευτῶν (ἐμπόρων) καὶ καραβοκύρηδων (ἐφοπλιστῶν), ὅτι δηλαδὴ ἦτο ἐμφανὴς ἡ μεταξὺ αὐτῶν διάστασις (φαινόμενον κοινωνικὸν τῆς πάλης τάξεων) καὶ δεύτερον ὅτι τὸ γλωσσικὸν κίνημα προήρχετο μέσα ἀπὸ τὴν νέαν αὐτὴν τάξιν τῶν ἐμπόρων καὶ καραβοκύρηδων (ἀστῶν). Ἀλλὰ μήπως καὶ οἱ σύγχρονοι γλωσσαμύντορες (Κόντος, Μιστριώτης, Χατζηδάκις κλπ.) δὲν ἀποκαλοῦσαν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ χυδαΐαν;

[2]) Καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'. ὁ ὁποῖος δὲν εἶχεν καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ὅπως ἀπεδείξαμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον κατέκρινε μὲ δριμύτητα γλώσσης τὸν «φιλελευθερίζοντα» Κοραῆν τόσον διὰ τὰς γλωσσικάς του ἰδέας τὰς νεωτεριστικάς, ὅσον καὶ διὰ τὰς «φιλελευθέρους» θρησκευτικάς του ἐκδηλώσεις. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε'. κατὰ τὸ 1820 ἔγραφεν ἐκτενῶς καὶ πρὸς τὸν τότε φαναριώτην γλωσσομύντορα Κοδρικᾶν καὶ παντοιοτρόπως ἐνίσχυσε τὸν λογιωτατισμόν ὁ ὁποῖος ἐμάχετο κατὰ τῶν γλωσσικῶν μεταρρυθμιστῶν τῶν τὴν γλῶσσαν τῶν «πραγματευτάτων, τῶν καραβοκυραίων καθὼς καὶ τὴν τῶν παιδλήδων τῆς Ζαγορᾶς» ἀσπαζομένων.

κήν νὰ εἴπω οὔτω ἰσότητα». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ «Ἐθνικὸς» ποιητὴς Διονύσιος Σολωμός, εἰς τοὺς «Ἐλευθέρους Πολιορκημένους» καὶ εἰς τὸν «Ὕμνον πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν» παρουσιάζεται μὲ τὴν μεγαλόπνευστον λύραν του ὁ γνησιώτερος ἀπολογητὴς τοῦ ἀστικοῦ πνεύματος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Εἰς τὸν «Διάλογον» του (1824) ὁμιλεῖ διὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα μὲ φλογερὸν φανατισμὸν ὡς πνευματικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ [1]). Ἀντιγράφομεν ἀπὸ τὸν «Διάλογον» τοῦ Σολωμοῦ μερικὰς περικοπάς: «Μήγαρις ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου, πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλῶσσα. Ἐκείνη ἄρχισε νὰ πατῇ τὰ κεφάλια τὰ τούρκικα, τοῦτος θέλει πατήσει τὰ σοφολογιωτατίστικα..... Ἐσὺ μιλεῖς γιὰ ἐλευθερία; (δηλαδὴ ὁ σοφολογιώτατος) ἐσὺ ὅπου ἔχεις ἀλυσωμένον τὸν νοῦν σου ἀπὸ ὅσες περισπωμένες ἐγράφησαν ἀπὸ τὴν ἐφεύρεση τῆς ὀρθογραφίας..... εἴδαμε τὸ ὤφελος ὅπου ἐκάματε μὲ τὰ φῶτά σας εἰς τὴν ἐπανάσταση τῆς Ἑλλάδος· ἀκούσαμε ποιητάδες ἀνόητους..... ἀκούσαμε πεζοὺς σκοτεινόμυαλους..... οἱ σοφολογιώτατοι προσπαθοῦν νὰ τυφλώσουν τὸ γένος..... οἱ δικοί μας χύνουν τὸ αἷμά τους..... γιὰ νὰ μᾶς κάνουν ἐλευ-

[1]) Ὅπως ἐσημειώσαμεν καὶ ἀλλοῦ λαὸς ἐδῶ ὑπονοεῖται ἡ τρίτη τάξις (ἡ ἀστική) καὶ τ' ἄλλα κατώτερα λαϊκὰ στρώματα. Τὰ κατώτερα αὐτὰ στρώματα τοῦ λαοῦ μὲ τὸ νὰ μὴ ἔχουν ἰδίαν οἰκονομικὴν βάσιν καὶ στηρούμενα συνεπῶς πολιτικῆς συναισθήσεως ἠκολούθουν τὴν ἀστικὴν τάξιν (τὴν τρίτην τάξιν) εἰς τοὺς ἀγῶνας της κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν (1789 - 1815) παρατηρεῖται καὶ στενὴ συνεργασία τῶν ἀστῶν καὶ ἐργαζομένων στρωμάτων. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τότε ὅπως ἴδωμεν ὁ πτωχὸς λαὸς ὅπου ὑπῆρχεν σχηματισμένη ἀστικὴ τάξις (Πήλιον, Ἄγυιάν, Ἀμπελάκια Τρίκκαλα, Μέτσοβον, Ἰωάννινα, Λιβαδειά, Θῆβαι, Νησιά, Δημητσάνα κλπ.) ἠκολούθησαν τὴν τάξιν αὐτὴν εἰς τὸν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα δώσαντες τὸ αἷμά των ἐνῷ οἱ ἀστοὶ ἔδωκαν τὸ χρῆμα των.

θέρους καὶ οἱ σοφολογιώτατοι πολεμοῦν γι' ἀνταμοιβή, νὰ σηκώσουν τὴ γλῶσσα». Μὲ τὸν Σολωμὸν κλείει ἡ σειρὰ τῶν Προδρόμων τοῦ νεωτέρου Δημοτικισμοῦ [1]). Θὰ ἔπρεπεν ἴσως μαζὺ μὲ τοὺς ἀνωτέρω λογίους νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ τὸν Ρήγαν Φεραῖον, ἂν καὶ δὲν ἦτο ποιητής, κατὰ τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἀλλὰ μᾶλλον πολιτικός. Ὁ Ρήγας εἰς τὸ ἐκπονηθὲν ὑπ' αὐτοῦ «Σύνταγμα» ὑπὸ τὸν τίτλον «Νέα πολιτικὴ Διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρωμυλης κλπ.» ὁρίζει ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς Παν βαλκανικῆς Δημοκρατίας τὴν «ἁπλῆν ἑλληνικήν», διότι, λέγει ὁ ἴδιος, «εἶνε εὐκατάληπτος καὶ εὔκολος νὰ σπουδασθῇ, ἀπ' ὅλα τὰ εἰς τὸ βασίλειον ἐμπεριεχόμενα γένη». Τὸ γλωσσικὸν λοιπὸν κίνημα τόσον κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον, ὅσον καὶ κατόπιν καὶ μέχρι σήμερον, εἶνε κυρίως ἀστικὸν κίνημα. Οἱ διανοητικώτεροι καὶ προοδευτικώτεροι ἀρχηγοὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως ἐτάχθησαν πάντοτε ἀνεπιφυλάκτως μὲ τὴν ἄποψιν τῆς γλωσσικῆς μεταρρυθμίσεως διότι κυρίως τὴν ἀστικὴν τάξιν ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμισις, διὰ τῆς ὁριστικῆς ἐπικρατήσεως τῆς λαϊκῆς [2]) γλώσσης εἰς τὸν ἐπίσημον

[1]) Ὁ σύγχρονος Δημοτικισμὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1880 κυρίως. Ὁ ἀντιπροσωπευτικώτερος ἀρχηγός του εἶνε ὁ Γιάν. Ψυχάρης γλωσσολόγος καὶ σωβινιστὴς φανατικός. Ἐδυνάμωσεν ὅμως κατὰ τὴν περίοδον τοῦ 1900—1920 μὲ τοὺς ἀγῶνας τῶν διανοητικωτέρων καὶ μεγαλυτέρων πνευματικῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἀστικῆς τάξεως (Πάλλη, Ἐφταλιώτη, Βλαστοῦ, Ι. Δραγούμη, Παλαμᾶ, Φωτιάδη), ἐκδηλωθέντας κυρίως διὰ τοῦ περιοδικοῦ «Νουμᾶς» (1903-1914). Πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἀκόμα καὶ τὸν Ροΐδη καὶ Δ. Βερναρδάκη.

[2]) Ἀντὶ τοῦ ὅρου «δημοτικὴ» γλῶσσα καλύτερος εἶνε ὁ ὅρος «λαϊκὴ» τὸν ὁποῖον προτείνει ὁ κ. Ἠλ. Π. Βουτιερίδης εἰς «τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. Λογοτεχνίας» ἐκδόσεις Ζηκάκι. Ἀθῆναι 1924. Διότι ὁ ὅρος «δημοτικὴ» δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν καὶ οὔτε εἶναι ἄλλωστε καὶ ἀντιληπτὸς καὶ ἀπὸ τὰ κατώτερα λαϊκὰ στρώματα.

γραπτὸν λόγον θὰ ὠφελοῦσε. Κατὰ παλαιοτέραν περίοδον (1905—1915) ἐπιστεύθη ὅτι ὁ δημοτικισμὸς ὡς γλωσσοεκπαιδευτικὸν κίνημα εἶνε ταυτόσημον μὲ τὸν σοσιαλισμόν, διότι ἡ ἐπικράτησις τῆς λαϊκῆς γλώσσης θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διανοητικὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ. Ἂν καὶ εἴμεθα φανατικοὶ ὀπαδοὶ τῆς ζωντανῆς ὁμιλουμένης γλώσσης ἐν τούτοις δὲν δίδομεν ὑπερβολικὴν σημασίαν εἰς τὴν γλωσσοεκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν καὶ πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν ὁ σοσιαλισμὸς ἢ ὁ κομμουνισμὸς μὲ τὸν δημοτικισμόν. Οἱκομμουνισταὶ πρέπει βεβαίως νὰ εἶνε ὀπαδοὶ καὶ ὑποστηρικταὶ φανατικοὶ τῆς λαϊκῆς γλώσσης, οἱ δημοτικισταὶ ὅμως δὲν εἶνε, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων καὶ κομμουνισταί. Ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισις ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ τὴν ἀστικὴν τάξιν. Ἐφόσον ὑφίσταται τὸ ἀστικὸν καθεστὼς τὰ παιδιὰ τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ θὰ μαθαίνουν βεβαίως μὲ τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν εἰς τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον διότι διὰ παραπάνω σπουδὰς δὲν ἔχουν τὰ ὑλικὰ μέσα—καλύτερα καὶ ἀκοπώτερα πρακτικάς τινας γνώσεις, ἀλλὰ καὶ θὰ διδάσκωνται τὰ ἴδια ὡς καὶ μέχρι τοῦδε ἱστορικὰ καὶ κοινωνικὰ ψεύδη [1]). Διὰ νὰ ὠφεληθῇ ὁ ἐργαζόμενος λαὸς ἀπὸ τὴν γλωσσικὴν μεταρρύθμισιν πρέπει νὰ ἀλλάξῃ ἐκ θεμελίων τὸ ὑφιστάμενον πολιτικοοικονομικὸν σύστημα διὰ νὰ γίνῃ πραγματικῶς τὸ Σχολεῖον ἀπὸ τὴν πρώτην τοῦ Δημοτικοῦ ἕως τὴν τελευταίαν τάξιν τοῦ Πανεπιστημίου, Σχολεῖον Δαϊκὸν δι' ὅλους. Πρὶν κλείσωμεν τὴν παρένθεσιν αὐτὴν διὰ τὸν σύγχρονον Δημοτικισμὸν ὀφείλομεν πρὸς ἄρσιν πάσης τυχὸν συγχύσεως νὰ τονίσωμεν, ὅτι μολονότι τὸ γλωσσικὸν κίνημα χρο-

[1]) βλεπ. εἰς «Γράμματα» (νέα περίοδος) τεῦχος ἕβδ. ἔτος 1921 Ἀλεξάνδρεια, ἄρθρον τοῦ Π. Χαλκοῦ «Σοσιαλισμὸς καὶ Δημοτικισμός».

νολογείται ἀπὸ τοῦ 1800, ἐντούτοις δὲν ἐπεβλήθη ἀκόμη ὁριστικῶς διότι ἡ λογία παράδοσις ἀντετάχθη καὶ μέχρι τινὸς μάλιστα ἦτο ὡς ἀντίδρασις ἰσχυροτάτη. Δὲν δύναται δὲ νὰ χωρέσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου καμμία δῆθεν ἀντίφασις εἰς τὰ γενικὰ συμπεράσματά μας περὶ τῶν γεγονότων τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21 ὡς ἐκδήλωσις τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἐὰν εἰς τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικὸν ἡ προοδευμένη μερὶς τῆς ἀστικῆς τάξεως ἠγωνίσθη ἐπὶ ἕναν καὶ πλέον αἰῶνα διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν γλωσσικὴν μεταρρύθμισιν τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐνῷ τὰ παλαιὰ συστήματα παραγωγῆς ὑποχωροῦν εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον ἐμπρὸς εἰς τὰ νέα τοιαῦτα, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον—ὡς πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἀλλαγῆς—καὶ διὰ τὴν σκέψιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν παρακολουθεῖ ὡς πρὸς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ περιεχομένου τῶν τρεχουσῶν ἰδεῶν τὴν ταχύτητα τῆς ἀλλαγῆς (ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως) τῶν παραγωγικῶν μέσων. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶνε νωθρόν. Καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι εἰσέρχονται εἰς νέας σχέσεις ἐργασίας, ἡ σκέψις δὲν παίρνει αὐτομάτως, ἀμέσως νέας μορφάς. Καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν δύναμιν τῆς παραδόσεως [1]) ἡ ὁποία ἐπηρεάζει πολὺ τὸ ἀνθρώπινον μυαλό. Μέσα εἰς ἕνα ἐργοστάσιον ὅλοι ἀπολύτως οἱ ἐργάται δὲν ἔχουν εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν ἀνεπτυγμένην τὴν συνείδησιν τάξεως. Ἡ ἰδιοσυγκρασία ποὺ εἶνε διάφορος εἰς τὸν καθένα ἐργάτην, ἡ ἀνομοιότης δηλαδὴ τῶν χαρακτήρων, παίζει ἐπίσης ἕναν ὡρισμένον ρόλον

[1]) Ὁ Μὰρξ ἀποκαλεῖ τὴν παράδοσιν «ἐφιάλτην ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου τῶν ζώντων». Εἰς τὸν πρόλογον δὲ τοῦ πολυκρότου καὶ κλασσικοῦ ἔργου του. «Τὸ Κεφάλαιον» (Λονδῖνον 1867) ἐπίσης γράφει «ὑποφέρομεν ὄχι μόνον ἐκ μέρους τῶν ζώντων ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν νεκρῶν. Ὁ νεκρὸς εἶνε πιεσμένος ἀπὸ τὸν ζωντανόν . . .»

εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν πεποιθήσεων τοῦ κάθε ἀτόμου. Ἡ παράδοσις ὅμως βαρύνει πολὺ ἐπὶ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται μὲ τὴν ἀργὴν μεταβολὴν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ ὁμάδων. Ἐνῶ ὁ καθολικισμὸς καὶ ὁ ὀρθόδοξος χριστιανισμὸς ἀνταποκρίνονται μᾶλλον εἰς παλαιοὺς τρόπους παραγωγῆς, εἰς περασμένας κοινωνικὰς καταστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἐγεννήθησαν, ἐν τούτοις ὅμως ἐξακολουθοῦν νὰ συγκρατοῦνται καὶ νὰ μὴ ἀλλάζουν περιεχόμενον ἔξω ἀπὸ μικράς τινας μεταρρυθμίσεις. Ἔτσι καὶ διὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Ἡ ἰδέα τῆς γλωσσικῆς μεταρρυθμίσεως παρέμεινεν ἐπὶ μακρότατον χρονικὸν διάστημα ἰδέα μικρῆς προοδευμένης μειοψηφίας τῆς ἀστικῆς τάξεως, διότι ἡ παράδοσις ἀντέδρα. Καὶ μολονότι ἡ γλωσσικὴ μεταρρύθμισις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καλυτέραν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων ὁλοκλήρου τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἐντούτοις ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς παραδόσεως ἡ ἰδία ἀστικὴ τάξις διὰ τῶν μορφωμένων στοιχείων της (δικηγόρων, ἰατρῶν, διδασκάλων κλπ.) ἀντέδρα μέχρι τινὸς φανατικῶς συμπαρασύρασα καὶ τὰς λαϊκὰς μάζας εἰς ἀνελευθέρους κατὰ τῶν γλωσσικῶν μεταρρυθμιστῶν ἐκδηλώσεις [1]).

Μετὰ τὴν ἀναγκαίαν καὶ σχετιζομένην μὲ τὸ θέμα μας παρέκβασιν αὐτὴν ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ καθ' ἑαυτὸ ζήτημά μας.

Μένει νὰ ἐξετάσωμεν τί ὠφελήθη ὁ ἐργαζόμενος λαὸς ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21. Ἐτονίσαμεν κατ' ἐπανάληψιν τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ὁποία ἀπήλλαξε τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἀπὸ τὸν τουρκικὸν

[1]) «Εὐαγγελικά», «Ὀρεστειακά», «Ἀθῶα», ἡ μεσαιωνικὴ δίκη τοῦ «Ναυπλίου» κατὰ τῶν. . . ἀθώων καὶ μαλλιαρῶν !!

ζυγόν. Ἐν μέρει ὅμως μᾶς ἀπήλλαξε καὶ ἀπὸ τὸν φ ε ο υ δ α ρ χ ι σ μ ό ν. Λέγομεν ἐν μέρει διότι καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη ὑφίσταται φεουδαρχικὴ ἰδιοκτησία (τσιφλίκια) εἰς μεγάλην κλίμακα τόσον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον (ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἐμφυτεύσεως), Μακεδονίαν, Εὔβοιαν, Ἀχαΐαν, Ἤπειρον κτλ. Ἡ ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξις τοῦ 21 μολονότι ἠγωνίσθη κατὰ τοῦ φεουδαρχισμοῦ καὶ κοτσαμπασηδισμοῦ ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ὅταν κατέλαβε τὴν π ο λ ι τ ι κ ὴ ν ἐξουσίαν ἡ ἰδία, ἔκαμεν ὡρισμένους συμβιβασμοὺς πρὸς τοὺς κοτσαμπάσηδες διὰ νὰ νέμεται ἐλευθέρως τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐξουσίας. Κ' ἔτσι τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα μετὰ ἕναν αἰῶνα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος παραμένει ἄλυτον διότι ἡ ἀστικὴ τάξις ἡ κατέχουσα ἀπὸ τοῦ 1844 τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν χάριν τῶν γενικωτέρων συμφερόντων της ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τὸν κοτσαμπασηδισμόν [1]), παραχωρήσασα εἰς αὐτὸν ὡρισμένα ἀνταλλάγματα οἰκονομικῆς μᾶλλον φύσεως εἰς βάρος τῶν ἐργαζομένων καὶ πτωχῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἡ «ἐλευθερία» τὴν ὁποίαν ἐπηγγέλλοντο οἱ ἀστοὶ τοῦ 21 ὑπῆρξεν ἄγνωστος θεότης διὰ τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε νὰ διατελῇ ὑπὸ τὰς ἰδίας, ὡς καὶ πρότερον συνθήκας, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἤλλαξε κυρίαρχον, δηλαδὴ ἀπέκτησε μόνον ν ο μ ι κ ὴ ν ἐλευθερίαν.

Ἀπὸ τοῦ 1880 ὅμως ἡ ἀστικὴ τάξις (καραβοκυραῖοι καὶ πραγματευτάδες) εἰσέρχεται εἰς νέαν περίοδον ἐκμεταλλεύσεως τοῦ λαοῦ, τὴν περίοδον τὴν κεφαλαιοκρατικήν. Μετασχηματίζεται δὲ κατόπιν τῆς κατὰ τὴν περί-

[1]) Ὁ Γ. Α. Γεωργιάδης εἰς τὸ ἄρθρον του «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ 21 καὶ ὁ Σοσιαλισμός» (Κομ. Ἐπιθεώρησις τόμος Α. ἔτος 1921 : σελὶς 80) εἰς τὸν ὅρον ἀ σ τ ι κ ὴ τ ά ξ ι ς συμπεριλαμβάνει κακῶς καὶ ἐπιπολαίως καὶ τοὺς κοτσαμπάσηδες.

οδον ταύτην, εἰσαγωγῆς ἐν Ἑλλάδι τῆς βιομηχανίας [1]) καὶ συνεπῶς ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ κεφαλαιοκρατία (καπιταλισμὸς) ὑπὸ τὴν σύγχρονον αὐτῆς μορφήν, τὴν καταπίεσιν δηλαδὴ ἐσωτερικῶς καὶ ἐκμετάλλευσιν εἰς τὸ δυνατώτατον ὅριον τῶν ἐργατῶν (προλεταρίων) καὶ πτωχῶν ἀγροτῶν καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικῶς ἐπιβίωξιν κατακτητικῶν σκοπῶν [2]).

Ἡ πολιτικὴ αὕτη τῆς ἀστικῆς τάξεως δὲν εἶνε ἰδιαλιστικὸν ὑπόλειμμα προγονοπληξίας ἀλλὰ ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τῆς ἀναπτύξεώς της. Ὁ καπιταλισμὸς παντοῦ μὲ τὴν μεγάλην συγκέντρωσιν κεφαλαίων καὶ μὲ τὴν συγκέντρωσιν τῆς βιομηχανίας ἠσθάνθη τὸν ἑαυτόν του ὡς τάξιν εὑρισκόμενον εἰς πολὺ στενόχωρον θέσιν μὲ τὰ ὑπάρχοντα «ἐθνικὰ» ὅρια, τὰ ὁποῖα ἄλλωτε τοῦ ἦσαν ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς φεουδαρχίας [3]). Δι' αὐτὸ ἐπεζήτησε καὶ ἐπεζητεῖ τὴν κατάκτησιν ξένων ἐδαφῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ κεφαλαιοκρατία μόνον κατὰ τὴν τελευ-

[1]) Ἀνωτέρα μορφὴ τῆς χειροτεχνίας προκαλέσασα τελείαν ἀνατάτωσιν εἰς τοὺς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅρους καὶ συνθήκας τῆς οἰκονομίας.

[2]) Σταθερωτέρα καὶ μὲ συνείδησιν πλέον, ἐξωτερικὴ πολιτικὴ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς «Μεγάλης Ἰδέας».

[3]) Ὁ Λένιν εἰς τὸ βιβλίον του «οἱ Σοσιαλισταὶ καὶ ὁ Πόλεμος» γαλ. ἔκδ. ἔτος 1916 γράφει: ὁ καπιταλισμὸς συνεπέφερε συγχρόνως τοιαύτην συγκέντρωσιν κεφαλαίων καὶ τῆς βιομηχανίας, ὥστε ὁλόκληροι κλάδοι βιομηχανικοὶ εὑρέθησαν εἰς χεῖρας τῶν συνδικάτων ἢ τραστ διακατομμυριούχων κεφαλαιούχων καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ γῆ εὑρέθη διηρημένη μεταξὺ τῶν «βασιλέων» τοῦ κεφαλαίου τούτων ὑπὸ μορφὴν ἀποικιῶν ἢ διὰ χιλίων ἄλλων μέσων οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ συναγωνισμοῦ, αἱ ἐμπορικαὶ ἐλευθερίαι μετεβλήθησαν εἰς μονοπώλια. Κατέλαβον ξένας χώρας τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίησαν ὡς σφαῖρας ἐκμεταλλεύσεως κεφαλαίων, ὡς πηγὰς πρώτων ὑλῶν κλπ.

ταίαν περίοδον (1912-1922) κυρίως ἔπαιξε τὸν ρόλον τοῦ ἱμπεριαλιστοῦ ἀναμιχθεῖσα ἐνεργῶς εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον. Ἡ πολιτικὴ ὅμως αὐτὴ τῆς ἀστικῆς τάξεως εἶνε ἄλλο ζήτημα καὶ ἀντικείμενον ἄλλης μελέτης. Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶνε τοῦτο: ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξις ἡ ὁποία ἔπαιξε τὸν ρόλον τοῦ «ἀπελευθερωτοῦ» κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὅταν κατέλαβε τὴν π ο λ ι τ ι κ ὴ ν ἐξουσίαν μετεβλήθη καὶ αὐτὴ εἰς ἀ ν τ ι δ ρ α σ τ ι κ ὴ ν τάξιν ἀπέναντι τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων. Ἀπὸ τὴν περίοδον δὲ τοῦ 1880 καὶ ἐντεῦθεν ὁπότε ἡ παλαιὰ ἀστικὴ τάξις μετασχηματίζεται εἰς τάξιν κ ε φ α λ α ι ο κ ρ α τ ι κ ὴ ν ὑπὸ τὴν νεωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως ἡ ἀντιδραστικότης τῆς ἑλληνικῆς κεφαλαιοκρατίας αὐξάνει καὶ ὑπὸ λανθάνουσαν βεβαίως μορφὴν [1]) μετατίθεται ἡ πάλη τῶν τάξεων ἐντελῶς πρὸς τὸ μέρος τῶν κεφαλαιούχων καὶ ἐργατῶν, δηλαδὴ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἐνῶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐπὶ μακρὸν κατόπιν ἡ πάλη διεξήγετο κυρίως, κατὰ τὰ προηγουμένως λεχθέντα, μεταξὺ φεουδαρχίας καὶ ἀστικῆς τάξεως καὶ δι' ἐνόπλων ἀκόμη ἀγώνων ἐσωτερικῶν, χω-

[1]) Λέγομεν λανθάνουσαν διότι αἱ ἐξωτερικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς πάλης τῶν τάξεων ἀναφαίνονται κυρίως μετὰ τὸ 1900. Ἐν τούτοις σημειώνομεν ὅτι τὸ 1882 ἐγένετο ἡ π ρ ώ τ η ἀπεργία ἐν Ἀθήναις τῶν Τυπογράφων. βλέπε «Πρακτικὰ Συζητήσεων τῆς Ἑλ. Ἑταιρ. Πολιτ. Οἰκονομίας καὶ Στατιστικῆς» ἔκδοσις 1917 Ἀθῆναι, εἰς σελίδα 158—159 καὶ εἰς περιοδικὸν «Ἔγγὺς καὶ Ἄπω Ἀνατολή» τεῦχος 4, ἔτος 1923 Ἀθῆναι. μελέτην τοῦ Εὐαγ. Παπανάστασίου «τὸ Ἑλλην. Ἐργατικὸν κίνημα.» Ὁ Εὐαγ. Παπανάστασίου ὁμιλεῖ περὶ ἀ π ε ρ γ ι ῶ ν κατὰ τὸ 1880 ἀλλὰ δὲν ὀνομάζει ποῖον ἐπάγγελμα ἐργατῶν ἀπήργησεν. Ὁ Λυκοῦδης σημειώνει εἰς τὸ βιβλίον του (περὶ Ἀπεργιῶν κ.τ.λ.) ὅτι αἱ πρῶται δύο μεγάλαι ἀπεργίαι μακρᾶς διαρκείας ἔγιναν εἰς τὴν Σύρον τὸ 1789 ἀπὸ τοὺς ἐργάτας Ναυπηγείων καὶ Βυρσοδεψείων.

ρίς βεβαίως τοῦτο νὰ ὑπονοῇ ὅτι τόσον ἡ ἀστικὴ τάξις ὅσον καὶ ἡ φεουδαρχία δὲν κατεπίεζον [1]) καὶ δὲν ἐξεμεταλλεύοντο τὰς πτωχὰς λαϊκὰς μάζας οἰκονομικῶς καὶ πολιτικῶς.

Αὐτὴ εἶνε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ἀποκρύπτωμεν. Αἱ ἐργαζόμεναι τάξεις (ἐργάται τῶν πόλεων καὶ πτωχοὶ καὶ ἀκτήμονες χωρικοὶ) ἐδοκίμασαν ὑπὸ τὰς χειροτέρας συνθήκας καὶ δοκιμάζουν ἀκόμη τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας. Οἱ χωροφύλακες καὶ ὁ δημόσιος εἰσπράκτωρ ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἀφῆκαν ἀναμνήσεις βασιδουζουκισμῶν καὶ αὐθαιρεσιῶν ποὺ ὑπενθυμίζουν εἰς τὸν λαὸν τὴν τουρκικὴν ἐποχήν. Ἡ ἀστικὴ τάξις εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἶνε πλέον τάξις ἀντιδραστική, τάξις ἡ ὁποία πολιτικῶς καὶ οἰκονομικῶς καταπιέζει καὶ ἐκμεταλλεύεται τὸν ἐργαζόμενον λαόν. Ἡ ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξις ὠθουμένη ἀπὸ τὰ συμφέροντά της ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιον δρόμον, τὸν δρόμον τῆς ἀντιδράσεως. Ὁ προοδευτικός της ρόλος πρὸ πολλοῦ παρῆλθε. Καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ὡς ἐπίλογον τὸν ἐπιγραμματικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἀστικῆς τάξεως τοῦ μεγάλου Λένιν. «Ὁ καπιταλισμὸς ὁ ὁποῖος εἰς τὴν πάλην του κατὰ τοῦ φεουδαρχισμοῦ ὑπῆρξεν ἐλευθερωτὴς τῶν ἐθνῶν, μετεβλήθη κατὰ τὴν ἱμπεριαλιστικὴν περίοδον εἰς καταπιεστὴν τῶν λαῶν. Ὁ καπιταλισμὸς ἄλλοτε ὑπῆρξε

[1]) Ὅπως ἐτονίσαμεν καὶ εἰς τὸ περὶ «ἐμφυλίων πολέμων» κεφάλαιον ὁ αἱματηρὸς ἐσωτερικὸς ἀγὼν κατὰ τὰ πρῶτα καὶ μετέπειτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως (1824—1832) μεταξὺ τῶν πολιτικῶν φατριῶν δὲν ἦτο μόνον ἀγὼν πολιτικός, ἄνευ κοινωνικῆς σημασίας, ἀγὼν ἀποκλειστικῶς πρὸς κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῶν κομμάτων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τάξεως, ἀλλ' ἦτο ἀγὼν βαθυτέρας σημασίας, ἀγὼν τάξεων. Ἡ ἀστικὴ τάξις ἀπέβλεπε εἰς τὸ νὰ ἀνέλθῃ καὶ πολιτικῶς ἐνῷ ἡ φεουδαρχία ἠγωνίζετο νὰ περισώσῃ τὰ προνόμιά της καὶ νὰ κρατήσῃ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν.

διὰ τὴν ἀνθρωπότητα στοιχεῖον προόδου, ἔγινε τώρα δι' αὐτὴν στοιχεῖον ἀντιδράσεως».

Μόνον ἡ ὀργανωμένη ἐργατικὴ τάξις εἶνε τάξις π ρ ο ο - δ ε υ τ ι κ ή. Οἱ ἀγῶνες της ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὸ διεθνιστικὸν ἰδανικὸν τοῦ Κομμουνισμοῦ ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὰς καταστροφὰς καὶ τὰς φρίκας νέων ἱμπεριαλιστικῶν πολέμων. Ὁ προοδευτικός της ρόλος ὅμως δὲν σταματᾷ εἰς τὸ εἰρηνιστικὸν αὐτὸ ἰδανικόν, συνίσταται κυρίως εἰς κάτι πολὺ ἀνώτερον καὶ εὐρύτερον. Εἰς τὴν κατάργησιν τῶν τάξεων μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν ἵδρυσιν μιᾶς ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ μέσα εἰς τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ὑπάρχει ἐκμετάλλευσις ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θὰ ἐπικρατῇ μία οἰκονομικὴ ἰσότης ποὺ θὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων καὶ ἀξιῶν.

Ἡ σύγχρονος ἐργατικὴ τάξις αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν ἔχει. Διὰ τῆς Κοινωνικῆς Ἐπαναστάσεως της θὰ γίνῃ ὄχι μόνον ὁ καταλυτὴς τῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν δεσμῶν της ἀλλὰ καὶ ὁ Ἐλευθερωτὴς ὅλων τῶν καταπιεζομένων μαζῶν.

ΤΕΛΟΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἀρχικῶς τὸ ὑλικὸ ποὺ ἐμάζευσα εἶχα σκοπὸ νὰ τὸ χρησιμοποιήσω γιὰ μιὰ πλατύτερη ἐργασία. Ἔχω καταστρώσει μάλιστα καὶ τὸ σχέδιο μερικῶν κεφαλαίων γιὰ τὴν **Σύγχρονή μας Ἱστορία.**

Χρειάζεται ὅμως γιὰ μιὰ τέτοια δουλειὰ καιρὸς πολὺς καὶ πρὸ παντὸς ἡσυχία καὶ ἀνενόχλητη ἀπασχόληση. Ἡ ἐποχή μας ὅμως—γιὰ μᾶς τοὺς κομμουνιστὲς—δὲν εἶνε ἐποχὴ τῆς ἥρεμης ἐργασίας τοῦ σπουδαστηρίου. Ἄγνωστο γιὰ πόσο καιρό, λόγῳ τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου ποὺ περνοῦμε, γιὰ μᾶς, θὰ εἶνε ἄγνωστη ἡ ἡσυχία, ἀφοῦ ζοῦμε μέσα στὸ Ἐργατικὸ Κίνημα ποὺ πέρνει στὴ χώρα μας μιὰν ἐπαναστατικὴ καὶ συνειδητὴ κατεύθυνση.

Γι' αὐτό, ἐπειδὴ εἶνε ἄγνωστο πότε θὰ ἔλθουν γιὰ τὸν ὑποφαινόμενον ἡσυχότεροι καιροὶ ποὺ θὰ ἐπιτρέπουν τὴν προαγωγὴ θεωρητικῶν ἐργασιῶν, ἀπεφάσισα νὰ δώσω στὴ δημοσιότητα τὴν παροῦσα μελέτη μου ὡς ἕνα ἁπλὸ **δοκίμιο** μόνο. Ἐπαναλαμβάνω πὼς εἶχα καὶ βιβλιογραφικὸ ὑλικὸ κι' ἄλλα στοιχεῖα γιὰ νὰ ἐπεκτείνω τὴν παροῦσα ἐργασία μου. Σκέφτηκα ὅμως, μιὰ ποὺ δὲν εἶχα καὶ τὸν καιρὸ γιὰ καινούργιαν ἐπεξεργασία, πὼς θἄπρεπε σὰν **δοκίμιο ἐργασίας** ποὺ εἶνε, νὰ μὴ γίνῃ δύσχρηστη καὶ ὀγκώδης σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μὴν ἀγοράζεται ἀπὸ τὴ νεολαῖα (φοιτητές, σπουδαστὲς κλπ.) καὶ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους καὶ ἐργάτες.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη δὲν ξέρω ἂν τὰ κατάφερα νὰ γίνω σαφὴς ἢ καὶ ἀκόμα νὰ καταλήξω σὲ ὀρθὲς κρίσεις σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο ποὺ ἀκολουθῶ. Γιὰ αὐτὸ φυσικὰ — ἂν δὲν

τὸ κατόρθωσα — δὲν φταίει ἡ μέθοδος τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ Κομμουνισμοῦ Μὰρξ καὶ Ἔγκελς ἀλλὰ ὁ ὑποφαινόμενος. Ἀφίνω λοιπὸν τοὺς ἀναγνώστες μου νὰ κρίνουν ἐὰν εἶνε χρήσιμο τὸ βιβλίο μου καὶ ἐὰν πραγματικῶς πλουτίζει τὴν σοσιαλιστικὴ καὶ ἐπιστημονικὴν Ἑλληνικὴ φιλολογία μὲ μιὰ πρωτότυπην ἐργασία.

Κι' ἀκόμα εὔχομαι ἄλλοι ἱκανώτεροί μου νὰ καταπιασθοῦν μὲ τὴν μελέτη τῆς νεώτερης ἱστορίας μας μὲ τὸν φακὸ τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως γιὰ νὰ μάθῃ ὁ λαός μας τὴν ἱστορία του τὴν ὁποία πλαστογραφεῖ ἡ ἐπίσημη ἐπιστήμη ἐπίτηδες γιὰ νὰ μένῃ ὁ κατώτερος λαός, σκοτισμένος ἀπὸ τὴν ἀμάθεια καὶ τὲς ἱστορικὲς προλήψεις, ὁ π ά ν τ α ε ὐ κ ο λ ό π ι σ τ ο ς κ α ὶ π ά ν τ α π ρ ο ο δ ο μ έ ν ο ς . . .

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ γλῶσσα μιὰ ποὺ δὲν εἶχα τὰ ὑλικὰ μέσα νὰ ἐκδόσω ἐγὼ τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ ἀναγκάσθηκα νὰ ὑποκύψω στὸν κ. Ἐκδότη μου — ποὺ προτιμᾷ τὴν καθαρεύουσα. Ἀκόμα ὅμως—δὲν τὸ κρύβω—καὶ γιὰ ἕναν ἄλλο λόγο προτίμησα τὴν καθαρεύουσα. Ὁ φοιτητικὸς καὶ ἐπιστημονικὸς κόσμος δὲν ἔχει βγάλῃ ἀκόμα τὸ κούφιο γλωσσικὸ δόντι του— τὴν καθαρεύουσα — καὶ πολλὲς φορὲς δὲν διαβάζει ἕνα χρήσιμο βιβλίον ἂν εἶνε γραμμένο στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἀπὸ γλωσσικὴ πρόληψη. Τὰ «Εἴδωλα» τοῦ Ροΐδη ἔκαμαν γλωσσικὴ προπαγάνδα κατὰ πολὺ μεγαλύτερην ἀπὸ πολλὰ ἄρθρα τοῦ Ψυχάρη.

Ι. Κ. Κ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

		Σελὶς
	Εἰσαγωγή:	2 — 14
Α΄.	Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην	14 — 19
Β΄.	Αἱ οἰκονομικαὶ συνθῆκαι τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου	19 — 31
Γ΄.	Ἡ προεπαναστατικὴ πνευματικὴ κίνησις. .	31 — 34
Δ΄.	Τὰ προνόμια τοῦ Κλήρου καὶ τῆς Ἀριστοκρατίας.	35 — 46
Ε΄.	Φιλικὴ Ἑταιρία	46 — 60
Ϛ΄.	Ρήγας Φεραῖος	60 — 67
Ζ΄.	Ἡ Ἐπανάστασις.	67 — 79
Η΄.	Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι	79 — 88
Θ΄.	Ὁ Φιλελληνισμὸς καὶ τὰ πρῶτα πολιτεύματα	88 — 99
Ι΄.	Περίοδος Καποδιστρίου	99 — 127
ΙΑ΄.	Τὰ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου.	128 — 136
ΙΒ΄.	Τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα εἰς τὰ διπλωματικὰ παρασκήνια	137 — 147
	Συμπεράσματα	148 — 168
	Ἐπίλογος.	169 — 170

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΑΘΗ

Σημειώνομεν τὰ σπουδαιότερα τυπογραφικὰ λάθη ποὺ ὁπωσδήποτε ἀλλάζουν τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου, τὰ ὀρθογραφικὰ (τονισμοί, στίξεις, κλπ.) τὰ ἀφίνομεν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἀναγνώστου.

Σελὶς ε' ἐκ τῶν κάτω στιχ. 9 ἀντὶ δημιουργοῦσα ἔτσι διόρθωσε δηλαδὴ ἀπαναστατικὴν ψυχολογίαν

» ς' ἐκ τῶν κάτω στιχ. 26 ἀντὶ ψίχαλα διόρθωσε φίχουλα

» η' ἐκ τῶν κάτω στιχ. 1 ἀντὶ Χέϊκελ διόρθωσε Χαϊκελ

» θ' ἐκ τῶν κάτω στιχ. 11 ἀντὶ περιβάλλοντες διόρθωσε περιβάλλοντος

» ια' ἐκ τῶν κάτω στιχ. 19 ἀντὶ Λουμπρόζο διόρθωσε Λομπρόζο

» ιβ' ἐκ τῶν κάτω στιχ. 8 ἀντὶ ὑποστήριξιν διόρθωσε ὑπεστήριξεν

» 32 ἐκ τῶν κάτω στιχ. 22—23 ἀντὶ τὸ ἕνα εἰς... τὸ ἄλλο εἰς... διόρθωσε ἡ μία... ἡ ἄλλη εἰς...

» 19 ἐκ τῶν κάτω στιχ. 19 ἀντὶ 1797. διόρθωσε 1787

» 47 ἐκ τῶν κάτω στιχ. 9 ἀντὶ ἐμπόδιον διὰ τὴν...ἄνοδον εἰς... διόρθωσε ἐμπόδιον διὰ τὴν πολιτικὴν ἄνοδόν της εἰς τὴν ἐξουσίαν,

» 88 ἐκ τῶν κάτω στιχ. 8—9 ἀντὶ διήρχεται διόρθωσε διῆρχετο

ΤΥΠΟΙΣ Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ.—ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ

1. Ρώσσελ Β.	*Προβλήματα Φιλοσοφίας*	Δρ. 10.—
2. Λομπρόζο Κ.	*Ὁ Μεγαλοφυὴς* Τόμ. Α'.	» 12.50
3. » »	*Ὁ Μεγαλοφυὴς* Τόμ. Β'.	» 12.50
4. Λαφάργκ Π.	*Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἰδιοκτησίας*	» 7.50
5. Ρενάν Ἐρ.	*Ἀπόστολος Παῦλος.* Τόμ. Α'.	» 10.—
6. » »	» » Τόμ. Β'.	» 15.—
7. Λούμποκ Γ.	*Αἱ ἀπολαύσεις τῆς Ζωῆς*	» 10.—
8. Brandès G.	*Φρειδερῖκος Νῖτσε*	» 7.50
9. Radruch G.	*Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου*	» 12.50
10. Νορδάου Μ.	*Τὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη*	» 20.—
11. Κάουτσκυ Κ.	*Ἠθικὴ καὶ ὑλιστικὴ ἀντίληψις τῆς Ἱστορίας*	» 12.50
12. Θόμψων Ἀρθ.	*Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἐπιστήμην*	» 12.50
13. Ραϊτσενστάϊν Φρ.	*Ὁ ἔρως διὰ μέσου τῶν αἰώνων*	10.—
14. Λούμποκ Ι.	*Πῶς νὰ ζῆτε*	» 12.50
15. Ingegnieros I.	*Ἡ Ὑπόκρισις εἰς τὸν Ἀγῶνα τῆς ζωῆς*	» 12.50
16. Ἀριστοτέλους	*Πολιτικῶν τὸ Γ'.*	» 7.50
17. Ρουσσώ.	*Κοινωνικὸν Συμβόλαιον*	» 10.—
18. Ριμπώ	*Φιλοσοφία Σοπενάουερ*	» 10.—
19. Νῖτσε	*Ζαρατούστρας*	»
20. Κορδάτου Ι.	*Κοινωνικὴ Σημασία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821*	» 12.50
21. Κάρλαϋλ	*Οἱ Ἥρωες*	»
22. Pater W.	*Ἡ Ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως*	»

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧ. 12.50

Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΥ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821